



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ  
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ  
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ  
ΑΘΗΝΩΝ



Institute of Education

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ  
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ  
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ  
UNIVERSITY COLLEGE LONDON, INSTITUTE OF EDUCATION  
ΚΟΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

## **Γυναικείες Μεταναστευτικές Οργανώσεις της Αθήνας: φύλο, συμμετοχή, κοινωνικό κεφάλαιο.**

**Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας: Οικονομοπούλου Γεωργία  
Αριθμός Μητρώου: 142013**

**Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαίρη Λεοντσίνη**

**Αθήνα, 2017**

## Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract .....	3
Εισαγωγή .....	5
1.Θεωρητικό Πλαίσιο .....	7
Α. Κοινωνική Ταυτότητα.....	7
Β. Το φύλο στον μεταδομισμό .....	9
Γ. Κομβικότητα .....	11
Δ. Κοινωνικό κεφάλαιο .....	12
2. Βιβλιογραφική Επισκόπηση .....	17
Α. Φύλο και Μετανάστευση.....	17
Β. Μεταναστευτικές οργανώσεις και δίκτυα .....	28
Γ. Γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις.....	38
3.Μεθοδολογία .....	41
Α. Σχεδιασμός της έρευνας .....	41
Β. Πληθυσμός της έρευνας .....	42
Γ. Επιλογή ερευνητικού εργαλείου .....	43
Δ. Βουλγαρική μετανάστευση στην Ελλάδα & Βουλγαρική κοινότητα της Αθήνας.....	48
4. Ανάλυση Υλικού.....	55
Α. Ταυτότητες .....	55
Α.1. Μετανάστευση.....	56
Α.2. Αμειβόμενη οικιακή εργασία.....	59
Α.3. Μητρότητα .....	63
Α.4. Ζητήματα Κουλτούρας.....	64
Β. Κοινωνικό Κεφάλαιο .....	72
Συμπεράσματα .....	80
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	84
1.Ερωτηματολόγιο συνεντεύξεων.....	84
2. Συνεντεύξεις .....	88
3.Σημειώσεις Συμμετοχικής Παρατήρησης.....	280
Βιβλιογραφία.....	304
Ιστοσελίδες.....	316

## Περίληψη

Η παρούσα έρευνα ασχολείται με τις γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις της Αθήνας. Μέσα από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων βάθους με τα μέλη μιας οργάνωσης γυναικών από τη Βουλγαρία και με την εξάμηνη συμμετοχική παρατήρηση των δραστηριοτήτων της, επιχειρείται να απαντηθούν ερωτήματα, τα οποία σχετίζονται με την επιρροή που ασκεί η συμμετοχή στην οργάνωση στη διαμόρφωση των ταυτοτήτων των μελών της, με το είδος των κοινωνικών δικτύων που δημιουργούνται στο πλαίσιο της και τους πόρους στους οποίους αποκτούν πρόσβαση οι γυναίκες. Τα στοιχεία ταυτότητας των μελών της οργάνωσης διαπλέκονται το ένα με το άλλο. Η συμμετοχή στην οργάνωση φαίνεται ότι συμβάλλει κυρίως στη διαμόρφωση της εθνικής και της θρησκευτικής ταυτότητας των γυναικών και αυτό συμβαίνει με διάφορους τρόπους.

Για να απαντηθούν τα ερωτήματα που σχετίζονται με τα κοινωνικά δίκτυα που δημιουργούνται στο πλαίσιο της οργάνωσης και με τους πόρους στους οποίους αποκτούν πρόσβαση τα μέλη της αξιοποιείται η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου του Bourdieu και του Coleman, λαμβάνοντας υπόψη την κριτική που τους έχει ασκηθεί από τις φεμινίστριες θεωρητικούς. Η συμμετοχή στην οργάνωση προσφέρει σε κάθε μέλος της ευκαιρίες να δημιουργήσει κοινωνικά δίκτυα με τα υπόλοιπα μέλη. Οι πόροι που προκύπτουν από αυτά τα κοινωνικά δίκτυα αξιοποιούνται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες υπάρχει κάποιο πρόβλημα υγείας, κάποιο οικονομικό πρόβλημα ή όταν υπάρχει ανάγκη για εύρεση εργασίας.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνικά δίκτυα, οργανώσεις, μετανάστριες, κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνική ταυτότητα, κομβικότητα.

## Abstract

This research focuses on the organizations of immigrant women in Athens. Through in-depth interviews with the members of an organization of women from Bulgaria and a six-month participant observation to its activities, we attempt to investigate the effect of participation on the members' identities, the types of social networks created within the organization and the resources to which the members have access. The research results showed that members' identities are interrelated. The

participation in the organization seems to affect more the national and religious identity of women and is a varying phenomenon. The theory of social capital by Bourdieu and Coleman, taking into consideration the criticism of feminist theorists, is used in order to answer the questions related to social networks and resources. The participation in the organization offers each member an opportunity to create and participate in social networks with the other members. The resources of these networks are used in case of a health problem, an economic difficulty or when a woman is looking for a job.

Keywords: social networks, organizations, immigrant women, social capital, social identity, intersectionality.

## Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τις γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις της Αθήνας. Οι μεταναστευτικές οργανώσεις στη διεθνή βιβλιογραφία συνδέονται κυρίως με την πολιτική ένταξη των μεταναστευτικών πληθυσμών στην κοινωνία υποδοχής και με τη δομή των πολιτικών ευκαιριών. Ωστόσο, μικρός αριθμός ερευνητών και ερευνητριών έχει ασχοληθεί με τις γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις οργανώσεις των μεταναστριών στην Ελλάδα. Εδώ πραγματοποιείται μελέτη περίπτωσης σε μία οργάνωση μεταναστριών από τη Βουλγαρία.

Οι μέθοδοι με τις οποίες συλλέχθηκαν τα δεδομένα είναι η διεξαγωγή συνεντεύξεων βάθους με οχτώ γυναίκες- μέλη της οργάνωσης και η διεξαγωγή συμμετοχικής παρατήρησης στις συναντήσεις και στις λοιπές δραστηριότητες της οργάνωσης. Η συμμετοχική παρατήρηση πραγματοποιήθηκε από τον Ιανουάριο έως και τον Ιούνιο του 2016. Τα ερωτήματα στα οποία απαντάει η έρευνα είναι δύο. Πρώτον, με ποιους τρόπους επηρεάζει η συμμετοχή στην οργάνωση τη διαμόρφωση των ταυτοτήτων των μελών της. Δεύτερον, τι κοινωνικά δίκτυα δημιουργεί η συμμετοχή στην οργάνωση και τι πόρους παρέχουν στα μέλη αυτά τα δίκτυα. Η διάρθρωση της εργασίας είναι η ακόλουθη.

Στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο χωρίζεται σε τέσσερα υποκεφάλαια. Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας αποτελεί το πρώτο υποκεφάλαιο, το φύλο στον μεταδομισμό το δεύτερο, η έννοια της κομβικότητας το τρίτο και η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου το τέταρτο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, πραγματοποιείται βιβλιογραφική επισκόπηση. Το πρώτο μέρος της βιβλιογραφικής επισκόπησης αναφέρεται στο φύλο και τη μετανάστευση και πιο συγκεκριμένα σε έρευνες, οι οποίες εξετάζουν πως αλληλεπιδρά η μετανάστευση με το φύλο, διαμορφώνοντας την καθημερινότητα των μεταναστριών. Το δεύτερο μέρος αφορά τις μεταναστευτικές οργανώσεις με την αξιοποίηση διεθνούς βιβλιογραφίας και το τρίτο αναφέρεται στις γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις μέσα από την εξέταση διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας.

Η μεθοδολογία της έρευνας αποτελεί το τρίτο κεφάλαιο. Πιο αναλυτικά, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα ερευνητικά ερωτήματα, ο πληθυσμός της έρευνας και τα ερευνητικά εργαλεία. Επίσης, λόγω του ότι η υπό διερεύνηση οργάνωση αποτελείται από γυναίκες με καταγωγή από τη Βουλγαρία, σε ξεχωριστό υποκεφάλαιο παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της βουλγαρικής μετανάστευσης και του βουλγαρικού μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η ανάλυση του πραγματολογικού υλικού. Η ανάλυση διακρίνεται σε δύο βασικά υποκεφάλαια, τις ταυτότητες και το κοινωνικό κεφάλαιο. Το υποκεφάλαιο που αναφέρεται στις ταυτότητες εξετάζει τη μετανάστευση, την αμειβόμενη οικιακή εργασία, τη μητρότητα και ζητήματα κουλτούρας των υποκειμένων της έρευνας. Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα.

## 1.Θεωρητικό Πλαίσιο

Το θεωρητικό πλαίσιο αποτελείται από τέσσερις έννοιες: την κοινωνική ταυτότητα, το φύλο, την κομβικότητα και το κοινωνικό κεφάλαιο. Οι τρεις πρώτες έννοιες θα συμβάλλουν στην απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος της εργασίας που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται οι ταυτότητες των υποκειμένων που συμμετέχουν στη γυναικεία μεταναστευτική οργάνωση. Το ερευνητικό ερώτημα αναφέρεται σε ταυτότητες και μάλιστα σε ταυτότητες που συγκροτούνται στο πλαίσιο των κοινωνικών ομάδων στις οποίες ανήκει το άτομο. Γι' αυτόν τον λόγο, αρχικά παρουσιάζεται η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας. Στη συνέχεια, γίνεται ανάλυση της έννοιας του φύλου, το οποίο αποτελεί μία κυρίαρχη κατηγορία συγκρότησης του υποκειμένου. Ωστόσο, θα πρέπει να μελετάται η διαπλοκή των στοιχείων της ταυτότητας. Γι' αυτό, παρουσιάζεται η έννοια της κομβικότητας.

Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου αποτελεί το τελευταίο μέρος του θεωρητικού πλαισίου. Το κοινωνικό κεφάλαιο θα συμβάλλει στη διερεύνηση των ερωτημάτων που σχετίζονται με το είδος των κοινωνικών δικτύων, τα οποία δημιουργεί η οργάνωση και με τους πόρους, τους οποίους προσφέρει στα μέλη της η συμμετοχή σε αυτά. Εντός των γυναικείων μεταναστευτικών οργανώσεων, όπως και εντός κάθε άλλης οργάνωσης, δημιουργούνται κοινωνικά δίκτυα. Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί ένα χαρακτηριστικό των κοινωνικών δικτύων, το οποίο δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να αποκτήσουν πρόσβαση σε πόρους για την επίτευξη των στόχων τους. Έτσι, η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου οδηγεί στην κατανόηση των τρόπων λειτουργίας των κοινωνικών δικτύων της οργάνωσης.

### A. Κοινωνική Ταυτότητα

Κάθε άτομο έχει έναν μεγάλο αριθμό «κομβικών» ταυτοτήτων οι οποίες συγκροτούνται ανάλογα με τις ομάδες στις οποίες συμμετέχει (Ellemers et al., 2002). Οι Tajfel & Turner (1979; 1986) υποστήριξαν ότι ένα άτομο έχει πολλαπλές ταυτότητες. Οι ταυτότητες αυτές συνδέονται με τις ομάδες στις οποίες ανήκει και επηρεάζουν τα κίνητρα και τις αντιλήψεις του. Το εύρος των ομάδων είναι μεγάλο και μπορεί να αναφέρεται στο φύλο ή και σε μία αθλητική ομάδα. Μέσα από τη

συμμετοχή του στην ομάδα, το άτομο αρχίζει να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του με τους όρους της και τα χαρακτηριστικά της.

Το βασικό επιχείρημα των Tajfel & Turner (1979; 1986) είναι το ακόλουθο: τα άτομα επιθυμούν να έχουν μία θετική εικόνα για τον εαυτό τους. Οι κοινωνικές ομάδες στις οποίες συμμετέχουν γίνονται αντικείμενο αξιολόγησης σε σχέση με άλλες ομάδες και τοποθετούνται εντός μίας ιεραρχίας κύρους και αναγνώρισης από τα ίδια τα άτομα. Το αποτέλεσμα της αξιολόγησης της ομάδας επηρεάζει την εικόνα που διαμορφώνεται για τον εαυτό και γι' αυτόν τον λόγο η κοινωνική ταυτότητα μπορεί να αξιολογηθεί ως αρνητική ή θετική. Πιο συγκεκριμένα, διακρίνουν τη θεωρία τους περί κοινωνικής ταυτότητας σε τρεις διαδικασίες: κοινωνική κατηγοριοποίηση, κοινωνική ταύτιση και κοινωνική σύγκριση. Αυτές βασίζονται αλλά και αναπαράγουν τη διάκριση «εμείς» - «αυτοί» (Tajfel & Turner, 1979; 1986).

Η διαδικασία της κοινωνικής κατηγοριοποίησης αναφέρεται σε ένα σύστημα αυτό-αναφοράς. Το άτομο ταυτίζει τον εαυτό του με μία ομάδα και διαχωρίζει τα άτομα που ανήκουν στην ίδια ομάδα με αυτό από τα άτομα που ανήκουν σε κάποια ανταγωνιστική ομάδα (Tajfel & Turner, 1979; 1986). Στο πλαίσιο αυτό, τονίζει τις όποιες ομοιότητες έχει με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του ή και δημιουργεί νέες, συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση της ομοιογένειας στο εσωτερικό της ομάδας. Αντιθέτως, υπερτονίζει τις διαφορές του με τα άτομα που βρίσκονται εκτός αυτής (Wetherell, 2004). Οι κατηγορίες που έχουν δημιουργηθεί μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικής κατηγοριοποίησης οδηγούν στη δημιουργία κοινωνικών ταυτοτήτων (κοινωνική ταύτιση). Το άτομο ξεκινάει να αναγνωρίζει τον εαυτό του ως μέλος μίας συγκεκριμένης ομάδας αλλά και αναγνωρίζεται από τους άλλους ως μέλος της. Με αυτόν τον τρόπο αποκτά μία συγκεκριμένη ταυτότητα (Tajfel & Turner, 1979; 1986).

Η τρίτη διαδικασία στην οποία αναφέρονται οι Tajfel & Turner (1979; 1986) είναι η κοινωνική σύγκριση. Το άτομο, όπως προαναφέρθηκε, επιδιώκει την απόκτηση μιας θετικής εικόνας για τον εαυτό του και αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την αξιολόγηση της ομάδας σε σύγκριση με άλλες. Η αυτοεκτίμηση του συνδέεται άμεσα με την άποψη που έχει για τις ομάδες στις οποίες ανήκει. Αν η αντίληψή του για τις ομάδες που ανήκει είναι θετική, τότε η αυτοεκτίμηση του μεγαλώνει. Ωστόσο, αν μέσα από τη διομαδική σύγκριση φανερώνεται η υπεροχή κάποιας άλλης ομάδας, αυτό έχει



αρνητικές επιπτώσεις στην εκτίμηση που έχει το άτομο για την ομάδα, για τα υπόλοιπα μέλη της και τον εαυτό του (Tajfel & Turner, 1979; 1986). Κατά τη διαδικασία της σύγκρισης που πραγματοποιεί το άτομο μεταξύ της ομάδας στην οποία ανήκει και των ανταγωνιστικών ομάδων, χρησιμοποιεί στερεότυπα. Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται τόσο στα μέλη της ομάδας του, όσο και στα μέλη των άλλων ομάδων χαρακτηρίζονται από δημιουργία στερεοτύπων (Turner όπως αναφέρεται στο Brown, 2004).

## **B. Το φύλο στον μεταδομισμό**

Οι μεταδομιστικές προσεγγίσεις του φύλου ασκούν κριτική στην ίδια την υλικότητά του. Το βιολογικό φύλο παύει να λαμβάνεται ως μία δεδομένη από τη φύση ιδιότητα του υποκειμένου και αντιμετωπίζεται ως ήδη προσδιορισμένο από την εξουσία και τους λόγους που διαμορφώνουν τα σώματα που ισχυρίζονται ότι απλώς περιγράφουν (Χαλκιά, 2011).

Η Butler (2006) ασκεί κριτική στον φεμινισμό για το γεγονός ότι αντιμετωπίζει τις γυναίκες ως σταθερά υποκείμενα στην προσπάθειά του να εκφράσει διεκδικήσεις. Κατά τη γνώμη της, δεν μπορεί να υπάρξει η ενιαία κατηγορία «γυναίκες», καθώς το φύλο των μελών αυτής της κατηγορίας διαπλέκεται με τις υπόλοιπες ταυτότητές τους, όπως για παράδειγμα με τη σεξουαλικότητα και τη φυλή. Ασκεί, επίσης, κριτική στη διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου. Το βιολογικό φύλο, η διαφορά μεταξύ αρσενικού και θηλυκού ανθρώπινου ζώου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Connell (2005), διαχωρίζεται από το κοινωνικό φύλο. Το κοινωνικό φύλο περιλαμβάνει τη στερεοτυπική εικόνα που έχει διαμορφώσει ο κάθε πολιτισμός για την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα. Αυτός ο διαχωρισμός υποδεικνύει μία ριζική ασυνέχεια μεταξύ των έμφυλων σωμάτων (Butler, 2006).

Για τη Butler το φύλο αποτελεί μία κατασκευή, κάτι που επιβεβαιώνει και ο Laqueur (2003) μέσα από την εξέταση των ιατρικών κειμένων από την αρχαιότητα έως τις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα. Ο Laqueur (2003) αποδεικνύει ότι το κοινωνικό φύλο προϋπάρχει του βιολογικού και το δεύτερο απλά εγγράφεται πάνω στο πρώτο. Το φύλο δεν αποτελεί ένα απλό γεγονός ή μία κατάσταση που παραμένει σταθερή. Αντίθετα, αποτελεί μία διαδικασία, με την οποία το ίδιο αποκτά υλική υπόσταση

μέσα από τη συνεχή επιβεβαίωση των ρυθμιστικών κανονιστικών προτύπων που επιβάλλει ο κάθε πολιτισμός.

Το φύλο είναι μέρος μίας ρυθμιστικής πρακτικής που συμβάλλει στην παραγωγή των σωμάτων, τα οποία αργότερα έρχεται να ελέγξει (Butler, 2004). Τα σώματα καθίστανται έμφυλα με τη συνεχή επανάληψη πράξεων και επιθυμιών, δηλαδή με τις επιτελεστικές πράξεις των σωμάτων (Butler, 2009). Τα σώματα των υποκειμένων επαναλαμβάνουν πράξεις, οι οποίες κατά διαστήματα αναθεωρούνται και όσο περνάει ο χρόνος παγιώνονται. Οι επαναλαμβανόμενες αυτές πράξεις στοχεύουν στον περιορισμό του φύλου στο διπολικό σχήμα άνδρας - γυναίκα (Butler, 2006).

Το φύλο διαπλέκεται με τη σεξουαλικότητα και παράγεται μέσα από αυτή. Ταυτόχρονα η σεξουαλικότητα και ο Λόγος σχετικά με αυτήν καθορίζεται από την εξουσία. Ο Φουκώ (1982) υποστηρίζει πως η εξουσία πλέον είναι διάχυτη και θέτει μέσα από τον Λόγο τους κανόνες του σεξ, διαχωρίζει το επιτρεπόμενο από το απαγορευμένο και ασκεί λογοκρισία στο σεξ (Φουκώ, 1982). Η σεξουαλικότητα αποτελεί, λοιπόν, ένα περίπλοκο ιστορικό σύστημα εξουσίας και Λόγου, το οποίο οδηγεί στην παραγωγή του φύλου με αποτέλεσμα την αναπαραγωγή των σχέσεων εξουσίας (Φουκώ όπως αναφέρεται στο Butler, 2009).

Η επιτελεστικότητα του φύλου συνιστά μία πρακτική που επανεπιβεβαιώνει συνεχώς κάποιο κανονιστικό πρότυπο. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός πως η ίδια η επιτέλεση του φύλου κρύβει τα κανονιστικά πρότυπα των οποίων αποτελεί την επιτέλεση, παρουσιάζοντάς τα έτσι ως φυσικά: *«Το φύλο είναι το επαναλαμβανόμενο στιλιζάρισμα του σώματος, ένα σύνολο επαναλαμβανόμενων πράξεων μέσα σε ένα άκρως άκαμπτο ρυθμιστικό πλαίσιο, πράξεων που παγιώνουν με τον χρόνο προσφέροντας την επίφαση μιας ουσίας, ενός φυσικού τρόπου ύπαρξης»* (Butler, 2009: 61). Πίσω από αυτή τη διατύπωση φαίνεται να υπάρχει ένα υποκείμενο, ένα «εγώ», το οποίο όμως δεν αναφέρεται σε κάποιο σώμα που υπάρχει πριν την ανάληψη ενός φύλου αλλά σε έναν τρόπο που είναι δυνατό να οδηγήσει στη σωματοποίηση μέσα σε συγκεκριμένες συνθήκες.

## Γ. Κομβικότητα

Οι εμπειρίες των μαύρων γυναικών και των γυναικών με καταγωγή από μη δυτικές χώρες τις περισσότερες φορές δεν λαμβάνονταν υπόψη ή απλά θεωρούνταν ταυτόσημες με αυτές των λευκών γυναικών ή των μαύρων ανδρών. Όσπου τη δεκαετία του 1980, οι Σπουδές Φύλου (Gender Studies) άρχισαν να αντιμετωπίζουν το φύλο όχι απλά ως μία διχοτομική κατηγορία (άντρας - γυναίκα) αλλά ως ένα συγκροτησιακό στοιχείο της ταυτότητας του ατόμου που δημιουργεί κόμβους με άλλες ταυτότητες (Ludvig, 2006).

Η έννοια της κομβικότητας (intersectionality) εισάγεται το 1989 από την Crenshaw, η οποία αναφέρεται σε τρεις δικαστικές υποθέσεις κατά τις οποίες οι γυναίκες μπορούν να γίνουν αντικείμενο έμφυλων διακρίσεων και οι μαύροι αντικείμενο φυλετικών, αλλά οι μαύρες γυναίκες δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν επαρκώς καμία από τις δύο ομάδες. Έτσι, μπορούν να προστατευθούν από τον νόμο κατά των διακρίσεων μόνο στις περιπτώσεις που οι εμπειρίες τους συμπίπτουν με αυτές των λευκών γυναικών ή των μαύρων ανδρών. Με άλλα λόγια, οι κομβικές εμπειρίες των μαύρων γυναικών ως προς τη φυλή και ως προς το φύλο τις καθιστά αόρατες στις κρατικές πολιτικές και επίσης τους στερεί το δικαίωμα να εκπροσωπήσουν μία από τις δύο προαναφερόμενες ομάδες (Crenshaw, 1989).

Απέναντι στην προσέγγιση του ενός άξονα (φύλο ή φυλή), η Crenshaw (1989) προτείνει την υιοθέτηση του πλαισίου της κομβικότητας και για να την περιγράψει χρησιμοποιεί τη μεταφορά της οδικής διασταύρωσης. Παραλληλίζοντας τις διακρίσεις που βιώνουν στο νομικό και ευρύτερο πλαίσιο οι μαύρες γυναίκες με το ατύχημα σε μια διασταύρωση, υποστηρίζει ότι αυτές δεν είναι δυνατό να διευκρινιστεί αν οφείλονται στο φύλο ή στη φυλή. Αν και κάποιες από τις εμπειρίες που βιώνουν είναι παρόμοιες με αυτές των λευκών γυναικών ή των μαύρων ανδρών, η καθημερινότητά των μαύρων γυναικών διαμορφώνεται ταυτόχρονα και από τις δύο τους ταυτότητες (Crenshaw, 1989).

Η κομβικότητα ξεκίνησε, έτσι, ως μία προσπάθεια αποκατάστασης της θέσης των μαύρων γυναικών εντός διάφορων πρακτικών και δομών στις οποίες έως τότε παρέμεναν αόρατες (Jordan-Tachery, 2007; Choo & Ferree, 2010). Στη συνέχεια

επεκτάθηκε και σε άλλες περιπτώσεις, εντάσσοντας στην ανάλυση στοιχεία ταυτοτήτων πέρα από τη φυλή και το φύλο (Acker, 2006; Bredstrom, 2006; Buitelaar, 2006; Ludvig, 2006; Prins, 2006; Verloo, 2006; Anthias, 2012). Η λίστα με τις ταυτότητες που μπορούν να ενσωματωθούν στην ανάλυση της κομβικότητας θεωρείται ότι δεν έχει τέλος, αλλά σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες και αναφορικά με συγκεκριμένα υποκείμενα είναι δυνατό κάποιες ταυτότητες να αντιμετωπιστούν ως πιο σημαντικές από άλλες (Yuval-Davis, 2006; Christensen & Jensen, 2012). Η κομβικότητα προσφέρει ένα πλαίσιο μελέτης της ετερότητας, αποφεύγοντας την αντιμετώπιση της ταυτότητας ως κάτι σταθερό (Ludvig, 2006).

Οι πολλαπλές ταυτότητες των ατόμων δεν προστίθεται απλά η μία πάνω στην άλλη. Αντίθετα, η κάθε ταυτότητα διαπλέκεται με την άλλη και όλες μαζί τοποθετούν το άτομο σε θέση υπεροχής ή υποτέλειας εντός συγκεκριμένων σχέσεων εξουσίας. Οι ταυτότητες μπορεί να αλληλοενισχύονται αλλά μπορεί και να δρουν αντιθετικά. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ένα άτομο να τοποθετείται σε θέση υπεροχής ως προς μία ταυτότητα αλλά σε θέση υποτέλειας ως προς μία άλλη (Jordan-Tachery, 2007; Anthias, 2012). Ο Carbado (2013) υποστηρίζει ότι στη μελέτη της κομβικότητας δεν θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μόνο οι ταυτότητες που τοποθετούν το άτομο σε μειονεκτική θέση αλλά και εκείνες που του δίνουν πλεονεκτήματα. Διαφορετικά παράγονται και καθιερώνονται κανονιστικές έμφυλες ταυτότητες (Carbado, 2013).

## **Δ. Κοινωνικό κεφάλαιο**

Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί μία έννοια, η οποία έχει απασχολήσει πολλούς κοινωνικούς επιστήμονες, χωρίς όμως να υπάρχει μία κοινά αποδεκτή αντίληψη για το τι ακριβώς είναι αυτό (Κονιόρδος, 2006). Οι Berkman & Kawachi (όπως αναφέρονται στο Illingworth, 2009) υποστηρίζουν ότι σε όλες τις προσεγγίσεις το κοινωνικό κεφάλαιο εδράζεται στην έννοια του κοινωνικού, με την έννοια ότι συνιστά ένα στοιχείο των συλλογικοτήτων. Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στην εννοιολόγηση που πραγματοποιούν δύο από τους σημαντικότερους θεωρητικούς του κοινωνικού κεφαλαίου, ο Bourdieu και ο Coleman.

Ο Bourdieu (1980; 1986) εξετάζει το κοινωνικό κεφάλαιο μεταξύ των άλλων μορφών κεφαλαίου. Πιο συγκεκριμένα, διακρίνει τρεις μορφές κεφαλαίου ανάλογα με το

πεδίο στο οποίο εδράζονται: το οικονομικό, το πολιτισμικό και το κοινωνικό. Λόγω του θέματος της συγκεκριμένης ενότητας, θα πραγματοποιηθεί ανάλυση μόνο της τρίτης μορφής κεφαλαίου, δηλαδή του κοινωνικού. Για τον Bourdieu, κοινωνικό κεφάλαιο είναι «το σύνολο των πραγματικών ή δυνητικών πόρων που συνδέονται με την κατοχή ενός δικτύου περισσότερο ή λιγότερο θεσμοποιημένων σχέσεων αμοιβαίας γνωριμίας και αναγνώρισης που χαρακτηρίζεται από διάρκεια στον χρόνο» (Bourdieu, 1980:2).

Με άλλα λόγια, το κοινωνικό κεφάλαιο σχετίζεται με τη συμμετοχή του ατόμου σε μία ομάδα, τα μέλη της οποίας συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς που χαρακτηρίζονται από χρησιμότητα και μονιμότητα. Οι δεσμοί αυτοί μπορεί να αναφέρονται σε συμβολικές ή υλικές ανταλλαγές (λέξεων, αντικειμένων). Για να ξεκινήσουν να γίνονται, αυτές οι ανταλλαγές και για να έχουν κάποια διάρκεια, θα πρέπει να αναγνωριστεί η φυσική, κοινωνική ή οικονομική εγγύτητα μεταξύ των ατόμων. Επίσης, τα άτομα χρειάζεται να καταβάλλουν προσπάθεια, χρόνο και συχνά οικονομικό κεφάλαιο, ώστε να συνεχίσουν να (ανα)παράγονται χρήσιμοι δεσμοί.

Τα δίκτυα βασίζονται στα αισθήματα αμοιβαίας υποχρέωσης μεταξύ των εμπλεκόμενων ατόμων και στα δικαιώματά τους βάσει των κανονισμών της ομάδας. Εντός της ομάδας υπάρχει αλληλεγγύη, η οποία καθιστά δυνατή την επίτευξη στόχων και την προσκόμιση ωφελειών. Το πόσο κοινωνικό κεφάλαιο κατέχει ένα άτομο εξαρτάται από τη μία από το οικονομικό, συμβολικό και πολιτισμικό κεφάλαιο του και από την άλλη από το εύρος του δικτύου των δεσμών που διατηρεί και μπορεί να ενεργοποιήσει σε κάθε περίπτωση (Bourdieu, 1980; 1986).

Ο Bourdieu αντισταθμίζει τις ελλείψεις των προσεγγίσεων που δεν ασχολούνται με τις σχέσεις εξουσίας που υπάρχουν στην κοινωνία. Τοποθετεί το κοινωνικό κεφάλαιο εντός των κοινωνικών δομών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από σχέσεις εξουσίας και από ανισότητα ως προς την κατανομή των διαφορετικών μορφών κεφαλαίου (Adkins, 2010). Έτσι το κοινωνικό κεφάλαιο συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων με διάφορους τρόπους οι οποίοι προσδιορίζονται ταξικά (Cheong et al., 2010).

Για τον Coleman (1990; 2012), το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί μία μορφή κεφαλαίου που ορίζεται μέσα από τη λειτουργία του, την επίτευξη δηλαδή στόχων που θα ήταν αδύνατοι αν αυτό απουσίαζε. Βασικό χαρακτηριστικό του είναι το ότι αποτελεί δημόσιο αγαθό, καθώς όσο περισσότερο χρησιμοποιείται από τα άτομα, τόσο πολλαπλασιάζεται. Το κοινωνικό κεφάλαιο παράγεται, όταν οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων αλλάζουν ή αναπαράγονται, ώστε να διευκολύνεται η δράση για την επίτευξη στόχων. Ο Coleman (1990) διακρίνει τις ακόλουθες μορφές κοινωνικού κεφαλαίου.

Αρχικά, το κοινωνικό κεφάλαιο παράγεται μέσα από τις σχέσεις εμπιστοσύνης, οι οποίες αναπτύσσονται από τη συμμετοχή των ατόμων σε οργανώσεις και δίκτυα. Ένα άτομο προσφέρει βοήθεια σε ένα άλλο και λόγω της εμπιστοσύνης που του έχει αναμένει ότι θα του ξεπληρώσει την υποχρέωση αυτή κάποια στιγμή που θα βρίσκεται σε ανάγκη. Με αυτόν τον τρόπο παράγεται κοινωνικό κεφάλαιο. Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται ανάλογα με τις ανάγκες για βοήθεια που έχουν τα άτομα, την ύπαρξη και άλλης εναλλακτικής για προσφορά βοήθειας και την οικονομική κατάσταση του ατόμου (Coleman, 1990).

Δεύτερον, τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν τη δυνατότητα πληροφόρησης στα άτομα που τις απαρτίζουν. Η πληροφόρηση ως μορφή κοινωνικού κεφαλαίου βοηθάει το άτομο να εκπληρώσει έναν στόχο του (Coleman, 1990). Τρίτον, οι κοινωνικές νόρμες που εσωτερικεύονται από το άτομο όσο αυτό ζει σε μία συγκεκριμένη κοινωνία και του υπαγορεύουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να φέρεται, αποτελούν μία ακόμη μορφή κοινωνικού κεφαλαίου. Δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο κοινωνική συνοχή, καθώς τα άτομα αναμένεται να δρουν με συγκεκριμένους τρόπους, ώστε να εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία του κοινωνικού συνόλου. Τέταρτον, κοινωνικό κεφάλαιο δημιουργείται μέσα από τις εξουσιαστικές σχέσεις που υπάρχουν συχνά μεταξύ των ατόμων (Coleman, 1990).

Οι οργανώσεις αποτελούν την τελευταία μορφή κοινωνικού κεφαλαίου. Τα άτομα δημιουργούν μία ομάδα και συμμετέχουν σε αυτή με στόχο την επίτευξη κάποιου δικού τους σκοπού, ο οποίος καθίσταται εφικτός με τη χρήση του κοινωνικού κεφαλαίου της ομάδας. Όμως, τα άτομα μπορεί να συμμετέχουν σε μία ομάδα για κάποιον άλλον λόγο πέρα από την επίτευξη του προσωπικού τους στόχου.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της περίπτωσης αποτελούν οι εθελοντικές οργανώσεις που στοχεύουν στην παροχή κοινωνικού έργου. Μέσα από την εργασία στην ομάδα τα άτομα γνωρίζονται μεταξύ τους, αποκτούν σχέσεις εμπιστοσύνης και παράγεται έτσι κοινωνικό κεφάλαιο (Coleman, 1990).

Επιπλέον, ο Coleman (1990) αναφέρεται σε συγκεκριμένους παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία και διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτοί οι παράγοντες είναι η κλειστότητα των κοινωνικών δικτύων, ώστε να μπορέσει να υπάρξει εμπιστοσύνη, η σταθερότητα του κοινωνικού δικτύου και η πίστη σε μία συγκεκριμένη ιδεολογία. Η πίστη σε μία ιδεολογία υπαγορεύει στο άτομο τρόπους συμπεριφοράς που στοχεύουν στο όφελος και άλλων ατόμων. Αντίθετα, οι παράγοντες που δρουν καταστροφικά στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου είναι η καλή οικονομική κατάσταση του ατόμου και η κάλυψη των αναγκών του από το κράτος που το κάνουν να εξαρτάται όλο και λιγότερο από τα άλλα άτομα (Coleman, 1990).

Το κοινωνικό κεφάλαιο αντιμετωπίζεται ως ένα χαρακτηριστικό της κοινωνικής οργάνωσης πολύ θετικό ικανό να οδηγήσει στην επίτευξη στόχων ή και στην επίλυση ευρύτερων κοινωνικών προβλημάτων. Ο Portes (1998), ωστόσο, επισημαίνει την τάση όσων ασχολούνται με το κοινωνικό κεφάλαιο να αναφέρονται μόνο στις θετικές του όψεις και υποστηρίζει ότι είναι πολύ σημαντικό να αναγνωρίζονται και οι αρνητικές, ώστε να μην καταλήξει να θεωρείται λύση για κάθε κοινωνικό πρόβλημα. Έτσι, προχωρεί στην ανάδειξη των αρνητικών συνεπειών του κοινωνικού κεφαλαίου. Αρχικά, δεν έχουν όλα τα άτομα πρόσβαση στο κοινωνικό κεφάλαιο. Επίσης, για να μπορούν τα άτομα να συμμετέχουν σε μία ομάδα θα πρέπει να συμμορφώνονται με τους κανόνες αυτής, ασχέτως με το ποιοι είναι αυτοί οι κανόνες. Σαν τελευταία περίπτωση αναφέρεται εκείνη κατά την οποία τα μέλη μίας ομάδας αποκτούν μεγαλύτερη αλληλεγγύη μεταξύ τους μέσα από την υιοθέτηση συμπεριφορών «αντικοινωνικών» ή εχθρικών προς τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. Ένα παράδειγμα αυτής της περίπτωσης αποτελούν οι έμποροι ναρκωτικών (Portes, 1998).

Κριτική στον τρόπο με τον οποίο εννοιολογείται το κοινωνικό κεφάλαιο έχει ασκηθεί και από τις φεμινίστριες θεωρητικούς. Πρώτον, μεγάλο μέρος της

βιβλιογραφίας για το κοινωνικό κεφάλαιο δεν ασχολείται με το φύλο, τη φυλή, την τάξη και γενικά με άλλες ταυτότητες που δημιουργούν διαφορά (Bezanson, 2010). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το υποκείμενο του κοινωνικού κεφαλαίου να λαμβάνεται πάντοτε κατά άκριτο τρόπο ως λευκός άνδρας που ανήκει στα μεσαία ή ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Δεύτερον, οι προσεγγίσεις του κοινωνικού κεφαλαίου αναγνωρίζουν τη σημαντική συνεισφορά της οικογένειας στη δημιουργία του αλλά παρ' όλα αυτά δεν ασκείται κριτική στον ίδιο τον θεσμό, ο οποίος έχει δημιουργηθεί εντός της πατριαρχίας και βασίζεται σε ένα ετεροφυλοφιλικό ζευγάρι, στην παραδοσιακή έμφυλη κατανομή εργασίας και σε κανονιστικές απόψεις για τις γυναίκες (Adkins, 2010; Morrow, 2006).

Τρίτον, όπως υποστηρίζει και ο Portes (1998), τα «προϊόντα» του κοινωνικού κεφαλαίου, όπως για παράδειγμα η εμπιστοσύνη, λαμβάνονται πάντα ως κοινωνικά ωφέληματα. Ωστόσο, αυτά είναι δυνατό να έχουν και αρνητικές επιπτώσεις, καθώς οδηγούν στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων. Τέταρτον, σύμφωνα με την κριτική που ασκεί η Ganapati (2012), ακόμη και στις περιπτώσεις που το φύλο αναφέρεται στις προσεγγίσεις του κοινωνικού κεφαλαίου, αυτό γίνεται με προβληματικό τρόπο, καθώς λαμβάνονται ως δεδομένες στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα φύλα.

Όπως αναφέρουν οι Gidengil & O' Neill (2006), από τη θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου λείπει η διερεύνηση των τρόπων μέσω των οποίων οι έμφυλες ανισότητες επηρεάζουν τη συσσώρευση του κοινωνικού κεφαλαίου και τον τρόπο αξιοποίησης των πόρων του. Γι' αυτόν τον λόγο είναι απαραίτητη η ανάλυση του κοινωνικού κεφαλαίου μέσα από την οπτική του φύλου (Gidengil & O' Neill, 2006a). Μία τέτοια ανάλυση δίνει τη δυνατότητα να διερευνηθούν η επιλογή διαφορετικού τύπου οργανώσεων από τους άνδρες και τις γυναίκες, το κοινωνικό κεφάλαιο που δημιουργείται μέσα από αυτή τη συμμετοχή και οι διαφοροποιημένοι πόροι στους οποίους αποκτούν πρόσβαση άτομα διαφορετικού φύλου. Μέσα από τις σχετικές έρευνες (Caiazza & Gault, 2006; Gidengil et al., 2006; Norris & Inglehart, 2010; O' Neill, 2006) φαίνεται ότι οι γυναίκες επιλέγουν να συμμετέχουν σε οργανώσεις, οι οποίες ασχολούνται με ζητήματα τα οποία ταιριάζουν με τους παραδοσιακούς έμφυλους ρόλους που τους έχουν αποδοθεί κοινωνικά (εκπαίδευση, θρησκεία,



παροχή φροντίδας). Οι άνδρες, αντίθετα, εντάσσονται σε οργανώσεις οι οποίες έχουν ως στόχο τη βελτίωση της θέσης τους στην επαγγελματική ή κοινωνική ιεραρχία. Η διαφορετική θέση που κατέχουν στην κοινωνική ιεραρχία οι γυναίκες οδηγεί συχνά στην κατοχή λιγότερου κοινωνικού κεφαλαίου μικρότερης αξίας σε σχέση με των ανδρών και στη διαφορετική χρήση του (Lowndes, 2010; Sapiro, 2010).

## **2. Βιβλιογραφική Επισκόπηση**

### **A. Φύλο και Μετανάστευση**

Μέχρι τη δεκαετία του 1970 ως υποκείμενο της μετανάστευσης λαμβανόταν εξ ορισμού ο άνδρας, παρά το γεγονός ότι ήδη μετανάστευε ένας μεγάλος αριθμός γυναικών. Όπως φαίνεται μέσα από τις σχετικές βιβλιογραφικές επισκοπήσεις (Hondagneu-Sotelo, 2000; Curran et al., 2006; Βαΐου, 2009), από τη δεκαετία του 1970 και μέχρι περίπου το 1980 ξεκίνησαν οι προσπάθειες αποκατάστασης της θέσης των γυναικών στην έρευνα για τη μετανάστευση. Στα έργα αυτά οι γυναίκες αντιμετωπίζονται είτε ως μέλη της οικογένειας του μετανάστη που μεταναστεύουν στο πλαίσιο της οικογενειακής επανένωσης, είτε ως ανεξάρτητες οικονομικές μετανάστριες.

Επίσης, παρουσιάζονται ως άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται από εμμονή στις παραδοσιακές αξίες της χώρας προέλευσης (Hondagneu-Sotelo, 2000). Το διάστημα εκείνο επιχειρήθηκε η παρουσίαση του αριθμού των γυναικών στα διάφορα μεταναστευτικά ρεύματα, των χαρακτηριστικών τους, της μεταναστευτικής τους πορείας, του ρόλου των εμβασμάτων που στέλνουν στη χώρα καταγωγής και της διαδικασίας ένταξής τους στη χώρα υποδοχής. Χαρακτηριστικό είναι πως εκείνη τη δεκαετία οι μετανάστριες αντιμετωπίζονται ακόμη ως εξαίρεση (Curran et al., 2006).

Το διάστημα 1980-1990, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες, υπό την επίδραση των σπουδών για τα φύλα, άρχισαν να ασκούν κριτική στην παγκόσμια κατηγορία «γυναίκα» και να ερευνούν τους κόμβους του φύλου με άλλες ταυτότητες. Στο πλαίσιο αυτό, ερευνήθηκε ο τρόπος με τον οποίο μεταβάλλονται οι έμφυλες

σχέσεις λόγω της μετανάστευσης αλλά και ποια χαρακτηριστικά παίρνει η μετανάστευση λόγω του φύλου του ατόμου που μεταναστεύει. Για κάποιες ερευνήτριες, η συμμετοχή των γυναικών στη μετανάστευση συμβάλλει στην ενίσχυση των έμφυλων ασυμμετριών, ενώ για άλλες οδηγεί στην ανεξαρτητοποίησή τους (Curran et al., 2006). Τέλος, από τη δεκαετία του 1990 το φύλο διαποτίζει ένα μεγάλο εύρος πρακτικών, ενώ η μετανάστευση μελετάται ως έμφυλη διαδικασία (Hondagneu-Sotelo, 2000; Curran et al., 2006; Βαΐου, 2009). Ωστόσο, παρά τις αλλαγές που έχουν συμβεί τις τελευταίες δεκαετίες, το φύλο παραμένει ως αναλυτική κατηγορία περιθωριοποιημένο στη μελέτη της μετανάστευσης (Hondagneu-Sotelo, 2000).

Περιθωριοποιημένη παραμένει η κοινωνική κατηγορία του φύλου και στον πολιτικό λόγο, όπως σε αυτόν που αρθρώνεται στο πλαίσιο του αντιρατσιστικού κινήματος στην Ελλάδα. Αυτό είναι το συμπέρασμα, στο οποίο καταλήγει η Ζαββού (2009) μέσα από έρευνα που πραγματοποίησε στο Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών. Το υποκείμενο της μετανάστευσης στο πλαίσιο του αντιρατσιστικού λόγου είτε παραμένει άφυλο, είτε προσδιορίζεται ως αρσενικό. Στις λίγες περιπτώσεις όπου γίνεται αναφορά στις μετανάστριες ως υποκείμενο πολιτικών διεκδικήσεων, αυτές αναπαριστούνται πάντοτε μέσα από τους στερεοτυπικούς γυναικείους ρόλους και ως θύματα, παρ' ότι οργανώνονται πολιτικά (Ζαββού, 2009).

Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για τις εμπειρίες των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία έχουν ασχοληθεί με την ενσωμάτωσή τους, την είσοδό τους στην αγορά εργασίας και ειδικά στον τομέα της έμμισθης οικιακής εργασίας και στη βιομηχανία του σεξ, τις συνθήκες διαβίωσής τους, τα ζητήματα ταυτότητας που προκύπτουν λόγω της μετανάστευσης, τα φαινόμενα ρατσισμού και τις οργανώσεις που δημιουργούν (Βαΐου, 2006; Leontsini, 2010). Πολλές από αυτές τις έρευνες αντιμετωπίζουν τις μετανάστριες ως ενεργά υποκείμενα τα οποία στην προσπάθειά τους να επιτύχουν τους στόχους του μεταναστευτικού τους σχεδίου, αναπτύσσουν στρατηγικές.

Σε μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας οι εμπειρίες των μεταναστριών εξετάζονται αποκλειστικά ή σε σχέση με την παροχή φροντίδας, κυρίως στο πλαίσιο της

αμειβόμενης οικιακής εργασίας. Η κοινωνία έχει ενσωματώσει τα διπολικά σχήματα θηλυκό - αρσενικό και δημόσιο - ιδιωτικό. Ο χώρος του σπιτιού ως υποδεέστερος ταυτίζεται με τη γυναίκα ενώ ο δημόσιος χώρος ταυτίζεται με τον άνδρα (Αθανασοπούλου, 2009; Ψύλλα, 2009). Κατ' επέκταση, η ενασχόληση με τις οικιακές εργασίες και τη φροντίδα του συζύγου, των παιδιών ή των ηλικιωμένων θεωρείται «φυσικό» να ανήκει στις γυναίκες, κοινωνική ρύθμιση που επεκτείνεται ακόμη και στην περίπτωση της αμειβόμενης οικιακής εργασίας. Στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες, οι μετανάστριες ανταποκρίνονται στη ζήτηση που υπάρχει σε αυτόν τον τομέα. Η αυξανόμενη ζήτηση που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες στον τομέα των οικιακών υπηρεσιών οφείλεται στην άνοδο του βιοτικού και εκπαιδευτικού επιπέδου του ντόπιου πληθυσμού, στην αυξανόμενη είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, στις αλλαγές στη δομή της οικογένειας, στη γήρανση του πληθυσμού και στην ύπαρξη των μεσοστρωμάτων (Κασιμάτη & Μουσούρου, 2007).

Οι έρευνες της Κασιμάτη (2003) και του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2007) αναδεικνύουν τα βασικά χαρακτηριστικά των μεταναστριών που ζουν στην Ελλάδα. Η Κασιμάτη (2003) σε ποιοτική έρευνα που πραγματοποίησε με μετανάστριες από την Αλβανία και την Πολωνία απάντησε σε ερωτήματα που σχετίζονται με τις απόψεις των μεταναστριών για τη ζωή τους στην Ελλάδα, τα κίνητρα για μετανάστευση και τη σχέση τους με τις δημόσιες υπηρεσίες. Οι λόγοι της μετανάστευσης είναι η άσχημη οικονομική κατάσταση, η επιθυμία για διαβίωση με ελευθερία και ασφάλεια και η επιθυμία γνωριμίας νέου τρόπου ζωής. Ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο, οι πιο πολλές εργάζονται στον τομέα της οικιακής εργασίας με εργασιακούς όρους που είναι εξαιρετικά ασαφείς και δυσμενείς, ειδικά για όσες δεν κατέχουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα. Ωστόσο, η εργασία αυτή τους προσφέρει τη δυνατότητα να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο, να αποκτήσουν υλικά αγαθά, να συγκεντρώσουν χρήματα και να βοηθήσουν τα παιδιά τους. Τέλος, η σχέση τους με τις δημόσιες υπηρεσίες χαρακτηρίζεται ως τραυματική (Κασιμάτη, 2003).

Όπως προαναφέρθηκε, η έρευνα του Κ.Ε.Θ.Ι. (2007) αναδεικνύει τα βασικά χαρακτηριστικά των μεταναστριών που ζουν στην Ελλάδα και τις συνθήκες

διαβίωσης και απασχόλησής τους. Μέσα από τις συνεντεύξεις με γυναίκες από διάφορες χώρες (Αλβανία, Βουλγαρία, Πολωνία, Γεωργία, Ρωσία, Ουκρανία, Ρουμανία, Μολδαβία, Αρμενία, Φιλιππίνες) φαίνεται ότι οι περισσότερες επέλεξαν ως χώρα προορισμού την Ελλάδα λόγω της προηγούμενης μετανάστευσης συγγενών τους και λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας με τη χώρα καταγωγής. Κατά την άφιξή της στην Ελλάδα, η πλειονότητα δέχθηκε βοήθεια από διάφορα άτυπα κοινωνικά δίκτυα που περιλάμβαναν κυρίως ομοεθνείς. Σχεδόν όλες, παρά το υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο και την εργασιακή τους εμπειρία στη χώρα καταγωγής, εργάζονται στον τομέα της αμειβόμενης οικιακής εργασίας. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή σχετίζονται με την εργασία τους και με τη γραφειοκρατία των ελληνικών υπηρεσιών. Όσον αφορά στα μελλοντικά τους σχέδια οι μισές επιθυμούν να μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα, ενώ οι υπόλοιπες θέλουν να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής ή να μεταναστεύσουν σε κάποια άλλη χώρα (Κ.Ε.Θ.Ι., 2007).

Οι συνθήκες υπό τις οποίες ζουν και εργάζονται μετανάστριες οικιακές εργαζόμενες από την Αλβανία και τις Φιλιππίνες είναι το αντικείμενο της ποιοτικής έρευνας που διεξήγαγε η Λαζαρίδου (1995). Οι γυναίκες από τις δύο χώρες έχουν διαφορετικές εμπειρίες και επηρεάζονται με διαφορετικό τρόπο από τους μηχανισμούς περιθωριοποίησης της ελληνικής κοινωνίας. Παρά τις διαφορές, όμως, όντας μετανάστριες στην Ελλάδα εργάζονται στον τομέα της οικιακής εργασίας κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα την απώλεια της κοινωνικής θέσης που κατείχαν στην πατρίδα τους, γεγονός που βιώνεται τραυματικά. Στο πλαίσιο του ελληνικού οικιακού χώρου παγιδεύονται σε μία σχέση υπερεκμετάλλευσης από τους εργοδότες, όπου τους ασκείται συνεχής έλεγχος όσον αφορά την προσωπική τους ζωή (Λαζαρίδου, 1995).

Σε άλλες περιπτώσεις οι μετανάστριες φαίνεται ότι διαπραγματεύονται ενεργά τις καταστάσεις που βιώνουν και ότι προσπαθούν να τις κάνουν να λειτουργήσουν προς όφελός τους, για παράδειγμα μέσω της μετάβασης σε κάποιον άλλο τύπο οικιακής εργασίας που τους προσφέρει πλεονεκτήματα στην παρούσα φάση της ζωής τους ή μέσω της ανάπτυξης κοινωνικότητας με άτομα της ίδιας καταγωγής. Συμμετέχουν ενεργά στον σχεδιασμό και στην πραγματοποίηση του μεταναστευτικού τους σχεδίου και στο πλαίσιο της εργασίας τους

διαπραγματεύονται τη σχέση τους με την εργοδότηριά τους, συμβάλλοντας έτσι με τις πρακτικές τους στην ανασυγκρότηση του οικιακού χώρου. Στα συμπεράσματα αυτά καταλήγουν οι έρευνες που θα αναφερθούν στη συνέχεια.

Μέσα από την επιτόπια έρευνα και τις συνεντεύξεις που πραγματοποίησε η Αθανασοπούλου (2005; 2009) με Αλβανίδες οικιακές εργαζόμενες αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιες αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους στη μεταναστευτική διαδικασία. Έχοντας μεταναστεύσει στην Ελλάδα μαζί με την οικογένειά τους διεκδικούν να αναγνωριστεί η δική τους συμβολή ως προς τον έλεγχο, τη διαμόρφωση και την επίτευξη του μεταναστευτικού τους σχεδίου. Συχνά οι γυναίκες έχουν πιο σταθερή απασχόληση από τους συζύγους τους, κάτι που καθιστά το δικό τους εισόδημα απαραίτητο για την επιβίωση και την απόκτηση ακίνητης περιουσία. Αυτό το επιτυγχάνουν μέσα από το συνεχές της εργασίας τους, τόσο στον τομέα της οικιακής εργασίας, όσο και μέσα από τη φροντίδα των μελών της οικογένειάς τους (Αθανασοπούλου, 2005; 2009).

Οι στρατηγικές που αναπτύσσουν οι μετανάστριες προκειμένου να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται, μεταξύ άλλων, και από την εκάστοτε μεταναστευτική πολιτική αποτελούν το θέμα με το οποίο ασχολείται η Λιάπη (2009). Από τις βιογραφικές συνεντεύξεις που διεξήχθησαν, οι μετανάστριες αναδεικνύονται σε ενεργά υποκείμενα, τα οποία προσπαθούν να διαχειριστούν προς όφελός τους το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο, ώστε να επιτύχουν το μεταναστευτικό τους σχέδιο. Οι στρατηγικές που υιοθετούν περιλαμβάνουν τη διαμόρφωση πιο ευνοϊκών συνθηκών στο εργασιακό πλαίσιο, για παράδειγμα μέσα από την επιλογή να εργαστούν ως ανεξάρτητες καθαρίστριες σε περισσότερα του ενός σπίτια. Έτσι, παρατηρείται ότι οι μετανάστριες εντάσσονται στο περιθώριο της αγοράς εργασίας και της κοινωνίας γενικότερα (Λιάπη, 2009).

Η Κόντου (2006) παρουσιάζει την αφήγηση μιας μετανάστριας από τη Ρωσία, την είσοδό της οποίας στον τομέα της αμειβόμενης οικιακής εργασίας ακολούθησε η τραυματική εμπειρία της ματαίωσης λόγω καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας και επαγγελματικής περιθωριοποίησης. Αφότου απέκτησε άδεια παραμονής και έμαθε την ελληνική γλώσσα σε ικανοποιητικό βαθμό, κατάφερε να βρει εργασία σε άλλον τομέα. Συνολικά θεωρεί ότι η μετανάστευσή της στην Ελλάδα είχε τόσο αρνητικές

πλευρές (απώλεια πολιτιστικής ζωής και κοινωνικής αναγνώρισης), όσο και θετικές (γνωριμία με άλλη κουλτούρα, κατάφερε να επιβιώσει μόνη της (Κόντου, 2006).

Η Χαντζαρούλα (2014) μέσα από συνεντεύξεις με Αλβανίδες οικιακές εργαζόμενες διερευνά το πώς διαμορφώνονται οι σχέσεις φύλου, υποκειμενικότητας και ιδιότητας του πολίτη υπό την επίδραση των επίσημων λόγων της ελληνικής κοινωνίας για τους Αλβανούς. Από τη δεκαετία του 1990, διάστημα κατά το οποίο ξεκίνησε η μαζική μετανάστευση ατόμων αλβανικής καταγωγής άρχισε και η ταύτιση στο επίπεδο του δημόσιου λόγου του «Αλβανού» με την εγκληματικότητα και την κατωτερότητα. Με το ζήτημα αυτό ασχολείται και η Κωνσταντινίδου (2001), μέσα από την ανάλυση του περιεχομένου πέντε αθηναϊκών εφημερίδων. Στον λόγο των εφημερίδων, οι Αλβανοί συγκροτούνται είτε ως επικίνδυνοι εγκληματίες που εγκληματούν επειδή αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό της φύσης τους, είτε ως θύματα της φτώχειας και του ρατσισμού των Ελλήνων που αναγκάζονται να οδηγηθούν στην παραβατικότητα ώστε να επιβιώσουν. Σε κάθε περίπτωση πάντως στις εφημερίδες αλλά και στα άλλα Μ.Μ.Ε., η αλβανική μεταναστευτική ταυτότητα συνδέεται με την εγκληματικότητα, διαμορφώνοντας έτσι την κοινή γνώμη (Κωνσταντινίδου, 2001). Οι Αλβανίδες του δείγματος της Χαντζαρούλα (2014), ως οικιακές βοηθοί έχουν ελάχιστα κοινωνικά δικαιώματα, κάτι που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνουν την ιδιότητα του πολίτη και συγκροτούν την υποκειμενικότητά τους. Η ιδιότητα του πολίτη συνδέεται στο λόγο τους με την απόκτηση αυτοεκτίμησης και αναγνώρισης από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Η ταυτότητά τους συγκροτείται σε σχέση με τους κυρίαρχους λόγους αλλά οι ίδιες φαίνεται να επαναοικειοποιούνται τις ταυτότητες που φέρουν και να τους αποδίδουν θετικά νοήματα (Χαντζαρούλα, 2014).

Πρόσφατες έρευνες προσπαθούν να σκιαγραφήσουν τις αλλαγές που έχουν συμβεί στη ζωή και στα μελλοντικά σχέδια των μεταναστριών με την έναρξη της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, η Αθανασοπούλου (2012), ασχολείται με τη ζωή των Αλβανίδων από τη στιγμή της άφιξής τους στην Ελλάδα μέχρι και τα πρώτα χρόνια της κρίσης, καθώς και την επιθυμία τους για ισότιμη συμμετοχή στην ελληνική κοινωνία. Οι μετανάστριες φαίνεται να διακρίνουν τη μεταναστευτική τους εμπειρία τρεις περιόδους. Η πρώτη είναι η αρχική περίοδος

παραμονής τους στην Ελλάδα με τις όποιες δυσκολίες (καθεστώς νομιμότητας, εργασία, βιοτικό επίπεδο). Η επόμενη χαρακτηρίζεται από τη βελτίωση της θέσης τους ως προς την κατοικία, την εργασία, την εκπαίδευση των παιδιών τους, το καθεστώς νομιμότητας, την πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες και τις σχέσεις με τους Έλληνες, ενώ η τρίτη ξεκινάει μαζί με την οικονομική κρίση της Ελλάδας. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ένα γενικό αίσθημα ανασφάλειας. (Αθανασοπούλου, 2012).

Την εργασιακή και μεταναστευτική εμπειρία των μεταναστριών από την Ουκρανία ερευνά με ποιοτική έρευνα η Δασκαλάκη (2012). Οι μετανάστριες του δείγματος εργάζονται και αυτές στον τομέα της αμειβόμενης οικιακής εργασίας και μάλιστα με μεγάλο βαθμό σταθερότητας. Ταυτόχρονα αναπτύσσουν στρατηγικές μετάβασης μεταξύ διάφορων τύπων οικιακής εργασίας προκειμένου να προσαρμοστούν στις οικονομικές, προσωπικές, οικογενειακές και ηλικιακές τους ανάγκες. Οι περισσότερες γυναίκες αρχικά μετανάστευσαν στην Ελλάδα προκειμένου να εργαστούν για μικρό διάστημα και έπειτα να επιστρέψουν στην Ουκρανία. Σταδιακά η Ελλάδα έγινε μόνιμος τόπος εγκατάστασης και αυτό αποδεικνύει πως οι γυναίκες έχουν ενταχθεί ως έναν βαθμό στην ελληνική κοινωνία. Η είσοδος όμως της Ελλάδας σε περίοδο κρίσης σηματοδοτεί μία αλλαγή για αυτές, καθώς λόγω της κατάστασης αβεβαιότητας που βιώνουν αρχίζουν να μεταβάλλουν ξανά τα σχέδιά τους για το μέλλον (Δασκαλάκη, 2012).

Οι Παπαταξιάρχης κ.ά. (2009) διεξάγουν εθνογραφική έρευνα προκειμένου να μελετήσουν τους μετασχηματισμούς που συμβαίνουν στο νοικοκυριό από την επαφή των οικιακών εργαζομένων με τις εργοδότες. Οι οικιακές εργαζόμενες από τις οποίες παίρνουν συνεντεύξεις έχουν καταγωγή από την Ελλάδα, την Αλβανία και τις Φιλιππίνες αλλά επειδή το θέμα της συγκεκριμένης ενότητας είναι η αλληλεπίδραση του φύλου με την εμπειρία της μετανάστευσης, εδώ θα γίνει αναφορά μόνο στα ευρήματα που αφορούν στις δύο τελευταίες ομάδες. Οι Φιλιππινέζες εργαζόμενες δημιουργούν σχέση φροντίδας με την οικογένεια για την οποία εργάζονται, ενώ οι Αλβανίδες προσπαθούν να προβάλλουν την αυτονομία τους και τον επαγγελματισμό τους. Δημιουργούν έτσι ένα εργασιακό προφίλ, στα πλαίσια του οποίου τοποθετούν τον εαυτό τους σε θέση σχετικής υπεροχής ως προς

τις εργοδότες και δεν δέχονται την υποτελή θέση στην οποία συχνά τοποθετούνται. Αυτό σημαίνει ότι προβάλλουν ως ενεργά υποκείμενα που με τις διαπραγματεύσεις τους μεταβάλλουν τόσο την εργασιακή τους θέση, όσο και τον χώρο στον οποίο εργάζονται. Ο οικιακός χώρος υποβάλλεται σε αλλαγές μέσα από την καθιέρωση μίας οριζόντιας κοινωνικότητας με τις εργοδότες, την επαγγελματοποίηση της εργασίας και την οριοθέτηση των καθηκόντων (Παπαταξιάρχης κ.ά., 2009).

Οι γυναίκες με καταγωγή από τις Φιλιππίνες που έχουν μεταναστεύσει στην Ελλάδα αποτελούν τον πληθυσμό που ερευνά η Τοπάλη (2006; 2012; 2014). Στην πρώτη χρονικά από αυτές τις έρευνες περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο δομούνται οι σχέσεις οικιακής εργαζόμενης - εργοδότης στο πλαίσιο του ελληνικού οικιακού χώρου. Η οικιακή εργαζόμενη από τις Φιλιππίνες και η Ελληνίδα εργοδότης φαίνεται πως υιοθετούν διαφορετικά μοντέλα οργάνωσης της κοινωνικότητάς τους και εννοιολογούν τη μεταξύ τους σχέση με τρόπο πολιτισμικά προσδιορισμένο. Οι οικιακές εργαζόμενες προσπαθούν να εγκαθιδρύσουν μία σχέση φροντίδας με τις εργοδότες, ενώ οι εργοδότες ερμηνεύουν αυτή τη στάση των μεταναστριών αρχικά ως επαγγελματισμό και έπειτα ως εκδήλωση αγάπης. Τις τοποθετούν έτσι σε μία συγγενειακή σφαίρα, όπου λαμβάνουν τον ρόλο της κόρης ή της νύφης, η οποία βρίσκεται σε μόνιμη θέση χρέους προς τη «μητέρα». Οι μετανάστριες οικιακές εργαζόμενες δεν βλέπουν θετικά αυτόν τον ρόλο που τους αποδίδεται με αποτέλεσμα να τερματίζουν ξαφνικά την εργασιακή σχέση (Τοπάλη, 2006).

Στη δεύτερη χρονικά έρευνά της για τις οικιακές εργαζόμενες από τις Φιλιππίνες, η Τοπάλη (2012) εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους οι μετανάστριες δομούν την κοινωνική τους οργάνωση και στον βαθμό της κοινωνικής τους ένταξης. Αυτό συμβαίνει γύρω από τρεις άξονες: την οικιακή εργασία, την ομοεθνοτική κοινωνικότητα και τις δια-εθνικές πρακτικές. Οι γυναίκες έχουν διαμορφώσει ένα σταθερό εργασιακό πλαίσιο ως οικιακές εργαζόμενες το οποίο τους εγγυάται τη νόμιμη παραμονή τους στη χώρα και την οικονομική επιβίωση τόσο των ίδιων, όσο και των οικογενειών τους στις Φιλιππίνες. Η ομοεθνοτική τους κοινωνικότητα δομείται γύρω από τα σπίτια που νοικιάζουν μαζί με άλλες ομοεθνείς, γύρω από τις εκκλησίες και στη βάση του συλλόγου Kasapi-Hellas. Οι δια-εθνικές πρακτικές



περιλαμβάνουν τη διατήρηση σχέσεων και την αποστολή εμβασμάτων σε συγγενείς. Ωστόσο, οι μετανάστριες φαίνεται να είναι ελάχιστα ενταγμένες στην ελληνική κοινωνία, κατάσταση που επιδεινώνεται με την οικονομική κρίση.

Σε μεταγενέστερη έρευνα, η Τοπάλη (2014) εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους συγκροτείται η ετερότητα των Φιλιππινέζων οικιακών εργαζομένων στην ελληνική κοινωνία. Σε ένα πρώτο επίπεδο, οι μετανάστριες ταυτίζονται με την παθητικότητα και την παιδικότητα. Συγκροτείται έτσι μία σταθερή μορφή ετερότητας στο ελληνικό πλαίσιο. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, εντός του οικιακού χώρου η παθητικότητα αντικαθίσταται με τον επαγγελματισμό και οι γυναίκες ανάγονται έτσι σε μία μορφή πιο ήπιας ετερότητας. Σε ένα τρίτο επίπεδο και πάλι εντός του οικιακού χώρου, όπως προαναφέρθηκε, η οικιακή εργαζόμενη εννοιολογείται πια με όρους συγγένειας (Τοπάλη, 2014).

Περιορισμένη διερεύνηση έχει πραγματοποιηθεί στο θέμα των θρησκευτικών πρακτικών σε σχέση με το φύλο και τη μετανάστευση. Από την ποιοτική έρευνα της Καμπούρη και του Χατζόπουλου (2013) με μετανάστριες από την Αλβανία και τη Βουλγαρία προκύπτει ότι η θρησκευτικότητα των γυναικών έχει διαμορφωθεί από την αλληλεπίδραση της θέσης της θρησκείας επί κομμουνιστικού καθεστώτος στις χώρες καταγωγής με τις προσπάθειες για ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Οι θρησκευτικότητες των γυναικών χαρακτηρίζονται ως «υβριδικές» και κινούνται μεταξύ ορθοδοξίας, καθολικισμού, ισλαμισμού και αθεΐας. Μία τέτοια ρύθμιση είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί μόνο εντός ενός δια-εθνικού πλαισίου, ειδικά από τη στιγμή που θέτει υπό αμφισβήτηση τις κυρίαρχες αντιλήψεις για τη θρησκεία που επικρατούν στην ελληνική κοινωνία (Καμπούρη & Χατζόπουλος, 2013).

Η εμπειρία της μετανάστευσης μαζί με άλλους παράγοντες συμβάλλει σε ορισμένες περιπτώσεις στην αναθεώρηση πατριαρχικών αντιλήψεων και στάσεων εντός της μεταναστευτικής οικογένειας. Η Θανοπούλου (2007), μέσα από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με άτομα από την Αλβανία εξετάζει τις σχέσεις φύλου κατά γενεές, όπως μεταβάλλονται κατά τη διαδικασία της ένταξης στην ελληνική κοινωνία. Οι έμφυλες σχέσεις μεταξύ των ατόμων αλβανικής καταγωγής φαίνεται να είναι αποτέλεσμα και μετεξέλιξη των παραδοσιακών σχέσεων που επικρατούσαν στην

Αλβανία. Στη γενιά των «παππούδων», οι αλλαγές προς μια πιο ισότιμη αντίληψη για τα φύλα είναι σπάνιες αλλά στη γενιά των γονέων οι αλλαγές αυξάνονται, ειδικά μετά τη μετανάστευση στην Ελλάδα. Τέλος, τα παιδιά φαίνεται να έχουν υιοθετήσει μία αντίληψη πιο ισότιμης συνύπαρξης των δύο φύλων, κάτι που δεν έχει επεκταθεί σε μεγάλο βαθμό στις καθημερινές τους πρακτικές (Θανοπούλου, 2007).

Οι Καββαδία & Στρατηγάκη (2013) εξετάζουν πως διαμορφώνονται οι ιεραρχίες του φύλου ως προς την επικοινωνία, τον καταμερισμό της εργασίας και την ανατροφή των παιδιών σε μεικτά και δια-εθνικά ζευγάρια. Στην περίπτωση των μεικτών ζευγαριών Έλληνα με μετανάστρια ή και Ελληνίδας με μετανάστη, ο συνδυασμός έμφυλων και φυλετικών ιεραρχιών φαίνεται πως οδηγεί σε μία πιο ισότιμη σχέση μεταξύ των συζύγων συγκριτικά με τα μη μεικτά ζευγάρια. Στην περίπτωση των δια-εθνικών ζευγαριών, όπου οι γυναίκες έχουν μεταναστεύσει παρατηρούνται αλλαγές στους έμφυλους ρόλους. Οι μετανάστριες προκειμένου να επιβιώσουν μόνες τους συχνά σε ένα ξενοφοβικό περιβάλλον αναγκάζονται να αναλάβουν παραδοσιακά ανδρικούς ρόλους, για παράδειγμα τον ρόλο του «κουβαλητή» της οικογένειας, τους οποίους μπορεί να μην έφεραν στη χώρα καταγωγής. Αυτό οδηγεί μακροπρόθεσμα στην ανατροπή των έμφυλων ιεραρχιών εντός της οικογένειας (Καββαδία & Στρατηγάκη, 2013).

Εκτός από τον χώρο στον οποίο εργάζονται, τον οίκο, και τις ίδιες τις σχέσεις στις οποίες συμμετέχουν οι μετανάστριες συμβάλλουν και στην ανασυγκρότηση του δημόσιου χώρου. Η Λυκογιάννη (2009) μέσα από συνεντεύξεις με μετανάστριες που ζουν στην Αθήνα μελετάει το πώς η καθημερινότητά τους οδηγεί σε ανασυγκρότηση των γειτονιών της πόλης. Ο χώρος της πόλης αναδεικνύεται ως προϊόν της συνάντησης διαφορετικών ατόμων και πρακτικών, είναι έμφυλος και δέχεται συνεχώς μεταβολές. Μέσα από το επάγγελμα της οικιακής εργασίας και τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους, οι μετανάστριες προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τους χώρους της πόλης προς όφελός τους (Λυκογιάννη, 2009).

Οι Βαΐου κ.ά. (2013) προσπαθούν να αναδείξουν τις εμπειρίες συνύπαρξης του μεταναστευτικού πληθυσμού με τον γηγενή σε μία γειτονιά της Αθήνας και τον τρόπο με τον οποίο ο αστικός χώρος αποκτά νέα νοήματα. Μέσα από τις καθημερινές τους πρακτικές και την ενσώματη παρουσία τους, οι μετανάστριες

διεκδικούν τη συμμετοχή τους στη γειτονιά και έτσι αποκτούν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (εθνικότητα, ηλικία, φύλο, ιστορία). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αποσταθεροποιούνται οι κυρίαρχες αντιλήψεις για τους μετανάστες και τις μετανάστριες, τα νοήματα που μπορεί να λάβει το ανήκειν, το ξένο και το οικείο, τα όρια του εαυτού και του σώματος (Βαϊού κ.ά., 2013).

Όπως αποδεικνύεται, βασικό χαρακτηριστικό της εμπειρίας των μεταναστριών είναι η διαβίωση εντός ενός δια-εθνικού πεδίου που διαμορφώνεται μεταξύ της χώρας καταγωγής, της χώρας υποδοχής ή και μεταξύ όποιας άλλης χώρας ζουν συγγενικά άτομα. Η δια-εθνική εμπειρία μπορεί να περιλαμβάνει την αποστολή εμβασμάτων για την επιβίωση της δια-εθνικής οικογένειας, την αγορά σπιτιού ή την επισκευή του ήδη υπάρχοντος, τη συχνή ανταλλαγή τηλεφωνημάτων μεταξύ των δύο χωρών ή πλέον την επικοινωνία μέσω διαδικτύου.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι Καμπούρη & Λαφαζάνη (2009), εξετάζουν τους τρόπους με τους οποίους το φύλο «συναντά» τη δια-εθνικότητα μέσα από τις αφηγήσεις δύο μεταναστριών, μίας από την Αλβανία και μίας από τη Βουλγαρία. Οι μεταναστευτικές πορείες των δύο γυναικών δεν είναι δυνατό να γίνουν κατανοητές αν η ερμηνεία περιοριστεί στο πλαίσιο του έθνους-κράτους. Η καθημερινότητά τους κινείται εντός ενός δια-εθνικού πλαισίου, έστω και νοητά μέσα από τις αναμνήσεις ή και μέσα από την άρνηση του παρελθόντος και του τόπου καταγωγής. Έτσι, οι διαδικασίες συγκρότησης των ταυτοτήτων τους είναι εξαιρετικά σύνθετες και συμβαίνουν σε δια-εθνικό επίπεδο (Καμπούρη & Λαφαζάνη, 2009).

Μία από τις κυριότερες δια-εθνικές εμπειρίες που βιώνουν οι μετανάστριες είναι η μητρότητα. Μέσα από την έρευνα της Hondagneu-Sotelo (1997), αναδεικνύεται η απουσία μίας παγκόσμιας «μητρότητας». Οι συνεντεύξεις που διεξήγαγε με δια-εθνικές μητέρες, οικιακές εργαζόμενες από τη Λατινική Αμερική που ζουν στις Η.Π.Α., δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιες οι γυναίκες προσαρμόζουν τα νοήματα και τους ορισμούς της καλής μητρότητας. Οι γυναίκες θεωρούν ότι μπορούν να εκπληρώσουν το χρέος τους ως μητέρες καλύτερα μέσω της μετανάστευσης και διαχωρίζουν τις πρακτικές τους από την εγκατάλειψη των παιδιών. Επίσης, καταβάλλουν προσπάθειες να διατηρήσουν την επικοινωνία μαζί

τους και να τους εξασφαλίσουν όσο καλύτερες συνθήκες ανατροφής μπορούν (Hondagneu-Sotelo, 1997).

Η Bonizzoni (2012) διερευνά τα νοήματα που λαμβάνει η μητρότητα τόσο για τις μητέρες, όσο και για τα παιδιά με καταγωγή από τη Λατινική Αμερική, την Ανατολική Ευρώπη και τις Φιλιππίνες που ζουν στην Ιταλία. Αρχικά, οι μητέρες μετανάστευσαν μόνες τους και μέχρι να γίνει η οικογενειακή επανένωση έδειχναν την αφοσίωσή τους με διάφορους δια-εθνικούς τρόπους. Το πώς τα παιδιά τους αντιδρούν σε αυτούς τους τρόπους και ο βαθμός συμμετοχής τους σε αυτές τις πρακτικές εξαρτάται από την ηλικία τους και τη χρονική διάρκεια για την οποία ζουν χωριστά. Το νόημα της μητρότητας και της σχέσης μητέρας - παιδιού μεταβάλλεται ξανά όταν γίνεται η επανένωση της οικογένειας. Η σχέση φαίνεται να περνάει σε ένα πρώτο στάδιο μία κρίση αλλά όσο τα παιδιά βαδίζουν προς την ενηλικίωση, η σχέση ερμηνεύεται περισσότερο με όρους φιλίας (Bonizzoni, 2012).

Η διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης αποδεικνύεται δύσκολη εμπειρία για τις μετανάστριες από τη Λατινική Αμερική που ζουν στην Ιταλία. Οι πολιτικές φαίνεται να έχουν σχεδιαστεί με τρόπο που δεν λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της μεταναστευτικής οικογένειας. Οι μετανάστριες, οι οποίες στην πλειονότητά τους απασχολούνται στον τομέα της αμειβόμενης οικιακής εργασίας και ζουν, είτε στο σπίτι του εργοδότη τους, είτε σε μικρά ενοικιαζόμενα διαμερίσματα, δεν μπορούν εύκολα να ανταποκριθούν στις προϋποθέσεις που τίθενται για την οικογενειακή επανένωση. Η επανένωση αναδεικνύεται έτσι σε μία διαδικασία βαθιά έμφυλη (Bonizzoni, 2015).

## **B. Μεταναστευτικές οργανώσεις και δίκτυα**

Οι οργανώσεις που συγκροτούν οι μετανάστες/στριες στις χώρες υποδοχής αποτελούν ένα θέμα που έχει απασχολήσει τους ερευνητές που ασχολούνται με τη μετανάστευση και κυρίως με ζητήματα ένταξης του μεταναστευτικού πληθυσμού στην κοινωνία υποδοχής. Ο Caselli (2010) ορίζει ως μεταναστευτική κάθε οργάνωση που χαρακτηρίζεται από το ελάχιστο επίπεδο σταθερότητας στον χρόνο, από εσωτερική δομή και από δραστηριότητες που διεξάγονται κυρίως από άτομα μεταναστευτικής προέλευσης.

Οι μεταναστευτικές οργανώσεις μεταβάλλουν τους στόχους τους και το πεδίο των δραστηριοτήτων τους προκειμένου να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μελών τους. Ο Cattacin (2014) αξιοποιεί τα συμπεράσματα στα οποία έχουν καταλήξει άλλοι ερευνητές, ώστε να διερευνήσει την ιστορική εξέλιξη των οργανώσεων. Μέχρι τη δεκαετία του 1960 είχαν τον χαρακτήρα συνδικάτων και εξέφραζαν εργασιακές διεκδικήσεις. Με την πραγματοποίηση οικογενειακών επανενώσεων, οι στόχοι των οργανώσεων κατευθύνθηκαν προς την κοινωνία υποδοχής και την άμβλυση των ανισοτήτων που δέχονταν τα μέλη τους. Από το 1970, οι μετανάστες και οι μετανάστριες άρχισαν να οργανώνονται περισσότερο στη βάση κάποιας κοινής ταυτότητας (θρησκεία, εθνότητα, περιοχή καταγωγής). Στόχος τους αποτελούσε η διατήρηση μιας ισορροπίας μεταξύ της ταυτότητας της χώρας καταγωγής και αυτής της χώρας προέλευσης. Έτσι, κάποιες οργανώσεις έχουν δια-εθνικό προσανατολισμό, άλλες ασχολούνται περισσότερο με την ταυτότητα των μελών τους, άλλες παρέχουν κοινωνικές και οικονομικές υπηρεσίες και μερικές εκφράζουν τα συμφέροντα της εθνοτικής τους ομάδας σε πολιτικό επίπεδο (Cattacin, 2014).

Για ποιους λόγους, όμως, ένα άτομο μεταναστευτικής προέλευσης επιλέγει να εμπλακεί σε μία οργάνωση και ειδικότερα να εμπλακεί σε αυτήν εθελοντικά; Η έρευνα των Cattacin & Domenig (2014) σε μετανάστριες και μετανάστες που ζουν στην Ελβετία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα κίνητρα για συμμετοχή σε μεταναστευτικές οργανώσεις μπορούν να διακριθούν σε λειτουργικά, υποκειμενικά και κοινωνικά. Τα λειτουργικά αποτελούν τη σημαντικότερη κατηγορία κινήτρων, καθώς μέσω του κοινωνικού κεφαλαίου που δημιουργείται εντός της οργάνωσης τα άτομα αποκτούν πρόσβαση σε πληροφορίες σημαντικές για την καθημερινότητά τους, προσφέρουν και λαμβάνουν στήριξη και έτσι καταφέρνουν να ξεπεράσουν τις όποιες δυσκολίες μπορεί να αντιμετωπίζουν. Τα υποκειμενικά κίνητρα ανακύπτουν ως αποτέλεσμα του «ρήγματος» που δημιουργείται στην ταυτότητα και την καθημερινότητα των ατόμων λόγω της μετανάστευσης. Σε αυτήν την περίπτωση, τα άτομα εμπλέκονται σε μία οργάνωση, η οποία τα βοηθάει να αντιμετωπίσουν την αβεβαιότητα και να επινοήσουν ξανά την ταυτότητά τους εντός του νέου κοινωνικού πλαισίου. Τέλος, τα κοινωνικά κίνητρα καταλαμβάνουν την τελευταία θέση στην ιεραρχία των λόγων συμμετοχής σε μία μεταναστευτική οργάνωση. Τα

άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται ότι δεν θεωρούν την κοινωνική προσφορά πρωταρχικό λόγο (Cattacin & Domenig, 2014).

Οι Steiner & Matthey (2008) ασχολούνται με τις λειτουργίες που επιτελούν οι οργανώσεις και τους τρόπους με τους οποίους συμβάλλουν στη συγκρότηση της ταυτότητας των μελών τους. Οι μεταναστευτικές οργανώσεις, όπως φάνηκε και από την έρευνα των Cattacin & Domenig (2014), συμβάλλουν σημαντικά στην επίλυση των καθημερινών προβλημάτων των μελών τους. Δημιουργούν μία συλλογική οντότητα, αυτή του «εμείς» κατά αντιπαράθεση του «αυτοί» στη βάση της κοινής εμπειρίας και προσφέρουν ευκαιρίες για έκφραση λόγου από τους ίδιους τους μετανάστες για τη διεκδίκηση των συμφερόντων τους. Οι οργανώσεις αναδύονται και ως χώροι παραγωγής νέων δια-εθνικών ταυτοτήτων μέσα από τη σύγκριση με τον ντόπιο πληθυσμό και την αντιπαράθεση μαζί του και με τη σύγκριση με τους νέους μετανάστες της ίδιας εθνότητας (Steiner & Matthey, 2008).

Οι Cattacin & Leontsini (2014), αξιοποιούν τα ευρήματα δύο ερευνών, η πρώτη εκ των οποίων πραγματοποιήθηκε στην Ελβετία και η δεύτερη στην Ελλάδα. Τα άτομα που μεταναστεύουν αντιμετωπίζονται ίσως για πρώτη φορά στη ζωή τους ως ο «Άλλος» σε σχέση με τα άτομα της κοινωνίας υποδοχής. Προκειμένου να παρουσιάσουν τον εαυτό τους στο νέο πλαίσιο δεν αρκεί η ταυτότητα που είχαν στη χώρα προέλευσης. Γι' αυτό, αναγκάζονται να επινοήσουν τον εαυτό τους και να τον παρουσιάσουν εντός του νέου πλαισίου. Η λειτουργία αυτή σε μεγάλο βαθμό πραγματοποιείται εντός των μεταναστευτικών οργανώσεων. Εκτός από την επινοήση του εαυτού, οι οργανώσεις συμβάλλουν και στην επινοήση του πολιτισμού της χώρας καταγωγής. Τα νοήματα που κατέχει ο πολιτισμός της χώρας καταγωγής γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας και έπειτα προώθησης στο νέο κοινωνικό πλαίσιο. Με αυτόν τον τρόπο, τα άτομα διεκδικούν το δικαίωμα να ανήκουν στην πόλη διατηρώντας όμως την ιδιαιτερότητά τους. Έτσι, θεωρούνται φορείς καινοτομίας, γιατί κάνουν την πόλη πιο συμπεριληπτική (Cattacin & Leontsini, 2014).

Οι οργανώσεις αυτές του μεταναστευτικού πληθυσμού συνιστούν μία μορφή των κοινωνικών δικτύων, καθώς συμβάλλουν στη διατήρηση των ήδη υπάρχοντων δικτύων ή στη δημιουργία νέων. Ο Massey (1988) ως μεταναστευτικά δίκτυα ορίζει

*«τα σύνολα διαπροσωπικών δεσμών που συνδέουν μετανάστες, πρώην μετανάστες και άτομα που δεν είναι μετανάστες στις περιοχές προέλευσης και προορισμού με δεσμούς συγγένειας, φιλίας και κοινής κοινοτικής προέλευσης»* (Massey, 1988: 396). Στην περίπτωση των μεταναστριών/στών τα κοινωνικά δίκτυα περιλαμβάνουν δεσμούς με συγγενείς, φίλους, ομοεθνείς, οργανώσεις ομοεθνών, άτομα ή οργανώσεις της χώρας υποδοχής. Τα δίκτυα αυτά έχουν πολύ σημαντική επίδραση σε διάφορες φάσεις της μεταναστευτικής διαδικασίας: στην επιλογή του προορισμού, στο ταξίδι προς αυτόν, στη χώρα διέλευσης, στην εγκατάσταση και ένταξη στην κοινωνία υποδοχής. Συχνά, επίσης, καθορίζουν το διάστημα κατά το οποίο θα πραγματοποιηθεί η μετανάστευση, παρέχουν οικονομική ή υλική στήριξη και βοηθούν στην ευκολότερη προσαρμογή στη χώρα υποδοχής μέσα από την παροχή πληροφοριών σχετικά με ζητήματα στέγασης, εργασίας και απόκτησης των νομιμοποιητικών εγγράφων. Στα κοινωνικά δίκτυα περιλαμβάνονται σε μερικές περιπτώσεις και τα δίκτυα των διακινητών (Hagan, 1998; Vergalli, 2007; Akcarar, 2010; Gemi, 2015).

Χρήσιμο πλαίσιο για τη μελέτη των μεταναστευτικών κοινωνικών δικτύων θέτουν οι Glick Schiller et al. (1995), καθώς τα τοποθετούν εντός του φαινομένου της δια-εθνικής μετανάστευσης. Η δια-εθνική μετανάστευση, δηλαδή *«η διαδικασία με την οποία οι μετανάστες δημιουργούν και διατηρούν ταυτόχρονα πολύπλευρες κοινωνικές σχέσεις που συνδέουν την κοινωνία προέλευσης με την κοινωνία εγκατάστασης»* (Glick Schiller et al., 1995: 48), αποτελεί μέρος της παγκοσμιοποίησης. Οι δια-εθνικοί/ες μετανάστες/στρίες (transmigrants) διατηρούν σχέσεις με τη χώρα καταγωγής μέσα από τη δημιουργία ή τη διατήρηση κοινωνικών δικτύων. Οι συγγραφείς μελέτησαν τις όψεις που λαμβάνει η δια-εθνική μετανάστευση για τους μετανάστες και τις μετανάστριες από τις Φιλιππίνες, την Αϊτή, τον Άγιο Βικέντιο και τη Γρενάδα που ζουν στις Η.Π.Α. και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αυτή λαμβάνει τρεις μορφές: τα οικογενειακά δίκτυα, τα επιχειρηματικά δίκτυα και τις μεταναστευτικές οργανώσεις. Οι οργανώσεις των μεταναστών/στριών σε ένα συμβολικό επίπεδο δημιουργούν νοσταλγικές αφηγήσεις για το παρελθόν και τη χώρα καταγωγής και προχωρούν στην ανάληψη πολιτικής δράσης (Glick Schiller et al., 1995).

Έτσι, τα μεταναστευτικά δίκτυα επιτυγχάνουν να αναδιαρθρώσουν τη δομή των κοινοτήτων των δύο χωρών. Αυτό είναι ένα από τα δύο συμπεράσματα στα οποία κατέληξε ο Elrick (2009). Τα ερευνητικά του ερωτήματα σχετίζονται με τη συμπεριφορά των μεταναστών/στριών εντός των μεταναστευτικών δικτύων, με την επίδραση που ασκούν αυτά στις πολιτικές για τη μετανάστευση και με τις αλλαγές που προκαλούν στην κοινωνία καταγωγής. Για να απαντήσει στα ερωτήματα αυτά διεξήγαγε έρευνα στα δια-εθνικά δίκτυα των ατόμων που μεταναστεύουν από την Πολωνία και τη Ρουμανία στη δυτική Ευρώπη. Όπως φάνηκε, οι μετανάστες, διατηρώντας τους δεσμούς και τα κοινωνικά δίκτυα με τη χώρα καταγωγής, δημιουργούν και κινούνται εντός ενός «δια-εθνικού πεδίου» που διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση των πολιτισμών των χωρών προέλευσης και υποδοχής. Ζουν και εργάζονται στη χώρα υποδοχής αλλά διατηρούν συγγενικές και φιλικές σχέσεις με άτομα που ζουν στη χώρα καταγωγής, στέλνουν εμβάσματα, συμμετέχουν στη λήψη των οικογενειακών αποφάσεων και στην ανατροφή των παιδιών (Elrick, 2009). Όλα αυτά έχουν διευκολυνθεί σε μεγάλο βαθμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας (Ho, 1986).

Οι Zhou & Lee (2011) εξετάζουν τις μορφές που λαμβάνει η δια-εθνικότητα στην περίπτωση των οργανώσεων που έχουν δημιουργήσει οι μετανάστες/στρίες από την Κίνα στις Η.Π.Α., αλλά και το πώς αυτή ενδυναμώνει την εθνοτική κοινότητα. Οι δια-εθνικές δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται τα μέλη των οργανώσεων είναι η συμμετοχή σε προγράμματα ανάπτυξης και παροχής στήριξης στην πόλη καταγωγής μέσα από τη συγκέντρωση χρημάτων για πραγματοποίηση κάποιου δημόσιου ή φιλανθρωπικού έργου. Επίσης, διοργανώνονται εκδηλώσεις στο πλαίσιο θρησκευτικών ή εθνικών εορτών και πραγματοποιούνται επιχειρηματικές συνεργασίες μεταξύ των δύο χωρών. Οι οργανώσεις αναδεικνύονται έτσι σε χώρους όπου οι μετανάστες/στρίες δημιουργούν κοινωνικές σχέσεις, αποκτούν κοινωνική αναγνώριση και περισσότερες ευκαιρίες εξέλιξης. Με τη συμμετοχή τους αποκτούν το αίσθημα του ανήκειν σε μία συγκεκριμένη εθνοτική κοινότητα, το οποίο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητά τους (Zhou & Lee, 2011). Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και η Akçapar (2009).



Κάποιες από τις μεταναστευτικές οργανώσεις, όπως αυτές των Κινέζων στις Η.Π.Α. (Zhou & Lee, 2011), συγκεντρώνουν χρήματα που δίνονται στον τόπο καταγωγής με στόχο την ανάπτυξή της ή την παροχή βοήθειας σε ευπαθείς ομάδες (Hometown Associations). Τέτοιες οργανώσεις είναι και αυτές των μεταναστών/στριών από το Μεξικό που ζουν στις Η.Π.Α.. Οι Orozco & Welle (2006) αναλύουν τέσσερα προγράμματα στα οποία συμμετέχουν οι μεξικανικές οργανώσεις στις Η.Π.Α. σε συνεργασία με τις αρχές του Μεξικού και αποδεικνύεται ότι οι μεταναστευτικές οργανώσεις όλο και περισσότερο συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της χώρας καταγωγής, χωρίς ωστόσο να μπορούν να λύσουν όλα τα προβλήματά της (Orozco & Welle, 2006).

Ο σημαντικός ρόλος των κοινωνικών δικτύων, και κατ' επέκταση των μεταναστευτικών οργανώσεων, κατά τις διάφορες φάσεις της μετανάστευσης αναδεικνύεται μέσα από μία σειρά ερευνών. Αρχικά, επηρεάζουν κατά μεγάλο βαθμό την απόφαση για μετανάστευση, το χρονικό διάστημα που θα πραγματοποιηθεί αυτή και την επιλογή χώρας εγκατάστασης. Ο Vergalli (2007), προσπαθεί να βρει τους λόγους που να δικαιολογούν την παρατήρησή του ότι οι μεταναστευτικές ροές αυξάνονται αισθητά μία συγκεκριμένη περίοδο και έπειτα μειώνονται πάλι. Γι' αυτό, μελετά τις μεταναστευτικές ροές προς πέντε ευρωπαϊκές χώρες (Γερμανία, Ολλανδία, Ιταλία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο) το διάστημα 1981-2004 και καταλήγει στο συμπέρασμα πως τα άτομα που επιθυμούν να μεταναστεύσουν περιμένουν μέχρι τη στιγμή που θα δημιουργηθεί μία επαρκής κοινότητα ομοεθνών στη χώρα προορισμού. Η κοινότητα αυτή παρέχει βοήθεια στην κάλυψη των αναγκών των νέων μεταναστών και συμβάλλει έτσι στη μείωση του κινδύνου που συνδέεται με τη μετανάστευση. Με τη συγκέντρωση, όμως, μεγάλου αριθμού ατόμων στην κοινότητα αυξάνεται ο ανταγωνισμός για το ποιος θα επωφεληθεί από αυτά που προσφέρει η ομάδα, κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα την παρατηρούμενη μείωση των μεταναστευτικών ροών (Vergalli, 2007).

Τον τρόπο με τον οποίο τα μεταναστευτικά κοινωνικά δίκτυα επηρεάζουν την απόφαση για μετανάστευση μελετά και η Hagan (1998), επεκτείνοντας όμως την επίδρασή τους και στη φάση της εγκατάστασης στην κοινωνία υποδοχής. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποίησε εθνογραφική έρευνα σε μία ομάδα ατόμων από τη

Γουατεμάλα, η οποία μετανάστευσε στις Η.Π.Α. Τα ερευνητικά της ερωτήματα σχετίζονται με τον ρόλο που παίζουν τα μεταναστευτικά δίκτυα στις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στους μετανάστες και στις μετανάστριες στην κοινωνία υποδοχής, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους αυτά εξελίσσονται όσο αυξάνεται η διάρκεια παραμονής. Ο αριθμός των ατόμων που μετανάστευσε αρχικά ήταν μικρός αλλά λειτούργησε ως δίκτυο παροχής πληροφοριών και βοήθειας, οδηγώντας στη μετανάστευση και άλλων ατόμων. Όταν συγκεντρώθηκαν αρκετά άτομα στην ίδια πόλη δημιούργησαν εθνοτικές οργανώσεις. Τα δίκτυα, ωστόσο, που αναπτύχθηκαν μεταξύ τους και τα οποία στόχευαν κυρίως στην παροχή βοήθειας ήταν έμφυλα προσδιορισμένα. Οι άνδρες κατάφεραν να ελέγχουν έναν τομέα της τοπικής αγοράς εργασίας μέσα από τον έλεγχο των προσλήψεων και των προαγωγών. Τα δίκτυα στα οποία συμμετείχαν συνδέονταν με άλλα δίκτυα ομοεθνών ή και ντόπιων, κάτι που είχε σαν αποτέλεσμα να αποκτούν πρόσβαση σε περισσότερες πληροφορίες και ευκαιρίες. Οι γυναίκες, από την άλλη μεριά, λόγω των κοινωνικών δικτύων στα οποία συμμετείχαν και λόγω των ευκαιριών της τοπικής αγοράς εργασίας, παρέμειναν περιορισμένες στον τομέα της οικιακής εργασίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην αποκομίζουν οφέλη από τα κοινωνικά δίκτυα των οργανώσεων και της γειτονιάς των ομοεθνών, παρά μόνο κατά την άφιξή τους με την εύρεση εργασίας (Hagan, 1998).

Τα κοινωνικά δίκτυα αναδεικνύονται ως σημαντικός παράγοντας επιλογής της χώρας προορισμού μέσα από την εθνογραφική έρευνα της Gemi (2015), η οποία μελετά τη μετανάστευση των ατόμων αλβανικής καταγωγής προς την Ελλάδα. Τα ερευνητικά ερωτήματα σχετίζονται με την επίδραση των πολιτικών με τους τοπικούς, εθνικούς και δια-εθνικούς φορείς στα σχέδια για τη μετανάστευση. Επίσης, διερευνά την επίδραση διάφορων ατόμων στις αποφάσεις που λαμβάνουν οι μετανάστες/στρίες συγκριτικά με την επίδραση που ασκούν οι κρατικοί φορείς. Τα κοινωνικά δίκτυα επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την απόφαση για μετανάστευση, ειδικά όταν το άτομο δεν έχει τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα. Οι μετανάστες και οι μετανάστριες που διασχίζουν τα σύνορα Αλβανίας-Ελλάδας ανήκουν σε ένα δίκτυο συγγενών και φίλων που έχουν ήδη μεταναστεύσει και μπορούν έτσι να παρέχουν στήριξη στους νεοεισερχόμενους (Gemi, 2015).

Τα κοινωνικά δίκτυα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και κατά το πέρασμα των μεταναστών/ στριών από τη μία χώρα στην άλλη μέχρι να καταλήξουν στη χώρα της τελικής εγκατάστασης. Με αυτά ασχολείται η Akçapar (2010) στην εθνογραφική έρευνα που πραγματοποίησε με Ιρανούς/ες μετανάστες/στρίες που χρησιμοποιούν την Τουρκία ως χώρα διέλευσης. Οι μετανάστες/στρίες διατηρούν κοινωνικά δίκτυα με συγγενείς και φίλους που έχουν μεταναστεύσει πρωτίτερα, δέχονται εμβάσματα ώστε να μπορούν να συνεχίσουν το ταξίδι τους και διατηρούν σχέσεις με άτομα που βρίσκονται στη χώρα καταγωγής τους. Ωστόσο, αυτά τα δίκτυα χάνουν την ισχύ τους όταν οι μετανάστες/στρίες δεν έχουν πόρους να μοιραστούν, κάτι που οδηγεί στην ανάγκη δημιουργίας νέων δικτύων στη χώρα διέλευσης. Τα νέα αυτά δίκτυα δημιουργούνται με την εκκλησία. Οι γυναίκες, ειδικά αυτές που μεταναστεύουν χωρίς τη συνοδεία κάποιου άνδρα, βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, γιατί κατέχουν λιγότερους πόρους. Ωστόσο, επειδή ακριβώς είναι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως πιο ευάλωτες και γίνονται έτσι πιο εύκολα αποδέκτες βοήθειας. Μέσα από την έρευνα της Akçapar (2010), το φύλο αναδεικνύεται ως σημαντικό χαρακτηριστικό του ατόμου που επηρεάζει τα κοινωνικά δίκτυα στα οποία αυτό συμμετέχει.

Οι οργανώσεις που δημιουργούν οι μετανάστες/στρίες στις κοινωνίες υποδοχής αποτελούν μία όψη των κοινωνικών δικτύων, η οποία στη σχετική βιβλιογραφία συνδέεται με την πολιτική ένταξη. Χρησιμοποιώντας στοιχεία για την πολιτική ένταξη και το κοινωνικό κεφάλαιο μεταναστευτικών ομάδων σε δέκα ευρωπαϊκές πόλεις, η Morales (2011) καταλήγει στο συμπέρασμα πως η πολιτική συμπεριφορά των μεταναστών/στριών δεν θα πρέπει να αναμένεται ότι θα λάβει τις ίδιες μορφές με αυτήν των γηγενών, καθώς συχνά οι μετανάστες/στρίες επιλέγουν διαφορετικούς τρόπους πολιτικής έκφρασης, οι οποίες δεν είναι «προσβάσιμες» για τους γηγενείς. Για παράδειγμα συμμετέχουν σε μεταναστευτικές οργανώσεις (Morales, 2011). Ωστόσο, δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των ερευνητών για το αν οι μεταναστευτικές οργανώσεις συμβάλλουν στην ένταξη των μεταναστευτικών πληθυσμών.

Ο Cordero-Guzmán (2005) πραγματοποίησε συνεντεύξεις με άτομα που εργάζονται σε μεταναστευτικές οργανώσεις των Η.Π.Α., ώστε να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους οι μεταναστευτικές οργανώσεις βοηθούν στην ένταξη του

μεταναστευτικού πληθυσμού σε πολιτικό, πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Κατέληξε ότι οι μεταναστευτικές οργανώσεις κατέχουν πολύ σημαντική θέση στη διαδικασία ένταξης των μεταναστών/στριων στην αμερικανική κοινωνία. Παρέχουν ένα μεγάλο εύρος υπηρεσιών, εκπροσωπούν τη μεταναστευτική κοινότητα στη χώρα υποδοχής και λειτουργούν ως σύνδεσμος μεταξύ της μεταναστευτικής κοινότητας και της χώρας καταγωγής (Cordero-Guzmán, 2005). Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν και οι Tillie & Slijper (2007) και η González Ferrer (2011).

Με τα συμπεράσματα των παραπάνω ερευνών δεν συμφωνούν απόλυτα οι Berger et al. (2004), οι οποίοι επέλεξαν να ασχοληθούν με τρεις μεταναστευτικές ομάδες της Γερμανίας με καταγωγή από την Τουρκία, την Ιταλία και τη Ρωσία, ώστε να διερευνήσουν την επίδραση της συμμετοχής σε μεταναστευτικές οργανώσεις στην πολιτική ένταξή τους. Αξιοποιώντας τη θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου, εξετάζουν τον βαθμό πολιτικής ένταξης σε διάφορες όψεις της πολιτικής. Από την έρευνα φάνηκε ότι η συμμετοχή των μεταναστών/στριων σε οργανώσεις της χώρας υποδοχής οδηγεί στην πολιτική ένταξή τους, αλλά η συμμετοχή σε μεταναστευτικές οργανώσεις έχει αντιφατικά αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα που λαμβάνουν συμμετοχή στις δραστηριότητες των μεταναστευτικών οργανώσεων φαίνεται να είναι δραστήρια πολιτικά μόνο για ζητήματα που τους αφορούν (Berger et al., 2004).

Το αν και μέχρι ποιο σημείο η συμμετοχή σε μεταναστευτικές οργανώσεις μπορεί να οδηγήσει στην πολιτική ένταξη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τη δομή των πολιτικών ευκαιριών της κοινωνίας υποδοχής. Η δομή των πολιτικών ευκαιριών είναι *«το κατά πόσο οι ισχυρές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, είναι δεκτικές στις νέες διεκδικήσεις που γίνονται από ομάδες που κατέχουν περιθωριακή θέση στο πολιτικό σύστημα»* (Schrover & Vermeulen, 2005: 828). Μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση που πραγματοποιούν οι Schrover & Vermeulen (2005), η δομή των πολιτικών ευκαιριών της κοινωνίας υποδοχής και τα χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού πληθυσμού αναδεικνύονται ως παράγοντες ικανοί να εξηγήσουν τη λειτουργία των οργανώσεων. Όταν η δομή των πολιτικών ευκαιριών παρέχει ευνοϊκές συνθήκες, οι οργανωτικές δραστηριότητες των

μεταναστευτικών κοινοτήτων αυξάνονται. Όταν, όμως, η κυβέρνηση ή άλλοι οργανισμοί (εκκλησία, συνδικάτα) αναμειγνύονται σε μεγάλο βαθμό σε ζητήματα των μεταναστευτικών κοινοτήτων παρατηρείται μείωση της οργανωτικής τους δραστηριότητας (Schrover & Vermeulen, 2005).

Οι Ginalli & Giugni (2011) οδηγούνται στη διάκριση των κοινωνιών των ευρωπαϊκών πόλεων που μελετούν σε «ανοικτές» ή «κλειστές» ανάλογα με τις ευκαιρίες για πολιτική συμμετοχή που προσφέρουν στα άτομα μεταναστευτικής προέλευσης. Η πιθανότητα για πολιτική συμμετοχή αυξάνεται όταν η δομή των πολιτικών ευκαιριών είναι πιο «ανοικτή», όταν δηλαδή προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες στα άτομα μεταναστευτικής προέλευσης. Από την άλλη, όμως, οι υπερβολικά «κλειστές» δομές πολιτικών ευκαιριών μπορούν να οδηγήσουν και αυτές στην πολιτική συμμετοχή, η οποία σε αυτήν την περίπτωση είναι δυνατό να λάβει τη μορφή έντονης πολιτικής αντίδρασης (Ginalli & Giugni, 2011).

Οι Strombland et al. (2011) συγκρίνουν τη δομή πολιτικών ευκαιριών της Στοκχόλμης, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «ανοικτή», με αυτή άλλων δέκα ευρωπαϊκών χωρών. Η σουηδική κοινωνία παρέχει ένα ιδιαίτερα υποστηρικτικό πλαίσιο, εντός του οποίου οι μεταναστευτικές οργανώσεις αντιμετωπίζονται ως «χώροι» πολιτικής δράσης και ως μέσα αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστευτικών πληθυσμών. Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που απασχολούν τους συγγραφείς σχετίζονται με το αν οι μεταναστευτικές οργανώσεις οδηγούν στην πολιτική ένταξη των μελών τους και αν η δομή των πολιτικών ευκαιριών της Στοκχόλμης κάνει τις μεταναστευτικές οργανώσεις πιο αποτελεσματικά πεδία για την προώθηση της ένταξης. Βάσει των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν, η συμμετοχή σε μεταναστευτικές οργανώσεις δεν φαίνεται να επιδρά θετικά στον βαθμό πολιτικής ένταξης. Εξαίρεση στο συμπέρασμα αυτό αποτελούν οι μεταναστευτικές οργανώσεις με πολιτικό προσανατολισμό. Επίσης, παρά τη στήριξη που προσφέρει η δομή πολιτικών ευκαιριών της Σουηδίας, δεν παρατηρήθηκαν μεγάλες διαφορές σε σχέση με τις άλλες υπό μελέτη ευρωπαϊκές χώρες (Strombland et al., 2011).

Οι μεταναστευτικές οργανώσεις σε κάποιες περιπτώσεις συνδέονται και με τα κοινωνικά κινήματα. Διεκδικούν δικαιώματα για τα μέλη της εθνοτικής τους ομάδας

με απώτερο σκοπό μία πιο ισότιμη σχέση με τον γηγενή πληθυσμό. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των διεκδικήσεων εξαρτάται και από τη δομή των πολιτικών ευκαιριών. Από αυτή τη σκοπιά εξετάζει ο Hooghe (2005) τη σχέση των μεταναστευτικών οργανώσεων με τη δομή των πολιτικών ευκαιριών. Πιο συγκεκριμένα, ο Hooghe (2005) σε έρευνα που πραγματοποίησε στο Βέλγιο συνδέει τη δομή των πολιτικών ευκαιριών και την οργάνωση των μεταναστών/στριών με τη θεωρία των κοινωνικών κινημάτων. Το βασικό του ερώτημα είναι αν το βελγικό πολιτικό σύστημα προσφέρει ευκαιρίες, ώστε να μπορέσουν οι μετανάστες/στρίες να αναπτύξουν ένα ισχυρό κίνημα. Για να απαντήσει στο ερώτημα αυτό εξετάζει τη δομή πολιτικών ευκαιριών του βελγικού κράτους και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι ευκαιρίες που προσφέρει δεν είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές για τη δημιουργία κοινωνικού κινήματος (Hooghe, 2005).

## **Γ. Γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις**

Οι οργανώσεις που δημιουργούνται από μετανάστριες αποτελούν μία υποομάδα των μεταναστευτικών οργανώσεων. Οι περισσότεροι ερευνητές, ωστόσο, δεν τις αναφέρουν στις πιθανές οργανωτικές δομές των μεταναστευτικών πληθυσμών μίας χώρας. Το γεγονός της «καθυστερημένης» αντιμετώπισης των γυναικών ως υποκειμένων που συμμετέχουν στη μεταναστευτική διαδικασία είναι πιθανό να ευθύνεται για τον περιορισμένο αριθμό ερευνών, οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί με επικέντρωση στις γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις. Οι γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις, όπως και οι «μεικτές», σχετίζονται με την ένταξη των μεταναστευτικών πληθυσμών στην κοινωνία υποδοχής, τη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου και τη συγκρότηση ταυτοτήτων.

Η Larsen (2007) συνδέει τη θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου με τις μεταναστευτικές οργανώσεις και την πολιτική ένταξη, εξετάζοντάς τα μέσα από την αναλυτική κατηγορία του φύλου. Με την πραγματοποίηση ποιοτικής έρευνας στην οργάνωση των Γυναικών Ταμίλ της Νορβηγίας απαντάει σε ερωτήματα που σχετίζονται με τους τρόπους που μπορούν οι οργανώσεις να εξηγήσουν την ένταξη των εθνοτικών μειονοτήτων και σε ερωτήματα για τη σχέση των οργανώσεων, του κοινωνικού κεφαλαίου και της πολιτικής συμμετοχής των γυναικών. Τα άτομα που

μεταναστεύουν συχνά διαθέτουν περιορισμένα κοινωνικά δίκτυα και πόρους με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν δυσκολίες ως προς τη διαβίωση και την προσαρμογή τους στην κοινωνία υποδοχής. Ακόμη μεγαλύτερες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι γυναίκες, οι οποίες διαθέτουν διαφορετικού είδους κοινωνικό κεφάλαιο και επιλέγουν να το αξιοποιήσουν με διαφορετικούς τρόπους από ότι οι άνδρες. Με τη συμμετοχή τους στην οργάνωση των γυναικών της ίδιας εθνότητας, δραστηριοποιούνται πολιτικά, ώστε να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους ως γυναίκες και να βοηθήσουν την κοινότητα από την οποία προέρχονται. Γενικότερα, μέσα από την έρευνα της Larsen (2007), η μεταναστευτική οργάνωση των γυναικών αναδεικνύεται ως μία ευκαιρία για την επέκταση των κοινωνικών δικτύων των μελών της.

Οι οργανώσεις που δημιουργούν οι μετανάστριες έχουν διάφορες λειτουργίες, πέρα από την επέκταση των κοινωνικών δικτύων. Μέσα από την εθνογραφική έρευνα της Koshular (2010) σε μετανάστριες από την Ουκρανία που ζουν στις Η.Π.Α., οι οργανώσεις αναδύονται ως «τόποι» εντός των οποίων οι μετανάστριες μπορούν να κάνουν τις προσδοκίες τους πραγματικότητα, να συμμετάσχουν στις προσπάθειες για την επίτευξη κάποιου στόχου, να αποκτήσουν νέες δεξιότητες, να διασκεδάσουν και γενικότερα να διαμορφώσουν ένα δικό τους πεδίο. Η συγκεκριμένη οργάνωση που ερευνά η Koshular (2010) ιδρύθηκε αρχικά με στόχο την ενεργό εμπλοκή των γυναικών από την Ουκρανία στη ζωή της κοινότητας και επίσης με στόχο την επίτευξη του κοινού ουκρανικού οράματος, το οποίο αφορούσε την ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας από τη Σοβιετική Ένωση. Όταν αυτό έγινε πραγματικότητα, η οργάνωση αντιλήφθηκε ότι έπρεπε να επαναπροσδιορίσει τους στόχους της. Την ίδια περίοδο, κατέφτασαν στις Η.Π.Α. και νέες μετανάστριες από την Ουκρανία, οι οποίες όμως ήταν μεγαλωμένες με την ιδεολογία του σοβιετικού καθεστώτος. Έτσι, έρχονταν σε σύγκρουση με τις παλαιότερες μετανάστριες λόγω των διαφορετικών τους αντιλήψεων για την πατρίδα και τον ρόλο που πρέπει να διαδραματίζουν ως γυναίκες για την προάσπιση του έθνους. Παρά τις όποιες συγκρούσεις, ωστόσο, οι νέες μετανάστριες έγιναν εν τέλει αποδεκτές, κάτι που οδήγησε στη βιωσιμότητα της οργάνωσης (Koshular, 2010).

Λαμβάνοντας υπόψη την έμφυλη διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου, η Leontsini (2010) διερευνά την επίδραση των οργανώσεων που έχουν δημιουργήσει οι μετανάστριες στην ενσωμάτωσή τους στην αθηναϊκή κοινωνία. Οι οργανώσεις αυτές, δημιουργούν έναν χώρο, εντός του οποίου οι μετανάστριες αποκτούν τη δυνατότητα να δραστηριοποιούνται ως ενεργά υποκείμενα. Τα ζητήματα με τα οποία ασχολούνται και οι δράσεις που οργανώνουν σχετίζονται κυρίως με τα δικαιώματα των ίδιων και των παιδιών τους, την οικογενειακή επανένωση ή τα προνοιακά επιδόματα. Παρατηρείται, δηλαδή, μία μετάβαση των παραδοσιακά γυναικείων ενασχολήσεων από τον χώρο του σπιτιού στον δημόσιο χώρο. Ωστόσο, κάποιες οργανώσεις δεν ασχολούνται μόνο με την επίλυση καθημερινών προβλημάτων αλλά και με ζητήματα γυναικείων δικαιωμάτων και παράγουν έναν λόγο έμφυλα προσδιορισμένο. Εκτός από την προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν καθημερινά ως μετανάστριες στην Αθήνα, οι δράσεις τους σχετίζονται και με τη ζωή πίσω στη χώρα καταγωγής τους, αλλά και με την προσπάθεια διατήρησης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Οι γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις αναδεικνύονται, έτσι, ως χώροι, όπου οι γυναίκες μπορούν να δραστηριοποιηθούν πολιτικά, εκτός των επίσημων πολιτικών θεσμών (Leontsini, 2010).

Μία από τις γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις της Αθήνας, η Ένωση Σουδανών Γυναικών, ερευνάται από τις Leontsini & Lyberaki (2015). Λαμβάνοντας ως κατηγορίες ανάλυσης το φύλο και την έννοια του ανήκειν, αναδεικνύουν τους τρόπους με τους οποίους οι γυναίκες που συμμετέχουν στην οργάνωση δομούν τη σουδανική ταυτότητα στην προσπάθειά τους να «τοποθετήσουν» την εθνοτική τους ομάδα στην αθηναϊκή κοινωνία. Η ζωή τους οργανώνεται βάσει της πυρηνικής ετεροκανονικής οικογένειας, αν και μετά τη μετανάστευση τόσο η οικογένεια, όσο και η μητρότητα αποκτούν νέα νοήματα. Η έμμισθη οικιακή εργασία δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστικές για τις γυναίκες, οι οποίες όντας μορφωμένες δεν επιθυμούν την απασχόλησή τους σε θέση κατώτερη των προσδοκιών τους. Έτσι, χρησιμοποιούν τη μητρότητα για να δικαιολογήσουν αυτήν τη στάση τους. Η στάση αυτή, η οποία είναι ταξικά προσδιορισμένη, συμβάλλει στη διατήρηση των έμφυλων κανονικοτήτων. Η ταυτότητα της Σουδανής μετανάστριας στην Αθήνα



δομείται και με την τοποθέτηση διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της μεταναστευτικής της ομάδας και άλλων μεταναστευτικών ομάδων μέσω της υιοθέτησης των (ρατσιστικών) απόψεων του ντόπιου πληθυσμού. Ακόμα, μέσα από την οργάνωση οι Σουδανέζες έχουν το χρέος να μεταδώσουν τον πολιτισμό της πατρίδας τους στους Έλληνες, στις άλλες μεταναστευτικές ομάδες και στα παιδιά τους. Καταληκτικά, οι Σουδανέζες με τη συμμετοχή τους στην οργάνωση ασχολούνται με ζητήματα παράδοσης, ταυτότητας, συμμετοχής στην κοινότητα των ομοεθνών και τοποθέτησης διαχωριστικών γραμμών μεταξύ αυτών και των άλλων εθνοτήτων της ελληνικής κοινωνίας (Leontsini & Lyberaki, 2015).

Παρατηρείται, λοιπόν, στις παραπάνω περιπτώσεις μία μετάβαση των παραδοσιακών ρόλων που φέρουν οι γυναίκες, τόσο εντός της πατριαρχικής οικογένειας, όσο και εντός της ευρύτερης κοινωνίας στο πεδίο των οργανώσεων. Οι γυναίκες μεξικανικής καταγωγής της οργάνωσης «Mothers of East Los Angeles» που ζουν στις Η.Π.Α. αναφέρονται συχνά στη συμμετοχή τους στην οργάνωση ως προέκταση των υποχρεώσεων που έχουν στο νοικοκυριό και στην οικογένεια. Ωστόσο, μέσα από την έρευνα της Pardo (1990), οι γυναίκες μετατρέπουν ενεργά τις ταυτότητές τους, ως Μεξικάνες, καθολικές, μητέρες, γυναίκες σε εναρκτήριο σημείο του ακτιβισμού τους (Pardo, 1990).

### **3.Μεθοδολογία**

#### **A. Σχεδιασμός της έρευνας**

Αντικείμενο της συγκεκριμένης έρευνας αποτελούν οι γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις της Αθήνας. Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα:

- Πώς επηρεάζει η συμμετοχή στην οργάνωση τη διαμόρφωση των ταυτοτήτων των γυναικών;
- Τι κοινωνικά δίκτυα δημιουργεί η οργάνωση και τι πόρους παρέχει στα μέλη της η συμμετοχή σε αυτά;

Για την πραγματοποίηση της έρευνας επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης μία οργάνωση γυναικών από τη Βουλγαρία. Η γράφουσα κατάφερε να αποκτήσει

πρόσβαση στη συγκεκριμένη οργάνωση μέσω ενός γνωστού άνδρα - μεταναστευτικής προέλευσης - ο οποίος γνώριζε μία από τις γυναίκες της οργάνωσης. Η ύπαρξη του κοινού γνωστού συνέβαλε ως ένα βαθμό στη σχέση εμπιστοσύνης που δομήθηκε με τις γυναίκες.

## **B. Πληθυσμός της έρευνας**

Σύμφωνα με τη Mason (2011), κατά τη διάρκεια μίας έρευνας είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί επιλογή ενός συγκεκριμένου αριθμού ατόμων, τα οποία θα αποτελέσουν το δείγμα ή τον πληθυσμό της έρευνας. Η επιλογή γίνεται για διάφορους λόγους. Για παράδειγμα, επειδή είναι αδύνατη η συμμετοχή ολόκληρης της κοινωνικής ομάδας ή επειδή δεν κρίνεται απαραίτητη (Mason, 2011). Καθώς στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι δύσκολη η πραγματοποίηση έρευνας στο σύνολο των γυναικείων μεταναστευτικών οργανώσεων, πραγματοποιείται εστίαση σε μία από αυτές. Η οργάνωση στην οποία πραγματοποιήθηκε η έρευνα ονομάζεται Rodina και δημιουργήθηκε το 2006.

Στα βουλγαρικά Rodina (родина) σημαίνει «πατρίδα». Βασική της δραστηριότητα είναι η χορωδία παραδοσιακού βουλγαρικού πολυφωνικού τραγουδιού. Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της τη θέση του μαέστρου την κατείχε ένας άνδρας. Αυτός ζει πλέον στη Βουλγαρία και τον ρόλο του τον έχει αναλάβει μία από τις γυναίκες. Πριν από σημαντικές εκδηλώσεις, ο μαέστρος επιστρέφει στην Αθήνα και συμμετέχει τόσο στις πρόβες, όσο και στην εκδήλωση. Οι δραστηριότητές της οργάνωσης έχουν επεκταθεί τους τελευταίους μήνες και σε μαθήματα βουλγαρικού παραδοσιακού χορού, στα οποία ωστόσο δεν συμμετέχουν όλα τα μέλη της οργάνωσης.

Οι συναντήσεις των μελών της Rodina πραγματοποιούνται μία φορά την εβδομάδα, κάθε Κυριακή απόγευμα, όταν οι περισσότερες γυναίκες έχουν ρεπό. Ο χώρος συνάντησης βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας και τους έχει παραχωρηθεί από μία εφημερίδα. Στις συναντήσεις συμμετέχουν συνήθως οχτώ με δεκαπέντε άτομα, οι γυναίκες που τραγουδούν και άλλα συγγενικά ή φιλικά τους πρόσωπα που παρακολουθούν. Τα μέλη παρουσιάζουν τα τραγούδια τους σε αντιρατσιστικά φεστιβάλ, εκδηλώσεις πολυφωνικού τραγουδιού, εκδηλώσεις της βουλγαρικής

κοινότητας της Αθήνας, του Κ.Κ.Ε. και του Δήμου Αθηναίων. Τα μέλη της οργάνωσης είναι γυναίκες βουλγαρικής καταγωγής, οι οποίες μετανάστευσαν στην Ελλάδα πριν από δεκαπέντε με είκοσι χρόνια. Η ηλικία τους κυμαίνεται από 50 έως 75 έτη και όλες εργάζονται στον τομέα της οικιακής εργασίας.

## Γ. Επιλογή ερευνητικού εργαλείου

Τα ερευνητικά εργαλεία που επιλέχθηκαν για τη συγκέντρωση του πραγματολογικού υλικού είναι η συμμετοχική παρατήρηση και η συνέντευξη βάθους. Όπως αναφέρει η Κυριαζή (2011), η συμμετοχική παρατήρηση δίνει τη δυνατότητα μελέτης των κοινωνικών φαινομένων στο περιβάλλον εντός του οποίου διαδραματίζονται. Στην παρούσα έρευνα, η συμμετοχική παρατήρηση χρησιμοποιήθηκε σε μία διερευνητική φάση και είχε αδόμητη μορφή. Έτσι, κατορθώθηκε να συγκεντρωθούν δεδομένα, τα οποία αξιοποιούνται συμπληρωματικά με τα δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις.

Ανάλογα με τον βαθμό συμμετοχής στις δραστηριότητες της ομάδας ο παρατηρητής μπορεί να διακριθεί σε τέσσερις κατηγορίες: συμμετέχων πλήρως, περιθωριακά συμμετέχων, παρατηρητής ως συμμετέχων και συμμετέχων ως παρατηρητής. Πρώτον, ο συμμετέχων πλήρως αποκρύπτει από τα άτομα που παρατηρεί τον λόγο της παρουσίας του και επιδιώκει να φέρεται ως «κανονικό» μέλος της ομάδας. Αυτό το είδος παρατηρητή έχει επικριθεί για λόγους δεοντολογίας, καθώς εξαπατά σκόπιμα τα άτομα που παρατηρεί (Robson, 2010).

Δεύτερον, ο περιθωριακά συμμετέχων παρατηρητής συμμετέχει σε μικρό βαθμό στις δραστηριότητες της ομάδας. Ο ρόλος του είναι πιο παθητικός αλλά έχει γνωστοποιήσει στην ομάδα τον λόγο για τον οποίο βρίσκεται εκεί. Τρίτον, στην περίπτωση του παρατηρητή ως συμμετέχοντα, η υπό παρατήρηση ομάδα γνωρίζει την ερευνητική του ιδιότητα. Ο ίδιος όμως δεν συμμετέχει στις δραστηριότητες (Robson, 2010).

Το τελευταίο είδος αποτελεί ο συμμετέχων ως παρατηρητής. Σε αυτήν την περίπτωση, η ομάδα γνωρίζει εκ των προτέρων την ιδιότητα του ερευνητή, ο οποίος παρατηρεί και συμμετέχει στις δραστηριότητες της ομάδας. Η συμμετοχή του

στοχεύει κυρίως στη δημιουργία σχέσεων οικειότητας και εμπιστοσύνης με τους ερευνώμενους (Robson, 2010). Στην παρούσα έρευνα, επιλέχθηκε το τελευταίο είδος παρατήρησης. Πιο συγκεκριμένα, βρισκόμουν σε κάθε συνάντηση σε ένα σημείο της αίθουσας σχετικά αποκομμένο από τις υπόλοιπες γυναίκες αλλά συμμετείχα σε κάποιες από τις δραστηριότητες της ομάδας μετά από παρότρυνσή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η συμμετοχή στους παραδοσιακούς χορούς. Όπως προαναφέρθηκε, η συμμετοχική παρατήρηση αξιοποιείται ως συμπληρωματική του βασικού ερευνητικού εργαλείου, δηλαδή της συνέντευξης βάθους.

Η συνέντευξη στις κοινωνικές επιστήμες διακρίνεται σε τρεις βασικές κατηγορίες, στην πλήρως δομημένη, στην ημιδομημένη και στη μη δομημένη. Η πλήρως δομημένη συνέντευξη έχει προκαθορισμένες ερωτήσεις, οι οποίες εκφράζονται με μία συγκεκριμένη διατύπωση και ακολουθία. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις χαρακτηρίζονται κι αυτές από προκαθορισμένες ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις όμως σε αυτό το είδος μπορούν να τροποποιηθούν, να παραλειφθούν ή και να αντικατασταθούν από άλλες, ανάλογα με την περίπτωση. Τέλος, στη μη δομημένη συνέντευξη υπάρχει ένα ευρύτερο θέμα που τίθεται από τον ερευνητή/ την ερευνήτρια αλλά από εκεί και πέρα ο ερευνώμενος μπορεί να αναφερθεί σε ό,τι θεωρεί κατάλληλο (Robson, 2010).

Για τη συγκέντρωση του πραγματολογικού υλικού επιλέχθηκε η διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων βάθους με οχτώ γυναίκες - μέλη της Rodina. Οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε το συγκεκριμένο είδος σχετίζονται με την ελευθερία που προσφέρει για μεταβολή των ερωτήσεων, όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο προκειμένου να συγκεντρωθούν πληροφορίες χρήσιμες για τη συνέχεια της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι υπήρχε ένας κατάλογος ερωτήσεων, η όλη διαδικασία ήταν ευέλικτη όσον αφορά τη σειρά που ακολουθήθηκε, την ακριβή διατύπωση των ερωτήσεων και τον χρόνο που αφιερώθηκε σε κάθε θεματική.

Λόγω της εστίασης σε μία γυναικεία μεταναστευτική οργάνωση και της διεξαγωγής συνεντεύξεων με οκτώ μόνο γυναίκες είναι αναμενόμενο ότι η παρούσα έρευνα έχει συγκεκριμένα όρια. Ωστόσο, στόχος της είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων για

την υπό μελέτη οργάνωση και όχι η γενίκευση για το σύνολο των οργανώσεων που έχουν δημιουργηθεί από μετανάστριες. Επίσης, κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί ότι για λόγους δεοντολογίας έχουν αντικατασταθεί τα ονόματα των γυναικών που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις και των ατόμων που εμφανίζονται στις σημειώσεις των παρατηρήσεων με άλλα βουλγαρικά ονόματα.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία των γυναικών που συμμετείχαν στη διαδικασία των συνεντεύξεων:

Όνομα	Μίνα
Ηλικία	55 ετών
Οικογενειακή Κατάσταση	Έγγαμη. Ο σύζυγός της ζει στη Βουλγαρία.
Παιδιά	Δύο παιδιά που ζουν στη Βουλγαρία.
Σπουδές	Οικονομικά/ λογιστική.
Εργασίες στη Βουλγαρία	1) Στις κοινωνικές υπηρεσίες του δήμου, 2) γραμματέας, 3) σε επιχείρηση.

Όνομα	Ζλάτκα
Ηλικία	62 ετών
Οικογενειακή Κατάσταση	Χωρισμένη. Δεύτερος γάμος με Έλληνα. Τώρα χήρα.
Παιδιά	Δύο ενήλικα παιδιά που ζουν στη Βουλγαρία.
Σπουδές	Λογιστική
Εργασίες στη Βουλγαρία	1) Διαχείριση οικονομικών σε επιχειρήσεις, 2) Εργασία σε καφενείο.

Όνομα	Λόρα
Ηλικία	63 ετών
Οικογενειακή κατάσταση	Χωρισμένη. Συζεί με Έλληνα.
Παιδιά	Μία κόρη στην Κόρινθο. Ένας γιος στη Βουλγαρία.
Σπουδές	Οικονομικά
Εργασίες στη Βουλγαρία	Γραμματέας σε κρατική υπηρεσία.

Όνομα	Άννα
Ηλικία	58 ετών
Οικογενειακή κατάσταση	Χωρισμένη.
Παιδιά	Ένας γιος στη Βουλγαρία.
Σπουδές	Οικονομικό Λύκειο. Μουσική.
Εργασίες στη Βουλγαρία	Υπάλληλος γραφείου σε εργοστάσιο.

Όνομα	Βικτόρια
Ηλικία	66 ετών
Οικογενειακή κατάσταση	Χήρα
Παιδιά	Δύο παιδιά που ζουν στη Βουλγαρία.
Σπουδές	Τουριστικά Επαγγέλματα.
Εργασίες στη Βουλγαρία	Ιδιοκτήτρια εστιατορίου.

Όνομα	Έλκα
-------	------

Ηλικία	60 ετών
Οικογενειακή κατάσταση	Παντρεμένη. Ζει στην Αθήνα με τον Βούλγαρο σύζυγό της.
Παιδιά	Μία κόρη στη Βουλγαρία, μία στις Η.Π.Α.
Σπουδές	Νοσηλευτική.
Εργασίες στη Βουλγαρία	Νοσηλεύτρια.

Όνομα	Μιλένα
Ηλικία	54 ετών
Οικογενειακή κατάσταση	Χωρισμένη.
Παιδιά	Μία κόρη στην Ρόδο, ένας γιος στη Βουλγαρία.
Σπουδές	Τεχνική Εκπαίδευση. Λογιστική.
Εργασίες στη Βουλγαρία	1) Σε εργοστάσιο παρασκευής πίτσας, 2) Σε βιβλιοθήκη, 3) Σε υπεραγορά, 4) Σε εργαστήριο ραπτικής.

Όνομα	Γκαμπριέλα
Ηλικία	52 ετών
Οικογενειακή κατάσταση	Έγγαμη. Ζει στην Αθήνα με τον Βούλγαρο σύζυγό της.
Παιδιά	Μία κόρη που ζει στην Αθήνα με τους γονείς της.
Σπουδές	Υποχρεωτική εκπαίδευση (γυμνάσιο).
Εργασίες στη Βουλγαρία	1) Εργάτρια σε εργοστάσια, 2)

## **Δ. Βουλγαρική μετανάστευση στην Ελλάδα & Βουλγαρική κοινότητα της Αθήνας**

Η μετανάστευση από τη Βουλγαρία προς την Ελλάδα διακρίνεται από τη Νικολονα (2010) σε τέσσερις φάσεις. Η πρώτη ξεκινά το 1989, με την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος της Βουλγαρίας, και διαρκεί μέχρι το 1996. Αυτά τα χρόνια, η μετακίνηση ατόμων από τη Βουλγαρία προς την Ελλάδα είχε κυρίως διερευνητικό χαρακτήρα. Όσοι και όσες μετακινήθηκαν αυτήν την περίοδο εργάστηκαν κυρίως εποχικά στον αγροτικό τομέα ή ήρθαν στην Ελλάδα για τη διεξαγωγή εμπορίου. Αρκετοί είναι αυτοί που επισκέφτηκαν τη χώρα στο πλαίσιο εκδρομών που διοργανώθηκαν από τουριστικά γραφεία της Βουλγαρίας στη Βόρεια Ελλάδα (Νικολονα, 2010). Από το 1995 περίπου και μετά, η μετακίνηση προς την Ελλάδα αλλάζει. Πιο συγκεκριμένα, τότε εμφανίστηκαν τα πρώτα άτομα τα οποία επιθυμούσαν να αποκτήσουν άδεια παραμονής. Το μεγαλύτερο μέρος όσων μετανάστευσαν εκείνη την περίοδο ήταν γυναίκες μέσης ηλικίας. Οι πιο πολλές από αυτές ήρθαν στην Ελλάδα μόνες τους χωρίς «χαρτιά» και εργάστηκαν στον τομέα της οικιακής εργασίας (Νικολονα, 2010).

Η δεύτερη φάση στην οποία διακρίνεται η μετανάστευση από τη Βουλγαρία ξεκινάει το 1997 και ολοκληρώνεται το 2000. Τα γεγονότα που σηματοδότησαν αυτό το δεύτερο κύμα μετανάστευσης ήταν η ολοένα και αυξανόμενη κρίση της βουλγαρικής οικονομίας και η δυνατότητα νομιμοποίησης του μεταναστευτικού πληθυσμού λόγω των πρώτων προγραμμάτων του ελληνικού κράτους. Ο πληθυσμός που μετανάστευσε εκείνη την περίοδο πέρασε τους ελέγχους στα σύνορα με μία τουριστική βίζα διάρκειας τριών μηνών. Έτσι, όσα άτομα χρησιμοποίησαν αυτόν τον τρόπο εισήλθαν αρχικά νόμιμα στη χώρα αλλά αφ' ότου πέρασε η περίοδος των τριών μηνών άρχισαν να ζουν και να εργάζονται «χωρίς χαρτιά». Το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης μεταναστών πραγματοποιήθηκε το 1998 (προεδρικά διατάγματα 358/1997 και 359/1997). Εκείνη την περίοδο οι



μετανάστες και οι μετανάστριες από τη Βουλγαρία ξεκίνησαν τη δημιουργία των πρώτων συλλόγων στην Αθήνα, θέμα που θα θιχτεί πιο αναλυτικά στη συνέχεια. Επιπλέον, τότε ξεκίνησαν τη λειτουργία τους διάφορες μικρές εθνοτικές επιχειρήσεις που προσπάθησαν να ανταποκριθούν στη ζήτηση για βουλγαρικά προϊόντα και στην ανάγκη για πληροφόρηση στη βουλγαρική γλώσσα (Nikolova, 2010).

Το έτος στο οποίο τοποθετείται η έναρξη της τρίτης φάσης της μετανάστευσης προς την Ελλάδα είναι το 2001. Το διάστημα αυτό αναθεωρείται η απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σύμφωνα με την οποία η είσοδος των πολιτών της Βουλγαρίας προς χώρες της Ε.Ε. θα πρέπει να ελέγχεται. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι πολίτες της Βουλγαρίας να μπορούν να παραμένουν σε χώρες της Ε.Ε. για χρονικό διάστημα τριών μηνών χωρίς να πραγματοποιείται έλεγχος. Επίσης, η δυνατότητα νόμιμης παραμονής και εργασίας λόγω δύο προγραμμάτων νομιμοποίησης, τα οποία θα ξεκινούσαν εκείνη την περίοδο, κατέστησε την Ελλάδα έναν ελκυστικό μεταναστευτικό προορισμό. Ωστόσο, εξαιτίας των προαναφερόμενων λόγων, ο αριθμός των ατόμων από τη Βουλγαρία που επιθυμούσαν να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα αυξήθηκε πολύ και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πολλές αιτήσεις εισόδου, ακόμη και με την τρίμηνη άδεια, να απορρίπτονται. Έτσι, πολλά άτομα επέλεξαν να εισέλθουν στην Ελλάδα «χωρίς χαρτιά» μέσω θάλασσας από την Ιταλία (Nikolova, 2010).

Ανάμεσα στις δύο χώρες δημιουργήθηκαν επιχειρήσεις οι οποίες ασχολούνταν με την αποστολή και την υποδοχή μεταναστών. Οι υπηρεσίες που παρείχαν σχετίζονταν με την εύρεση εργασίας και κατοικίας, με την παροχή πληροφοριών για μαθήματα ελληνικής γλώσσας, ταξιδιωτικά πρακτορεία, βουλγαρικές εφημερίδες και εστιατόρια. Αν και η μετανάστευση του βουλγαρικού πληθυσμού προς την Ελλάδα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως γυναικεία, λόγω του ότι μεγάλο ποσοστό των ατόμων που μετανάστευσαν ήταν γυναίκες, τα χρόνια από το 2001 έως και το 2004 μετανάστευσε και ένας αρκετά μεγάλος αριθμός ανδρών. Αυτό συνέβη επειδή υπήρχε ανάγκη για εργατικά χέρια στον κατασκευαστικό τομέα λόγω των επικείμενων Ολυμπιακών Αγώνων (Nikolova, 2010).

Το 2005 δόθηκε η δυνατότητα σε όσους έμεναν στη χώρα χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα να νομιμοποιηθούν. Ωστόσο, εξαιτίας της προϋπόθεσης που έπρεπε να πληρούν, αυτό δεν έγινε δυνατό για όλους. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου να αποκτήσουν «χαρτιά» οι μετανάστριες και οι μετανάστες, έπρεπε να κατέχουν κάποιο έγγραφο από δημόσια υπηρεσία ή σφραγίδα στο διαβατήριο από ελληνικό σταθμό τελωνειακού ελέγχου μέχρι τις 31/12/2004. Πολλοί όμως από αυτούς/ές, όπως ήδη αναφέρθηκε, είχαν φτάσει στη χώρα μέσω της Ιταλίας και γι' αυτό δεν κατείχαν κάποιο από τα προαναφερθέντα έγγραφα, καθιστώντας έτσι αδύνατη τη νομιμοποίησή τους. Η τρίτη φάση μετανάστευσης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα λήγει το 2007 (Nikolova, 2010).

Η τέταρτη και τελευταία (στην υπάρχουσα βιβλιογραφία) φάση ξεκίνησε από το 2007 και διήρκεσε μέχρι το 2009. Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από δύο σημαντικά γεγονότα. Πρώτον, το 2007 η Βουλγαρία εισήλθε στην Ε.Ε. με περιορισμούς, ωστόσο, όσον αφορά στο δικαίωμα στην εργασία. Παρά το γεγονός αυτό, πολλά άτομα από τη Βουλγαρία μετανάστευσαν και αυτό το διάστημα για να εργαστούν σε εποχικές δουλειές. Μία συνήθης «πορεία» ήταν τα άτομα να πηγαίνουν στην Πελοπόννησο ή στα ελληνικά νησιά για να εργαστούν. Όταν αυτή η δουλειά τελείωνε σε κάποιες περιπτώσεις επέστρεφαν στη Βουλγαρία, ενώ σε άλλες μετακινούνταν προς την Αθήνα με στόχο την εύρεση εργασίας. Δεύτερον, το 2009 αποσύρθηκαν οι περιορισμοί που είχαν τεθεί σε σχέση με το δικαίωμα εργασίας σε κράτη - μέλη της Ε.Ε.. Έτσι, την περίοδο αυτή οι μετανάστριες και οι μετανάστες με καταγωγή από τη Βουλγαρία από πολίτες τρίτης χώρας μετατράπηκαν σε πολίτες ευρωπαϊκής χώρας (Nikolova, 2010).

Ποια είναι, όμως, τα χαρακτηριστικά του βουλγαρικού πληθυσμού στην Ελλάδα; Ο Stanchev (2005) μέσα από έρευνα που πραγματοποίησε σχετικά με τα άτομα από τη Βουλγαρία που έχουν μεταναστεύσει στην Ελλάδα, στην Ιταλία, στην Ισπανία και στη Γερμανία, κατέληξε στο συμπέρασμα πως το προφίλ του ατόμου που μεταναστεύει από τη Βουλγαρία είναι το ακόλουθο: πρόκειται για γυναίκα γύρω στα σαράντα της χρόνια με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Είναι παντρεμένη και έχει παιδιά, αλλά μεταναστεύει μόνη της. Ζει στη χώρα υποδοχής περισσότερο από τρία χρόνια και εργάζεται σε θέσεις που δεν απαιτούν πολλά προσόντα. Ταυτόχρονα

στέλνει τουλάχιστον το 40% του εισοδήματός της στην οικογένειά της στη Βουλγαρία (Stanchev, 2005).

Η πλειονότητα του μεταναστευτικού πληθυσμού από τη Βουλγαρία αποτελείται από γυναίκες, σε αντίθεση με άλλους πληθυσμούς, όπως για παράδειγμα αυτούς από την Αλβανία. Μεγάλο ποσοστό των γυναικών έχει μεταναστεύσει χωρίς τον σύζυγο και τα παιδιά του, ποσοστό που είναι πολύ μικρότερο για τους άνδρες. Το μέσο μορφωτικό επίπεδο είναι αρκετά υψηλό. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί αν ληφθεί υπόψη ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Βουλγαρία. Ένα μεγάλο ποσοστό αυτών προέρχεται από περιοχές της βόρειας Βουλγαρίας λόγω της ταχείας αποβιομηχάνισης που ξεκίνησε εκεί το 1990, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα την άνοδο της ανεργίας (Μάρκοβα, 2001; Cavounidis, 2004; Nikolova, 2010).

Τα άτομα που έχουν μεταναστεύσει ή σκοπεύουν να μεταναστεύσουν έχουν ως στόχο την αντιμετώπιση των υλικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, την καλύτερη εκπαίδευση, την εύρεση εργασίας και γενικότερα την εξασφάλιση ενός υψηλότερου βιοτικού επιπέδου (Mintchev et al., 2004). Οι συγκεκριμένοι λόγοι μετανάστευσης επιβεβαιώνονται και από τη διεθνή βιβλιογραφία. Πιο συγκεκριμένα, ο ανεπαρκής μισθός, η ανεργία και η επιθυμία για εξασφάλιση ενός ανώτερου βιοτικού επιπέδου και ενός καλύτερου μέλλοντος για τα παιδιά τους είναι οι λόγοι για τους οποίους μετανάστευσαν τα άτομα βουλγαρικής καταγωγής τόσο στην Ισπανία (Markova, 2006), όσο και στο Ηνωμένο Βασίλειο (Maeva, 2015). Ως λόγοι επιλογής της Ελλάδας για χώρα προορισμού αναφέρονται η γεωγραφική εγγύτητα με τη Βουλγαρία και η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων λόγω της πρότερης μετανάστευσης συγγενών, φίλων ή γνωστών. Η μεγάλη σημασία ύπαρξης των κοινωνικών δικτύων και της γεωγραφικής εγγύτητας για την επιλογή χώρας μετανάστευσης επιβεβαιώνεται και από την έρευνα της Usheva (2011).

Οι βασικοί τομείς απασχόλησής τους είναι η γεωργία, η βιομηχανία, οι κατασκευές και οι οικιακές υπηρεσίες, με τους άνδρες να συγκεντρώνονται στον αγροτικό τομέα και τις γυναίκες στον τομέα της οικιακής εργασίας. Οι περισσότεροι/ες εργάζονται χωρίς ασφάλεια και στέλνουν εμβάσματα στην οικογένειά τους που ζει στη Βουλγαρία. Οι βασικοί λόγοι αποστολής εμβασμάτων είναι η επιβίωση της

οικογένειας και η αγορά ακίνητης περιουσίας (Μάρκοβα, 2001; Cavounidis, 2004; Nikolova, 2010).

Σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του 2001, ο αριθμός των ατόμων βουλγαρικής καταγωγής που διέμεναν στην Ελλάδα ήταν 35.104. Το 2008 ο αριθμός τους ανερχόταν σε 29.959 (όπως αναφέρεται στο Τριανταφυλλίδου, 2010), ενώ ένα έτος πριν από την απογραφή του 2011 είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα ακόμη 7.379 άτομα με βουλγαρική υπηκοότητα ([www.statistics.gr](http://www.statistics.gr)), χωρίς ωστόσο να είναι γνωστός ο αριθμός των ατόμων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα είτε για να επιστρέψουν στη Βουλγαρία, είτε για να μεταναστεύσουν σε κάποια άλλη χώρα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι οργανωτικές προσπάθειες και δραστηριότητες του βουλγαρικού μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, άρχισαν να δημιουργούνται οι πρώτοι σύλλογοι. Οι σύλλογοι αυτοί δημιουργήθηκαν από τον μεταναστευτικό πληθυσμό λόγω της ανάγκης του να εκφράσει την πολιτιστική του ταυτότητα και να καλύψει άμεσες ανάγκες του. Δέχθηκαν, όμως, στήριξη από διάφορα κόμματα και φορείς της ελληνικής κοινωνίας. Οι ανάγκες που προσπάθησαν να καλύψουν αυτοί οι σύλλογοι κατά το πρώτο διάστημα λειτουργίας τους ήταν η ενημέρωση, η εύρεση εργασίας και στέγης και η κατάθεση των δικαιολογητικών που απαιτούνταν για την έκδοση άδειας παραμονής (Μάρκοβα, 2001; Nikolova, 2010).

Σε γενικές γραμμές, οι σύλλογοι αυτοί δεν έχουν πολλά σταθερά μέλη αλλά αποτελούνται από ένα σύνολο φίλων, οι οποίοι συμμετέχουν στις εκδηλώσεις που οργανώνονται από λίγα άτομα. Το πόσα άτομα συμμετέχουν κάθε φορά εξαρτάται από τον χρόνο που μπορούν να διαθέσουν και τις ανάγκες που επιθυμούν να καλύψουν την κάθε στιγμή. Έτσι, κάποια άτομα συμμετέχουν μόνο για να καλύψουν την ανάγκη τους σε πληροφόρηση και μπορεί να μην εμπλακούν μέχρι την επόμενη φορά που θα έχουν κάποια ανάγκη. Άλλα άτομα είναι πιθανό να προσφέρουν εθελοντική εργασία ή εργασία έναντι μικρής αμοιβής για να καλυφθούν οι ανάγκες του συλλόγου, ενώ άλλα παρακολουθούν τις πολιτιστικές δραστηριότητες που οργανώνονται, μαθαίνουν ελληνικά ή βουλγαρικά και συμμετέχουν σε εκδρομές. Τα έξοδα των συλλόγων καλύπτονται σε κάθε περίπτωση από τις μηνιαίες συνδρομές των μελών. Κάποιοι από τους συλλόγους και τις κοινότητες που έχουν δημιουργηθεί

κατά διαστήματα είναι ο σύλλογος «Βασίλ Λέβσκι», η «Κοινότητα Ελληνοβουλγαρικής φιλίας και αλληλοβοήθειας» και η «Βουλγαρική Κοινότητα».

Ο σύλλογος «Βασίλ Λέβσκι», από το όνομα του εθνικού ήρωα στον αγώνα απελευθέρωσης της Βουλγαρίας από τους Οθωμανούς, ήταν ο πρώτος σύλλογος που δημιουργήθηκε στην Αθήνα, το 1998, και παρέμεινε ενεργός μέχρι το 2003. Οι δραστηριότητές του σχετίζονταν με τη διοργάνωση μαθημάτων ελληνικών και βουλγαρικών και την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών σχετικά με τη διαδικασία νομιμοποίησης του 2001. Επίσης, στόχευε στην ένωση των Βούλγαρων που ζουν στην Ελλάδα, ώστε να αρχίσουν να επικοινωνούν μεταξύ τους αλλά και με τους Έλληνες ή τους άλλους μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Η «Κοινότητα Ελληνοβουλγαρικής φιλίας και αλληλοβοήθειας» ιδρύθηκε το 1999 και αργότερα μετονομάστηκε σε «Καζανλάκ», ενώ η «Βουλγαρική Κοινότητα» ιδρύθηκε το 2001. Ο σύλλογος «Καζανλάκ» αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα συλλόγου που δημιουργήθηκε στη βάση της κοινής καταγωγής από πόλη ή περιοχή της Βουλγαρίας. Ένας ακόμη τέτοιος σύλλογος είναι ο «Σούμεκ».

Διαφορετικό χαρακτήρα απέκτησαν οι σύλλογοι ατόμων από τη Βουλγαρία μετά την είσοδο της χώρας στην Ε.Ε.. Πιο συγκεκριμένα, από το διάστημα αυτό ξεκίνησαν να γίνονται πιο ορατοί. Άρχισαν να δίνουν έμφαση σε πολιτιστικές δραστηριότητες, μιας και πλέον δεν υπάρχει κάποιο πρόβλημα με τη νομιμότητα των μεταναστών και των μεταναστριών. Μάλιστα, άρχισαν να ασχολούνται περισσότερο και με τις ανάγκες της δεύτερης γενιάς. Ο σύλλογος «Χαν Ασπαρούχ» ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2005. Τα μέλη του είναι κυρίως άτομα από 25 έως 50 ετών (Μάρκοβα, 2001; Νικόλονα, 2010). Βασικός στόχος του είναι η αναγνώριση από το βουλγαρικό υπουργείο παιδείας των μαθημάτων βουλγαρικών που παραδίδει, κάτι που έχει επιτευχθεί από ένα εκ των δύο βουλγαρικών σχολείων του Λονδίνου (Maena, 2010). Το 2007 δημιουργήθηκε ένας ακόμη σύλλογος, με το όνομα «Ιντελέκτ», ο οποίος στοχεύει στη διδασκαλία υπολογιστών και αγγλικών (Μάρκοβα, 2001; Νικόλονα, 2010).

Στο πλαίσιο της κάλυψης των αναγκών της δεύτερης γενιάς έχουν δημιουργηθεί, σύμφωνα τις πληροφορήτριες μου, και τρία σχολεία, τα οποία ασχολούνται με τη διδασκαλία μαθημάτων βουλγαρικών. Τα σχολεία οργανώνουν εκδηλώσεις στις

βουλγαρικές εθνικές επετείους στο πλαίσιο των οποίων οι μαθητές και οι μαθήτριες παρουσιάζουν θεατρικά έργα, ποιήματα και χορούς. Το ένα από αυτά τα σχολεία ονομάζεται «Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος» και έχει διοργανωθεί στα πλαίσια του «Συλλόγου ελληνο-βουλγαρικής φιλίας Kiril and Methodi» ( <http://www.firststeps-project.eu> ). Βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας και λειτουργεί εδώ και δεκαπέντε χρόνια (Βουλγαρία Σήμερα, 2016).

Όσον αφορά στο πεδίο της θρησκείας, μιας και ένας μεγάλος αριθμός μεταναστριών/στων είναι ορθόδοξες/οι χριστιανές/οι, το 2005 ένας Βούλγαρος ορθόδοξος ιερέας ξεκίνησε να εκτελεί τη λειτουργία στα βουλγαρικά. Στην αρχή αυτό συνέβαινε σε μία ελληνική ορθόδοξη εκκλησία στο κέντρο της Αθήνας. Στη συνέχεια παραχωρήθηκε μία εγκαταλελειμμένη καθολική εκκλησία στον δυτικό τομέα της πόλης. Σε αυτήν τελείται πλέον κάθε Κυριακή η λειτουργία και πραγματοποιούνται διάφοροι εορτασμοί, όπως για παράδειγμα αυτός του Αγίου Ιωάννη της Ρίλα (Καμπούρη & Χατζόπουλος, 2013).

Πολλές από τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι σύλλογοι που έχουν δημιουργηθεί στα πλαίσια της βουλγαρικής κοινότητας παρέχονται και από τη λεγόμενη «βιομηχανία της μετανάστευσης» έναντι αμοιβής (όπως αναφέρεται στο Νικολονα, 2010). Η βιομηχανία περιλαμβάνει γραφεία ευρέσεως εργασίας, δικηγορικά γραφεία, μεταφραστικές εταιρείες, ταξιδιωτικά πρακτορεία, μεταναστευτικές εφημερίδες και διάφορες άλλες επιχειρήσεις ψυχαγωγίας (Νικολονα, 2010). Οι περισσότερες από αυτές τις επιχειρήσεις είναι συγκεντρωμένες στο κέντρο της Αθήνας, στις περιοχές όπου ζουν πολλά άτομα από τη Βουλγαρία.

Όσον αφορά συγκεκριμένα στον μεταναστευτικό τύπο, πολλές εφημερίδες ξεκίνησαν να εκδίδονται από γυναίκες, οι οποίες εργάζονταν ως εσωτερικές οικιακές εργαζόμενες. Έτσι, κατάφεραν να παρέχουν πληροφόρηση στις υπόλοιπες γυναίκες που δεν είχαν κάποιον άλλο τρόπο ενημέρωσης τόσο για τα δικαιώματά τους στην Ελλάδα, όσο και για τις εξελίξεις στη Βουλγαρία κατά το πρώτο διάστημα παραμονής τους στη χώρα. Οι βουλγαρικές εφημερίδες καλύπτουν τα έξοδά τους μέσα από τις διαφημίσεις της βιομηχανίας της μετανάστευσης.

Ωστόσο, ο αριθμός των εφημερίδων της βουλγαρικής κοινότητας δεν είναι ξεκάθαρος, καθώς η σχετική βιβλιογραφία αναφέρεται σε πέντε εφημερίδες, ενώ

διάφορες μεταναστευτικές και άλλες ιστοσελίδες αναφέρονται σε περισσότερες. Αυτές που εντοπίστηκαν πάντως είναι οι ακόλουθες: Σβετλίνα, Βουλγαρικά Νέα, Atinski Vesti, Kontakti, Φωνή της Βουλγαρίας, Planeta, Βουλγαρία Σήμερα και Ziarul Romanilor ([www.migrant.gr](http://www.migrant.gr), [www.eka.org](http://www.eka.org)). Επίσης, δεν είναι ξεκάθαρο το αν αυτές οι εφημερίδες εξακολουθούν να εκδίδονται έως σήμερα. Οι πληροφορήτριες μου γνωρίζουν ότι εκδίδονται αρκετές εφημερίδες αλλά δεν μπορούν να κατονομάσουν κάποια πέραν της «Βουλγαρία Σήμερα». Τέλος, σε περίπτερα κεντρικού σημείου της Αθήνας (πλατεία Ομόνοιας), όπου συχνάζει μεγάλο μέρος του μεταναστευτικού πληθυσμού, εντοπίστηκε μόνο η εφημερίδα «Βουλγαρία Σήμερα», η οποία κυκλοφορεί στη βουλγαρική γλώσσα.

## 4. Ανάλυση Υλικού

### A. Ταυτότητες

Κάθε άτομο έχει πολλαπλές ταυτότητες, οι οποίες συνδέονται με τις ομάδες στις οποίες ανήκει, και αντιλαμβάνεται τον εαυτό του με τους όρους και τα χαρακτηριστικά αυτών των ομάδων (Tajfel & Turner, 1979; 1986). Τα υποκείμενα της έρευνας ανήκουν σε διάφορες ομάδες. Εδώ θα πραγματοποιηθεί εστίαση στο φύλο, στην ιδιότητα της μετανάστριας, στην εθνικότητα, στη θρησκεία και στο επάγγελμα. Πιο συγκεκριμένα, τα υποκείμενα της έρευνας είναι μετανάστριες, κατάγονται από τη Βουλγαρία και ζουν στην Αθήνα. Επίσης, είναι οικιακές εργαζόμενες, χριστιανές ορθόδοξες, καθολικές ή άθεες και μέλη της οργάνωσης Rodina.

Το φύλο αποτελεί συγκροτησιακό στοιχείο της ταυτότητας του ατόμου και δημιουργεί κόμβους με τις υπόλοιπες ταυτότητες (Ludvig, 2006). Σύμφωνα με τη Butler (2006), δεν μπορεί να υπάρξει η «γυναίκα», δηλαδή ένα υποκείμενο αδιαφοροποίητο σε όλες τις κοινωνίες στη βάση και μόνο του φύλου του. Αυτό οφείλεται στο ότι το φύλο διαπλέκεται με τις υπόλοιπες ταυτότητες του υποκειμένου και το τοποθετεί σε συγκεκριμένες θέσεις εντός των σχέσεων εξουσίας. Στη συνέχεια, η ανάλυση χωρίζεται σε τέσσερις υποκατηγορίες:

μετανάστευση, αμειβόμενη οικιακή εργασία, μητρότητα και ζητήματα κουλτούρας, οι οποίες ωστόσο συνδέονται η μία με την άλλη.

### **A.1. Μετανάστευση**

Οι γυναίκες της έρευνας είναι μετανάστριες. Όλες μετανάστευσαν το διάστημα μετά την πτώση του καθεστώτος του Τοντόρ Ζίφκοφ (1989) και πιο συγκεκριμένα από το 1995 έως το 2003. Ο κυριότερος λόγος της μετανάστευσης είναι οι - οικονομικές και όχι μόνο - δυσκολίες που αντιμετώπιζαν μετά την αλλαγή του καθεστώτος:

«... η ζωή μας τώρα όπως το βλέπω ήταν καλά. Είχαμε πάρα πολύ καλά πράγματα. Είχαμε παιδεία, είχαμε υγεία, είχαμε και αστυνόμευση. Δεν φοβόταν κανείς από τίποτα. Δεν είχαμε καθόλου μαφία, καθόλου [...] Μιλάμε πριν να πέσει το κομμουνισμό. Μετά.. ήταν απ' τα άσχημα. Η δημοκρατία ήρθε πολύ άσχημα. Με μαφία, με σκοτωμούς. Η μαφία σκοτώνει και εμείς οι υπόλοιποι αρχίζαμε. Όπου μπορούσε να βρει και φεύγουμε και ακόμα.» (Έλκα, 60 ετών).

Σύμφωνα με την παρούσα αντίληψη της Έλκα, η αλλαγή του καθεστώτος φαίνεται να προκάλεσε μεγάλες αλλαγές στην καθημερινότητα των γυναικών. Κάποιες έμειναν άνεργες, άλλες αναγκάστηκαν να κάνουν περισσότερες από μία δουλειές ενώ οι μισθοί τους καταβάλλονταν με καθυστέρηση, γεγονός που οδήγησε στην δημιουργία ενός αισθήματος άγχους και ανασφάλειας:

«Στη λεβ είχε εκεί πολλή αλλαγή και... δεν μπορούσαμε να πληρώσουμε τίποτα και όταν μένεις χωρίς δουλειά δεν ξέρεις τι να κάνεις και.. τότε έτσι άρχισε πάρα πολύ και δεν είχα και δουλειά έτσι για ένα χρόνο δεν είχα σταθερή δουλειά που με αγχώνει αυτό... και πώς να πω; Άρχισα να σκέφτομαι να βγω έξω να δουλέψω.» (Ζλάτκα, 62 ετών).

Επίσης, αλλαγές φαίνεται να σημειώθηκαν σε κάποιες περιπτώσεις και στις σχέσεις των γυναικών με τους συζύγους τους:

«...ένιωθα όταν έγινε αυτή τη μεγάλη αλλαγή στο σύστημα οι άνθρωποι άρχισαν να μένουν χωρίς δουλειά σιγά - σιγά και γυναίκες... εγώ το θεωρώ η γυναίκα είναι λίγο πιο δυνατή, γιατί έχει επαφή πιο στενή με τα παιδιά και βρίσκει τρόπο με κάποιο



τρόπο να βρίσκει δουλειές, να βοηθάει, δεν χάνεται ψυχολογικά τόσο... όσο και να γίνεται στρες και τα λοιπά και ειδικά έρχονται κι εδώ, προσαρμόζονται πιο εύκολα από άντρες... οι άντρες άρχισαν να πίνουν πάρα πολύ και ο άντρας μου ήταν σ' αυτό το κομμάτι. [...] Εντάξει οι άντρες είναι... στην οικογένεια πρέπει να είναι δυνατός. Όταν χάνει τη δουλειά τι περιμένεις; Δεν μπορεί να προσφέρει τίποτα σπουδαίο και πιο εύκολος τρόπος είναι να πάει έτσι... σ' αυτό το... παρέα, ποτό και τα λοιπά.»

(Ζλάτκα, 62 ετών).

Στο παραπάνω απόσπασμα, η συμμετοχή των ανδρών στην αμειβόμενη εργασία και η ικανότητά τους να κερδίζουν χρήματα ταυτίζονται με τη δύναμή τους εντός της οικογένειας. Έτσι, η απώλεια της εργασίας ισοδυναμεί με αδυναμία προσαρμοστικότητας και – στη συγκεκριμένη περίπτωση - με αλκοολισμό.

Τα παιδιά τους φοιτούσαν ήδη στο λύκειο, ενώ πολλά από αυτά πραγματοποιούσαν μεταλυκειακές σπουδές. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τα έξοδα των οικογενειών τους να αυξηθούν και οι γυναίκες, ως μητέρες της οικογένειας και με δεδομένη την έλλειψη δύναμης εκ μέρους των συζύγων, ένιωθαν υποχρεωμένες να κάνουν κάτι για να βοηθήσουν τα παιδιά τους:

«Ήθελα καλύτερη ζωή να μπορώ να βοηθήσω το παιδί μου, να μπορώ να βοηθήσω την οικογένειά μου και τον εαυτό μου» (Άννα, 58 ετών).

Οι γυναίκες φαίνεται να ένιωθαν την υποχρέωση να βοηθήσουν ακόμη και τα μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά τους, τα οποία εργάζονταν ή/και είχαν φτιάξει ήδη τη δική τους οικογένεια:

«Και η κόρη μου τότε παντρεύτηκε, είχε και το μωρό, έπρεπε να τη βοηθήσω... γι' αυτό ήρθα στην Ελλάδα.» (Βικτόρια, 66 ετών).

Η βοήθεια αυτή - με τη μορφή οικονομικής στήριξης - παρέχεται ακόμη και σήμερα σε πολλές περιπτώσεις. Αναφέρονται, επίσης, τα οικονομικά προβλήματα λόγω δυσκολίας αποπληρωμής δανείου και οι άσχημες συζυγικές σχέσεις. Ως βασικός λόγος για την επιλογή της Ελλάδας ως χώρα προορισμού εμφανίζεται η γεωγραφική εγγύτητα με τη Βουλγαρία:

«Ήταν κι ο άντρας μου εδώ και ήταν πιο κοντά απ' που με. Ξέρω ότι αφήνω δύο παιδιά και ξέρω ανά πάσα στιγμή αν συμβεί τίποτα μπορώ να φύγω από δω. Αν πάω κάπου μακριά δηλαδή στη σκέψη μου ποτέ δεν μου... δεν πήγε στη σκέψη μου να πάω κάπου αλλού μακριά. Ξέρω ότι αν πάω μακριά πρέπει να πάρω και τα παιδιά μου.» (Μίνα, 55 ετών).

Επιπλέον, η ύπαρξη γνωστών ατόμων που είχαν μεταναστεύσει νωρίτερα αναδεικνύεται ως ένας ακόμη σημαντικός λόγος επιλογής της Ελλάδας. Τα άτομα αυτά παρείχαν βοήθεια κατά το πρώτο διάστημα παραμονής στη χώρα:

«Εγώ να σας πω την επέλεξα την Ελλάδα, γιατί είχε έρθει ο αδερφός μου. Πριν από μένα. Ο αδερφός μου είχε έρθει εδώ και δεν ήταν παντρεμένος ακόμα αλλά ήταν καλά... στην Κυπαρισσία..ζούσε εκεί, είχε δουλειά πολλή. [...] Ήτανε καλά επειδή είχα τον αδερφό μου. Δεν ήμουν... ούτε έψαχνα σπίτι, ούτε... ξέρεις. Μου έλεγε ο αδερφός μου «θα καθίσεις, θα ξεκουραστείς, σιγά - σιγά θα βρούμε δουλειά.»»  
(Γκαμπριέλα, 52 ετών)

Το ταξίδι της μετανάστευσης κατέστη δυνατό με την αξιοποίηση των παράνομων δικτύων διακίνησης που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ των δύο χωρών μέχρι την είσοδο της Βουλγαρίας στην Ε.Ε. Η μετανάστευση περιγράφεται από τις γυναίκες ως μία τραυματική και αξέχαστη εμπειρία. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι τη στιγμή της αφήγησης κάποιες από αυτές συγκινήθηκαν και δάκρυσαν, παρά τα χρόνια που έχουν περάσει από τότε:

«Το ταξίδι αξέχαστο... δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Ήταν 15 Μαρτίου και ήταν χειμώνα για Βουλγαρία ακόμα κι εγώ πήγα με ένα πολύ χοντρό παλτό μέχρι το λεωφορείο και ήρθαν οι γονείς μου να με... μαζί με την κόρη μου... για τους υπόλοιπους δε θυμάμαι... τα παιδιά τα δύο [...] Και η άλλη μέρα ήταν η συναυλία της κόρης μου που έπαιζε πιάνο κι εγώ δεν μπορούσα να πάω (έχει συγκινηθεί πολύ. Αρχίζει να κλαίει). Και από τη στιγμή που ανέβηκα στο λεωφορείο έκλαψα... ώρες δεν ξέρω. Τίποτα άλλο. Αυτό. Κάποιες στάσεις... αυτά. Τίποτα. Τίποτα... γιατί δεν ήξερα που πάω, δεν ξέρω γλώσσα, αφήνω τα παιδιά μου και ήταν η εικόνα μόνο που φεύγει το παιδί μου για το σχολείο και έκλαιγα.» (Μιλένα, 54 ετών).

## A.2. Αμειβόμενη οικιακή εργασία

Ως γυναίκες που έχουν μεταναστεύσει και ζουν στην Αθήνα, όλες εργάζονται στον τομέα της αμειβόμενης οικιακής εργασίας, ενώ ελάχιστες έχουν εργαστεί παλιότερα στον τομέα της γεωργίας ή της εστίασης. Στην περίπτωση τους η αμειβόμενη οικιακή εργασία περιλαμβάνει τη φροντίδα ηλικιωμένων, άρρωστων ατόμων, παιδιών ή/και την καθαριότητα σπιτιών και γραφείων. Οι περισσότερες εργάζονται στα ίδια σπίτια για πάνω από δέκα χρόνια και τη στιγμή της συνέντευξης μόνο μία γυναίκα εργαζόταν ως εσωτερική. Στο παρελθόν έχουν πραγματοποιήσει μεταβάσεις μεταξύ διάφορων τύπων οικιακής εργασίας, από εσωτερική σε εξωτερική σε ένα ή σε περισσότερα σπίτια. Οι μεταβάσεις αυτές σχετίζονται με την επιθυμία διαμόρφωσης πιο ευνοϊκών συνθηκών στο εργασιακό πλαίσιο ή και με την ικανοποίηση αναγκών σε οικονομικό, οικογενειακό και ηλικιακό επίπεδο (Λιάπη, 2009; Δασκαλάκη, 2012). Στο πλαίσιο της εργασίας τους η συναισθηματική εμπλοκή είναι συχνά αναπόφευκτη:

«Εγώ όπου πηγαίνω δένομαι με τον κόσμο και μετά μου είναι δύσκολο να φύγω»  
(Γκαμπριέλα, 52 ετών).

Η συναισθηματική εμπλοκή οφείλεται στο γεγονός ότι περνούν πολλές ώρες ή και ολόκληρη την ημέρα τους με τα άτομα, τα οποία φροντίζουν. Ιδιαίτερα όταν αυτά τα άτομα είναι άρρωστα ή ηλικιωμένα, οι αρμοδιότητες τους περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τη συνοδεία σε νοσοκομεία και τη συμπαράσταση σε δύσκολες περιστάσεις. Συνηθισμένο είναι να βιώνουν τον θάνατο των ατόμων που έχουν υπό τη φροντίδα τους.

Πώς αντιμετωπίζουν, όμως, οι γυναίκες την εργασία τους; Όλες, με εξαίρεση μία από αυτές, όσο βρίσκονταν στη Βουλγαρία είχαν πραγματοποιήσει σπουδές μετά το λύκειο και εργάζονταν σε θέσεις, οι οποίες έχαιραν μεγαλύτερης κοινωνικής αναγνώρισης από αυτήν της οικιακής εργαζόμενης στην Ελλάδα. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν την εργασία τους διαφέρει. Μερικές δεν φαίνεται να νιώθουν καμία ευχαρίστηση από τη δουλειά τους:

«Τη δουλειά την κάνεις, γιατί έχεις υποχρεώσεις, θέλεις να πάρεις λεφτά. Δεν μου αρέσει η δουλειά. Σαν δουλειά τι να μ' αρέσει; Είναι βαριά δουλειά αυτό που κάνω

και πιστεύω και οι υπόλοιποι. [...] Καθαρίζουμε, να βλέπεις άρρωστοι, να κοιτάς κι αυτά. Είναι η πιο βαρύ δουλειά. Δεν είναι ευχάριστη δουλειά. Όμως την κάνουμε, γιατί δεν έχουμε άλλη επιλογή.» (Ελκα, 60 ετών).

Εκτός από «βαριά» και «δυσάρεστη», η εργασία της οικιακής βοηθού χαρακτηρίζεται από τη Λόρα ως «βρώμικη» και από τη Μίνα ως «κουραστική». Η Λόρα, επειδή είχε ακούσει από κάποια γνωστή της που είχε μεταναστεύσει πριν από αυτή στην Ελλάδα ότι κερδίζει αρκετά χρήματα ως καθηγήτρια, νόμιζε ότι οι σπουδές της και η προϋπηρεσία της θα αναγνωριστούν. Αυτό όμως δεν συνέβη:

«... κι εγώ μου μπήκε στο μυαλό γιατί πληρώνουνε... εξαρτάται τι δουλειά έκανες στη Βουλγαρία και αν είχες τελειώσει πανεπιστήμιο ή και αν δεν έχεις. Έτσι νόμιζα. Όμως όταν ήρθα εδώ λάθος, γιατί έχεις τελειώσει δύο - τρία πανεπιστήμια πάλι βρώμικες δουλειές.» (Λόρα, 63 ετών).

Η Μίνα γνώριζε εξ αρχής ότι ήταν πολύ δύσκολο να βρει κάποια δουλειά στο αντικείμενο των σπουδών της:

«... είναι κουραστική δουλειά. Δεν είναι κάτι που με το μυαλό ας πούμε να το σκέφτεσαι... είναι με τα χέρια, με τα πόδια, τα πάντα... και είναι κουραστικό [...] Εκείνα τα χρόνια ήταν και δύσκολο να σου προσφέρουν κάτι που είναι στον τομέας σου ας πούμε... και τώρα δηλαδή. Και τότε και τώρα. Επειδή το ήξερα αυτό δεν το κυνήγησα ποτέ αυτό το πράγμα. Ξέρω ότι είμαι ξένη σε μια χώρα. Όταν είσαι ξένος σε μια χώρα και ειδικά ψάχνεις για δουλειά ξέρεις ότι θα πάρεις η δουλειά που δε θέλει εκπαίδευση.» (Μίνα, 55 ετών).

Όσες δηλώνουν ότι είναι ευχαριστημένες από τη δουλειά τους αναφέρουν ως λόγους την ανεξαρτησία και την ηρεμία που έχουν όταν εργάζονται, επειδή είναι συνήθως μόνες τους στο σπίτι:

«... η δουλειά μου είναι ήρεμη, είμαι ευχαριστημένη, δεν είναι τα λεφτά που κυνηγάω γιατί... δεν το θέλω. Για μένα έχει σημασία να είμαι ήρεμη... να έχω την ηρεμία, γιατί έχω περάσει πάρα πολλά και δεν μπορώ να συνεχίζω τρέχοντας.»  
(Μιλένα, 54 ετών).

Απέναντι από τις γυναίκες που χαρακτηρίζουν τη δουλειά τους ως κουραστική και βρώμικη, θα μπορούσε να τοποθετηθεί η Γκαμπριέλα, η οποία περιγράφει τη δουλειά της ως μία ευχάριστη ασχολία:

«Πάντα πηγαίνω στη δουλειά με όρεξη αλλά εδώ που πηγαίνω, στο Χαλάνδρι, πηγαίνω με... δεν ξέρω πώς να στο πω; Σαν να πηγαίνω για να τραγουδάω.»

(Γκαμπριέλα, 52 ετών).

Είναι πολύ χαρούμενη που έχει καλές σχέσεις με τις εργοδότες της και περιγράφει με υπερηφάνεια την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση που της έχουν. Οι υπόλοιπες γυναίκες, όπως προαναφέρθηκε, δεν αντιμετωπίζουν με αυτόν τον τρόπο τη δουλειά τους ή τουλάχιστον όχι σε τέτοιο βαθμό. Αυτό ίσως να οφείλεται στο ότι η Γκαμπριέλα δεν έχει πραγματοποιήσει ανώτερες σπουδές αλλά είναι απόφοιτος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, δεν έχει εργαστεί σε θέσεις με ιδιαίτερο κοινωνικό κύρος όσο ζούσε στη Βουλγαρία. Έτσι, μπορεί να μην είχε εξαρχής υψηλές προσδοκίες για κάποια άλλη εργασία.

Ενδιαφέρον αποτελεί το ότι η εθνική καταγωγή των γυναικών φαίνεται να ταυτίζεται με την ταυτότητα της οικιακής εργαζόμενης, στα μάτια των Ελλήνων:

«Μία μέρα κάπνιζα, παίρνω τσιγάρα απ' το περίπτερο εκεί πάνω και μου λέει ο Χ. «εσύ δουλεύεις πουθενά;». Και του λέω «ναι, έχω δουλειά», μου λέει «έχω μια φίλη δικηγόρος εδώ. Θέλει μόνο για σήμερα», λέει. « Εγώ έχω ρεπό σήμερα κι έχω φτιαχτεί πάω για καφέ στην Πλάκα» [...] «Τι καφέ μου λες; Πήγαινε να τη βοηθήσεις», μου λέει, «γιατί μ' έχει ζαλίσει. Θέλει Βουλγάρα πού να τη βρω;». «Εγώ Βουλγάρα είμαι», του λέω, «θα πάω».» (Γκαμπριέλα, 52 ετών)

Από το παραπάνω απόσπασμα αναδύονται δύο ζητήματα. Αρχικά, η εθνική καταγωγή της Γκαμπριέλα φαίνεται να ταυτίζεται με την ιδιότητα της οικιακής εργαζόμενης. Η μελλοντική εργοδότης ζητάει «Βουλγάρα» και όχι οικιακή εργαζόμενη. Ακριβώς επειδή η γυναίκα έχει καταγωγή από τη Βουλγαρία, ο γνωστός της σκέφτεται να της προτείνει τη δουλειά και την πιέζει κατά μία έννοια να τη δεχτεί. Δεύτερον, φαίνεται να λαμβάνεται ως δεδομένο ότι πρέπει να είναι πάντοτε διαθέσιμη να βοηθήσει, γιατί ακριβώς αυτή είναι η δουλειά της, άσχετα με τον δικό

της προγραμματισμό. Αυτό αναδεικνύεται και μέσα από ένα ακόμη περιστατικό. Κάποια στιγμή που επισκέφτηκε έναν γιατρό, αυτός της ζήτησε να βοηθήσει τη γυναίκα του σε μία δουλειά. Θα το έκανε αυτό αν η γυναίκα δεν ήταν μετανάστρια οικιακή εργαζόμενη; Πιθανότατα όχι.

Η ταυτότητα της μετανάστριας από τη Βουλγαρία δημιουργεί κόμβο με την ταυτότητα της οικιακής εργαζόμενης και στα περιστατικά κατά τα οποία οι γυναίκες έχουν βιώσει σεξισμό. Πιο συγκεκριμένα, η Έλκα αναφέρεται σε ένα τέτοιο περιστατικό, το οποίο συνέβη όταν είχε δημοσιεύσει αγγελία σε εφημερίδα για να βρει μεροκάματα:

«Όταν γράφεις ότι είσαι απ' τη Βουλγαρία... εντάξει μπορεί και να έχουνε και δικιο κάποιιοι, γιατί δεν ξέρεις κάποιος γιατί να βάλει αυτήν την αγγελία. [...] Με ρωτάγανε κάτι πρόστυχα πράγματα εκτός απ' τη δουλειά. Μου είχε τύχει μια φορά μου είχε τύχει... κοίτα τώρα αυτό θα το πω, γιατί είναι πάρα πολύ σημαντικό. Είχα βάλει αγγελία, με παίρνει ένας άντρας νέος. [...] «Μπορείτε», λέει, «να έρθετε;». Στο Παλλήνη ήταν. Λέω «ναι». Με ρώτησε πόσων χρονών είμαι, λέω «πενήντα χρονών είμαι». «Μπορείτε να έρθετε;». Λέω «ναι». Πήγα, δούλεψα, πραγματικά είχε ένα σπίτι στην Παλλήνη, ήρθε, με πήρε το παιδί και στο τέλος στη δουλειά, όταν τελείωσα και σιδέρωνα και αυτά ξέρετε τι με ρώτησε; «Εκτός απ' τη δουλειά κάνετε και κάτι άλλο;». Εγώ ρώτησα «τι εννοείτε; Τι να κάνω κάτι άλλο;». Μου λέει «μήπως κάνετε και σεξ;». Λέω «μήπως με ρωτήσατε και πριν αν κάνω σεξ και να έρθω;». Παράτησα το σίδερο και λέω «με πληρώνετε και φεύγω». Υπάρχουνε και τέτοια. Ναι μου είχανε πάρει και τέτοια. Λέγανε κάνετε δουλειά ή κάνετε κάτι άλλο; Με ρωτάγανε. Υπάρχουνε απ' όλα υπάρχουνε. Εγώ έτσι νομίζω. Σ' αυτές δουλειές μήπως υπάρχουνε και γυναίκες που βάζουνε εκεί αγγελία γι' αυτή τη δουλειά;».

(Έλκα, 60 ετών).

Από το παραπάνω απόσπασμα φαίνεται να λαμβάνεται ως δεδομένο από άνδρες ότι αφού η συγκεκριμένη οικιακή βοηθός είναι μετανάστρια και μάλιστα με καταγωγή από τη Βουλγαρία θα εργάζεται στη βιομηχανία του σεξ ή θα δεχτεί να κάνει σεξ επί πληρωμή προκειμένου να αποκτήσει επιπλέον εισόδημα. Η ίδια η γυναίκα φαίνεται να δικαιολογεί εν μέρει αυτή τη συμπεριφορά κάποιων ανδρών,

καθώς αναρωτιέται αν άλλες γυναίκες από τη Βουλγαρία βάζουν αγγελία γι' αυτόν τον λόγο.

### A.3. Μητρότητα

Κυρίαρχο χαρακτηριστικό της μεταναστευτικής εμπειρίας των γυναικών είναι η ύπαρξη της δια-εθνικής οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει τους γονείς, τον σύζυγο, τα παιδιά και τα εγγόνια. Κυρίαρχη θέση στις αναφορές των γυναικών κατέχουν τα παιδιά. Το διάστημα που διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις μόνο μία γυναίκα ζούσε με ολόκληρη την οικογένειά της. Δύο έχουν τα τελευταία χρόνια κάποιο από τα παιδιά τους σε άλλο μέρος της Ελλάδας, ενώ τα παιδιά της πλειονότητας ζουν στη Βουλγαρία. Αρχικά, το ταξίδι της μετανάστευσης περιγράφεται από τις γυναίκες ως μία δύσκολη στιγμή της ζωής τους και ένας από τους λόγους είναι ο αποχωρισμός από τα παιδιά.

Μετά τη μετανάστευση, τα νοήματα που αποδίδονται στη μητρότητα και στη σχέση μητέρας - παιδιού μεταβάλλονται για να συμπεριλάβουν και τους δια-εθνικούς τρόπους με τους οποίους οι μητέρες εκφράζουν τη φροντίδα τους και την αφοσίωσή τους στα παιδιά τους (Bonizzoni, 2012; Christopoulou & Leontsini, υπό δημοσίευση). Την ανατροφή και την προστασία των παιδιών μετά τη μετανάστευση της μητέρας τους την ανέλαβαν είτε ο πατέρας, είτε ο παππούς και η γιαγιά. Σε κάποιες περιπτώσεις τα παιδιά έμειναν μόνα τους:

«... τα παιδιά μέινανε μόνα τους. Έχουν περάσει πάρα πολλά... ήταν σε ηλικία 16, 18... οι δύο μαζί στο σπίτι... χωρίς καμία βοήθεια... δυστυχώς.» (Μιλένα, 54 ετών).

Μέχρι να αποκτήσουν «χαρτιά», οι γυναίκες δεν είχαν τη δυνατότητα να επιστρέψουν στη Βουλγαρία για να δουν την οικογένειά τους. Επίσης, ήταν δύσκολο και για τα παιδιά τους να έρθουν. Γι' αυτόν τον λόγο, πολλές αναφέρουν ότι έκαναν να συναντήσουν τα παιδιά τους τρία ή και τέσσερα χρόνια μετά τη μετανάστευση. Η Μίνα αναφέρει για τη στιγμή που είδε τα παιδιά της, έπειτα από τρία χρόνια:

«Ήρθανε τα παιδιά... δεν τους γνώρισα. Αγνώριστα ήταν. Ξέρεις η επαφή είναι αυτό δεν το ξεχάσω ποτέ. Επειδή τους βλέπω από μακριά και βλέπω... ξέρω πως με

κοιτάνε και δεν πιστεύουνε στα μάτια τους ότι είμαι εγώ ή εγώ πιστεύω ότι αυτά είναι τα παιδιά μου.» (Μίνα, 55 ετών).

Μετά τη νομιμοποίησή τους από το ελληνικό κράτος και ειδικά μετά την είσοδο της Βουλγαρίας στην Ε.Ε., οι γυναίκες επισκέπτονται τη χώρα καταγωγής τους μία ή δύο φορές τον χρόνο ανάλογα με τον προγραμματισμό των εργοδοτών τους. Τότε μένουν στα παιδιά τους ή στο πατρικό τους σπίτι. Η Ζλάτκα αναφέρει ότι τα πρώτα χρόνια που ζούσε στην Ελλάδα μακριά από τα παιδιά της ήταν σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση. Πλέον κάθε φορά που τα επισκέπτεται προσπαθεί να αναπληρώσει όσα χάνουν, επειδή ζουν μακριά:

«Ναι (μαζί μένουμε όταν πηγαίνω στη Βουλγαρία) και κάνουμε προσπάθεια να συμπληρώνουμε αυτό που χάνουμε που είμαστε μακριά... βέβαια δεν συγκρίνεται... όταν έφυγα από εκεί τα παιδιά μου ο μικρός ήταν δεκαέξι χρονών και ο μεγάλος ήταν κάπου είκοσι χρονών... αυτός άρχισε να σπουδάζει, ο μικρός μαθητής ακόμη στο λύκειο και δεν ήταν τόσο μικρά παιδιά... όμως παρ' όλο που αυτό συνέχεια και τώρα μου λένε «πόσο μας έλειπες» και βέβαια και σε μένα... εγώ πέντε χρόνια εδώ ήμουν χαλια.» (Ζλάτκα, 62 ετών).

Επίσης, τα παιδιά επισκέπτονται τις μητέρες τους μέσα στον χρόνο. Αλλαγές έχουν σημειωθεί στον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούν οι γυναίκες με την οικογένειά τους τα τελευταία χρόνια λόγω της εξέλιξης της τεχνολογίας (Ho, 1986). Πιο συγκεκριμένα, η επικοινωνία έχει γίνει πιο εύκολη και άμεση με την εξέλιξη του διαδικτύου και την εξάπλωση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Skype και άλλα). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Έλκα, η οποία επικοινωνεί με τις κόρες της μέσω Skype.

#### **A.4. Ζητήματα Κουλτούρας**

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα διερευνηθούν ζητήματα που σχετίζονται με την κουλτούρα και ιδιαίτερα με τη θρησκεία και την εθνική συνείδηση των γυναικών. Θα επιχειρηθεί η ανάδειξη των τρόπων με τους οποίους η συμμετοχή στην οργάνωση συμβάλλει στη συγκρότηση της θρησκευτικής και της εθνικής ταυτότητάς τους.



Η θρησκευτική ταυτότητα συγκροτήθηκε την περίοδο του κομμουνιστικού καθεστώτος στη Βουλγαρία. Η πλειονότητα των γυναικών με τις οποίες διενεργήθηκε συνέντευξη είναι χριστιανές ορθόδοξες. Ωστόσο, μεταξύ τους υπάρχει μία καθολική και μία άθεη. Πώς επηρέασε το κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου κοινωνικοποιήθηκαν οι γυναίκες τη διαμόρφωση των θρησκευτικών ταυτοτήτων τους; Σύμφωνα με τους Καμπούρη & Χατζόπουλο (2013), το κομμουνιστικό καθεστώς της Βουλγαρίας πραγματοποίησε δίωξη της δημόσιας έκφρασης της θρησκείας. Αυτή, ωστόσο, χαρακτηριζόταν από μικρότερη ένταση συγκριτικά με τη δίωξη της θρησκείας στην Αλβανία του Χότζα. Τα λόγια των γυναικών αποκλίνουν σε αρκετά σημεία όσον αφορά στην περιγραφή της κατάστασης που επικρατούσε στη Βουλγαρία. Έτσι, κάποιες αναφέρουν ότι είχαν αναγκαστεί να βαφτίσουν κρυφά τα παιδιά τους και άλλες ότι οι απαγορεύσεις σχετικά με τη θρησκεία δεν τις άγγιξαν, είτε επειδή δεν είχαν καμία σχέση με το καθεστώς, είτε επειδή ζούσαν στην επαρχία. Η Μιλένα περιγράφει την κατάσταση που επικρατούσε ως προς αυτό το ζήτημα:

«Είμαστε... στη Βουλγαρία είμαστε ορθόδοξοι. Απλά λόγω του κομμουνισμού στη Βουλγαρία έχουμε ξεχάσει πολλά πράγματα και ο κομμουνισμός είχε απαγορεύσει πολλά... εδώ ας πούμε τα παιδιά αλλιώς μαθαίνουν από μικρά. Τη θρησκεία την έχουν αλλιώς όσο έχω δει βέβαια... εμείς κάποια πράγματα δεν τα ξέρουμε. Και όταν έπεσε ο κομμουνισμός τότε αρχίσανε λίγο να ανοίγουνε τα πράγματα σε σχέση με την εκκλησία, γιατί για παράδειγμα εμένα όταν ήθελα να βαφτίσω τα παιδιά μου ο κουμπάρος κι η κουμπάρα δεν μπορούσαν να μπούνε στην εκκλησία, επειδή ήταν από την πλευρά αυτή.. τους κομμουνιστές και φοβότανε να μην χάσουν τη δουλειά τους και μπήκανε οι γονείς τους για τη βάφτιση του παιδιού μου. Μας έχει κόψει έτσι κάποια πλευρά... που δεν είναι καλό νομίζω. Κάτι χάσαμε.» (Μιλένα, 54 ετών).

Η κριτική που ασκεί η Μιλένα στους περιορισμούς που είχαν επιβληθεί στον τομέα της θρησκείας στην κομμουνιστική Βουλγαρία είναι πιθανό να έχει επηρεαστεί από την κυρίαρχη θέση της θρησκείας στην Ελλάδα, έτσι όπως τη βιώνει μετά τη μετανάστευσή της. Αυτό αποδεικνύεται και από τα λόγια της Ζλάτκα, η οποία αναφέρεται στην εντύπωση που της έκανε η κυρίαρχη θέση της θρησκείας στην ελληνική κοινωνία το πρώτο διάστημα διαμονής της στην Αθήνα:

«Όταν ήρθα στην Ελλάδα μου έκανε μεγάλη εντύπωση... μεγάλη εντύπωση... τώρα ούτε το προσέχω. Σε κάθε γωνία εκκλησία [...] και οι άνθρωποι: μεγάλοι, νέοι κάνουν το σταυρό... αυτό παντού και ήτανε έτσι για μένα κομμάτι που δεν το... εμείς στη Βουλγαρία δεν το έχουμε.» (Ζλάτκα, 62 ετών).

Όσο βρίσκονται στην Αθήνα, οι γυναίκες που δηλώνουν χριστιανές ορθόδοξες πηγαίνουν στην εκκλησία της γειτονιάς τους και σπάνια στη βουλγαρική εκκλησία, η οποία βρίσκεται μακριά από το κέντρο της πόλης, όπου κατοικούν οι περισσότερες. Όσον αφορά τη γυναίκα που δηλώνει καθολική, αυτή προτιμά να πηγαίνει στην καθολική εκκλησία που βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας. Ωστόσο, δεν έχει κανένα πρόβλημα να συνοδεύσει τον ηλικιωμένο άνδρα που φροντίζει και στην ορθόδοξη εκκλησία της γειτονιάς της.

Βασικό κριτήριο συμμετοχής στην οργάνωση αποτελεί η κοινή καταγωγή από τη Βουλγαρία. Η οργάνωση συμβάλλει στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας των γυναικών εντός της ελληνικής κοινωνίας μέσα από το παραδοσιακό βουλγαρικό πολυφωνικό τραγούδι. Οι θεματικές των τραγουδιών που επιλέγονται είναι οι ακόλουθες: κλέφτικα, τουρκοκρατία, αγάπη, κομμουνιστική περίοδος. Κάποιες από τις γυναίκες ασχολούνταν με το παραδοσιακό τραγούδι ήδη από τη Βουλγαρία αλλά αυτό δεν ισχύει για όλες. Για παράδειγμα, η Ζλάτκα υποστηρίζει ότι άρχισε να εκτιμάει την παράδοση της Βουλγαρίας και να ενδιαφέρεται γι' αυτήν μετά την εγκατάστασή της στην Ελλάδα:

«Έτσι όταν ήρθα στην Ελλάδα τότε άρχισα πιο πολύ να αγαπάω τα δικά μας παραδοσιακά... έτσι δεν το περίμενα... και έτσι έχεις κάποια περηφάνια.» (Ζλάτκα, 62 ετών).

Το εθνικό συνανήκειν φαίνεται να επινοείται μέσα από τη συμμετοχή στη χορωδία. Τα παραδοσιακά βουλγαρικά τραγούδια αποτελούν το μέσο για την πραγματοποίηση αυτής της διαδικασίας. Η συμμετοχή στην οργάνωση συμβάλλει στη διαδικασία «δημιουργίας συνόρου/ οριοθέτησης» (boundary work) (Lamont & Molnar, 2002). Η κάθε γυναίκα ταυτίζεται με τις υπόλοιπες στη βάση της κοινής καταγωγής και διαχωρίζεται από την πλειονότητα, δηλαδή από τα άτομα ελληνικής

καταγωγής. Αυτό καθίσταται δυνατό με τον εορτασμό σημαντικών γεγονότων, επετείων και θρησκευτικών εορτών.

Οι γυναίκες συμμετέχουν στις εκδηλώσεις που διοργανώνονται από άλλες ομάδες και κυρίως από τα σχολεία λόγω της συμμετοχής τους στην οργάνωση. Οι εκδηλώσεις αυτές πραγματοποιούνται σε θρησκευτικές εορτές και σε εθνικές επετείους. Οι εθνικές επετείαι στις οποίες συμμετέχουν οι γυναίκες με τη χορωδία τους είναι αυτή της 3<sup>ης</sup> Μάρτη και της 24<sup>ης</sup> Απρίλη. Στην πρώτη περίπτωση εορτάζεται η απελευθέρωση από τους Τούρκους και στη δεύτερη τιμούνται ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος. Οι εκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα σε κάποιο θέατρο στο κέντρο της Αθήνας, στη βουλγαρική εκκλησία ή στον χώρο των σχολείων. Οι γυναίκες της οργάνωσης θεωρούν πολύ σημαντική τη συμμετοχή τους στον εορτασμό των εθνικών επετείων:

«Αυτές γιορτές έχουμε μεγαλώσει. Αυτές εθνικές γιορτές έχουνε μπει στο αίμα μας.

Τρίτη Μαρτίου αυτή είναι σημαντική μέρα γιατί έχουμε διώξει Τούρκοι...

πεντακόσια πενήντα χρόνια. Έχουμε ονόματα σαν... εδώ σαν Κολοκοτρώνη και τα

λοιπά τέτοια ονόματα μεγάλα... Μπλέφσκι και Ρότεφ... δεν μπορούμε να το

ξεχάσουμε. Αυτά τα ονόματα εμείς ζούμε, εμείς έχουμε μεγαλώσει.» (Λόρα, 63 ετών).

Στον εορτασμό των εθνικών επετείων, τα μέλη της οργάνωσης είναι ντυμένα με παραδοσιακές φορεσιές και παρουσιάζουν τα τραγούδια που έχουν ετοιμάσει. Σε κάποιες γιορτές, οι γυναίκες, με τη βοήθεια γνωστών τους ανδρών, παρουσιάζουν και κάποιο μικρό θεατρικό δρώμενο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το θεατρικό που ετοίμασαν για τον εορτασμό της 3<sup>ης</sup> Μαρτίου:

«Ένας άνδρας είναι ο πασάς και δύο από τις γυναίκες είναι το χαρέμι του. Οι υπόλοιπες είναι σκλάβες που έχουν αιχμαλωτιστεί από τη Βουλγαρία. Μία παριστάνει τον Τούρκο που τις προσέχει. Περπατούν προς τον πασά μέχρι που μπαίνει στη σκηνή μία και φωνάζει: «Η Βουλγαρία είναι ελεύθερη! Εμείς είμαστε ελεύθεροι!». Τότε οι σκλάβες ελευθερώνονται και ο πασάς τρέχει μακριά φοβισμένος. Κατά τη διάρκεια του θεατρικού δρώμενου, δύο γυναίκες βρίσκονται στην άκρη της σκηνής και τραγουδούν ένα παραδοσιακό «πολύ παλιό» τραγούδι,

από το οποίο προέρχεται και η υπόθεση» (από τις σημειώσεις των παρατηρήσεων/ 7 Φεβρουαρίου 2016).

Άλλες ομάδες παρουσιάζουν ποιήματα, τραγούδια και χορούς. Ο εορτασμός τελειώνει με παραδοσιακούς χορούς στους οποίους συμμετέχουν σχεδόν όλοι οι παρευρισκόμενοι - η πλειονότητα των ατόμων βουλγαρικής καταγωγής που ζουν στην Αθήνα - σε έναν μεγάλο κύκλο.

Μέρος της βουλγαρικής ταυτότητας αποτελεί και ο χριστιανισμός. Έτσι, συχνά οι γιορτές των χριστιανών ορθόδοξων φαίνεται να αποτελούν ευκαιρία για να περάσουν οι γυναίκες περισσότερο χρόνο μαζί και μετά το τέλος της πρόβας. Παράδειγμα τέτοιων εορτών είναι η ημέρα της Συγχώρησης πριν από τη νηστεία του Πάσχα. Την ημέρα της Συγχώρησης, στον χώρο που συναντιούνται τα μέλη της οργάνωσης, συγκεντρώθηκαν πολλά συγγενικά και φιλικά άτομα. Μετά το πέρας της πρόβας, έφεραν φαγητά και ποτά στο τραπέζι, κάποια εκ των οποίων τα είχαν προμηθευτεί από κάποιο βουλγαρικό μαγαζί στο κέντρο της Αθήνας. Αφού είπαν όλες μαζί την προσευχή, έφαγαν και ήπιαν. Έπειτα, τραγούδησαν και χόρεψαν παραδοσιακά τραγούδια.

Η συμμετοχή στην οργάνωση όχι μόνο προσφέρει στις γυναίκες ευκαιρίες ψυχαγωγίας και κοινωνικοποίησης αλλά και τις κάνει να αισθάνονται κομμάτι μίας παράδοσης, η οποία ξεκινάει από το παρελθόν και την οποία οι ίδιες είναι υπεύθυνες να μεταδώσουν στις επόμενες γενιές:

«Είναι η κουλτούρα μας πώς να το πω; Πρέπει να συνηθίζουνε και οι νέοι. Να μαθαίνουνε από μας τα τραγούδια που ξέρουμε. Όπως κι εμείς έχουμε μάθει απ' τις γονείς μας.» (Βικτόρια, 66 ετών).

Από τα λόγια της Λόρα αναδεικνύεται ότι η οργάνωση δημιουργεί ένα πεδίο εντός του οποίου οι γυναίκες μειώνουν συναισθηματικά την απόσταση από τη Βουλγαρία:

«Είναι πολύ σημαντικό για μένα (να συμμετέχω στην οργάνωση)... παράδοση πρώτα. Δεύτερο και νομίζω δεν είναι δεύτερο, έπρεπε να είναι πρώτο, γιατί όταν μαζευόμαστε νομίζεις είσαι στη Βουλγαρία αυτό είναι το πιο σημαντικό.» (Λόρα, 63 ετών).

Εκτός αυτού, η Μίνα αναφέρει ότι η συμμετοχή της στην οργάνωση τη βοηθάει να συνεχίζει τη ζωή της μακριά από την οικογένειά της και την πατρίδα:

«... πιστεύω (ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina) επειδή... όταν είσαι σε μια χώρα, ξένη χώρα... λέω ξένη χώρα δεν είναι στον τόπο σου. Αυτό έχει σημασία επειδή σε κρατάει, σε γεμίζει, όπως σου είπα. Σου δίνει κάτι που... θέλεις να το κρατήσεις. Σου δίνει ενέργεια, σου δίνει δύναμη να συνεχίζεις.[...] Να έχεις δύναμη να αντέξεις αυτό που σε περιμένει την ημέρα, να μην σκέφτεσαι συνέχεια ότι... εκεί από πίσω έχεις ένα σπίτι, έχεις οικογένεια, έχεις συγγενείς, έχεις μια πατρίδα που έχεις αφήσει. Σου δίνει αίσθηση ότι είσαι στην πατρίδα σου.» (Μίνα, 55 ετών).

Από πολλά σημεία των συνεντεύξεων αναδύεται ένα συλλογικό «εμείς», ένδειξη του ότι οι γυναίκες ταυτίζουν τον εαυτό τους με τα υπόλοιπα μέλη της οργάνωσης:

«...η Rodina με γεμίζει πάρα πολύ, επειδή εκεί συναντιόμαστε όλοι, είμαστε από μία χώρα... είναι η παράδοση που συναντιέται εκεί. Η δική μας παράδοση. Σου φέρνει κάτι απ' τη χώρα σου. Και είναι κάτι που το έχεις στο αίμα σου και δεν σε αφήνει αυτό όπου και να πας.» (Μίνα, 55 ετών).

Το «εμείς» αναφέρεται στις γυναίκες που συμμετέχουν στην οργάνωση, οι οποίες χαρακτηρίζονται από κοινή καταγωγή και κοινή παράδοση. Η παράδοση αυτή σύμφωνα με τα λόγια της Μίνα αλλά και της Λόρα, όπως αναφέρονται σε προηγούμενο σημείο, έχει περάσει στο αίμα τους. Σε κάποιες περιπτώσεις, το «εμείς» αντιπαραβάλλεται με το «εσείς οι Έλληνες», ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι γυναίκες προσπαθούν να μου εξηγήσουν το περιεχόμενο βουλγαρικών παραδόσεων. Οι γυναίκες ταυτίζονται με μία συγκεκριμένη εθνική ομάδα και διαφοροποιούνται από τις άλλες και συγκεκριμένα, από τα άτομα ελληνικής καταγωγής. Έτσι, επανεπεξεργάζονται συλλογικά τον εαυτό τους στη βάση της κοινής καταγωγής.

Η παρατήρηση αυτή βρίσκεται σε συμφωνία με άλλες σχετικές έρευνες, οι οποίες παρουσιάζουν τις γυναικείες μεταναστευτικές οργανώσεις ως χώρους εντός των οποίων συγκροτούνται νέες ταυτότητες μέσα από μια διαδικασία σύγκρισης με τον

ντόπιο πληθυσμό (Steiner & Matthey, 2008) και αποδίδονται νέα νοήματα στον πολιτισμό της χώρας καταγωγής. Με αυτόν τον τρόπο, τα μέλη των οργανώσεων διεκδικούν αναγνώριση και το δικαίωμα του ανήκειν στην πόλη (Cattacin & Leontsini, 2014; Christopoulou & Leontsini, υπό δημοσίευση).

Ωστόσο, η διαφοροποίηση από τα άτομα ελληνικής καταγωγής δεν λαμβάνεται ως απόλυτη. Η Ζλάτκα συγκρίνει κάποιες στιγμές από την ιστορία των δύο λαών και καταλήγει στο ότι τα άτομα που κατάγονται από τη Βουλγαρία έχουν διαφορές αλλά και ομοιότητες με όσα κατάγονται από την Ελλάδα:

«... για μένα η Ελλάδα είναι πολύ κοντά μου, επειδή εγώ από μικρή μου άρεσε η μυθολογία, ιστορία, αρχαία Ελλάδα, όλα αυτά [...] και μου κάνει εντύπωση εμείς οι Βούλγαροι κάπως... έχουμε αρκετά κοινά πράγματα... και μας αρέσει και τα τραγούδια, τρόπος ζωής... παρ' όλο που εσείς είστε πιο ανοιχτοί σαν χαρακτήρα... εμείς είμαστε πιο κλειστοί. [...] Κοινά από την ιστορία... στα παλιά χρόνια όταν είχαμε βασιλιάδες, το κοινό τι ήταν; Οι περισσότεροι είχανε πώς να σου πω; Όχι οι περισσότεροι... παρ' όλο που είχανε πόλεμο μεταξύ σας... είχανε και πώς να σου πω; Ζούσανε και μαζί... οι δικούς μας ήρθανε στη Κωνσταντινούπολη, κάνανε μαθήματα, πήρανε αυτόν τον πλούτο που είχε... Βυζαντινοί τότε... δηλαδή οι Βυζαντινοί και η παλιά Βουλγαρία που είχαμε, είχανε πολλά κοινά. [...] Τούρκοι επίσης... κι εμείς είχαμε έτσι αρκετό καιρό... εμείς πεντακόσια χρόνια, εσείς τετρακόσια χρόνια.» (Ζλάτκα, 62 ετών).

Οι ομοιότητες των δύο λαών αποδίδονται και στο ότι και οι δύο βρίσκονται στα Βαλκάνια:

«Να ξέρω ότι είμαι μια ξένη αλλά είμαι και πολύ κοντά κι έχω βρει και πολλά κοινά σημεία μεταξύ μας. Μεταξύ με τους Έλληνες και μ' εμάς. Είμαστε Βαλκάνια αυτό δεν παύει να είναι. Και είμαστε και η ιστορία μας είναι τόσο ανακατεμένη και ανάμεικτη που δεν μπορούμε. Ξεχωριζόμαστε αλλά είμαστε και πολύ κοντά.»  
(Μίνα, 55 ετών).

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι οι γυναίκες φαίνεται να αντλούν υπερηφάνεια και ικανοποίηση από τη συμμετοχή τους στην οργάνωση. Πολλές έχουν

διακοσμήσει το σπίτι τους με φωτογραφίες από τις εκδηλώσεις στις οποίες έχουν συμμετάσχει. Επίσης, αρκετές φορές κατά τη διάρκεια της πρόβας καλούν μέσω διαδικτύου συγγενείς τους που ζουν στη Βουλγαρία και τους τραγουδούν. Τέλος, η Άννα, η οποία κατέχει την πιο ηγετική θέση, αυτήν της μαέστρου αναφέρει για τη συμμετοχή της στην οργάνωση:

«Εμένα αυτή η δουλειά είναι η ζωή μου. Εγώ την έκανα από τη Βουλγαρία ακόμα, οπότε ευχαριστιέμαι. Ευχαριστιέμαι να το κάνω, δηλαδή περιμένω πώς και πώς να 'ρθει η Κυριακή να κάνουμε πρόβα, να προοδεύσουμε το τραγούδι, να το μάθουμε έτσι όπως το θέλω εγώ και να το παραδώσουμε στο κοινό ας πούμε.» (Άννα, 58 ετών).

Τόσο στην περίπτωση της συγκεκριμένης γυναίκας, όσο και στις άλλες η συμμετοχή στην οργάνωση έρχεται να αντισταθμίσει τη θέση στην οποία βρίσκονται εντός της ελληνικής κοινωνίας ως οικιακές εργαζόμενες. Μέσω των δραστηριοτήτων της, αποκτούν ενεργούς ρόλους, προβάλλουν τις ικανότητές τους και διεκδικούν ορατότητα εκπροσωπώντας τη χώρα καταγωγής τους στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο διαπραγματεύονται τις αρνητικές ταυτότητες και τη θέση τους στην ελληνική κοινωνία και κερδίζουν αναγνώριση από τα άτομα ελληνικής καταγωγής (Christorouli & Leontsini, υπό δημοσίευση). Άλλωστε, η Άννα όταν περιγράφει τη δημιουργία της οργάνωσης, αναφέρεται με ικανοποίηση στην αποδοχή που δέχονται από το ελληνικό κοινό:

«Θέλαμε να κάνουμε μία... πώς το λένε; Μία τέτοια χορωδία [...] για να γίνει πιο γνωστή το παραδοσιακό τραγούδι της Βουλγαρίας έξω από τα σύνορα μας ας πούμε, γιατί μέσα στη Βουλγαρία είναι γνωστό. [...] Και μαζευτήκαμε και το κάναμε και μέχρι τώρα δεν το μετανιώσαμε. Φαίνεται και οι Έλληνες τους αρέσει το τραγούδι μας.» (Άννα, 58 ετών).

Τελειώνοντας, η πλειονότητα των γυναικών επιθυμεί να παραμείνει στην Ελλάδα, εκτός αν πρέπει να επιστρέψει λόγω κάποιου προβλήματος της οικογένειάς της. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα λόγια της Ζλάτκα, η οποία περιγράφει τα συναισθήματά της μετά από περίπου είκοσι χρόνια διαμονής στην Ελλάδα:

«... με τα χρόνια αρχίζεις πώς να σου πω; Πως το νιώθω εγώ... ούτε εδώ είμαι, ούτε εκεί... είναι κάπως χωρίς ρίζες. Έχεις δύο κομμάτια έτσι και τα δύο είναι αγαπημένα σου... κι εδώ, κι εκεί. [...] Τώρα τελευταία φορά που πήγα (στη Βουλγαρία) δεν το πίστευα ότι έτσι θα νιώθω... πήγα και λέω τι θα κάνω εδώ; Μου αρέσει που αγαπώ την πατρίδα... έτσι στην πατρίδα είναι κάτι πιο... κομμάτι που μου χρειάζεται αλλά τι να κάνω; Και στα παιδιά... ωραία εντάξει αλλά αυτοί έχουν δουλειά, ζωή, νέα, αγαπημένα... φεύγουν. Και μια στιγμή έρχεται και με ρωτάνε «εσύ πού θα είσαι; Εδώ; Θα φύγεις;». Κάπως εσύ πρέπει να έχεις δική σου ζωή... αισθάνεσαι πολύ... δεν εξηγείται αυτό. Και κάθε ένας το νιώθει διαφορετικά.» (Ζλάτκα, 62 ετών).

## **B. Κοινωνικό Κεφάλαιο**

Το κοινωνικό κεφάλαιο, όπως έχει προαναφερθεί, αποτελεί ένα στοιχείο των συλλογικοτήτων στις οποίες συμμετέχει το άτομο (Berkman & Kawachi στο Illingworth, 2009). Μία τέτοια συλλογικότητα είναι και η υπό μελέτη γυναικεία μεταναστευτική οργάνωση, στο εσωτερικό της οποίας δημιουργούνται κοινωνικά δίκτυα. Πιο συγκεκριμένα, κάθε γυναίκα που συμμετέχει στην οργάνωση έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει σχέσεις με τις υπόλοιπες γυναίκες. Επίσης μέσω της οργάνωσης οι γυναίκες έρχονται σε επαφή με άλλες οργανώσεις της βουλγαρικής κοινότητας, της ελληνικής κοινωνίας και άλλων μεταναστευτικών κοινοτήτων. Ωστόσο, λόγω του ότι τα στοιχεία που συλλέχθηκαν αφορούν κυρίως τα κοινωνικά δίκτυα στο εσωτερικό της οργάνωσης δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί επαρκώς ότι οι γυναίκες συμμετέχουν σε κοινωνικά δίκτυα με άτομα εκτός της Rodina.

Η οργάνωση προσφέρει στα μέλη της ευκαιρίες κοινωνικοποίησης με άλλες γυναίκες από τη Βουλγαρία, οι οποίες δεν περιορίζονται στις συναντήσεις της ομάδας:

«Ναι [...] (τα άτομα βουλγαρικής καταγωγής με τα οποία κάνω παρέα) τα έχω γνωρίσει με τα τραγούδια, το χορό... [...] με αρκετές από τις γυναίκες ναι (συναντιέμαι και εκτός της πρόβας). Πάμε και βόλτα, πάμε για βόλτα, πάμε να φάμε... έτσι να συναντηθούμε, να βοηθάει η μία την άλλη.» (Μιλένα, 54 ετών).



Για κάποιες, η οργάνωση αποτελεί το μοναδικό πεδίο αλληλεπίδρασης με ομοεθνείς πέρα από την οικογένεια τους:

«Εδώ γνώρισα (τα άτομα από τη Βουλγαρία με τα οποία κάνω παρέα)... εδώ που πηγαίνω να τραγουδάω. [...] Πήγα γνώρισα τις κοπέλες εκεί, εγώ πολύ δεν βγαίνω, δεν πάω ούτε Ομόνοια όπως βγαίνουνε, γιατί είμαι... όταν είσαι με την οικογένεια είναι... να Σαββατοκύριακο θέλω να είμαι εδώ, Κυριακή συνήθως μαγειρεύω, έρχεται ξαδέρφη μου μια άλλη που έχω εδώ, αυτή είναι παντρεμένη με Έλληνας και έχει μικρό παιδί και έρχονται εδώ, τρώμε, πίνουμε... Κυριακή μ' αρέσει να είμαι στο σπίτι.» (Γκαμπριέλα, 52 ετών)

Οι κοινωνικές σχέσεις προσφέρουν κοινωνικό κεφάλαιο στις γυναίκες, δηλαδή πόρους (Bourdieu, 1980), τους οποίους μπορούν να αξιοποιήσουν για να καλύψουν κάποια ανάγκη τους ή να εκπληρώσουν κάποιον στόχο τους. Οι πόροι που αποκομίζουν από τη συμμετοχή τους στην οργάνωση εξαρτώνται άμεσα από τη θέση τους στην ελληνική κοινωνία, τις συνθήκες στις οποίες ζουν και εργάζονται και τις ανάγκες που πρέπει να καλύψουν κάθε δεδομένη στιγμή. Ποια είναι λοιπόν η θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία; Οι γυναίκες εργάζονται στον τομέα της οικιακής εργασίας και περίπου τα μισά χρόνια της εργασιακής τους εμπειρίας είναι στην Ελλάδα. Από τη στιγμή που απέκτησαν «χαρτιά» στην Ελλάδα, σχεδόν όλες άρχισαν να ασφαρίζονται στο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.) και να δικαιούνται διάφορες παροχές, μεταξύ των οποίων και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Επίσης, μετά την είσοδο της Βουλγαρίας στην Ε. Ε., φέρουν την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη, η οποία τις τοποθετεί σε θέση υπεροχής σε σχέση με μετανάστριες από χώρες εκτός της Ε.Ε. Ωστόσο, πολλά χρόνια εργάζονταν ανασφάλιστες ή οι εκάστοτε εργοδότες δεν τους έδιναν τα ένσημα, τα οποία ορίζει ο νόμος. Αυτό σημαίνει ότι παρά την προχωρημένη ηλικία τους, πολλές δεν έχουν το δικαίωμα να λάβουν σύνταξη. Όσες το έχουν καταφέρει, λαμβάνουν ένα πολύ μικρό ποσό, κάτι που ισχύει και για όσες παίρνουν σύνταξη από τη Βουλγαρία. Γι' αυτόν τον λόγο, δεν μπορούν να επιβιώσουν με το χρηματικό ποσό που λαμβάνουν και συνεχίζουν να εργάζονται:

«Εδώ έχω βγάλει μια μικρή σύνταξη να μην σου πω πόσο είναι.. εκατό ευρώ είναι για τρεις χιλιάδες ένσημα. Τι να πεις; Γι' αυτό δουλεύω... κρατάω αυτά τα τέσσερα μεροκάματα... γιατί πώς θα κρατάω τη ζωή μου; Πρέπει να πάω και να πνιγώ.»

(Λόρα, 63 ετών).

Όπως είναι αναμενόμενο, η οικονομική κρίση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχει επηρεάσει την ποιότητα ζωής των γυναικών. Πιο συγκεκριμένα, η εύρεση εργασίας έχει γίνει πιο δύσκολη, τα μεροκάματα έχουν μειωθεί και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση των εσόδων τους. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει κάποιες γυναίκες να σκέφτονται να επιστρέψουν στη Βουλγαρία ή να μεταναστεύσουν σε κάποια άλλη χώρα. Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση της Έλκα:

«Κοίτα με το μισθό δεν μου το είχανε χαμηλώσει... παρ' όλο που κι εγώ δεν μπορώ να κατηγορώ κανείς γιατί κάθε ένας κάνει το κουμάντο και το ξέρει. Εκεί που πήγαινα, είχα ένα σπίτι στον Κεραμεικός που πήγαινα έξι φορές τον μήνα... τώρα πηγαίνω μία φορά τον μήνα δεν μπορώ να πω... καθένας κάνει κουμάντο στα λεφτά. Εγώ δεν μπορώ να πω γιατί δεν με παίρνετε, γιατί αν δεν έχει κάποιος να με πληρώσει δεν με παίρνει. [...] Τώρα αυτή τη στιγμή είναι λίγη η δουλειά που έχω και μπορεί να σκεφτούμε και να φύγουμε. [...] Αν δεν σου βγαίνει και έχεις λογαριασμούς να πληρώνεις απ' την προηγούμενη μήνα και δεν μπορείς να πληρώσεις, γιατί να κάτσεις; Ούτε ένσημα έχω τώρα, ούτε τίποτα. Το κακό εδώ... και θα το πω το παράπονό μου... γιατί από δεκαοχτώ χρόνια που είμαι εδώ έχω έξι χρόνια ένσημα. Τα άλλα τα υπόλοιπα χρόνια δεν μου βάλανε ένσημα. Κι αυτό είναι το κακό, γιατί αν είχα ένσημα τώρα θα μπορούσα να πάρω σύνταξη. Αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να πάρω σύνταξη. Ούτε εδώ, ούτε στη Βουλγαρία.» (Έλκα, 60 ετών).

Η Έλκα ζει στην Αθήνα μαζί με τον σύζυγό της, ο οποίος αντιμετωπίζει ένα πρόβλημα υγείας και δεν μπορεί να εργαστεί. Έτσι, εκείνη στηρίζει οικονομικά τόσο αυτόν, όσο και τις δύο ενήλικες κόρες τους. Σε καλύτερη θέση βρίσκεται η Γκαμπριέλα, η οποία ζει με το σύζυγό της και την κόρη τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση εργάζονται και τα τρία μέλη της οικογένειας, γεγονός το οποίο δίνει τη δυνατότητα στην Γκαμπριέλα να μην εργαστεί μία περίοδο αν το επιθυμεί:

«Μετά από κει (από την εργασία σε καφετέρια) έκατσα δύο χρόνια. Δύο χρόνια ούτε ένα μεροκάματο, ούτε ένα μετά από κει... έκατσα στη μαμά μου τρεις μήνες, γύρισα εδώ. Είχα πια πάρει τα πάνω μου ήμουν καλύτερα... όχι αρρώστια κι αυτά απλώς κούραση και ψυχολογικά. Όταν γύρισα εδώ μου λέει η κόρη και ο άντρας μου «δεν θα δουλέψεις. Κάτσε, άμα βρεθεί κάτι που να σ' αρέσει, αν αυτό... καφετέριες και ταβέρνες κι αυτά τελειωμένες».» (Γκαμπριέλα, 52 ετών).

Μέσα από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι ο βασικότερος λόγος για τον οποίο χρησιμοποιούνται οι πόροι από τις σχέσεις μεταξύ των γυναικών είναι η αλληλοβοήθεια όταν προκύπτουν προβλήματα υγείας. Πιο συγκεκριμένα, όταν μία γυναίκα αντιμετωπίζει πρόβλημα υγείας οι υπόλοιπες της παρέχουν στήριξη είτε με την παροχή φροντίδας στο σπίτι, είτε με την παροχή οικονομικής βοήθειας:

«Για παράδειγμα, ήμουν άρρωστη δύο εβδομάδες και μιλάω με τις κοπέλες, με παίρνουν τηλέφωνο κι εγώ τους παίρνω και λέω είμαι κρυωμένη, είχα και πυρετό. Εδώ κάνει πολύ κρύο το χειμώνα. Και ήρθε μια κοπέλα, λέει «θα σου κάνω μασάζ», μου έφερε κάτι να φάω... λέω «δεν χρειάζεται, έχω απ' όλα». Απλά μου έκανε μασάζ, ζεστάθηκα ωραία. Έχει έρθει δυο- τρεις φορές.» (Βικτόρια, 66 ετών).

Η Μιλένα, η οποία παρείχε φροντίδα στη Βικτόρια κατανοεί πώς μπορεί να νιώθει λόγω της αρρώστιας και επιθυμεί να τη βοηθήσει:

«Ας πούμε ήταν άρρωστη πριν από δυο βδομάδες μία από τις κοπέλες και της λέω «θέλεις να έρθεις να σε κάνω μασάζ;» και μου λέει «ναι, έλα» και έτσι πήγα. Ήθελα να τη βοηθήσω... αυτό που μπορώ. Γιατί ξέρω όταν είσαι άρρωστος ένα μασάζ κι εγώ με τα δικά μου αιθέρια έλαια βάζω πάλι... κάνουν κάτι. Και ξέρω ότι κι εγώ όταν είμαι άρρωστη μου κάνουν ένα μασάζ ανακουφίζομαι πιο γρήγορα.» (Μιλένα, 54 ετών).

Εκτός από το παραπάνω περιστατικό, οι γυναίκες αναφέρονται και στην περίπτωση δύο γυναικών με καρκίνο τις οποίες βοήθησαν με τη συγκέντρωση χρημάτων και την αγορά τροφίμων:

«Πάρα πολύ (έχουμε βοηθήσει). Έχουμε δυο κοπέλες, όποιες είναι άρρωστοι και έχουμε μαζέψει μερικά χρήματα και τους βοηθήσαμε. Και οι δύο έχουνε καρκίνο.

Και η μία το ξεπέρασε τελείως... η άλλη τώρα το ξεπερνάει και έχουμε μαζέψει χρήματα, όχι μόνο από τη Rodina, έχουμε μαζέψει και από αλλού και τα δώσαμε να βοηθήσουμε. Και βοηθάμε και με τρόφιμα και τέτοια.» (Άννα, 58 ετών).

Η πρωτοβουλία της οργάνωσης για συλλογή χρημάτων δεν περιορίστηκε στα όριά της αλλά επεκτάθηκε στη βουλγαρική κοινότητα της Αθήνας. Άλλοι λόγοι για τους οποίους αξιοποιούνται τα κοινωνικά δίκτυα της οργάνωσης είναι η εύρεση εργασίας και η αντιμετώπιση οικονομικών δυσκολιών. Πιο συγκεκριμένα, η Έλκα αναφέρει:

«Η Γκαμπριέλα μου είχε βρει δουλειά. Ένα μεροκάματο μου είχε βρει. Ναι βοηθάνε η μία την άλλη. Βοηθάνε. Κάθε μία όσο μπορεί και αν είναι δυνατόν βοηθάνε. Γι' αυτό σας είπα... είναι πάρα πολύ φιλότιμες γυναίκες. [...] Άλλο παράδειγμα δεν ξέρω τι βοηθάνε. Συνέχεια η δουλειά, σ' εμάς το θέμα είναι η δουλειά. Το άλλο τι να με βοηθάνε; Αν έχω δουλειά θα έχω και λεφτά. Εκεί είναι τα πράγματα». (Έλκα, 60 ετών).

Όπως προκύπτει από τα λόγια της Έλκα, η εργασία αποτελεί κεντρικό ζήτημα της καθημερινότητας των γυναικών, καθώς αποτελεί και τον κύριο λόγο μετανάστευσής τους στην Ελλάδα. Το γεγονός πως δεν μπορούν πλέον να βρουν εύκολα δουλειά, όπως τον πρώτο καιρό μετά τη μετανάστευσή τους, αναδεικνύει την αυξημένη ανάγκη για αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων κοινωνικών δικτύων, συμπεριλαμβανομένων και των δικτύων της οργάνωσης. Η Γκαμπριέλα αναφέρει για τη βοήθεια που παρείχε στην Έλκα:

«Ναι (έχει τύχει να βοηθήσω)... που έδωσα το ένα μεροκάματο. Η γυναίκα μου λέει ακόμη «δεν ξέρω πώς να σ' ευχαριστήσω», «τι να μ' ευχαριστήσεις;», της λέω. Ό,τι δηλαδή να μου ζητήσουνε, για δουλειά πολλοί μου έχουνε ζητήσει κι αυτά, πρώτα παίρνω τηλέφωνο ή θα πάμε την Κυριακή και θα πω.» (Γκαμπριέλα, 52 ετών)

Η Γκαμπριέλα δηλώνει ότι όταν υπάρχει κάποια ζήτηση για εργασία που δεν μπορεί να ικανοποιήσει η ίδια, ενημερώνει κάποια από τις γυναίκες της οργάνωσης. Έτσι, τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν πληροφόρηση, η οποία βοηθάει τις γυναίκες να εκπληρώσουν κάποιον στόχο τους, δηλαδή την εύρεση εργασίας (Coleman, 1990). Η

πληροφόρηση αποτελεί ένδειξη αλληλεγγύης: η γυναίκα κατανοεί ότι κάποια άλλη μπορεί να χρειάζεται εργασία και επιθυμεί να τη βοηθήσει. Η Μίνα όταν αντιμετώπιζε οικονομικό πρόβλημα ζήτησε βοήθεια από μία άλλη γυναίκα της οργάνωσης:

«Ναι μου έχει τύχει και με έχει βοηθήσει. Η Τάνια με έχει βοηθήσει... με δυο λέξεις. Για λεφτά μιλάμε. Της είπα ότι χρειάζομαι λεφτά για ένα χρονικό διάστημα, αν μπορεί... δεν μου είπε τίποτα. Μου είπε «θα σου φέρω τα λεφτά αμέσως» και μου τα έφερε αμέσως.» (Μίνα, 55 ετών).

Η Μιλένα αναφέρει ότι παρέχεται βοήθεια μεταξύ των γυναικών σε πολλά επίπεδα και γι' αυτόν τον λόγο αποτελούν μία καλή ομάδα:

«Σε πολλά επίπεδα βοηθάει η μία την άλλη... κάτι να μου αγοράσει, κάτι να μου κάνει... ό,τι μπορούμε. Νομίζω είμαστε μια καλή ομάδα.» (Μιλένα, 54 ετών).

Η γυναίκα αυτή πιστεύει ότι καλή ομάδα είναι αυτή της οποίας τα μέλη παρέχουν στήριξη το ένα στο άλλο. Ο ορισμός που δίνει στην «καλή ομάδα» ξεφεύγει από τον βασικό λόγο λειτουργίας της οργάνωσης, ο οποίος είναι η χορωδία, για να συμπεριλάβει και την παροχή βοήθειας. Μέσα από τα παραπάνω περιστατικά φαίνεται ότι οι σχέσεις των γυναικών χαρακτηρίζονται από αλληλεγγύη, η οποία για τον Bourdieu (1980; 1986) οδηγεί στην επίτευξη στόχων και στην αποκόμιση ωφελειών που μπορεί να σχετίζονται με την αντιμετώπιση ενός προβλήματος υγείας, με την εύρεση εργασίας ή με την αντιμετώπιση ενός οικονομικού προβλήματος. Οι γυναίκες νιώθουν την υποχρέωση να βοηθήσουν η μία την άλλη. Ακόμη και όταν κάποια γυναίκα δεν έχει χρειαστεί να αξιοποιήσει με κάποιον τρόπο το κοινωνικό κεφάλαιο που της παρέχουν τα κοινωνικά δίκτυα, υπάρχει η προσδοκία ότι αν κάποτε υπάρξει ανάγκη οι υπόλοιπες θα τη βοηθήσουν ή εκδηλώνεται η θέληση για παροχή βοήθειας στο μέλλον:

«Εντάξει ναι κι εγώ βοηθάω με ό,τι μπορώ. [...] Το κάνω επειδή μου αρέσει, όχι για κάτι... δεν έχω άλλο σκοπό. [...] Με άλλα θέματα (πέρα από τη χορωδία) πάντα ασχολείται η Rodina. Ας πούμε αν χρειαστεί κάποιος να βοηθήσουνε κάποιον, όπως πριν λίγο καιρό έχουνε βοηθήσει με χρήματα, με λίγα χρήματα... μπορεί να είναι

ένα- δύο ευρώ από καθένας μας, τα μαζεύουμε και τα δίνουμε. Αυτό μπορούμε, αυτό προσφέρουμε, δηλαδή αν μπορούμε να βοηθήσουμε κάποιος πιστεύω ότι θα το βοηθήσουμε.» (Μίνα, 55 ετών).

Έτσι, μεταξύ των γυναικών φαίνεται να υπάρχει εμπιστοσύνη. Σύμφωνα με τον Coleman (1990), το κοινωνικό κεφάλαιο δημιουργείται μέσα από τις σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των ατόμων που συμμετέχουν σε οργανώσεις και δίκτυα. Οι σχέσεις εμπιστοσύνης δημιουργούν προσδοκίες ότι οι υποχρεώσεις θα εκπληρωθούν. Όταν μία γυναίκα έχει δώσει τη βοήθειά της σε κάποιες άλλες γυναίκες, αναμένει ότι αν αυτή χρειαστεί κάτι οι άλλες θα τη βοηθήσουν. Ένα παράδειγμα αποτελεί η Άννα, η οποία στο παρελθόν έχει βοηθήσει γυναίκες με προβλήματα υγείας. Γι' αυτό τώρα που έχει μεγάλες πιθανότητες να μείνει άνεργη έχει εμπιστοσύνη στις υπόλοιπες γυναίκες ότι θα τη βοηθήσουν. Μάλιστα λόγω της μειωμένης ζήτησης, είναι πιθανό ότι θα δυσκολευτεί να βρει νέα σταθερή εργασία. Γι' αυτόν τον λόγο οποιαδήποτε πληροφορία προσφέρουν τα κοινωνικά δίκτυα της οργάνωσης θεωρείται σημαντική.

Η χρήση των πόρων από τα κοινωνικά δίκτυα της οργάνωσης φαίνεται να αυξάνεται μεταξύ των γυναικών που ζουν στην Αθήνα χωρίς την οικογένειά τους ή χωρίς κάποιον σύντροφο. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις περιπτώσεις όπου υπήρχε κάποιο πρόβλημα υγείας ή κάποιο οικονομικό πρόβλημα. Αν πρόκειται για πιο «καθημερινό» πρόβλημα υγείας, για παράδειγμα για μία ίωση, αξιοποιούνται τα κοινωνικά δίκτυα της οργάνωσης, όταν η γυναίκα ζει μόνη της στην Αθήνα. Στα πιο σοβαρά προβλήματα υγείας, οι γυναίκες στρέφονται στις επίσημες υπηρεσίες υγείας. Σε αυτήν την περίπτωση τα κοινωνικά δίκτυα της οργάνωσης βοηθούν στην κάλυψη πρόσθετων αναγκών, όπως αυτή της τροφής:

«[...] το έχω βάλει στόχο για ένα χρόνο κάθε εβδομάδα για είκοσι ευρώ να ψωνίζω κάτι γιατί αυτές γυναίκες δεν δουλεύουν. Πώς θα ζούνε δηλαδή; Κάθε εβδομάδα έπαιρνα πράγματα είκοσι ευρώ. Δεν είναι πολλά. Τόσο μπορούσα.» (Λόρα, 63 ετών).

Αντίθετα, όταν κάποια ζει στην Αθήνα με την οικογένειά της ή με τον σύντροφό της συμμετέχει και σε άλλα κοινωνικά δίκτυα τα οποία της εξασφαλίζουν την παροχή

φροντίδας όταν αντιμετωπίζει πρόβλημα υγείας ή στήριξη όταν η εργασία της δεν της εξασφαλίζει επαρκές εισόδημα. Σύμφωνα με τη διάκριση του Granovetter (1983), στη δεύτερη περίπτωση οι γυναίκες αξιοποιούν τους ισχυρούς δεσμούς με τα μέλη της οικογένειάς τους, ενώ στην πρώτη τους χαλαρούς δεσμούς με τις άλλες γυναίκες της οργάνωσης.

## Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, στην ανάλυση πραγματοποιήθηκε διερεύνηση της μεταναστευτικής, της εθνικής και της θρησκευτικής ταυτότητας των γυναικών, καθώς και αυτής της οικιακής εργαζόμενης. Οι διαφορετικές ταυτότητες διαπλέκονται μεταξύ τους και τοποθετούν τις γυναίκες σε συγκεκριμένες θέσεις εντός των σχέσεων εξουσίας. Όντας μετανάστριες στην Ελλάδα, εργάζονται στον τομέα της οικιακής εργασίας. Οι περισσότερες αντιμετωπίζουν τη δουλειά τους ως λύση ανάγκης προκειμένου να συγκεντρώσουν χρήματα για την κάλυψη των αναγκών τόσο των ίδιων, όσο και των οικογενειών τους. Παρ' όλα αυτά, η πλειονότητα χαρακτηρίζει τη δουλειά της ως ικανοποιητική. Αυτή η ικανοποίηση οφείλεται στο ότι εργάζονται σταθερά στα ίδια σπίτια εδώ και χρόνια και στην ανεξαρτησία που βιώνουν όσο εργάζονται.

Σε κάποιες περιπτώσεις η εθνική ταυτότητα των γυναικών φαίνεται να ταυτίζεται από εργοδότες με την ιδιότητα της οικιακής εργαζόμενης. Επίσης, λαμβάνεται ως δεδομένο ότι επειδή οι γυναίκες είναι μετανάστριες οικιακές εργαζόμενες, θα είναι διαθέσιμες να προσφέρουν βοήθεια οποιαδήποτε στιγμή ανεξάρτητα με τον δικό τους προγραμματισμό. Η ταυτότητα της οικιακής εργαζόμενης «συναντά» την ταυτότητα της μετανάστριας, και ιδιαίτερα της μετανάστριας από τη Βουλγαρία, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι γυναίκες έχουν βιώσει σεξισμό, για παράδειγμα όταν άνδρες εργοδότες θεωρούν ότι οι γυναίκες θα δεχτούν να κάνουν σεξ επί πληρωμή για να αποκτήσουν επιπλέον εισόδημα.

Κυρίαρχο χαρακτηριστικό της μεταναστευτικής εμπειρίας των γυναικών είναι η ύπαρξη της δια-εθνικής οικογένειας και κατ' επέκταση η δια-εθνική μητρότητα. Η δια-εθνική οικογένεια περιλαμβάνει άτομα που ζουν στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και σε άλλες χώρες. Ο αποχωρισμός των ανήλικων ή ενήλικων παιδιών κατά τη μετανάστευση, η διαβίωση μακριά από την οικογένεια το πρώτο διάστημα παραμονής στην Ελλάδα και οι σχέσεις που διατηρούν τώρα με τα παιδιά τους αποτελούν κεντρικά ζητήματα των αφηγήσεων των γυναικών.

Όσον αφορά τη θρησκευτική τους ταυτότητα, αυτή συγκροτήθηκε την περίοδο του κομμουνιστικού καθεστώτος στη Βουλγαρία με την πλειονότητα να είναι χριστιανές ορθόδοξες. Η θρησκευτική ταυτότητά τους επανανοηματοδοτείται στο νέο



κοινωνικό πλαίσιο μετά τη μετανάστευση σε συνδυασμό με την εθνική τους ταυτότητα. Αυτό πραγματοποιείται εν μέρει και μέσα στην οργάνωση. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τη συμμετοχή στην οργάνωση επινοείται το εθνικό συνανήκειν, μέρος του οποίου είναι και η θρησκεία, κυρίως με τη μορφή του ορθόδοξου χριστιανισμού. Κάθε μέλος της οργάνωσης λαμβάνει μέρος σε μία διαδικασία «δημιουργίας συνόρου/ οριοθέτησης» (boundary work), στο πλαίσιο της οποίας ταυτίζεται με τα υπόλοιπα μέλη ή και ευρύτερα με τα άτομα βουλγαρικής καταγωγής, τα οποία ζουν στην Αθήνα. Παράλληλα, διαφοροποιείται από τα άτομα της πλειονότητας, τα οποία έχουν ελληνική καταγωγή.

Όμως, με ποιους τρόπους η συμμετοχή στην οργάνωση επηρεάζει τη συγκρότηση της εθνικής τους ταυτότητας; Πρώτον, αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την ενασχόληση με το βουλγαρικό παραδοσιακό πολυφωνικό τραγούδι. Δεύτερον, η οργάνωση έχει δημιουργηθεί στη βάση της κοινής καταγωγής από τη Βουλγαρία. Τρίτον, μέσω της οργάνωσης οι γυναίκες συμμετέχουν σε εκδηλώσεις, οι οποίες οργανώνονται από συλλόγους και σχολεία της βουλγαρικής κοινότητας της Αθήνας. Οι εκδηλώσεις αυτές οργανώνονται για τον εορτασμό εθνικών επετείων ή θρησκευτικών εορτών και αποτελούν ευκαιρίες κοινωνικοποίησης με ομοεθνείς. Τέταρτον, η βουλγαρική εθνική ταυτότητα συγκροτείται και μέσα από τον εορτασμό και τη διατήρηση θρησκευτικών παραδόσεων στο πλαίσιο των συναντήσεων της οργάνωσης.

Με τους παραπάνω τρόπους, οι γυναίκες καταφέρνουν να μειώσουν συναισθηματικά την απόσταση από τη χώρα καταγωγής τους και αισθάνονται και αυτές μέρος μίας παράδοσης, την οποία επιδιώκουν να μεταδώσουν στις επόμενες γενιές. Συμμετέχοντας στην οργάνωση εκπροσωπούν τη Βουλγαρία στην Ελλάδα, αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και διεκδικούν ορατότητα. Έτσι, νιώθουν υπερηφάνεια και αντισταθμίζουν τη θέση που κατέχουν στην ελληνική κοινωνία ως μετανάστριες οικιακές εργαζόμενες. Οι γυναίκες επανεπεξεργάζονται τον εαυτό τους συλλογικά στη βάση της κοινής καταγωγής. Αυτό, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, γίνεται δυνατό με τη διαδικασία ταύτισης με τους ομοεθνείς και διαφοροποίησης από τα άτομα ελληνικής καταγωγής. Ωστόσο, αυτή η

διαφοροποίηση δεν είναι απόλυτη, καθώς από κάποιες εκφράζεται η άποψη ότι οι δύο λαοί – βουλγαρικός και ελληνικός – έχουν κάποια κοινά.

Περνώντας στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, μεταξύ των γυναικών έχουν αναπτυχθεί κοινωνικά δίκτυα, εντός των οποίων δημιουργείται κοινωνικό κεφάλαιο. Οι γυναίκες αποκτούν πρόσβαση σε πόρους, τους οποίους αξιοποιούν για να εκπληρώσουν κάποιους στόχους τους ή και για να καλύψουν άμεσες ανάγκες τους. Οι πόροι που αποκομίζουν βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τη θέση τους στην ελληνική κοινωνία. Μετά την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας, οι περισσότερες εργάζονται ασφαλισμένες. Ωστόσο, για πολλά χρόνια εργάζονταν ανασφάλιστες, κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα την αδυναμία απόκτησης σύνταξης. Ακόμη και όσες έχουν κατορθώσει να λάβουν σύνταξη από το ελληνικό κράτος δεν έχουν τη δυνατότητα να επιβιώσουν με αυτή. Γι' αυτόν τον λόγο συνεχίζουν να εργάζονται.

Οι βασικοί λόγοι για τους οποίους αξιοποιούνται οι πόροι των κοινωνικών δικτύων της οργάνωσης είναι τρεις. Ως πιο σημαντικός λόγος αξιοποίησης των πόρων αναδεικνύονται οι περιπτώσεις κατά τις οποίες κάποια γυναίκα αντιμετωπίζει πρόβλημα υγείας. Τότε οι υπόλοιπες της προσφέρουν στήριξη με την παροχή βοήθειας στο σπίτι, τη συγκέντρωση χρημάτων και την αγορά τροφίμων. Δεύτερον, οι πόροι αξιοποιούνται για την εύρεση εργασίας. Η εργασία αποτελεί κεντρικό ζήτημα της καθημερινότητας των γυναικών και τον βασικότερο λόγο της μετανάστευσής τους στην Ελλάδα. Λόγω της οικονομικής κρίσης και κατ' επέκταση της μειωμένης ζήτησης για οικιακές εργαζόμενες, η εύρεση εργασίας έχει γίνει πιο δύσκολη σε σχέση με τα χρόνια που ακολούθησαν τη μετανάστευσή τους. Γι' αυτόν τον λόγο η παροχή πληροφοριών για κάποια θέση εργασίας είναι πολύ σημαντική. Τέλος, οι πόροι των κοινωνικών δικτύων της οργάνωσης αξιοποιούνται όταν κάποια αντιμετωπίζει οικονομικό πρόβλημα. Σε αυτήν την περίπτωση παρέχεται οικονομική στήριξη από τις υπόλοιπες γυναίκες της οργάνωσης.

Βασικό χαρακτηριστικό των κοινωνικών δικτύων της Rodina φαίνεται να είναι η ύπαρξη εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της, η οποία οδηγεί στη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως οι πόροι της οργάνωσης φαίνεται να χρησιμοποιούνται περισσότερο μεταξύ των γυναικών, οι

οποίες ζουν στην Αθήνα χωρίς την οικογένειά τους ή χωρίς κάποιον σύντροφο. Αντίθετα, όσες ζουν με την οικογένειά τους ή με τον σύντροφό τους συμμετέχουν και σε άλλα κοινωνικά δίκτυα πέραν αυτών της οργάνωσης, τα οποία τους παρέχουν βοήθεια και στήριξη όποτε τη χρειάζονται.

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

### 1.Ερωτηματολόγιο συνεντεύξεων

#### Α' ΟΜΑΔΑ - Η ζωή στη Βουλγαρία

- 1) Σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε;
- 2) Από πόσα μέλη αποτελείτο η οικογένειά σας;
- 3) Ποιο ήταν το επάγγελμα του πατέρα σας;
- 4) Ποιο είναι / ήταν το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα σας;
- 5) Ποιο ήταν το επάγγελμα της μητέρας σας;
- 6) Ποιο είναι / ήταν το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας σας;
- 7) Σε περίπτωση που αναφερθούν αδέρφια: Πόσων ετών είναι τώρα; Πού ζουν; Με τι ασχολούνται;
- 8) Μπορείτε να μου πείτε μερικά πράγματα για την εκπαίδευσή σας (σχολείο, πανεπιστήμιο, άλλα μαθήματα π.χ. μουσική, χορός κλπ.);
- 9) Φτιάξατε δική σας οικογένεια όσο ήσασταν στη Βουλγαρία;
- 10) Αν ναι, σε ποια ηλικία παντρευτήκατε;
- 11) Μπορείτε να μου πείτε μερικά πράγματα για τον άνδρα σας (ηλικία, επάγγελμα..);
- 12) Είστε ακόμη παντρεμένη; Εάν ναι, πού ζει ο άντρας σας; Εάν όχι, χωρίσατε όσο ήσασταν στη Βουλγαρία ή από όταν ήρθατε στην Ελλάδα; Ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους χωρίσατε;
- 13) Έχετε παιδιά; Εάν ναι, πόσα είναι; Πόσων χρόνων είναι αυτά; Πού ζουν; Τι σπουδές έχουν κάνει; Εργάζονται; Έχουν φτιάξει τη δική τους οικογένεια; Έχετε εγγόνια;
- 14) Αν όχι, για ποιους λόγους δεν παντρευτήκατε;
- 15) Όσο ζούσατε στη Βουλγαρία εργαζόσασταν;
- 16) Εάν ναι, τι δουλειά κάνατε; Μπορείτε να μου πείτε μερικά πράγματα για τη δουλειά σας στη Βουλγαρία; Ήσασταν ευχαριστημένη από τη δουλειά σας; Είχατε κάνει άλλες δουλειές; Αν ναι, τι δουλειές ήταν αυτές;

## **Β' ΟΜΑΔΑ - Η μετανάστευση**

- 1) Πώς θα χαρακτηρίζατε τη ζωή σας στη Βουλγαρία;
- 2) Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;
- 3) Ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους φύγατε από τη Βουλγαρία;
- 4) Γιατί επιλέξατε την Ελλάδα;
- 5) Είχαν μεταναστεύσει πριν από εσάς γνωστοί, συγγενείς, φίλοι σας; Σε ποια χώρα;
- 6) Αν είχαν μεταναστεύσει πριν από εσάς γνωστοί σας στην Ελλάδα, τι σας είχαν πει για τη ζωή εδώ; Πιστεύετε ότι σας επηρέασαν όσα σας είπαν;
- 7) Μπορείτε να μου περιγράψετε το ταξίδι σας προς την Ελλάδα;
- 8) Οι γνωστοί / συγγενείς / φίλοι σας που ζούσαν στην Ελλάδα πριν από εσάς, σας βοήθησαν με κάποιον τρόπο πριν έρθετε στην Ελλάδα;
- 9) Σας βοήθησαν με κάποιον τρόπο κατά τη διάρκεια του ταξιδιού σας;
- 10) Σας βοήθησαν με κάποιον τρόπο κατά την εγκατάστασή σας στη χώρα; (Για παράδειγμα, με τη φιλοξενία, την εύρεση κατοικίας, την εύρεση εργασίας, την παροχή πληροφοριών για τις διαδικασίες απόκτησης νομιμοποιητικών εγγράφων;)
- 11) Μεταναστεύσατε μόνη σας ή μαζί με κάποιον συγγενή / φίλο / γνωστό;

## **Γ' ΟΜΑΔΑ- Η ζωή στην Ελλάδα**

- 1) Μπορείτε να μου περιγράψετε με λίγα λόγια τη ζωή σας από όταν ήρθατε στην Ελλάδα; (εργασίες, τόποι κατοικίας, χαρτιά, προσωπική ζωή, εμπειρίες αποκλεισμού, ρατσισμού, σεξισμού..)
- 2) Πού εργάζεστε τώρα;
- 3) Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα σας στη δουλειά;
- 4) Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα σας όταν δεν εργάζεστε / όταν έχετε ρεπό;
- 5) Είστε ικανοποιημένη από τη δουλειά σας;
- 6) Τι σας αρέσει στη δουλειά σας;
- 7) Τι δεν σας αρέσει στη δουλειά σας; / Τι θα θέλατε να αλλάξει;

- 8) Πώς βρήκατε τη δουλειά στην οποία είστε τώρα; Για τις γυναίκες που εργάζονται σε περισσότερα του ενός σπίτια: Με ποιον τρόπο βρίσκετε τα άτομα για τα οποία εργάζεσθε; Για παράδειγμα, από αγγελίες; Από γνωστούς; Ποιοι είναι αυτοί οι γνωστοί; Άλλοι εργοδότες; Πρώην εργοδότες; Φίλοι; Συγγενείς; Ομοεθνείς;
- 9) Πώς είναι η σχέση σας με τον εργοδότη / την εργοδότηνά σας;
- 10) Σε ποια περιοχή ζείτε; Για όσες ζουν εκτός: Πώς βρήκατε το σπίτι στο οποίο ζείτε; Σας βοήθησε κάποιος για να βρείτε το σπίτι στο οποίο ζείτε; Αν ναι, ποιος ήταν αυτός;
- 11) Για όσες είναι εσωτερικές: Είστε ικανοποιημένη από το σπίτι στο οποίο ζείτε; Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να αλλάξει;
- 12) Ποιο είναι το καθεστώς νομιμότητας υπό το οποίο βρίσκεστε αυτή τη στιγμή;
- 13) Μπορείτε να μου περιγράψετε τις αλλαγές που έχουν γίνει σ' αυτό το ζήτημα από τη στιγμή που ήρθατε στην Ελλάδα;
- 14) Πώς επηρέασε εσάς η είσοδος της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση;
- 15) Ποια ήταν η τελευταία φορά που πήγατε στη Βουλγαρία;
- 16) Πόσο συχνά επισκέπτεσθε τη Βουλγαρία;
- 17) Υπάρχουν συγγενείς σας που ζουν στην Αθήνα; Αν ναι, ποιοι είναι αυτοί; Έχετε στενές επαφές μαζί τους; Δηλαδή;
- 18) Υπάρχουν άλλα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα / συναναστρέφεστε; Εάν ναι, ποια είναι αυτά; Πώς γνωρίσατε αυτά τα άτομα;
- 19) Ποιες άλλες ομάδες ή συλλόγους ατόμων από τη Βουλγαρία γνωρίζετε, εκτός από τη Rodina;
- 20) Ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα;
- 21) Εκτός από τη Rodina, συμμετέχετε σε δραστηριότητες που οργανώνουν άτομα ή ομάδες από τη Βουλγαρία;
- 22) Μπορείτε να μου αναφέρετε μερικές δραστηριότητες στις οποίες έχετε συμμετάσχει;
- 23) Ποιο άτομο / Ποια ομάδα διοργανώνει αυτές τις δραστηριότητες;
- 24) Μπορείτε να μου αναφέρετε μερικές εκδηλώσεις που έχετε παρακολουθήσει;
- 25) Ποιο άτομο / Ποια ομάδα διοργάνωσε αυτές τις εκδηλώσεις;

- 26) Πόσο καιρό συμμετέχετε στη Rodina;
- 27) Πώς μάθατε για τη Rodina;
- 28) Για ποιους λόγους συμμετέχετε στη Rodina;
- 29) Τι είναι αυτό που σας αρέσει πολύ από τη συμμετοχή σας στη Rodina;
- 30) Υπάρχουν πράγματα που δεν σας αρέσουν από τη συμμετοχή σας στην ομάδα;
- 31) Θα θέλατε η Rodina να ασχολείται και με άλλα ζητήματα; Αν ναι, ποια είναι αυτά;
- 32) Ποια είναι η σχέση σας με τις υπόλοιπες γυναίκες;
- 33) Συναντιέστε με αυτές και εκτός της πρόβας; Αν ναι, πού συναντιέστε συνήθως;
- 34) Σε περίπτωση που χρειαστήκατε κάτι, σας βοήθησε κάποια από τις γυναίκες που είστε μαζί στη Rodina; Αν ναι, σε τι σας βοήθησε; Αν όχι, γιατί πιστεύετε ότι συνέβη αυτό;
- 35) Μπορείτε να μου αναφέρετε μερικές εκδηλώσεις στις οποίες έχετε συμμετάσχει με τη Rodina;
- 36) Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina; Γιατί;
- 37) Συμμετέχετε κάθε χρόνο στην εκδήλωση για την επέτειο της 3<sup>ης</sup> Μαρτίου και της 24<sup>ης</sup> Απριλίου; Για ποιους λόγους;
- 38) Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία; Για ποιους λόγους;
- 39) Συμμετέχετε σε άλλες ομάδες εκτός της βουλγαρικής κοινότητας; Αν ναι, ποιες είναι αυτές; Ποιες είναι οι δραστηριότητές τους; Ποια είναι τα μέλη τους; Αν όχι, για ποιους λόγους;
- 40) Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;
- 41) Πηγαίνετε στην εκκλησία; Αν ναι, πόσο συχνά; Σε ποια εκκλησία πηγαίνετε συνήθως; Αν όχι, για ποιους λόγους;
- 42) Ποια ήταν η σχέση σας με τη θρησκεία όσο ζούσατε στη Βουλγαρία;
- 43) Πώς φαντάζεστε τη ζωή σας τα επόμενα δέκα χρόνια / τα επόμενα χρόνια γενικά;

## 2. Συνεντεύξεις

### Α. Πρώτη Συνέντευξη – Μιλένα (54 ετών)

Συνεντεύκτρια: Σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ μεγάλωσα σε μία πόλη που είναι ακριβώς στη Δούναβη. Αυτή είναι βόρεια... η πιο βόρειο σημείο στη Βουλγαρία. Την πόλη τη λένε Ρούσε.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Από πόσα μέλη αποτελούνταν η οικογένειά σας; Ενωώ με τους γονείς σας..

Συνεντευξιαζόμενη: Ήταν οι γονείς μου και εγώ έχω μια αδερφή μεγαλύτερη.

Συνεντεύκτρια: Οι γονείς σας ζουν τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ζούνε.

Συνεντεύκτρια: Ο πατέρας σας τι επάγγελμα έκανε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο πατέρας μου ήταν υδραυλικός.

Συνεντεύκτρια: Ποιο είναι το μορφωτικό του επίπεδο; Έχει τελειώσει κάποια σχολή...

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι το λιγότερο που είχε τελειώσει γιατί ζούσε σε ένα χωριό και... ήταν απλοί, πολύ απλοί άνθρωποι. Δεν είχανε δυνατότητα να σπουδάζουν γιατί έπρεπε να δουλέψουν. Τότε στην εποχή με τα πρόβατα, με τα ζώα, με τα άλογα, ό,τι είχανε... και δεν μπορούσαν πολλά να σπουδάσουν να κάνει κάποια ιδιαίτερη σχολή και δηλαδή έχει τη βασική σχολή που ήταν τότε στο χωριό...

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή λύκειο σαν να λέμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Λιγότερο.

Συνεντεύκτρια: Γυμνάσιο ας πούμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.

Συνεντεύκτρια: Το επάγγελμα της μητέρας σας;



Συνεντευξιαζόμενη: Η μητέρα μου ήταν απλή εργάτρια σε ένα εργοστάσιο... είχε κοντά μας εκεί που μέναμε και στο... υπήρχε σαν εστιατόριο. Αυτό που πήγαινε όλος ο κόσμος που δούλευε στο εργοστάσιο υπήρχε η δυνατότητα όποια βάρδια και να είναι να πάει να φάει εκεί... πρωινό, μεσημεριανό... υπήρχε μια ομάδα. Κάποια χρόνια δούλευε εκεί, κάποια χρόνια σε κάτι μηχανήματα που δούλευαν ειδικά δέρματα... κάτι τεράστια δέρματα τα θυμάμαι...

Συνεντεύκτρια: Επεξεργάζονταν δέρματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι επεξεργάζονταν τα δέρματα και έραβαν κάποια πράγματα.

Συνεντεύκτρια: Το δικό της μορφωτικό επίπεδο;

Συνεντευξιαζόμενη: Το ίδιο, γιατί ήταν η μεγαλύτερη στην οικογένεια και έπρεπε ο πατέρας της πήγε στον πόλεμο... αυτή έπρεπε να σταματήσει το σχολείο για να μπορεί να βοηθάει τα υπόλοιπα αδέρφια... άλλα τέσσερα παιδιά και τη μητέρα της και έτσι.

Συνεντεύκτρια: Η αδερφή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Η αδερφή μου ήρθε εδώ στην Αθήνα έξι μήνες πριν από μένα. Είναι επτά χρόνια μεγαλύτερη. Με φιλοξένησε εκεί που ζούσανε... εκεί που δούλευε δηλαδή και μετά κι εγώ πήρα τον δρόμο μου...

Συνεντεύκτρια: Αυτή με τι ασχολείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτή... όπως οι περισσότερες γυναίκες εδώ.. βοηθός καθαρισμα σε οικογένεια. Καθαρίζει, πηγαίνει καθημερινά σε δυο σπίτια. Προς το παρόν έχει μειώσει, γιατί έχει μεγαλώσει και δεν μπορεί πια τόσο πολύ, δεν αντέχει.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε κάποια πράγματα για τη δική σας εκπαίδευση στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.. εγώ τελείωσα λύκειο στο επίπεδο όπως το λένε εδώ στην Ελλάδα.. λόγω που παντρεύτηκα πάρα πολύ μικρή, λίγο πριν τελειώσω το λύκειο και έκανα αμέσως το παιδί το ένα.. έπρεπε να τελειώσω το λύκειο με ειδικά μαθήματα και το τελείωσα. Μετά από δύο χρόνια είχα και το άλλο παιδί και έτσι

δύο παιδιά μαζί σε είκοσι χρονών... και είχα πάει και είχα κάνει κάποιες εκπαιδεύσεις, δεν ήταν σπουδές.. ήταν κάτι για κάποια επάγγελμα που μπορώ να την κάνω ας πούμε. Για κάποια μηχανήματα που λειτουργούνε για να... σαν μεγάλοι... λέβητες; Πώς τα λένε; Να το ζεσταίνουν τα σπίτια τα μεγάλα ας πούμε...

Συνεντεύτρια: Ας πούμε καλοριφέρ;

Συνεντευξιαζόμενη: Καλοριφέρ όμως μεγάλο. Ένα καλοριφέρ ας πούμε που ζεσταίνει ένα θέατρο; Αυτό..

Συνεντεύτρια: Μεγάλο χώρο...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αυτό.. επειδή δεν το ξέρω στα ελληνικά πως το λένε..

Συνεντεύτρια: Κατάλαβα, εντάξει.

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.. έχω εκπαιδευτεί σε αυτό και έχω δουλέψει πέντε χρόνια σ' αυτό. Μετά πήγα κάποια άλλη εκπαίδευση έκανα για κομπιούτερ τότε που ήτανε πολύ νωρίς για να μάθει κάποιος κομπιούτερ και μετά είχα τελειώσει και κάτι άλλο για.. λογιστικά. Τα βασικά αυτά... και μετά ήρθα 34 χρονών... ήρθα εδώ.

Συνεντεύτρια: Κάτι άλλο για την εκπαίδευσή σας; Ας πούμε μαθήματα γλωσσών, μουσική;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε όχι. Μικρή σε χορωδίες που είχαμε στο σχολείο μόνο, δεν πήγαινα ούτε σε χορό, ούτε σε κάτι επιπλέον ή κάτι... τίποτα. Είχα μάθει τα ρώσικα, όσο τα μαθαίναμε στο σχολείο και τίποτα άλλο.

Συνεντεύτρια: Για ποιο διάστημα μιλάμε; Πότε μαθαίνατε ρώσικα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ρώσικα μαθαίναμε από '68, '69... 1968,1969 δεν θυμάμαι πότε αρχίζαμε..1970 ας πούμε μέχρι που τελειώναμε το σχολείο... για δέκα χρόνια ας πούμε περίπου.. για οχτώ.

Συνεντεύτρια: Αυτό ήταν λόγω του κομμουνισμού;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι το είχαμε οπωσδήποτε... αλλά δε θυμάμαι πότε αρχίζαμε... στα οχτώ στα δέκα χρονών.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Μου είπατε ότι φτιάξατε τη δική σας οικογένεια όσο ήσασταν στη Βουλγαρία, ότι παντρευτήκατε σε μικρή ηλικία. Ήταν από δική σας επιλογή το ότι παντρευτήκατε από αυτήν την ηλικία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι.

Συνεντεύκτρια: Ο άντρας σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο άντρας μου ήταν κι αυτός στην ίδιο σχολείο που γνωριστήκαμε και έχει ένα επάγγελμα με μηχανήματα που χτίζουν στον δρόμο... διάφορα τέτοια. Αυτό, αυτό είναι το επάγγελμά του. Μηχανική δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Είστε ακόμη μαζί;

Συνεντευξιαζόμενη: Χωρίσαμε και εδώ μάλιστα.. ήρθε εδώ και αυτό. Εντάξει αυτό είναι άλλο κομμάτι.

Συνεντεύκτρια: Ναι ναι εντάξει. Τα παιδιά σας...

Συνεντευξιαζόμενη: Τα παιδιά μου.. έχω έναν γιο πρώτα και μετά κόρη. Ο γιος μου είναι τώρα πια 37 χρονών και η κόρη μου 35.

Συνεντεύκτρια: Πού βρίσκονται;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο γιος μου ήταν εδώ... γύρω στα έξι - επτά χρόνια ήταν εδώ. Έμαθε άλλο επάγγελμα εδώ..

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή; Θέλετε να μου πείτε με τι ασχολείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... αυτός είχε σπουδάσει στη Βουλγαρία μάγειρας σερβιτόρος... λόγω του ότι δεν υπήρχε δουλειά είχε ξεκινήσει κάτι δεν του άρεσε... κάποιο διάστημα πήγε δούλεψε σαν εργάτης στις οικοδομές κάτι τέτοιο... επιλογή του.. και μετά ήρθε εδώ. Εδώ δεν ήξερε τίποτα ελληνικά τα 'μαθε.. δούλεψε και σε οικοδομικά και μετά δούλεψε τέσσερα - πέντε χρόνια ηλεκτρολόγος και αυτή η επάγγελμα του άρεσε μάλλον και του 'κατσε έτσι.. από εδώ σηκώθηκε και έφυγε στο Λονδίνο... για έξι - επτά χρόνια ήταν στο Λονδίνο. Από εδώ ήταν με πολύ καλά ελληνικά που τον έχουν βοηθήσει στο Λονδίνο που πήγε, γιατί οι πρώτες γνωριμίες

ήταν οι Κύπριοι που μιλούσαν μεταξύ... και γίνανε φίλοι και μέχρι τώρα είναι, από την πρώτη του δουλειά που έπιασε με Κύπριους..

Συνεντεύκτρια: Είναι ακόμη στο Λονδίνο δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, εκεί έκατσε γύρω στα εφτά χρόνια.. αρκετά τελικά. Πήγε και σε ένα κολλέγιο εκεί.. σπούδαζε για το επάγγελμά του και τώρα γύρισε πριν ένα χρόνο στη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Έχει βρει δουλειά εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί δουλεύει αλλά όχι ακριβώς αυτό που σπούδασε. Απλά ήθελε να γυρίσει στην πατρίδα του. Του αρέσει η φύση, του αρέσει να έχει το κήπο, του αρέσει να έχει ζώα κι αυτά..

Συνεντεύκτρια: Οπότε ήθελε να μείνει εκεί... και η κόρη σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Η κόρη μου ήρθε στην ηλικία 19-20 χρονών μετά που τελείωσε το λύκειο με σκοπό να σπουδάσει εδώ... αυτός ήταν ο σκοπός. Αλλά η ζωή την έχει σπρώξει κάπως... η μοίρα δεν ξέρω μπήκε να δουλέψει μέσα σε ένα σπίτι εσωτερικά.. σε ηλικία 20 χρονών και εκεί έκατσε πέντε χρόνια (το λέει κάπως σαν να έχει συγκλονιστεί, σαν να μην το πιστεύει) και είχε αρνηθεί να σπουδάσει δεύτερη χρονιά που μπήκε σε Εκπαίδευση και Αγωγή για Προσχολική Ηλικία... και αρνήθηκε και την άφησα... δεν ήθελα να πιέσω. Όταν σταμάτησε από αυτή τη δουλειά και βγήκε έξω δούλεψε έναν χρόνο baby-sitting, δεύτερη χρονιά κάτι άλλο.. εδώ στο sony center είχε τρία μαγαζιά ήταν εκεί... ένα μαγαζί είχε στην Αγία Παρασκευή, στην Αλεξάνδρας και Κάνιγγος... και στα τρία. Περισσότερο δούλεψε στο Αλεξάνδρας εδώ... τώρα το κλείσανε. Τότε άρχισε πρώτη χρονιά ακόμη να κάνει ιδιαίτερα αγγλικά, γιατί ήθελε να πάρει πιο μεγάλο επίπεδο... είχε καλά αγγλικά απ' τη Βουλγαρία και πήρε proficiency... δουλεύοντας όλα αυτά δουλεύει... και κάποια στιγμή πήρε και δάνειο που ήταν στο μαγαζί, νόμιζε ότι όλα καλά με τη δουλειά της, παίρνουμε το δάνειο, ερχόμαστε εδώ (εννοεί στο σπίτι) και την απολύουν από τη δουλειά της και μετά βρίσκει μια άλλη δουλειά... δούλεψε άλλον έναν χρόνο ακόμα. Λίγο έξω από την Αθήνα... δεν θυμάμαι πήγαινε με το αυτοκίνητό της μια ώρα...

μετά έβαλε χαρτιά για να σπουδάσει πάλι και μπήκε στη Ρόδο. Τελείωσε εκεί για τουρισμό και τώρα δουλεύει για ρεσεψιόν.

Συνεντεύκτρια: Στη Ρόδο;

Συνεντευξιαζόμενη: Στη Ρόδο και μένει εκεί.

Συνεντεύκτρια: Έμεινε μου είπατε στη Βουλγαρία μέχρι το λύκειο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έχει τελειώσει εκεί και ήρθε μετά.

Συνεντεύκτρια: Με ποιον έμεινε εκεί πέρα; Εσείς ήσασταν εδώ...

Συνεντευξιαζόμενη: Εμείς ήμασταν εδώ... και εγώ και ο πατέρας τους. Ήρθε.. δηλαδή εγώ τον έχω βοηθήσει να έρθει έναν χρόνο μετά από μένα... τα παιδιά μείνανε μόνα τους. Έχουν περάσει πάρα πολλά (αρκετά συγκινημένη)... ήταν σε ηλικία 16, 18... οι δύο μαζί στο σπίτι... χωρίς καμία βοήθεια..δυστυχώς.

Συνεντεύκτρια: Μάλιστα. Θέλω να μου πείτε μερικά πράγματα για τις δουλειές που έχετε κάνει στη Βουλγαρία.

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Η πρώτη δουλειά που ξεκίνησα πριν γεννήσω το παιδί ήταν σε ένα κέντρο που φτιάχνουν τον ασφαλτο... δεν ξέρω πώς λέγεται..

Συνεντεύκτρια: Την πίσσα;

Συνεντευξιαζόμενη: Την πίσσα ναι... εκείνο το σημείο που περνάνε τα φορτηγά και περνάω και γράφω τι είναι ποιο μπήκε, ποιο βγήκε.. αυτή ήταν η πρώτη μου δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Όσο ήσασταν στο σχολείο;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι όχι μετά το σχολείο... γιατί δούλεψα λίγο πριν γεννήσω το πρώτο παιδί πολύ λίγο. Για να πάρω αυτά τα δικαιώματα που έχουν οι μητέρες... που παίρνουν επιδόματα.. και έπρεπε να δουλέψω κι αμέσως μπήκα στη δουλειά. Ε μετά με το ένα παιδί με το άλλο παιδί είχα δουλέψει λίγο ακόμα σ' αυτό το σημείο και μετά πήγα σε μια βιβλιοθήκη... ήταν στην περιοχή μας που είχε πάρα πολύ μεγάλο χώρο... πολύ ωραία βιβλιοθήκη... χώρο που εκπαιδευόταν τα παιδιά για

διάφορους χορούς.. το άλλο κτήριο ήταν κινηματογράφο.. στην αίθουσα... είχε θέατρα που οργανώνονταν σ' αυτό το κομμάτι ό,τι γινόταν... μια εκπαίδευση κοντά στο σχολείο και για μεγάλους και για μικρούς. Δούλεψα εκεί για πέντε χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Στη βιβλιοθήκη συγκεκριμένα;

Συνεντευξιαζόμενη: Και στη βιβλιοθήκη και σ' αυτό το σημείο απ' την αρχή που σπούδαζα για να ζεσταίνονται τα κτήρια.. κάποια στιγμή είχα μάθει τόσο καλά τη δουλειά στη βιβλιοθήκη που από την πρωτεύουσα είχε έρθει έλεγχος και μου προτειναν να πάω να σπουδάσω στη Σόφια αυτό το... κομμάτι...

Συνεντεύκτρια: Βιβλιοθηκονόμος;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι κάτι τέτοιο... αλλά εγώ αρνήθηκα επειδή είχα πρόβλημα με το παιδί μου. Τρέχαμε στα νοσοκομεία.. και έτσι.

Συνεντεύκτρια: Οπότε αυτή είναι η τελευταία δουλειά που κάνατε πριν έρθετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Μετά έπιασε η κρίση και πήγα δίπλα. Ήταν ένα μεγάλο μαγαζί που πουλούσαν μέσα απ' όλα... ποδήλατα και οικιακά είδη... σαν ένα σούπερ μάρκετ μεγάλο... είχε πολλά πράγματα. Για εποχή εκείνη. Εκεί δούλεψα δύο - τρία χρόνια... δε θυμάμαι. Και από κει με κόψανε και πήγα και δούλεψα μοδίστρα. Χωρίς να έχω σπουδάσει ποτέ. Απλά μου άρεσε και ασχολιόμουν στο σπίτι μου. Έραβα κουρτίνες.. έραβα διάφορα πράγματα... ή και... σίγα σιγά μπήκα στο κομμάτι αυτό γιατί οι μηχανές εκεί είναι τελείως διαφορετικές... δεν μπορείς από την απλή μηχανή που έχω σπίτι να πάω κατευθείαν... σιγά - σιγά έμαθα...

Συνεντεύκτρια: Μπήκατε σε κάποιο μαγαζί;

Συνεντευξιαζόμενη: Μπήκα σε τέτοιο που ράβουνε... σαν ομάδα πολλές γυναίκες που ράβουνε διάφορα πράγματα. Από εκεί μπήκα σε άλλο καλύτερο και μετά σε τρίτο που εκεί έφτασα να είμαι προϊσταμένη και από κει ήρθα στην Ελλάδα (με λίγο γέλιο).

Συνεντεύκτρια: Ήσασταν ευχαριστημένη; Με τη δουλειά σας αυτήν την τελευταία;

Συνεντευξιαζόμενη: Η δουλειά μου άρεσε απλά ήταν πάρα πολύ κουραστική. Ειδικά αυτή η τελευταία χρονιά που δούλευα σαν προϊσταμένη έπρεπε να κοιτάω τριάντα γυναίκες πόσες ήτανε.. συνέχεια ποια σταματάει, ποια δεν έχει δουλειά, αλλάζουνε μοντέλα, κλωστές... όλα αυτά πρέπει να το προσέχεις. Οι στιγμές που μία σηκώνεται, μία πάει στην τουαλέτα η κυρία που είναι αφεντικό λέει «δεν έχει δουλειά αυτή;» «όχι, πάει τουαλέτα». Ήταν πολύ αυστηρή.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Και ήταν πολλές ώρες;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήταν πολλές ώρες. Πολύ κουραστικό. Έπρεπε να πάω από τις πρώτες και να φύγω τελευταία αλλά λόγω που δεν μπορούσα να καθόμουν οχτώ ώρες να ράβω και είχα πρόβλημα με σπονδυλική στήλη στην πλάτη και είπα πρέπει να φύγω από τη δουλειά.. κάποια άλλη δουλειά πρέπει να κάνω. Έμεινα για ένα χρόνο... μετά είχαμε φτάσει στο... δεν ξέρω πώς να το πω... αμήν; Πολύ δύσκολα... αποφάσισα έτσι πολύ απότομα κι ήρθα εδώ.

Συνεντεύκτρια: Ναι μάλιστα. Ποια χρονολογία ήρθατε στην Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήρθα τον Μάρτιο '96.

Συνεντεύκτρια: Οι λόγοι που φύγατε από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Οικονομικά... πολύ δύσκολος... δύσκολη η κατάσταση... είχαμε ζήσει... ναι ήταν χωρίς δουλειά ο σύζυγός μου και δούλευα μόνο εγώ και παρ' όλα αυτά προβλήματα και οικογενειακά και οικονομικά και όλα.

Συνεντεύκτρια: Για ποιον λόγο επιλέξατε την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Είχε έρθει αδερφή μου εδώ.. εγώ δεν είχα ιδέα. Δεν είχα πάει πουθενά... και... επειδή είχα κάποια επικοινωνία μαζί της μου είπε ότι εντάξει μπορείς να έρθεις μου είπε τον τρόπο, πλήρωσα και έτσι...

Συνεντεύκτρια: Πληρώσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Για να πάρεις βίζα τις εποχές εκείνες δεν ήταν απλό. Πήγα και δοκίμασα μια φορά μόνη μου δεν μπορούσα για κάποιον λόγο δε δίνανε βίζες. Και μετά πλήρωσα τριακόσια δολάρια δεν θυμάμαι πόσο.. περίπου για να μου

φτιάξουνε τη βίζα. Υπήρχαν ομάδες που τους έδινες λεφτά ξέρω 'γω για να σου κάνουνε αυτά.

Συνεντεύκτρια: Τι σας είχε πει η αδερφή σας για τη ζωή εδώ πέρα; Πριν έρθετε εννοώ..

Συνεντευξιαζόμενη: Πριν έρθω.. δεν μου είχε πει πάρα πολλά. Δεν θυμάμαι... αλλά για εμάς ήταν το σημαντικό να έχουμε δουλειά για να μπορούμε να βοηθήσουμε την οικογένειά μας... τα παιδιά μας να σπουδάσουνε. Αυτό... να βοηθήσουμε οικονομικά τα παιδιά.

Συνεντεύκτρια: Δεν σας έλεγε ότι είναι ευχαριστημένη και έτσι σας επηρέασε να έρθετε; Μόνο και μόνο επειδή ήταν εδώ. Για να έχετε έναν άνθρωπο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... ένιωσα ότι έχω άνθρωπο που μπορεί να με βοηθήσει για τις πρώτες μέρες... μετά όλα ήταν πιο δύσκολα. Δηλαδή.. ήρθα χωρίς να ξέρω ούτε μια λέξη... διαβάζοντας πέντε, δέκα, είκοσι λέξεις σε ένα τετράδιο έτσι ήρθα. Αλλά ο λόγος είναι αυτός... οικονομικός και... όταν έχει οικονομικά προβλήματα χαλάνε και οι σχέσεις πολλές φορές..

Συνεντεύκτρια: Στην οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Στην οικογένεια ναι... και όχι μόνο... εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Κάποιοι άλλοι γνωστοί, συγγενείς σας, φίλοι σας είχαν μεταναστεύσει σε άλλες χώρες;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ δεν είχα ακούσει για κάποιες που να πήγανε σε άλλες χώρες.. δεν ξέρω... τώρα αυτό που έχω ακούσει για πολλά χρόνια πίσω από τον πατέρα μου ότι είχε δύο πρώτα ξαδέρφια που πήγανε στην Αμερική... αυτό ήτανε όμως παλιά. Και δεν επιστρέψανε ποτέ.

Συνεντεύκτρια: Άλλοι γύρω σας, ας πούμε στην πόλη που μένατε είχαν μεταναστεύσει στην Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι για Ελλάδα το έχω ακούσει.. για Ελλάδα ήταν την εποχή εκείνη πάρα πολύ... για άλλες χώρες δεν θυμάμαι.. είναι η αλήθεια δεν θυμάμαι.



Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε το ταξίδι μέχρι να έρθετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Το ταξίδι αξέχαστο... δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Ήταν 15 Μαρτίου και ήτανε χειμώνα για Βουλγαρία ακόμα κι εγώ πήγα με ένα πολύ χοντρό παλτό μέχρι το λεωφορείο και ήρθαν οι γονείς μου να με... μαζί με την κόρη μου.. για τους υπόλοιπους δε θυμάμαι... τα παιδιά τα δύο. Έβγαλα αυτό γιατί ήταν πολύ χοντρό για να έρθω στην Ελλάδα μ' αυτό και πήρα ένα άλλο πιο λεπτό. Και η άλλη μέρα ήταν η συναυλία της κόρης μου που έπαιζε πιάνο κι εγώ δεν μπορούσα να πάω (έχει συγκινηθεί πολύ. Αρχίζει να κλαίει). Και από τη στιγμή που ανέβηκα στο λεωφορείο έκλαψα... ώρες δεν ξέρω. Τίποτα άλλο. Αυτό. Εε κάποιες στάσεις... αυτά. Τίποτα. Τίποτα... γιατί δεν ήξερα που πάω, δεν ξέρω γλώσσα, αφήνω τα παιδιά μου και ήταν η εικόνα μόνο που φεύγει το παιδί μου για το σχολείο και έκλαιγα... αυτό. (Συνεχίζει να κλαίει) Συγγνώμη..

Συνεντεύκτρια: Δεν πειράζει. Πάρτε τον χρόνο σας να ηρεμήσετε...

(Σηκώνεται, πίνει νερό, μου φέρνει κι εμένα και κοιτάζει τις φωτογραφίες των παιδιών της που είναι κολλημένες στον τοίχο. Μετά από λίγο κάθεται ξανά.)

Συνεντεύκτρια: Να συνεχίσουμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.

Συνεντεύκτρια: Μου είπατε ότι ήρθατε κατευθείαν στην Αθήνα που ήταν η αδερφή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Κατευθείαν Αθήνα και το καλό είναι που με περίμενε η αδερφή μου. Αυτή δούλευε μέσα σε ένα σπίτι που είχαν συμφωνήσει να πάω για λίγες μέρες μέχρι να βρω εγώ δουλειά και με περίμενε, πήγαμε στο σπίτι, την άλλη μέρα με πήγε σε ένα γραφείο... πλήρωσα εκεί για να μου βρουν δουλειά και τις επόμενες μέρες... μου είχε δείξει τον δρόμο και μου είχε πει ποιες λέξεις ένα εισιτήριο και αυτά τα λοιπά... βασικές λέξεις κι εγώ πήγαινα μόνη μου. Έμαθα ένα δρόμο εκεί και πίσω. Έτσι για τέσσερις - πέντε μέρες μέχρι να βρω δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Πού ήταν αυτό το σπίτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Νομίζω Μαρούσι... απ' όσο θυμάμαι. Μετά βρήκα δουλειά λίγο πριν 25 Μαρτίου... θυμάμαι γιατί είπανε θα σε πάρουμε αλλά να περάσει 25 Μαρτίου.. η γιορτή... και η επόμενη μέρα ήρθαν με πήραν με ένα αυτοκίνητο και... με πήγανε στη δουλειά αυτή.

Συνεντεύκτρια: Τα αφεντικά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να συνεχίσετε να μου πείτε κάποια πράγματα για αυτό το πρώτο διάστημα στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... το πρώτο διάστημα με πήγανε έξω από την Αθήνα... Φωκαία. Φωκαία; Προς Ανάβυσσο εκεί... στο χωριό. Εκεί ήτανε μια ηλικιωμένη γυναίκα που είχε πρόβλημα... άνοια; Δεν ξέρω... δεν θυμόταν κανέναν, δεν ήξερε κανέναν και έπρεπε να την προσέχω εγώ... και αυτές οι τρεις μήνες τέσσερις ήμουν μαζί της μέχρι να πεθάνει... γιατί στο τέλος έπαθε μια αιμορραγία, μπήκε στο νοσοκομείο, ήμουν μαζί της όλες τις μέρες και τις νύχτες με πηγαίνανε σε κάποιο διαμέρισμα Κυψέλη και κοιμόμουν. Μετά επιστρέψαμε στο σπίτι τους στο χωριό αλλά ήτανε πια το τέλος της και πέθανε στα χέρια μου... στα χέρια μου. Μόνη μου ήμουνα γύρω - γύρω... έφυγε κάποια στιγμή κι εγώ ξαναήρθα στην Αθήνα... ξανά στο γραφείο το ίδιο. Είχα το δικαίωμα επειδή δεν είχαν περάσει έξι μήνες να μην πληρώσω ξανά και μου βρήκανε άλλη δουλειά. Πολύ γρήγορα μπορώ να πω ότι μου βρήκανε άλλη δουλειά... μάλλον επειδή ήταν η εποχή δεν ξέρω... καλοκαίρι ήτανε πια και Ιούλιος μήνας με πήρε μια οικογένεια με παιδί πεντέμισι ετών... το πρώτο πράγμα που ήτανε να με πάρουν να μου κάνουν εξετάσεις θώρακα και τα λοιπά... επειδή η κοπέλα πριν από μένα που πρόσεχε το παιδί τους είχε πάθει φυματίωση και φοβόντουσαν... το παιδί το είχαν από θαύμα, γιατί χρόνια δεν είχαν παιδί και φοβόντουσαν φυσικά... μου κάνανε όλα εντάξει και την άλλη μέρα με πήρανε ένα ταξίδι... μακρινό αυτή τη φορά, επειδή οι άνθρωποι μένανε στην Αγία Παρασκευή αλλά το καλοκαίρι πηγαίνανε για δύο μήνες στο σπίτι που έχουνε στο χωριό Μύτικας.. διπλά στο χωριό Μύτικας.. έχουνε δικό τους οικόπεδο. Κατεβαίνεις έτσι στη θάλασσα, δικό τους ένα τεράστιο στρέμμα κι εκεί είχαν φτιάξει σπίτι και... άφησα τη τσάντα στο διαμέρισμα στην Αγία Παρασκευή, πήρα λίγα πράγματα για

το καλοκαίρι και.. πήγαμε για Μύτικα. Εκεί ήταν αρκετά μεγάλο σπίτι, έχω αρχίσει για λίγο να μιλάω να επικοινωνώ για τρεις- τέσσερις μήνες... μπορώ να πω ότι με βοήθησε και το παιδί γιατί όταν έχει ένα παιδί να μιλάει συνέχεια... είναι αλλιώς... αλλιώς είναι να είναι ένας ηλικιωμένος που δεν μιλάει και δεν έχει δυστυχώς και το μυαλό του... και έτσι με την οικογένεια αυτή δούλευα ενάμιση χρόνο περίπου.. την πρώτη χρονιά ήρθε... δεύτερο καλοκαίρι για να πάμε στο σπίτι τους στο Μύτικα είχα πει να βοηθήσω ακόμα τον Μάρτη τον άντρα μου.. δηλαδή όλη τη χρονιά αυτό σκεφτόμουν: πώς να είμαστε και πάλι μαζί... είμαστε οικογένεια. Εγώ δεν ήθελα να χωρίζω ποτέ και... έστειλα λεφτά, πάλι με τον ίδιο τρόπο να βγάλει βίζα, να έρθει γιατί ήταν τα ίδια πάλι ένα χρόνο αργότερα... ήρθε Μάρτιο κι αυτός, βρήκαμε ένα σπίτι να μείνει έξω κι εγώ τις Κυριακές πήγαινα όταν ήμουν ρεπό μαζί του. Βρήκε εντωμεταξύ κάποια δουλειά... πότε είχε, πότε δεν είχε... και ήρθε το καλοκαίρι που εγώ θα φεύγω για το Μύτικα και η κυρία μου λέει «πες μου αν θέλεις να τον πάρουμε μαζί», γιατί ήξερε ότι κάτι μαζί μας δεν είναι και πολύ καλά... αλλά μου λέει «άμα θέλεις το παίρνουμε μαζί, αν δεν θέλεις δεν το παίρνουμε»...

Συνεντεύτρια: Εννοείτε ότι ήξερε πως κάτι δεν πάει καλά μ' εσάς και τον άντρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, γιατί και ερχότανε και βοηθούσε και στο σπίτι, δηλαδή είχανε γνωριστεί πια. Και μου λέει «εσύ αποφασίζεις»... εγώ λέω «εντάξει να το πάρουμε» και το πήραμε. Και όλες τις τρεις, ενάμιση- δύο μήνες πόσο ήτανε ήμασταν μαζί. Απλά είχε ένα τροχόσπιτο κοντά στη θάλασσα που μέναμε εμείς και η οικογένεια επάνω στο σπίτι της. Εγώ όταν τελείωνα τις δουλειές πήγαινα κάτω και εντωμεταξύ βρισκανε κάποιες δουλειές να κάνει και ο σύζυγός μου για να βοηθάει κάτι... στο τέλος το σαιζόν τον πληρώσανε κι αυτόν.

Συνεντεύτρια: Δουλειές στον κήπο φαντάζομαι ή κάτι τέτοιο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι γιατί ήτανε τεράστιο στρέμμα, έτσι ανηφόρα πολλή δουλειά είχε γύρω - γύρω. Το δεύτερο καλοκαίρι έτσι πέρασε. Ε μετά στο τέλος του δεύτερο καλοκαίρι η κοπέλα είχε θεραπευτεί.. ήταν από τη Βουλγαρία η κοπέλα με τη φυματίωση κι εγώ δεν ήθελα να την πάρω... ένιωθα ότι έπαιρνα τη δουλειά της. Επειδή είπανε ότι επιστρέφει λέω εντάξει να έρθει η κοπέλα κι εγώ θα ψάξω άλλη

δουλειά... και θα βγω... άλλη δουλειά έξω να ψάξουμε να είμαι με τον άντρα μου να είμαι το βράδυ και την ημέρα να πάω στη δουλειά. Και στο όροφο που μένανε... στο δεύτερο ήταν η οικογένεια αυτή και από κάτω στον πρώτο ήταν μια άλλη οικογένεια πάλι με δύο παιδιά... με δύο, πάνω ήταν ένα και ψάχνανε για κοπέλα και με γνωρίζανε, με βλέπανε εμένα με το παιδί, με το σκυλί, γιατί πήραν και σκυλί... και επειδή τους είχα στείλει εγώ μια κοπέλα κάτι δεν πήγε καλά και όταν συναντηθήκαμε κάτι στιγμή λέει «άμα θέλεις εσύ έλα» και έτσι ξεκίνησα μ' αυτούς τους ανθρώπους, την οικογένεια που δούλευα από τις εννιά μέχρι πέντε και το βράδυ ήμουν σπίτι μου, να ψωνίσω, να μαγειρέψω, τα ίδια. Έτσι για πέντε χρόνια. Κάποια στιγμή είχαμε πάρει και ενοικιάσαμε σπιτάκι ένα παλιό εκεί στην Αγία Παρασκευή και κοντά... κι η δουλειά μου ήταν κοντά, ήταν ωραία περιοχή, όλα... εντωμεταξύ είχανε έρθει και τα παιδιά μου, η κόρη μου δούλευε εκεί μέσα, ο γιος μου είχε έρθει λίγο μετά έφυγε πάλι στη Βουλγαρία... ήτανε ένας περίοδος έτσι... διάφορα που συμβαίνανε. Αργότερα πάλι ήρθε ο γιος μου εδώ... και από την Αγία Παρασκευή εμείς φύγαμε επειδή το σπίτι έπρεπε να το ρίξουνε... θα χιζάνε πολυκατοικία εκεί. Και από εκεί πήγαμε στην Κυψέλη, μείναμε τρεις μήνες, γιατί είχε κάποιο πρόβλημα το σπίτι... ήταν τελευταίο όροφο και κάτι μυρωδιές έρχονταν από έξω δεν ξέρω, από την αποχέτευση δεν ξέρω... από εκεί φύγαμε και βρήκαμε άλλο σπίτι στη Δάφνη και από κει χωρίσαμε...

Συνεντεύτρια: Είχε δουλειά ο άντρας σας όλο αυτό το διάστημα;

Συνεντευξιαζόμενη: Είχε και μετά δεν είχε.

Συνεντεύτρια: Οι δουλειές που έκανε συνήθως τι ήταν;

Συνεντευξιαζόμενη: Μηχανοτεχνικές δουλειές.

Συνεντεύτρια: Μετά από αυτήν την οικογένεια με τα δύο παιδάκια;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετά είχα αρχίσει μεροκάματο... να πηγαίνω σε διάφορα σπίτια αλλά αυτό είναι κουραστικό... κάποια στιγμή (αναστενάζει) από τη Δάφνη όταν χωρίσαμε με τον άντρα μου... εγώ και τα παιδιά μου πήραμε ένα σπίτι στον Άγιο Δημήτριο... εντελώς άδειο σπίτι... 55 τετραγωνικά... μόνο με τα ρούχα μας πήγαμε έτσι... είχαμε κοιμηθεί στο πάτωμα, δεν είχαμε ψυγείο, δεν είχαμε

τηλεόραση, τίποτα. Είχαμε αρχίσει απ' την αρχή... τραπέζι να πάρουμε, καρέκλες.. και... εκεί άρχισα μια δουλειά εγώ όταν πήγα εκεί πια... γιατί σ' αυτό το διάστημα που χωρίσαμε με τον άντρα μου πήγα στην οικογένεια αυτή με το αγοράκι με το σκυλάκι... η κοπέλα είχε φύγει. Και η κυρία μία βρίσκει, μια δε βρίσκει, μία έρχεται, μία φεύγει... με ήξερε εμένα, κατάλαβε κάποια στιγμή ότι έχω προβλήματα και μπορώ να μπω μέσα να δουλέψω και μπήκα έναν χρόνο μέσα... κι από κει που βγήκα βρήκα μια δουλειά καθημερινή απογευματινή... σε ένα γραφείο για τέσσερις ώρες πήγαινα κάθε μέρα... καθαριότητα ήτανε... αλλά πολύ πολιτισμένοι ήρεμοι άνθρωποι ήτανε.. τώρα φεύγει το όνομα από το μυαλό μου. Ήτανε μηχανικοί, πολιτικοί μηχανικοί που κάνανε έλεγχο στα σχέδια. Εκεί δούλεψα για τέσσερα χρόνια, καθημερινή δουλειά... που ήτανε... εγώ με τις δυνάμεις μου τέλος πάντων.. μισό μισθό μου 'φτανε και έκανα ένα- δύο μεροκάματα όσα είχα τέλος πάντων πρωινές ώρες κι έτσι...

Συνεντεύκτρια: Καθαριότητα πάλι; Σε σπίτια;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι... και μετά όταν πήρε η κόρη μου αυτό το σπίτι (εννοεί αυτό που μένει τώρα)... πριν οχτώ χρόνια... όγδοη χρονιά τώρα είμαστε πήγα και σπούδασα τότε για την αισθητική προσώπου αλλά συνεχίζω να δουλεύω σαν βοηθό, επειδή μόνο μ' αυτή τη δουλειά μπορώ να ζω, όχι με την αισθητική... είναι και κάτι πρόσφατο... είναι κι η ηλικία μου που δεν μπορώ να πάω να ζητήσω δουλειά σ' ένα ινστιτούτο... δεν κοιτάνε να έχεις ταλέντο να κάνεις κάτι... κοιτάνε και εμφάνιση και πόσο νέος είσαι και αυτά... και δουλεύω τώρα τέσσερα χρόνια μ' έναν κύριο που πηγαίνω καθημερινά... συντήρηση σπιτιού, μαγείρεμα... είναι ηλικιωμένος άνθρωπος δεν βγαίνει να ψωνίσει, όλα τα κάνω εγώ και το βράδυ είμαι σπίτι μου... και είμαι ήρεμη και ό,τι έχω εδώ ασχολούμαι... με την αισθητική περισσότερο με πιο στενό κύκλο να το πω... με γνωστές μου... δεν μπορώ να πω ότι δουλεύω μ' αυτό... δεν είναι βασική δουλειά αυτό... απλά βοηθάω. Ας πούμε για να κάνω τα αγγλικά μου μπορώ να πω ότι με βοηθάει η αισθητική... γιατί βάση στην αισθητική κάνω αγγλικά. Το κάνουμε σαν αντάλλαγμα. Είναι και η φίλη μου... είναι Αγγλίδα, κάνει μαθήματα, τη πρότεινα ότι εγώ μπορώ να τη κάνω περιποίηση ό,τι θέλει και μασάζ και μασάζ σώματος της είχα κάνει, ό,τι θέλει και... αυτή να μου κάνει μάθημα και έτσι συνεχίσαμε για πλάκα και συνεχίζουμε (γελάει). Και έρχεται

και τσάι θα πίνουμε και θα μιλήσουμε και τα δικά της θα πει, θα πω εγώ τα δικά μου και έτσι... και ευχάριστα... και... όλα μαζί.

Συνεντεύκτρια: Ναι ωραίο είναι αυτό. Μπορείτε να μου περιγράψετε μια συνηθισμένη μέρα στη δουλειά που είστε τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι εντάξει.. η δουλειά μου είναι ήρεμη, είμαι ευχαριστημένη, δεν είναι τα λεφτά που κυνηγάω γιατί... δεν το θέλω. Για μένα έχει σημασία να είμαι ήρεμη... να έχω την ηρεμία, γιατί έχω περάσει πάρα πολλά και δεν μπορώ να συνεχίζω τρέχοντας... είχα τρέξει αρκετά. Σηκώνομαι το πρωί, παίρνω το πρωινό μου ή θα κάνω τη γυμναστική μου αν θα κάνω κάτι, θα πάω λεωφορείο, μετρό, λεωφορείο ή ό,τι διαλέξω δρομολόγιο για Αγία Παρασκευή...

Συνεντεύκτρια: Α Αγία Παρασκευή είναι κι αυτός;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι πάλι. Κάτι εκεί με τραβάει (γελάει)... και φτάνω εκεί, θα σηκωθεί ο άνθρωπος, θα φτιάξουμε καφέ, θα μιλήσουμε, θα συζητήσουμε, τι θέλουμε να μαγειρέψουμε, τι θέλουμε να ψωνίζουμε... θα πάω να ψωνίσω, να μαγειρέψω, αν είναι να πλύνω μπαλκόνι, να σιδερώσω... αυτά τα συνηθισμένα στο σπίτι. Θα μιλήσουμε, θα γελάσουμε, θα του τραγουδήσω και καμιά φορά. Του τραγουδάω ένα τραγούδι (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Οπότε έχετε καλή σχέση...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έτσι... ανθρώπινη σχέση. Άνθρωπος είναι πολύ ήρεμος, πολύ κλειστός... έχει κλειστεί μέσα του επειδή τώρα είναι αυτό... δεν ξέρω πως είναι... ψυχολογικό, κουτσαίνει, είναι με μπαστούνι και δεν θέλει να το βλέπει ο κόσμος με το μπαστούνι... πολλές φορές τον ακούω να το λέει στο τηλέφωνο το ακούω να το λέει σε κάποιον... και δεν βγαίνει έξω.. μόνο πάει στην τράπεζα, στο φαρμακείο... η άλλη είναι να κουρευτεί... αυτά τα τρία σημεία και αν είναι να πάει στην Κρήτη απ' όπου είναι, απ' όπου κατάγεται. Είναι από την Κρήτη αλλά τώρα ούτε όρεξη έχει να πάει και στην Κρήτη. Έχει κλειστεί πάρα πολύ μέσα του... κι έτσι κι εγώ όταν φεύγω από κει έρχομαι εδώ..

Συνεντεύκτρια: Τι ώρα τελειώνετε από κει; Από τη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Δυόμισι τελειώνω... τρεισήμισι - τέσσερις είμαι σπίτι... έχω και ένα ιατρείο που πηγαίνω και καθαρίζω μία φορά την εβδομάδα. Αυτό επιπλέον για να βοηθάω οικονομικά... και ένα μεροκάματο. Αυτό. Τις άλλες πέντε μέρες είμαι με τον κύριο... και απόγευμα θα πλέξω, θα διαβάζω, θα κάνω ό,τι θέλω στο σπίτι αλλά πάντα βρίσκω κάτι να κάνω... δεν λέω ότι βαριέμαι, δεν ξέρω τι να κάνω..

Συνεντεύκτρια: Τι σας αρέσει να διαβάζετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Περισσότερο... για κάποιο διάστημα διάβαζα... αυτοεκπαιδευόμαι περισσότερο σ' αυτό που κάνω... αισθητική, για μασάζ, για διάφορα, γιατί πριν κάνω αυτή με την αισθητική στην ΙΕΚ Ακμή έχω διαβάσει... έχω βιβλία με σιάτσου αν ξέρεις... είναι με συγκεκριμένη πίεση... ε και αυτό το κομμάτι πολύ μ' αρέσει να διαβάζω τέτοια πράγματα... και μετά μ' αρέσει να διαβάζω... πώς να το πω; Για... και φιλοσοφικά και διάφορα τέτοια... σπάνια θα διαβάσω κάτι... μυθιστόρημα, κάτι τέτοιο... μου αρέσουν αλλά δεν έχω και χρόνο... δεν προλαβαίνω, γιατί πρέπει να διαβάζω και τα αγγλικά τώρα γιατί έρχεται η κυρία εδώ.. ντροπή (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Οπότε διαβάζετε κυρίως βιβλία που σας βοηθάνε και στη δουλειά σας...

Συνεντευξιαζόμενη: Και στη δουλειά μου και σαν άνθρωπος να... πώς να το πω; Να εκπαιδευόμαι στη ζωή...

Συνεντεύκτρια: Ναι ναι κατάλαβα. Να γίνεστε καλύτερη...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι σε διάφορα επίπεδα, γιατί ο άνθρωπος θέλει να μάθει συνέχεια κάτι... όποιος θέλει βέβαια... να είναι καλύτερος όπως το είπες... δηλαδή δεν μου φτάνει η αυτοπεποίθηση. Σ' αυτό το κομμάτι πως μπορείς να δουλέψεις, τι μπορείς να κάνεις... είναι πολλά πράγματα που... η ζωή είναι μια αλλαγή κι εμείς μπορούμε να αλλάξουμε... ας πάμε προς το καλύτερο...

Συνεντεύκτρια: Αισιόδοξο αυτό (γελάμε). Μου είπατε ότι κάνετε και χορό, έχετε τη Rodina... κάποιες άλλες δραστηριότητες;

Συνεντευξιαζόμενη: Πριν τρεις μήνες ξεκίνησα να κάνω χορό... δοκίμασα επειδή όταν ήμουν μικρή μου άρεσε πάρα πολύ... αυτός είναι δικός μας παραδοσιακός χορός... είναι πάρα πολύ ωραίο. Μπορείς να έρθεις Δευτέρα αν είσαι ελεύθερη να δεις... θα είναι η πρώτη συναυλία που θα πάω να χορέψω κι εγώ. Παρ' όλο που νιώθω κι εγώ λίγο έτσι... αρχή είναι για μένα τέλος πάντων και δεν κάνω τίποτα άλλο. Το τραγούδι, τον χορό, τα αγγλικά... δεν είναι λίγα και όλα αυτά νομίζω... πηγαίνω βόλτες, μ' αρέσει να πηγαίνω βόλτες, να βλέπω τον ήλιο όταν φεύγει και μακάρι να μπορώ να το βλέπω όταν έρχεται ή πώς το λένε; Η αρετή; Πώς το λένε; Όταν έρχεται ο ήλιος..

Συνεντεύκτρια: Η ανατολή;

Συνεντευξιαζόμενη: Η ανατολή... όχι μόνο την δύση να βλέπουμε... η ανατολή. Είναι καλό... αλλά όλα αυτά θέλει χρόνο... μ' αρέσει να πηγαίνω σ' ένα θέατρο, να πηγαίνω σε μπαλέτο... τώρα με μια φίλη θα πάμε να δούμε μπαλέτο σε πάγο, ποτέ δεν έχω δει... θα πάω να το δω... βρήκαμε εισιτήρια από δέκα ευρώ εντάξει αυτά...

Συνεντεύκτρια: Πηγαίνετε δηλαδή συχνά σε παραστάσεις;

Συνεντευξιαζόμενη: Όσο μπορώ, όσο μου επιτρέπει η δυνατότητα..

Συνεντεύκτρια: Η οικονομική εννοείτε;

Συνεντευξιαζόμενη: Η οικονομική και ο χρόνος ναι... και τα δύο. Ευτυχώς που έχω έναν γνωστό Βούλγαρο που είναι... και με μία φίλη. Είμαστε παρέα έτσι... και καμιά φορά, αυτός δουλεύει σε θέατρο σ' αυτό το ΡΕΞ, σ' αυτό που βρίσκεται Πειραιώς το θέατρο το μεγάλο και πολλές φορές έχει δικαιώματα να παίρνει εισιτήρια και μας δίνει και πάμε με τη φίλη μου και βλέπουμε. Τώρα πρόσφατα είδαμε ένα ρώσικο, πώς το λένε; Εδώ στο ΡΕΞ παίζεται... την Ρίαφ είδα πέρσι πάλι στο ΡΕΞ... (προσπαθεί να θυμηθεί) Καρένινα το θυμήθηκα! (γελάει)

Συνεντεύκτρια: Θα αφήσω λίγο για τον χορό να τα συζητήσουμε μετά για να τελειώσουμε με τη δουλειά πρώτα. Τι δε σας αρέσει στη δουλειά σας; Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να είναι διαφορετικό;



Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν νομίζω ότι μπορεί κάτι να είναι διαφορετικό στη δουλειά μου που κάνω τώρα. Δεν υπάρχει κάτι που να μην μου αρέσει... όλα είναι σε φυσιολογικά πλαίσια μπορώ να πω...

Συνεντεύκτρια: Ποια δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Στη δουλειά μου... αλλά αυτό που δεν μου αρέσει είναι ότι εγώ δεν έχω τόσο δυνάμεις να κάνω τόσο πολύ... θα ήθελα να μειώσω τη δουλειά αυτή με πολλή δύναμη, με πολύ ρεύματα που πας και ανοίγεις παράθυρα, να κάνεις αυτό, να κάνεις... με πειράζουν αυτά εκεί... επειδή πολλά χρόνια το έχω κάνει γι' αυτό δεν μ' αρέσει...

Συνεντεύκτρια: Για το σώμα σας κυρίως;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι γι' αυτό έχω κουραστεί από πολλή δουλειά... δεν είχα υπολογίσει ποτέ πόσο δύναμη χάνω όταν ήμουν στην ηλικία που ήρθα.. τριάντα τέσσερα μέχρι σαράντα και... όταν αρχίζανε προβλήματα. Πιο βαριά δηλαδή γιατί υπήρχανε... υπήρχε πρόβλημα στην πλάτη μου όταν δούλευα στη Βουλγαρία... αλλά εγώ δεν το κοίταξα εδώ πόσο κουράζομαι και τι κάνω, τι δυνάμεις, τι... και τώρα αυτό όμως το βλέπω ότι άμα δε σταματήσω να κουράζομαι τόσο πολύ δεν θα αντέξω για πολύ... και προσπαθώ να το μειώσω με όποιον τρόπο, ότι μπορώ, όσο μπορώ. Απ' την αρχή όταν είσαι νέος λένε δεν καταλαβαίνεις τίποτα... μετά όμως έρχεται μια στιγμή που λες πρέπει να προσέχω... αυτό. Φυσιολογικό νομίζω είναι... μεγαλώνουμε και οι δυνάμεις μας δεν μπορεί να είναι οι ίδιες... και ό,τι μπορώ κάνω από πλευρά άσκηση, γιατί είναι πάρα πολύ σημαντική η κίνηση... ό,τι μπορούμε να κάνουμε... η γιόγκα, να τρέχουμε ή ποδήλατο... αλλά όλο αυτό θέλει χρόνο. Το ποδήλατο (μου δείχνει το ποδήλατο στο μπαλκόνι) το πήρα πέρσι και έμαθα ποδήλατο στα πενήντα μου και... και τώρα μαθαίνω χορό στα πενήντα τέσσερα (χαμογελάει).

Συνεντεύκτρια: Τι δουλειά που είστε τώρα πώς τη βρήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Από μια φίλη. Αυτή μου είπε ότι φεύγει για τη Βουλγαρία και μένει σ' αυτό το κύριο... απλά μένει και συντηρεί το σπίτι. Επειδή μεγάλωσε και λέει δεν μπορούσε άλλο να μείνει, θέλει να πάει στη Βουλγαρία να χαρεί και τα παιδιά

και τα εγγόνια της μου πρότεινε εμένα, γιατί λέει «δεν ξέρω άλλη που να μπορώ να εμπιστευτώ, επειδή ο κύριος είναι κύριος δεν θέλω να έρθει κάποια να τον κλέψει και τα λουπά» και έτσι τη βρήκα τη δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Και το άλλο που μου είπατε ότι πηγαίνετε στο γιατρείο; Αυτό πώς το βρήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Το γιατρείο βρίσκεται δίπλα στο μαγαζί που δούλευε η κόρη μου... επειδή ένα μέρος μικρό από το μαγαζί το πήρε ένας από τους εργάτες που δούλευε εκεί, κράτησε ένα μικρό μέρος της Sony Center και συνεχίζει προσπαθεί να δουλεύει. Το διαμέρισμα αυτό που είναι γιατρός είναι δικό του και έτσι έγινε η σχέση δηλαδή... ο πρώην συνάδελφος της κόρης μου είπε ότι ο γιατρός θέλει γυναίκα, άμα θέλει η μαμά σου. Έτσι έγινε πριν ένα χρόνο...

Συνεντεύκτρια: Σε ένα άλλο ζήτημα τώρα... τα χαρτιά.

Συνεντευξιαζόμενη: Τα χαρτιά... όταν ήρθα δεν είχα χαρτιά, ήτανε γνωστό. Δύο χρόνια αργότερα περίπου άρχισα να φτιάχνω χαρτιά και τα 'φτιαξα δεν είχα πρόβλημα. Κι από τότε δεν έχω πρόβλημα, γιατί έχω απ' όλα. Και εφορία κάνω και δηλώσεις και δεν νομίζω ότι έχω... δύσκολα ήταν τα πρώτα χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Και στις δουλειές που κάνατε όλο αυτό το διάστημα ήσασταν ασφαλισμένη συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι όχι δεν ήμουν. Δηλαδή απ' την αρχή που άρχισα ούτε χαρτιά είχα, ούτε ασφάλεια έψαχνα... μετά όμως όταν είχα τα χαρτιά, άρχισα να ασφαλιζομαι, να ζητάω. Τα πέντε χρόνια που δούλευα εκεί είχα ασφάλεια, για κάποιο διάστημα δεν είχα, μετά που έφυγα από κει... στη δουλειά που έκανα απογευματινή «Οδομηχανική» τη λένε η εταιρεία εκεί είχα ασφάλεια μεικτή τετράωρη και τώρα που είμαι με τον παππού, πάλι έχω... μου πληρώνει εννέα ένσημα τον μήνα. Κάτι... όσο να καλύπτω το Ι.Κ.Α.... τόσο.

Συνεντεύκτρια: Πώς σας επηρέασε η είσοδος της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση;

Συνεντευξιαζόμενη: Πώς...; (Δεν κατάλαβε την ερώτηση).

Συνεντεύκτρια: Είχε κάποια αλλαγή για εσάς το ότι η Βουλγαρία μπήκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι βέβαια... η αλλαγή ήταν ότι μπορούσαμε ελεύθερα να πηγαίνοερχόμαστε στη Βουλγαρία και να έρχεται.. να έρθουν και οι γονείς μου, γιατί είχαν έρθει και οι γονείς μου για επίσκεψη δύο φορές... αυτό. Τα παιδιά μου... όλα αυτά.

Συνεντεύκτρια: Πιο ελεύθερη μετακίνηση δηλαδή..

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αυτό. Δεν νομίζω κάτι άλλο...

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η τελευταία φορά που πήγατε στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Την τελευταία φορά ήτανε... τέλος Δεκέμβρη '15 πήγα για δέκα – δεκαπέντε μέρες.

Συνεντεύκτρια: Μένετε στο γιο σας εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι στους γονείς μου και στο διαμέρισμα του γιου μου.

Συνεντεύκτρια: Είναι στο ίδιο μέρος;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ίδιο μέρος. Απλά ο γιος μου μένει σε χωριό τώρα με την κοπέλα του και γονείς μου είναι στην πόλη και έχει ένα διαμέρισμα μικρό ο γιος μου και μένω εγώ.

Συνεντεύκτρια: Ωραία... και πόσο συχνά πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όταν έχω άδεια. Πέρσι... συνήθως πήγαινα τα καλοκαίρια αλλά... πέρσι ο κύριος αρρώστησε, έπρεπε να τρέχω μαζί του στο νοσοκομείο, γιατί δεν έχει εδώ στην Αθήνα κανένα συγγενή... μόνο στη Κρήτη έναν ανιψιό που ενδιαφέρεται. Κανείς άλλος.... και... έμεινα εδώ. Δεν είχα άδεια όλο το καλοκαίρι... μετά έπρεπε να το εγχειρίσουν και πήγε έτσι... το καλοκαίρι εδώ.

Συνεντεύκτρια: Τώρα; Αυτό το καλοκαίρι;

Συνηντευζιαζόμενη: Τώρα αυτό το καλοκαίρι ελπίζω το βλέπω καλά ο κύριος... να πάει να δει και τους συγγενείς που έχει μια αδερφή και τον ανιψιό. Να έχω κι εγώ άδεια... συνήθως Αύγουστο - Σεπτέμβρη.

Συνηντεύκτρια: Μου είπατε ότι η αδερφή σας είναι στην Αθήνα... υπάρχουν άλλοι συγγενείς σας εδώ πλέον;

Συνηντευζιαζόμενη: Έχω μια ξαδέρφη.

Συνηντεύκτρια: Έχετε στενές επαφές μαζί τους; Με την αδερφή σας και την ξαδέρφη σας;

Συνηντευζιαζόμενη: Όσο μπορώ ναι βλέπόμεστε... εντάξει είμαστε.

Συνηντεύκτρια: Άλλα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα;

Συνηντευζιαζόμενη: Η παρέα μου είναι κυρίως ο κύκλος που έχω στον χορό και στο τραγούδι αυτά. Έχω και μια άλλη φίλη που της αρέσει να φωτογραφίζει... καμιά φορά βγαίνουμε μαζί βόλτα...

Συνηντεύκτρια: Από τη Βουλγαρία είναι;

Συνηντευζιαζόμενη: Απ' τη Βουλγαρία... έχω και μια οικογένεια Έλληνες που μπορώ να πω παρέα τους έχω απ' την αρχή που ήρθα.

Συνηντεύκτρια: Πώς γνωριστήκατε;

Συνηντευζιαζόμενη: Η μαμά της κυρίας αυτή με γνώρισε στο πρώτο νοσοκομείο που ήμουν με τη γιαγιά... κι εκεί... της άρεσα; Ξέρω 'γω; Έτσι φαίνεται με συμπάθησε... μου έδωσε το τηλέφωνό της και είπε «όταν μπορείς και όταν θέλεις πάρε τηλέφωνο, θα έρθω να σε πάρω απ' την Ομόνοια να σε γνωρίσω με την οικογένειά μου.». Τα τελευταία δύο καλοκαίρια επειδή είχα άδεια με τον παππού επειδή πήγε Κρήτη.... το ένα μήνα ήμουν με αυτή τη γιαγιά και παππού. Μετά πέθανε η γιαγιά... το επόμενο καλοκαίρι πάλι ο παππούς φεύγει κι εγώ έχω δυο μήνες πάλι... το ένα το δούλευα πάλι με το κύριο που φεύγει κι αυτός... και τώρα και οι δύο δεν είναι στη ζωή αλλά η οικογένεια, η κόρη και ο γαμπρός και τα παιδιά τους έχουμε μια πολύ καλή σχέση.

Συνεντεύκτρια: Κατά τ' άλλα τα περισσότερα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα είναι απ' τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι που τα έχω γνωρίσει με τα τραγούδια, το χορό... έτσι ναι... δεν μπορώ να πω ότι... ναι.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: (το σκέφτεται για λίγο) Με προσοχή κάνω έτσι... πώς να σου πω. Δεν επικοινωνώ πάρα πολύ με τους υπόλοιπους, δεν έχω και πολλή εμπιστοσύνη..

Συνεντεύκτρια: Γιατί έχετε ακούσει κάτι; Ή σας έχει συμβεί κάτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έχω ακούσει διάφορα και μου έχει τύχει και κάτι... ναι. Έχω βοηθήσει πάρα πολλούς ανθρώπους αλλά δεν μπορώ πλέον να το κάνω. Αυτό.

Συνεντεύκτρια: Ποιες άλλες ομάδες ατόμων από τη Βουλγαρία γνωρίζετε; Εκτός από τη Rodina...

Συνεντευξιαζόμενη: Ομάδες; Δε νομίζω ότι γνωρίζω άλλη..

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχετε στα μαθήματα χορού, στη Rodina... σε κάποια άλλη ομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... δηλαδή με το Rodina... τώρα γνώρισα καινούρια ομάδα. Είναι καινούρια για μένα αυτή με το χορό... έχει μια ομάδα που είναι πιο μπροστά από εμάς κι εμείς που είμαστε πιο... τώρα μαθαίνουμε. Τώρα γνωρίζω αυτές τις ομάδες δηλαδή...

Συνεντεύκτρια: Τον χορό ποιος τον διοργανώνει;

Συνεντευξιαζόμενη: Το διοργανώνει μια κοπέλα από τη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Και συνήθως ποιοι είναι εκεί; Ποιοι μαθαίνετε; Είναι γυναίκες, άντρες;

Συνηεντευξιαζόμενη: Μόνο γυναίκες είμαστε... επειδή δεν ξέρω. Οι άντρες βαριούνται όλοι... αλλά είναι ο χορός και για άντρες πάρα πολύ καλός.

Συνηεντεύκτρια: Τώρα για τη Rodina λίγο... πόσο καιρό συμμετέχετε;

Συνηεντευξιαζόμενη: Στη Rodina δέκατη χρονιά. Πριν από τη Rodina είχα τραγουδήσει με μια μικρή άλλη ομάδα που... ούτε θυμάμαι όνομα αλήθεια... απλά ψάχνοντας μάλλον γιατί ήθελα, είχε μία βουλγαρική ενότητα που πήγα και είπαν εκεί ότι... κάποιο διάστημα τραγούδησα εκεί. Μετά κάποιο διάστημα που είχα μπει μέσα στο σπίτι να δουλέψω έχασα όλα αυτά και αργότερα δυο χρόνια δε θυμάμαι έψαχνα κάπου να τραγουδήσω και συνάντησα μια κυρία που ήταν απ' αυτήν την ενότητα και λέει «έλα εγώ θα σε πάω». Με πάει εκεί κι εκεί έμεινα (γελάει).

Συνηεντεύκτρια: Για ποιους λόγους συμμετέχετε στη Rodina;

Συνηεντευξιαζόμενη: Επειδή μ' αρέσει το τραγούδι. Μ' αρέσει το τραγούδι και νομίζω μας βοηθάει πάρα πολύ και ψυχολογικά... να περνάμε τα προβλήματα μας ο καθένας που έχει. Το τραγούδι σου δίνει κάτι πάρα πολύ καλό... και ο ήχος που βγαίνει από 'μας είναι θεραπευτικός. Υπάρχει και η θεωρία και γι' αυτό έχω διαβάσει. Κάθε γράμμα «οοο», «εεε», «ιιι» που υπάρχει σ' αυτά τα τραγούδια είναι θεραπευτικός. Σαν ασκήσεις.

Συνηεντεύκτρια: Υπάρχουν πράγματα που δεν σας αρέσουν στην ομάδα; Που θα θέλατε να είναι διαφορετικά;

Συνηεντευξιαζόμενη: Όχι, δε νομίζω... όλα καλά.

Συνηεντεύκτρια: Θα θέλατε να ασχολείται η ομάδα και με άλλα πράγματα πέρα από το τραγούδι;

Συνηεντευξιαζόμενη: Ήδη έχουν αρχίσει να κάνουν χορό... αυτό είναι κάτι.

Συνηεντεύκτρια: Εσείς πηγαίνετε σ' αυτόν τον χορό;

Συνηεντευξιαζόμενη: Όχι, δυστυχώς είναι μακριά εκείνο και δεν μπορώ. Και έρχομαι σ' αυτό, γιατί είναι κοντά. Δεν νομίζω ότι το επιτρέπει ο χρόνος μας, γιατί όλοι

είμαστε εργαζόμενοι και είναι πάρα πολύ δύσκολο να αφαιρέσουμε λίγο χρόνο από τον χρόνο που θέλουμε να ξεκουραστούμε για να πάμε κάπου να κάνουμε κάτι.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τις υπόλοιπες γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάρα πολύ καλές... πάρα πολύ καλές.

Συνεντεύκτρια: Συναντιέστε μ' αυτές και εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι σε μερικές... με αρκετές από τις γυναίκες ναι. Πάμε και βόλτα, πάμε για βόλτα, πάμε να φάμε... έτσι να συναντηθούμε, να βοηθάει η μία την άλλη... αυτά.

Συνεντεύκτρια: Όσον αφορά τη βοήθεια που μου είπατε, έχει τύχει κάτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ας πούμε ήταν άρρωστη πριν από δυο βδομάδες μία από τις κοπέλες και της λέω «θέλεις να έρθεις να σε κάνω μασάζ;» και μου λέει «ναι, έλα» και έτσι πήγα. Ήθελα να τη βοηθήσω... αυτό που μπορώ. Γιατί ξέρω όταν είσαι άρρωστος ένα μασάζ κι εγώ με τα δικά μου αιθέρια έλαια βάζω πάλι... κάνουν κάτι. Και ξέρω ότι κι εγώ όταν είμαι άρρωστη μου κάνουν ένα μασάζ ανακουφίζομαι πιο γρήγορα και... γίνομαι καλά πιο γρήγορα.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Έχει τύχει να χρειαστείτε εσείς κάτι και να σας βοηθήσει κάποια από τις γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έχει τύχει. Σε πολλά επίπεδα βοηθάει η μία την άλλη... κάτι να μου αγοράσει, κάτι να μου κάνει... ό,τι μπορούμε. Νομίζω είμαστε μια καλή ομάδα.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου αναφέρετε κάποιες εκδηλώσεις στις οποίες έχετε συμμετάσχει με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... έχουμε συμμετέχει σε πολλά αλλά τα βασικά που κάνουμε κάθε χρόνο που είναι στο θέατρο Πέτρα... σε όλες τις αντιρατσιστικές που μας καλούνε πάμε... έχουμε πάει στη Δώρα Στράτου... έχουμε πάει μια φορά πολύ μακριά. Πήγαμε από Σάββατο απόγευμα, το βράδυ ήτανε δεν ξέρω για ποιο λόγο... περάσαμε Πελοπόννησο για να φτάσουμε και νύχτα ταξιδέψαμε γυρίσαμε. Αυτή

ήτανε πολύ μακριά... αυτή ήτανε απ' την αρχή ακόμη και δε θυμάμαι. Έχω ξεχάσει κάτι. Όνομα δε θυμάμαι. Έχουμε συμμετέχει σε... στη Βουλγαρία πριν δυο χρόνια ήταν για πρώτη φορά που οργανώνει ένας κύριος για όλες τις μετανάστες διάφορες... όπως πάμε Ιταλία, Γερμανία που έχουμε τέτοιες ομάδες... έχουν έρθει. Από την Αγγλία, από την Ισπανία, Ιταλία... και έχουμε πάει κι εμείς. Τραγούδι ή χορό... ό,τι ομάδες είχανε φτιάξει Βούλγαροι έξω από τη Βουλγαρία είχαν οργανώσει σε μια πόλη στη Βουλγαρία και συμμετείχαν αυτοί που μπορούσαν να έρθουν από τις χώρες αυτές, γιατί ήταν και απόσταση... και συμμετείχαμε και φέτος έχει πάλι ένα που είναι τρίτο. Πέρσι δεν μπορούσαμε να πάμε. Αν μπορούμε να συμμετέχουμε και φέτος...

Συνεντεύκτρια: Ωραία (γελάμε). Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Για μένα ναι είναι πολύ σημαντικό... ενώνει τους ανθρώπους... μαζί μ' αυτό κρατάμε την παράδοσή μας ζωντανή για να δώσουμε κάτι στα παιδιά μας, στα εγγόνια μας... όλα αυτά.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Συμμετέχετε κάθε χρόνο στην εκδήλωση για την 3<sup>η</sup> Μαρτίου;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους;

Συνεντευξιαζόμενη: 3 Μαρτίου είναι γιορτή μας.

Συνεντεύκτρια: Ναι αλλά εννοώ γιατί είναι σημαντικό για εσάς..

Συνεντευξιαζόμενη: Για μένα... είναι γιατί είναι η εθνική μας γιορτή... γι' αυτό. Πάρα πολύ σημαντική γιορτή... η ελευθέρωση από τους Τούρκους. Έχεις έρθει νομίζω...

Συνεντεύκτρια: Ναι, είχα έρθει. Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι είναι σημαντικό να συναντάς... γιατί μπορείς όλα τα άτομα να βρεις κάποιους να σου ταιριάζεις, να έχετε κάτι κοινό και έτσι η ζωή να είναι λίγο καλύτερη.



Συνεντεύκτρια: Εννοείτε κοινό επειδή είστε από την ίδια χώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάτι κοινό που να σας δένει... στη δουλειά, σε πράγματα που σας αρέσουν να κάνετε μαζί, κάτι τέτοιο... κοινές εμπειρίες.

Συνεντεύκτρια: Δεν μου το αναφέρατε βέβαια αλλά δε συμμετέχετε σε άλλες ομάδες εκτός της βουλγαρικής κοινότητας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Είμαστε... στη Βουλγαρία είμαστε ορθόδοξοι. Απλά λόγω του κομμουνισμού στη Βουλγαρία έχουμε ξεχάσει πολλά πράγματα και ο κομμουνισμός είχε απαγορεύσει πολλά... εδώ ας πούμε τα παιδιά αλλιώς μαθαίνουν από μικρά. Τη θρησκεία την έχουν αλλιώς όσο έχω δει βέβαια... εμείς κάποια πράγματα δεν τα ξέρουμε. Και όταν έπεσε ο κομμουνισμός τότε αρχίσανε λίγο να ανοίγουνε τα πράγματα με σχέση με την εκκλησία, γιατί για παράδειγμα εμένα όταν ήθελα να βαφτίσω τα παιδιά μου ο κουμπάρος κι η κουμπάρα δεν μπορούσαν να μούνε στην εκκλησία, επειδή ήταν από την πλευρά αυτή... τους κομμουνιστές και φοβότανε να μην χάσουν τη δουλειά τους και μπήκανε οι γονείς τους για τη βάφτιση του παιδιού μου. Μας έχει κόψει έτσι κάποια πλευρά... που δεν είναι καλό νομίζω.. κάτι χάσαμε.

Συνεντεύκτρια: Ναι... εσείς πιστεύετε δηλαδή; Είναι σημαντική η θρησκεία για σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.

Συνεντεύκτρια: Πηγαίνετε στην εκκλησία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι πηγαίνω και στη Βουλγαρία στην εκκλησία πάντα. Μας καλούνε όταν έχει γιορτές εκεί και πηγαίνουμε πάντα και τραγουδάμε. Κάνουμε συναυλίες.. αυτές είναι οι πιο συχνές παρουσίες μας εκεί.

Συνεντεύκτρια: Αυτή είναι κάπου στους Αγίους Αναργύρους;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι Αγίους Αναργύρους. Είναι λίγο μακριά, πολλές φορές δεν μπορώ να πάω αλλά τα πρώτα χρόνια πήγαινα πάντα, γιατί... και για Πάσχα και για 3<sup>η</sup> Μαρτίου και 24 Μαΐου... όλες αυτές τις γιορτές τις πιο σημαντικές πηγαίναμε.

Συνεντεύκτρια: Τι είναι στις 24 Μαΐου;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι το αλφαβήτα μας τότε... Κύριλλος και Μεθόδιος.. και γιορτάζουμε.

Συνεντεύκτρια: Ωραία.. και η τελευταία ερώτηση: Πώς φαντάζεστε τη ζωή σας τα επόμενα δέκα χρόνια;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν μπορώ να φανταστώ τίποτα... απρόβλεπτα. Προσπαθώ να μην σκεφτώ τίποτα...

Συνεντεύκτρια: Κάτι που θα θέλατε να κάνετε ας πούμε..

Συνεντευξιαζόμενη: Θα ήθελα; Ναι θα ήθελα να ασχολούμαι περισσότερο με την αισθητική... αυτό. Και... πάντα με αισιοδοξία.

Συνεντεύκτρια: Τη φαντάζεστε εδώ τη ζωή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, τη φαντάζομαι εδώ. Απλά έχω μια σκέψη ότι έχω μεγάλους γονείς και δεν ξέρω πώς να τους βοηθήσω στα χρόνια που είναι τώρα και γι' αυτούς δύσκολα.... γιατί είναι πάνω από ογδόντα και είναι μόνα τους. Ευτυχώς που είναι οι δυο τους ακόμα... εκεί γι' αυτό δεν μπορώ να σκεφτώ το μέλλον μου γιατί άμα συμβεί κάτι και πρέπει να τους βοηθήσω... είναι και μια πλευρά η κόρη μου που κάτι με κρατάει εδώ.. που είναι πάρα πολύ σημαντικό για την κόρη μου. Όχι το σπίτι... αυτό το σπίτι είναι... κάτι πολύ προσωπικό και δεν μπορώ να την αφήσω... και είμαι πάρα πολύ έτσι σε... ένα δύσκολο δίλημμα, γιατί από τη μία θέλω να πάω κι εκεί τουλάχιστον έχω σκεφτεί και να δουλέψω τρεις μήνες εδώ, τρεις μήνες εκεί να είμαι... γιατί μπορώ να το κάνω κι αυτό και να... μην νιώθουν μόνα τους οι γονείς μου τα χρόνια τους τα δύσκολα... γι' αυτό δεν βλέπω τίποτα... δεν μπορώ να δω τη ζωή μου αλλά εδώ έχω συνηθίσει, εδώ είμαι είκοσι χρόνια και έτσι είναι αρκετά μεγάλο διάστημα. Μ' αρέσει η Ελλάδα, μ' αρέσει το κλίμα, έχει πολλά ωραία αν θες

να δεις και ν' ακούσεις... και τη φύση και παντού σε όλες τις πλευρές καλά πράγματα. Άμα ψάχνεις καλά βρίσκεις...

Συνεντεύκτρια: Λοιπόν, εγώ δε θέλω να σας ρωτήσω κάτι άλλο. Άμα θέλετε εσείς να προσθέσετε κάτι, ό,τι νομίζετε...

Συνεντευξιαζόμενη: Νομίζω ότι απ' τη μία μεριά σκέφτομαι ότι αν δεν είχα έρθει εδώ δεν θα ήταν η ζωή των παιδιών μου έτσι... θα μπορούσαν να σπουδάσουν στη Βουλγαρία και να τους δώσουμε ένα άλλο μέλλον, να έχουν κάτι άλλο αλλά δεν ξέρω αν είναι μοίρα ή τι είναι... γι' αυτό υπάρχει ένα σαν παροιμία «όταν χάνεις κάτι δεν ξέρεις τι κερδίζεις και όταν κερδίζεις κάτι δεν ξέρεις τι χάνεις». Μόνο αυτό θέλω να πω.

## **Β. Δεύτερη Συνέντευξη – Λόρα (63 ετών)**

Συνεντεύκτρια: Λοιπόν, θέλω να μου πείτε σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε..

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω μεγαλώσει στην... σαράντα χιλιόμετρα από Φιλιπούπολη. Από άλλη πλευρά από αυτό το μεγάλο τεράστιο βουνό που ξεχωρίζει ολόκληρη Βουλγαρία βόρεια και νότια. Εγώ είμαι από νότια πλευρά και... από μικρή μένω εκεί. Λέγεται Χισάρ.

Συνεντεύκτρια: Είναι πόλη;

Συνεντευξιαζόμενη: Χισάρ είναι ένα μικρό πόλη από 1960... τουριστικό όχι μέρος πόλη γιατί έχει είκοσι επτά πηγάδια μεταλλικό νερό... διάφορα βαθμούς μέχρι 90... 60, 90, 28 και τα λοιπά. Έρχονται τουρίστες από Ελλάδα, από Γερμανία από όλο τον κόσμο... από Ρωσία... και βοηθάει πιο πολύ για τα νεφρά, ρευματισμός, στομάχι και διάφορα... έχουμε πάρα πολύ σανατόριουμ. Δεν είναι πόλη που... να υπάρχει και δεν υπήρχε εργοστάσια που να εργάζονται οι άνθρωποι. Δεν υπήρχε πολλή δουλειά... πιο πολύ είναι σανατόριουμ. Δηλαδή στρατιωτικό από 1923-28... αυτά τα παλιά κτήρια είναι χτισμένα από 1928. Αφού δεν είχε δουλειές οι άνθρωποι ήτανε αναγκαστικά να πάνε σε ένα άλλο πόλη... τότε '28,'30,'35,'40,'45 δεν υπήρχε αυτοκίνητα και λεωφορεία και έπρεπε να περάσουνε τα βουνά και να πάνε σε ένα

άλλο πόλη, Σόποτ λέγεται που είχε από τότε τεράστιο εργοστάσιο για όπλα... πιο πολύ καλάσνικοφ βγάζανε εκεί και γι' αυτό ο πατέρας μου με τη μητέρα μου μένανε εκεί και εγώ κι ο αδερφός μου γεννηθήκαμε εκεί και μέχρι 1960 ζούσαμε εκεί. Μετά βγήκε κάποιος άλλος νόμος και γυρίσαμε στην πόλη μας Χισάρ.. και από τότε μέχρι 1995 πριν να φύγω για εδώ ήμουν εκεί...

Συνεντεύκτρια: Οι γονείς σας μετά τι δουλειές έκαναν;

Συνεντευξιαζόμενη: Οι γονείς μου... ο πατέρας μου ήτανε τορναδόρος και αυτή τη δουλειά έκανε... έπρεπε να φροντίζει τα αυτοκίνητα σε μία εταιρία. Όλες οι εταιρίες ήτανε δημόσια κι αυτή τη δουλειά έκανε. Η μητέρα μου καθαρίστρια σε σανατόριουμ πιο πολύ αυτές δουλειές κάνανε οι γυναίκες... καθαρίστριες... γιατί τότε σπάνια είχανε τελειώσει λύκειο... σπάνια. Από όλο το χωριό δύο- τρία παιδιά είχανε τελειώσει. Μετά ήτανε πάρα πολύ καλό για 'μας για πιο νέα γενιά... όλοι στο κράτος μας από τότε μέχρι τότε έπεσε κομμουνισμός... μέχρι Ζίφκοφ όλοι είχαμε τελειώσει λύκειο και Πανεπιστήμια... και οι Γύφτοι μας είχανε τελειώσει λύκειο. Όλοι όλοι. Ήτανε υποχρεωμένοι σαν νόμος. Οι γονείς μου δημοτικό... δεν είχανε. Φτώχεια ήτανε τότε δεν είχανε δυνατότητα. Μετά '60 αλλάξανε... ναι. Αλλάξανε πολύ γρήγορα τα πράγματα... βγήκανε καινούρια... εμείς είμαστε πολύ πίσω από 'σας... '60-'62 βγήκανε τηλεόραση, ψυγεία... μικρά ψυγείακια από Ρωσία γιατί είμαστε πάρα πολύ κοντά. Από σχολείο μας μάθανε γιατί είμαστε αδερφές με Ρωσία. Έτσι μεγαλώσαμε στο σχολείο και μιλάγαμε ρώσικα... δύο φορές τη βδομάδα μαθαίναμε ρώσικα. Και μία φορά την εβδομάδα γαλλικά... τότε. Μετά έμαθα, γιατί γαλλικά κόψανε, αγγλικά.

Συνεντεύκτρια: Ωραία, θέλετε να μου πείτε τώρα για την εκπαίδευσή σας; Μιας και περάσαμε σ' αυτό... Έχετε τελειώσει κάποιο πανεπιστήμιο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι στην πόλη μου έχω τελειώσει λύκειο... μετά στον κομμουνισμό υπήρχε στη μέση πανεπιστήμιο μετά το λύκειο τρία χρόνια. Έχω τελειώσει ένα τεχνικό οικονομικό λέγεται... τρία χρόνια μετά το λύκειο. Οικονομικά, γραφομηχανή και μετά δούλευα αυτή τη δουλειά είκοσι δύο χρόνια γραμματέα γραφομηχανή.

Συνεντεύκτρια: Μου αναφέρατε ότι έχετε έναν αδερφό;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έχω αδερφός... έχω αδερφός έξι χρόνια πιο μικρός... αυτός έχει τελειώσει πανεπιστήμιο... πρώτα το λύκειο στη Χισάρ στην πόλη μας και μετά πανεπιστήμιο στρατιωτικό στη Σόφια και από τότε μέχρι δεκαέξι χρονών μένει στην πρωτεύουσα και δουλεύει εκεί. Είναι μεγάλο βαθμό δεν ξέρω πως λέγεται εδώ... ένα τεράστιο αστέρι σαν γκενεράλ δηλαδή.. τέτοιο.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Φτιάξατε την οικογένειά σας όσο ήσασταν στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έφτιαξα οικογένεια... τελείωσα το λύκειο '71, '72 παντρεύτηκα, '73 το πρώτο παιδί, '75 το δεύτερο παιδί και έμεινα εκεί... μέχρι '95 έμεινα στη Χισάρ, φτιάξαμε σπίτι, δύο μαζί εγώ και άντρας μου και δούλευα... σας έχω πει πριν στην αρχή γιατί δεν μπορείς να βρεις δουλειά σε ένα μικρό πόλη που δεν έχει, δε βγάζει τίποτα, δεν έχει εργοστάσια... πρώτα δούλευα σαν πωλήτρια και μετά βρήκα μία δουλειά 1978 γραμματέα στο στρατιωτικό τμήμα σε ένα μυστικό γραφείο... δούλευα εγώ και άλλος ένας με μεγάλο βαθμό... γραμματέας... και όλα τα πράγματα ήτανε μυστικά τότε... τώρα δεν είναι και γι' αυτό σας λέω... δηλαδή ετοιμάζεις γράμματα, ετοιμάζεις διάφορα πράγματα που είναι μέσα στη δουλειά με νουμεράκια μπροστά με ένα μηδέν και δύο μηδέν. Αν είναι λίγο μυστικό ένα μηδέν, αν είναι πολύ μυστικό δύο μηδέν και όλα τα γράμματα το... Έξω το ράβεις και βάζεις κόκκινο κερί και πριν φύγεις από δουλειά... σου λέω αυτή τη μυστική δουλειά. Και πριν φύγεις από δουλειά τα παράθυρα, η πόρτα κλειδώνεις και βάζεις το κόκκινο κερί και... μία σφραγίδα μικρή το όνομά μου γιατί το έκανα εγώ. Αν γίνει κάτι ζημιά θα με πάνε φυλακή.

Συνεντεύκτρια: Πώς τη βρήκατε αυτή τη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτή τη δουλειά με βρήκανε εμένα συγκεκριμένα... όταν ήμουνα πωλήτρια η μαμά μου δούλευε σε στρατιωτικό... πώς το λένε; Τέτοιο... σανατόριουμ. Στρατιωτικό σανατόριουμ... εκεί δούλευε και μια γυναίκα φαρμακοποιός ρώτησε μήπως ξέρεις για κάποια να γράφει... Να είναι γραμματέα να γράφει γραφομηχανή και είπε η κόρη μου... και... από τότε ξεκίνησε αυτό το τμήμα δηλαδή... από τότε με διαλέξανε εμένα με φωνάξανε και όταν πήγα 1978

τότε ξεκίνησε αυτό το τμήμα... αυτό το τμήμα σου είπα μυστικό... είχε 36 νοσοκομεία για έξω... ετοιμασία για πόλεμο... αυτό. Αν θέλεις κάτι άλλο... (με ρώτησε επειδή είχα παραξενευτεί με όσα μου έλεγε).

Συνεντεύκτρια: Όχι εντάξει... απλά μου φάνηκε περίεργη σαν δουλειά γι' αυτό...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι δούλευα σε μία κυρία, ο άντρας της δούλευε τέτοιο τμήμα... και έχετε και είχατε κι εσείς εδώ... όμως είναι μυστικά και γι' αυτό δεν το ξέρεις και είσαι μικρή... γι' αυτό δεν το ξέρεις. Δεν σου έτυχε να γίνει κουβέντα....

Συνεντεύκτρια: Αυτή είναι η τελευταία δουλειά που κάνατε πριν έρθετε εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αυτή είναι η τελευταία και δύσκολο περνάγαμε... είχαμε δύο παιδιά μεγάλα... δεν έχει σημασία μικρά και μεγάλα... μικρό μισθό.

Συνεντεύκτρια: Ο άντρας σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο άντρας μου... (το σκέφτεται λίγο) δούλευε σε ένα τμήμα καλοκαίρι όταν βρέχει και ρίχνει αυτό το πάγο.... Πώς; Πάντα το ξεχνάω το όνομα... πριν βρέχει...

Συνεντεύκτρια: Το χαλάζι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι το χαλάζι.... Όταν ρίχνει χαλάζι εκεί στη Βουλγαρία είχαμε και ακόμα έχουμε αυτό το τμήμα και με όπλα το πολεμάνε ουρανό... να μην πέφτει χαλάζι. Αυτή τη δουλειά έκανε... πολλά χρόνια αυτή τη δουλειά έκανε.

Συνεντεύκτρια: Είχε σπουδάσει κάτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι μετά λύκειο βρήκε αυτή τη δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Εσείς ήσασταν ικανοποιημένη από τη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Να ήμουν ευχαριστημένη; Πάρα πολύ ευχαριστημένη... πολύ ευχαριστημένη από τη δουλειά. Η δουλειά μου ήτανε έξι χιλιόμετρα από το σπίτι μου από την πόλη που έμενα όμως είχανε αυτοκίνητα στρατιωτικά και κάθε πρωί μας παίρνανε από σταθμό τρένο εκεί μαζευόμαστε και μας παίρνανε και μετά

τρεισήμισι τέσσερις μας φέρνανε πίσω. Ναι... πολύ ευχαριστημένη από αυτή τη δουλειά μου... όμως αναγκάστηκα να έρθω εδώ.

Συνεντεύκτρια: Πριν περάσουμε σ' αυτό... θέλω να μου πείτε λίγα πράγματα για τα παιδιά σας... Η κόρη σας μου είπατε ζει στην Κόρινθο...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... το πρώτο παιδί ο γιος μου. Έχει γεννηθεί 1973, τελείωσε λύκειο και μετά πήγε σε ένα μακρινό πόλη από μας... τριακόσια χιλιόμετρα. Εκεί έχει ένα πανεπιστήμιο στρατιωτικό.... Αυτό το στρατιωτικό πανεπιστήμιο τελείωσε και μετά από τεσσεράμισι χρόνια το φέρανε πίσω στη Φιλιπούπολη και... το βρήκανε πάλι σε ένα στρατιωτικό τμήμα... εργάζεται εκεί.

Συνεντεύκτρια: Έχει κάνει οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Έκανε οικογένεια... έχει ένα παιδάκι αγόρι δεκαπέντε χρονών.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Και η κόρη σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Η κόρη μου τελείωσε λύκειο και μετά ένα.... Πώς το λένε; Τεχνικό σχολείο μετά το λύκειο... σου έχω πει τρία χρόνια πανεπιστήμιο λεγότανε εκεί μαγείρισσα...

Συνεντεύκτρια: Και από πότε έχει έρθει εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Από 1998. Πρώτα εγώ μετά η κόρη μου.

Συνεντεύκτρια: Και έχει κάνει οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Έκανε οικογένεια εδώ... ένα παιδί βρήκε Κόρινθο και εκεί μένει. Δίπλα στο Κόρινθο, ένα χωριό Περιγιάλι. Πολύ όμορφο μέρος, πάρα πολύ όμορφο μέρος.

Συνεντεύκτρια: Έλληνας είναι ο άντρας της;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι Έλληνας είναι... Έλληνας. Πολύ ευχαριστημένη... και εγώ και η κόρη μου. Πολύ καλό παιδί.... Αυτός είναι! (Μου δείχνει μια φωτογραφία της κόρης της και του άντρα της στη βιβλιοθήκη). Η κόρη μου εργαζόταν εδώ... κάθε μέρα ταξίδευε Κόρινθο - Χαλάνδρι... εργαζότανε Χαλάνδρι σε ένα κομμωτήριο σαν

βοηθός... έντεκα χρόνια εργαζότανε εκεί όμως κόψανε και τρία χρόνια δεν εργαζότανε... και τώρα βρήκε αυτό το χρόνο, στην αρχή του χρόνου σε ένα καφενείο δουλεύει.

Συνεντεύκτρια: Σερβιτόρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Διάφορες δουλειές... μαγειρεύει, σερβιτόρα, πλένει... βοηθός στο αφεντικό. Τέτοιο καφενείο που μαζεύονται οι μεγάλοι άνθρωποι. Δίπλα στο σπίτι της είναι... ευχαριστημένη.

Συνεντεύκτρια: Μου είπατε ότι ήρθατε στην Ελλάδα το 1995;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι '95... 25 Ιουλίου.

Συνεντεύκτρια: Ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους φύγατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Θα σου πω ποιο ήτανε... είχα πάρει ένα δάνειο τεράστιο... έξι χιλιάδες λεβ τότε ήτανε πολλά λεφτά... από τράπεζα. Τότε η τράπεζα ήτανε στο κράτος... Κρατική τράπεζα. Και πήρα αυτό το δάνειο, περάσανε δύο χρόνια όμως δεν μπορώ να μπω στο δάνειο δηλαδή... πλήρωνα δύο χρόνια μόνο τόκο και δεν μπορώ να βγάλω άκρη και είχα ακούσει γιατί πέντε - έξι γυναίκες από πόλη μου Χισάρ και έχουνε φύγει και δουλεύανε εδώ Ελλάδα... πιο πολύ Μύκονος στα νησιά.

Συνεντεύκτρια: Τι δουλειές έκαναν αυτές;

Συνεντευξιαζόμενη: Δύο ήτανε κομμώτριες σε Μύκονο και οι άλλες δεν ξέρω δεν μπορώ να σου πω... μόνο έχω ακούσει. Δεν ήξερα. Και η ζωή μου να σου πω είναι ένα παραμύθι. Πάντα τυχαία μου βγαίνουνε τα πράγματα. Εκεί στη δουλειά μου που δούλευα είχαμε μια κοπέλα... οικονομικό που μας μοίραζε κάθε μήνα το μισθό μου έχει πει η φίλη της ήτανε εδώ. Ήτανε δασκάλα στην πόλη μου και ήρθε εδώ βρήκε κάποια δουλειά σε κάποια οικογένεια και έκανε μαθήματα γερμανικά και όλες δουλίτσες... και λέω σε παρακαλώ να γράφεις μία γράμμα να δούμε πως είναι τα πράγματα. Αν πάω εκεί μπορώ να βρω εγώ δουλειά και πως... τότε πριν να μπούμε Ευρωπαϊκή Ένωση ήτανε πάρα πολύ δύσκολο να βγάλεις βίζα... και πώς έβγαλε βίζα και ποιο είναι το γραφείο και πού είναι θέλω να ξέρω... η κοπέλα αυτή τη κοπέλα που δούλευε μαζί πολύ πιο μικρή από μένα... όμως έγραψε γράμμα στη



φίλη της εδώ στην Ελλάδα και αυτή απάντησε και μου διάβασε το γράμμα. Λέει «το γραφείο είναι τάδε μέρος σε ένα άλλο πόλη πιο μακριά από Φιλιπούπολη, τάδε διεύθυνση θα πάτε να το βρείτε και... όταν έρθει εδώ στην Ελλάδα αν θέλει να έρθει όμως... όταν έρθει θα βρει δουλειά. Το ρίσκο είναι μεγάλο όμως θα βρει δουλειά». Και έτσι έκανα, πήγα σ' αυτό το πόλη, τότε ήτανε... ζητάγανε πάρα πολλά λεφτά. Και ήτανε μαύρα τα λεφτά χωρίς απόδειξη χωρίς τίποτα... και είχα πληρώσει έξι χιλιάδες λεβ... εξακόσια δολάρια τότε. Πολλά λεφτά χωρίς απόδειξη μόνο διεύθυνση τίποτα άλλο. Και φύγαμε... και περιμέναμε να με πάρει τηλέφωνο... δεν με πήρε ένα μήνα, δεύτερο μήνα, τρίτο μήνα, τέσσερις μήνες... περιμένω βίζα... δεν μπορώ να περάσω χωρίς βίζα. Και τέσσερις μήνες περίμενα πολύ άγχος και με παίρνει τηλέφωνο και μου λέει «σου έβγαλα βίζα δεκαπέντε μέρες... πρέπει να έχεις εξακόσια δολάρια, έχω μία κοπέλα θα σας συνοδεύει μαζί ... θα είστε γκρουπ πέντε γυναίκες και αυτή τη κοπέλα έχει λεφτά στα χέρια και θα σας δώσει λεφτά με κάθε γυναίκα πριν σύνορα... να δείξετε τα λεφτά στη σύνορα, βίζα και τα λεφτά και τότε θα περάσεις σύνορα». Και λέω «εντάξει». Και ετοιμάζω τα πράγματα. Να ετοιμάσεις φαγητό, γιατί δεν ξέρεις που πας, δε ξέρεις θα βρεις δουλειά, δεν ξέρεις γλώσσα ούτε μια λέξη... πηγαίνεις έτσι στο διάστημα στον αέρα είσαι... και τότε χίλια λεβ να έχεις να χαλάσεις μόνο για φαγητά... να έχεις διάφορα πράγματα που δε χαλάνε είναι πάρα πολλά λεφτά... έχεις την οικογένεια και τα παιδιά σου. Με παίρνει τηλέφωνο ίδια μέρα τρεις ώρες πριν να έρθει λεωφορείο μου... λέει «Λόρα δεν θα φύγεις γιατί εγώ δεν μπορώ να ταξιδεύω».... «Πώς δε θα φύγω; Αφού χάλασα τόσο λεφτά, χίλια λεβ για φαγητά και τα λοιπά και δε θα φύγω; Τι μου λες τώρα;» Και αυτή λέει «αν θέλεις να ταξιδέψεις με άλλες γυναίκες χωρίς εμένα»... «Θέλω», λέω, «Μου είπες ρίσκο; Εγώ ρισκάρω όλη ζωή, θα ρισκάρω και τώρα!». Φεύγω. Παίρνω το λεωφορείο, με περιμένει στη Φιλιπούπολη ο γιος μου και πάμε εκεί και μας έχει πει τριακόσια δολάρια και μου δώσανε στα χέρια... από πού να έχω τόσο δολάρια; Έχω μαζέψει από οικογένεια, από φίλες δολάρια... και θυμάμαι είχα δεκαπέντε χιλιάδες δραχμές και τριακόσια δολάρια... να πάρω κάρτα για τηλέφωνο ξέρω 'γω αν έχω ανάγκη... και μας μάζεψε σε ένα εστιατόριο και λέει «Λόρα θα δώσεις ακόμα τριακόσια δολάρια». «Πώς θα δώσω; Αφού σου έχω δώσει τριακόσια δολάρια»... ακόμα τριακόσια δολάρια γιατί μας ζητήσανε για τη βίζα στη

πρωτεύουσα και πρέπει να του δώσω.. τι να κάνω; Αυτή τη στιγμή πρέπει. Και με άφησε μόνο με δεκαπέντε χιλιάδες δραχμές.. και έτσι έφυγα από Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Οπότε ο λόγος που επιλέξατε την Ελλάδα ήταν επειδή είχατε ακούσει για τις γνωστές σας...

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν είχα γνωστή.

Συνεντεύκτρια: Εννοώ αυτές τις κοπέλες από την πόλη..

Συνεντευξιαζόμενη: Α ναι. Είχα ακούσει, γιατί βγάζουνε κάτι λεφτουδάκια. Όμως αν δεν έχεις δει με τα μάτια πως είναι τα πράγματα... αυτή η κοπέλα δασκάλα που μου απάντησε με γράμμα μου είπε γιατί έπαιρνε 140.000. Όμως ήτανε δασκάλα... κι εγώ μου μπήκε στο μυαλό γιατί πληρώνουνε... εξαρτάται τι δουλειά έκανες στη Βουλγαρία και αν είχες τελειώσει πανεπιστήμιο ή και αν δεν έχεις. Έτσι νόμιζα. Όμως όταν ήρθα εδώ λάθος γιατί έχεις τελειώσει δύο - τρία πανεπιστήμια πάλι βρώμικες δουλειές... καθαρίζεις σπίτια και τουαλέτες και τα λοιπά. Αυτό.

Συνεντεύκτρια: Ναι... μπορείτε να μου περιγράψετε το ταξίδι προς την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Το ταξίδι... στην αρχή όταν ανέβηκα στο λεωφορείο... και τώρα δακρύζω (έχει συγκινηθεί πολύ και κλαίει) μπορώ να σου πω νοσταλγία είναι πάντα νοσταλγία... έχουνε περάσει είκοσι χρόνια... συγγνώμη (επειδή δάκρυσε). Όμως κάθε δευτερόλεπτο... κάθε δευτερόλεπτο το μυαλό σου είναι εκεί από πού έχεις γεννηθεί και που έχεις κάνει παιδιά. Όμως ανάγκη μας έφερε εδώ (συνεχίζει να κλαίει) και όταν μπήκα στο λεωφορείο ήτανε μαζί μου τα παιδιά... και αυτοί κλαίγανε και εγώ μέσα στο λεωφορείο... και έφυγε έτσι. Ήτανε ευχάριστο το ταξίδι, ηρεμία... τότε τα λεωφορεία δεν ήτανε τόσο ωραία όπως τώρα πούλμαν... ήτανε παλιά λεωφορεία. Όμως μας φέρανε οδηγοί και τότε πριν σύνορα έπρεπε να αλλάξεις το λεωφορείο. Αλλάζεις το λεωφορείο, το ένα λεωφορείο κάθετα στη Βουλγαρία, περνάς με τα πόδια με βαλίτσες σύνορα και μπαίνεις στο άλλο λεωφορείο... ήτανε οργανωμένο όμως αυτή βόλτα κάνεις με τα πράγματά σου. Και πριν σύνορα όπως μας είπε η κοπέλα θα μας δώσουνε τα λεφτουδάκια... μοιράσανε τα λεφτά καθένας τριακόσια εξήντα ή εξακόσια τριάντα ήτανε δεν θυμάμαι δραχμές έπρεπε να έχεις στα χέρια και... το δείχνεις στο αστυνόμο εκεί.

Συνεντεύκτρια: Τα χρήματα; Γιατί;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα χρήματα και το κόκκινο διαβατήριο. Τώρα δεν περνάμε με το κόκκινο διαβατήριο, περνάμε με την προσωπική κάρτα.

Συνεντεύκτρια: Το διαβατήριο εντάξει και ταυτότητα. Αλλά τα χρήματα γιατί;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί βίζα για 'μας ήτανε για δεκαπέντε μέρες... για άλλες ήτανε για τρεις μέρες για τέσσερις μέρες... πρέπει να δείξεις αυτά τα λεφτά, γιατί μπορείς να περάσεις αυτές μέρες με αυτά τα λεφτουδάκια. Δεν πας εκεί και να μη γυρίσεις όπως εμείς δε γυρίσαμε.

Συνεντεύκτρια: Κατάλαβα. Μπορείτε να μου πείτε λίγα πράγματα για τον πρώτο καιρό εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Η ζωή μου εδώ ήτανε πολύ δύσκολο από την αρχή... δύσκολο δηλαδή επειδή άλλαζα συνεχώς δουλειές και νησιά.

Συνεντεύκτρια: Τι δουλειές ήταν αυτές;

Συνεντευξιαζόμενη: Η πρώτη δουλειά που μου βρήκαν... αυτό ήταν καλό, γιατί το γραφείο είχε βρει δουλίτσες και όταν μας φέρανε εδώ στην Ελλάδα... μας φέρανε στο γραφείο ελληνικό γραφείο λεγότανε τότε... Αλεξάνδρας στην Ομόνοια και αμέσως... Για μένα μιλάω μου δώσανε δουλειά και... δουλειά να φροντίζω μία κυρία... πώς λένε; Λούτσα... και ένας βοηθός από το γραφείο με πήγε μέχρι το λεωφορείο γιατί δεν ήξερα τίποτα. Όταν έρθεις από ένα μικρό πόλη όπως εσύ από μικρό χωριό και να μένεις στην Αθήνα είναι πάρα πολύ δύσκολο και για μένα ήτανε πολύ δύσκολο και... δεν ήξερα τίποτα και μου δώσανε μία λίστα... αυτό ήτανε πιο τραγικό για μένα. Μία λίστα με το όνομα του κύριος ποιος θα με περιμένει Λούτσα. Και έπρεπε να το βάλω μπροστά μου αυτό το χαρτί με το όνομα του κύριος. Και «θα κοιτάς», λέει, «το χαρτί με όνομά σου θα κρατάει ο κύριος... εκεί θα σε περιμένει Λούτσα». Με άφησε αυτός βοηθός μέσα στο λεωφορείο και είπε σε μια κυρία, το ρώτησε «κι εσείς πάτε Λούτσα; Σε παρακαλώ να πείτε στην κυρία να κατεβεί εκεί». Ήτανε Αύγουστος... Ιούλιος στην αρχή του Αυγούστου... 25 Ιουλίου.

Συνεντεύκτρια: Μόλις είχατε έρθει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ίδια μέρα... ίδια μέρα, ίδια ώρα. Δύο η ώρα ήρθα, δυόμιση αμέσως με βάλανε στο λεωφορείο να φύγω να πάω Λούτσα. Και τι να σου πω; Πρώτη φορά είδα μία κυρία που μοιάζει η μητέρα μου... αυτή τη κυρία που έπρεπε... αυτό μου μπήκε στο μυαλό... έπρεπε να μου πει που θα κατεβώ... γιατί μου έκανε εντύπωση; Γιατί εγώ δεν είπα σε κανείς γιατί φεύγω... γιατί ήρθα μόνο στην αρχή στο μυαλό μου ήταν να έρθω μόνο για ένα μήνα και δεν είπα ούτε στη δουλειά μου.... Είπα μόνο αυτός που δούλευε μαζί και στην οικογένειά μου. Άντρας μου και τα παιδιά μου... αυτοί ξέρανε. Κανείς άλλος... ούτε πεθερά μου, ούτε μαμά μου και αυτό μου έκανε εντύπωση... αυτή γυναίκα ίδια μητέρα μου ήτανε που θα μου πει που να κατεβώ και φτάσαμε. Μου έκανε εντύπωση, γιατί αριστερά δεξιά μέχρι να φτάσεις Λούτσα, δεν έχω πάει τώρα να δω σίγουρα έχει αλλάξει... σαν χωράφια πολύ άσχημο δηλαδή για μένα ήτανε και γιατί δεν ήξερα που πηγαίνω που πάω... και στο άλλο χωριό πηγαίνω; Δεν ήξερα γιατί είναι ένα μακρινό περιοχή. Και φτάσαμε εκεί. Μου είπε η κυρία να κατεβώ, κατέβηκα και είδε ο κύριος εγώ κρατάω αυτό το χαρτί, ένα τεράστιο χαρτί και ο κύριος και μου παίρνει βαλίτσα και μπήκαμε μέσα στο σπίτι. Αυτό ήτανε πάλι θα πω πολύ τραγικό για μένα... δεν ξέρω γιατί και ποτέ δεν θα το ξεχάσω...

Συνεντεύκτρια: Πόσο καιρό μείνατε εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί έμεινα πάρα πολύ λίγο... είκοσι μέρες. Ήτανε ευχαριστημένος ο κύριος κι εγώ γιατί ήτανε ένα σπιτάκι με αυλή, λουλουδάκια πολύ ευχάριστο... όμως ήταν πολύ άρρωστη η κυρία και έπρεπε να μπει στο νοσοκομείο. Δεν ήξερα ελληνικά και αυτός κύριος μου δείχνει βαλίτσα και έτσι με το χέρι (το κουνάει) γιατί να φύγω. Παίρνω τηλέφωνο το γραφείο και λέω «κάτι μου λέει ο κύριος εγώ δεν καταλαβαίνω»... Αυτή η κυρία στο τηλέφωνο λέει «Λόρα μη στεναχωριέσαι»... και έκλαιγα στο τηλέφωνο γιατί δεν ξέρω που θα με πάει και που θα πάω. Μπορώ να βρω πάλι δουλειά; «Μη στεναχωριέσαι θα σε φέρει ο κύριος ακριβώς στο γραφείο» και έτσι έγινε. Ακριβώς στο γραφείο με έφερε και η κυρία με είδε γιατί είμαι στεναχωρημένη και μου λέει «τώρα σου βρήκα δουλειά», λέει, «όμως τώρα θα κοιμηθείς στο ξενοδοχείο, εδώ κοντά έχει ξενοδοχείο»... με πήγε στο ξενοδοχείο «...και αύριο το πρωί», λέει, «θα φύγεις θα πας Λήμνο. Θα σε πάει μία γνωστή με πήγε μέχρι Περαιά και...». Και όταν με πήγε αυτός βοηθός από το

γραφείο στο ξενοδοχείο, άφησα βαλίτσα μου και λέω θα κάνω πρόβα. Θα μπορώ αύριο το πρωί να πάω στο γραφείο; Γιατί πρέπει να περάσεις δύο δρομάκια και να πας στο ξενοδοχείο... Εε στο γραφείο. Το γραφείο ήτανε ένα μεγάλο κτήριο. Πήγα, πήγα μία χαρά, είπα καλησπέρα στην κοπέλα και πάλι γύρισα στο ξενοδοχείο, κοιμήθηκα, ξύπνησα νωρίς, παίρνω τη βαλίτσα μου και να βγω από το ξενοδοχείο και να πάω στο γραφείο. Όμως, Αθήνα δεν είναι ίδια βράδυ και ίδια το πρωί και τη μέρα. Το πρωί πάρα πολλά αυτοκίνητα, πολύ κόσμος στο πεζοδρόμιο και μπερδεύτηκα και δεν ξέρω που να πάω. Δεν έχω... μόνο μου είπε όνομα το οδός και νούμερο 34. Όμως μπορώ να πω ελληνικά 34; Στα βουλγάρικα το ξέρω μα έπρεπε να μου το πει ελληνικά να το ξέρω. Βρήκα ένα καρτοτηλέφωνο, είχα πάρει την προηγούμενη μέρα μία κάρτα, παίρνω τηλέφωνο την κοπέλα και κλαίω πάλι στο τηλέφωνο, «δεν ξέρω που να πάω» λέω. Μπερδεύτηκα, πάρα πολύς κόσμος στο πεζοδρόμιο, πολλά αυτοκίνητα, δεν μπορώ να βρω αυτό το δρομάκι που είναι το γραφείο. Και λέει «μη στεναχωριέσαι, μην κλείνεις το τηλέφωνο, πάρε ένας κάποιος άνθρωπος από το δρόμο και δώσ' του το τηλέφωνο να του το πω». Παίρνω ένας κύριος στο μανίκι, δίνω το τηλέφωνο και μιλάει η κυρία κι αυτός ο κύριος λέει «34». Πού να ξέρω λέω 34; Δεν του αφήνω το μανίκι. Λέω «θα με πας εκεί 34, δεν ξέρω που είναι». Και με πήγε ο κύριος ακριβώς εκεί. Είναι δράμα αν δεν ξέρεις μία γλώσσα σε ένα άλλο κράτος, είναι πάρα πολύ δραματικό... πάρα πολύ δύσκολο είναι. Πολύ δύσκολο. Έχω περάσει με πολλή δυσκολία. Όμως, είμαι δυνατή. Ήμουνα δυνατή και είμαι δυνατή.

Συνεντεύκτρια: Μετά πήγατε στη Λήμνο για δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι με πήγε μία γνωστή από τη Χισάρ και με πήγε εκεί Πειραιά μέχρι το καράβι, μου έβγαλε εισιτήριο και θα σε περιμένει.... Α! Πρώτα πριν να με πάει Λήμνο ένας βοηθός από το γραφείο λέει εκεί έχει.... «Θα πας Λήμνο όμως αυτή τη γιαγιά που θα φροντίζεις έχει τρεις κόρες. Η μία κόρη μένει Μαρούσι εδώ Αθήνα μου είπε όχι Μαρούσι Αθήνα. Και θα πάμε μαζί να κουβεντιάσουμε». Πήγαμε εκεί μαζί Μαρούσι και... το μισθό μου Λούτσα ήτανε ογδόντα χιλιάδες δραχμές και λέω κι εγώ: Ποπο τόσα πολλά λεφτά! Γυρνάμε λίγο πίσω, δεν πειράζει (εννοεί στην εξιστόρησή της). Δεν έχει σκάλισμα και δεν έχει τίποτα... γιατί το λέω αυτό; Γιατί συν τη δουλειά μου, όταν τελειώνω δουλειά έχουμε χωράφια και πηγαίνω μαζί με

το άντρας μου και τα παιδιά και σκαλίζουμε κάθε μέρα, διάφορα πράγματα. Και δεν έχει σκάλισμα, δεν έχει ήλιος, μέσα στο σπίτι. Δηλαδή για μένα εύκολο βγάζω τα λεφτά και... όταν με πήγανε σ' αυτήν την οικογένεια Μαρούσι αυτή τη κυρία μου έδωσε εκατόν είκοσι χιλιάδες δραχμές μισθό και... αυτή τη κοπέλα βοηθός λέει «δεν ξέρει καθόλου ελληνικά». «Δεν πειράζει», λέει, «εμείς θα γελάμε κι αυτή θα γελάει, με τα χέρια, με τα πόδια θα καταλάβουμε τι λέει», λέει. «Δεν πειράζει, η μητέρα μου και ο πατέρας μου το περιμένουνε εκεί». Και όταν... και άλλη μέρα σου έχω πει πήγα Πειραιά, μπαίνω μέσα στο καράβι και αυτή τη κοπέλα που ήτανε μαζί μου μέχρι το καράβι λέει «δεν θα σηκωθείς καθόλου, γιατί έχει αστυνομία, δεν έχεις χαρτιά και θα σε πιάσουνε». Όμως δεν ήξερε σίγουρα κι αυτή... γιατί αστυνομία είναι μόνο για μέσα στο καράβι κι εγώ κάθισα εκεί... Ζέστη πάρα πολλή μα δεν κουνιέμαι που – θε - νά. Και η μία κυρία η Ελληνίδα δίπλα μου λέει «κοπέλα θέλεις κρύο νερό;». Μα πού να ξέρω τι είναι κρύο, τι είναι ζεστό... Αφού δεν ξέρω ελληνικά! Και μου πιάνει από το χέρι το μπουκαλάκι, πάει και μου γεμίζει κρύο νερό κι έτσι έμαθα λέξη τι είναι κρύο νερό... νερό και κρύο. Και τρεις τέσσερις φορές, να είναι καλά η κυρία, μου γέμιζε το μπουκαλάκι όμως εγώ δεν κουνήθηκα καθόλου από θέση μου, σταμάτησε όταν σταμάτησε νομίζω πρωτεύουσα Λήμνο είναι Μέριμνα... Μέριμνα νομίζω είναι ή Μύρινα ή Μέριμνα. Μύρινα. Εκεί σταμάτησε το καράβι και με περίμενε η κυρία, η μία κόρη από τρεις με το αυτοκίνητό της και με πήγε δεκαεφτά χιλιόμετρα από Μύρινα, ένα χωριό δεν θυμάμαι όνομα του χωριού. Και με πήγε εκεί στο δρόμο πάλι έκλαιγα, γιατί μου φαινότανε πάρα πολύ άσχημο. Εγώ ήρθα από ένα πάρα πολύ όμορφο πόλη από τη Βουλγαρία εγώ έβλεπα στο δρόμο μόνο χωράφια. Τίποτα άλλο. Ούτε θάλασσα, ούτε τίποτα, γιατί ήτανε μακριά από θάλασσα το χωριό. Όμως λάθος σκέψη. Όταν πήγα εκεί πάρα πολύ ωραία με περιμένανε. Γιαγιά ήτανε στο κρεβάτι δεν μπορούσε να... σηκωθεί, ο κύριος ήτανε ένας γελαστός άνθρωπος πολύ καλός, χάρηκε πάρα πολύ όταν με είδε και... όμως χάρηκε μόνο για δεκαπέντε μέρες... σε δεκαπέντε μέρες πάνω στο 15 Αυγούστου πέθανε αυτός κύριος, ήρθε πολύς κόσμος και με γνώρισε εμένα... κι έτσι κάθισα με αυτό το χωριό, σε αυτό το σπίτι έξι μήνες κάθισα εκεί στο χωριό... πολύ ζεστοί άνθρωποι, πάρα πολύ καλοί... κάθε πρωί ερχότανε κάθε γειτόνισσα, κάποιος γείτονας να μου φέρει γλυκά, να μου φέρει ένα καρπούζι, να μου φέρει ένα πεπόνι, διάφορα πράγματα... κάθε βράδυ ερχότανε να με δούνε, τι κάνω.... Πάρα πολύ

ευχαριστημένη από αυτή τη δουλειά και μετά... φθινόπωρο έπρεπε να φύγουμε από κει και να πάμε Μαρούσι, αφού δεν ήξερα γλώσσα μία μέρα εκεί ακόμα στο χωριό... με τη γιαγιά μόνο. Η μία κόρη ήτανε Μύρινα γιατί είχανε μεγάλο ξενοδοχείο εκεί, οι άλλες δύο κόρες εκεί ήτανε Μαρούσι... μιλάγανε Μαρούσι, Μαρούσι που να ξέρω γιατί υπάρχει περιοχή στην Αθήνα Μαρούσι... Εγώ το μυαλό μου... εμένα το μυαλό μου πήγε σε κάποια γυναίκα Μαρούσια, γιατί έχουμε τέτοια ονόματα... οι Ρώσοι έχουνε τέτοια ονόματα. Κάποια Ρωσίδα θα είναι... Μαρούσια λέω και λένε, δε λένε Μαρούσια αλλά λένε Μαρούσι... μετά έμαθα γιατί αυτό το περιοχή λέγεται Μαρούσι και... και έπρεπε να φύγουμε εκεί να έρθουμε Αθήνα... και φύγαμε τι να σου πω; Ήρθανε πενήντα άτομα να μας χαιρετήσουνε, εμένα και γιαγιά και να μου δώσουνε από ένα μικρό δωράκι ο καθένας... δεν έχει σημασία μικρό μεγάλο, διάφορα δωράκια γιατί φεύγουμε από το χωριό και... ήρθαμε στην Αθήνα με το αεροπλάνο. Γιαγιά κι εγώ. Και πήγα Μαρούσι και μετά κάθισα για έξι μήνες και μετά έφυγε γιαγιά απ' τη ζωή και έπρεπε να αλλάξω δουλειά και μετά από κει με έστειλε ένα άλλο γραφείο που είχαμε μια κοπέλα από το χωριό μας... πάντα εγώ βρισκόμουνα δουλειά από το γραφείο. Όχι από στόμα στο στόμα. Τότε. Μόνο από γραφείο και με έστειλε Σκόπελο... από κει πήγα Σκόπελο, φρόντιζα ένα παιδάκι, άρρωστο παιδάκι και εκεί πάρα πολύ όμορφο... πολύ ωραία πέρασα εκεί... όμως εκείνη δουλειά είναι μόνο καλοκαιρινή γιατί δεν έχουνε δουλίτσα τα μαγαζιά δεν δουλεύουνε χειμώνα εκεί Σκόπελος, δουλεύουνε μόνο καλοκαίρι και δεν έχουνε τόσο εισόδημα να μου πληρώσουνε μισθό, γι' αυτό έπρεπε να φύγω κι από κει. Και από κει με έστειλε αυτό το ίδιο γραφείο Γαλαξίδι.... Κι εκεί πάλι πολύ όμορφα πολύ ωραία... αυτά.

Συνεντεύκτρια: Θα μου πείτε μερικά πράγματα για τα σπίτια που δουλεύετε τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Από 1997, 1998 μέχρι τότε δούλευα μέσα στα σπίτια, φρόντιζα ή γιαγιά ή παππούς... '97 ήμουνα εδώ Δάφνη φρόντιζα ένα παππούς... πολύ καλή δουλειά, ήμουνα μόνο νοικοκυρά στο σπίτι και παππού. Όμως πέθανε αυτός σε έναν χρόνο και τότε δεν βρήκα δουλειά να μπω μέσα στο σπίτι. Και βρήκα μία δουλειά εξωτερική....

Συνεντεύκτρια: Κι αυτή από το γραφείο;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάλι από γραφείο... από το ίδιο γραφείο μου βρήκανε δουλειά σε ένας κύριος που μένει μαζί με την οικογένειά του Χαλάνδρι. Εκεί από το πρωί μέχρι μία. Μία πρέπει να φύγω... να καθαρίσω το σπίτι και να φύγω... δύο γυναίκες δουλεύανε στο σπίτι... σε ένα άλλο σπίτι που φροντίζανε μητέρας και πατέρας του κυρίου. Αυτός κύριος ήτανε βουλευτής και αυτός κύριος με βοήθησε θέλω να πω.... Αυτός κύριος μου έβγαλε βίζα για κόρη μου κι έτσι ήρθε κόρη μου μετά.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα στη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι να πω συγκεκριμένη μέρα... μόνο για τη δουλειά ή πώς ξεκινάω από το σπίτι;

Συνεντεύκτρια: Από το σπίτι...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ξυπνάω 6:30 να φτιάξω το σπίτι, να φτιάξω πρωινό... και φεύγω 8:00-7:45 φεύγω... 8:15 εξαρτάται αν είναι πιο μακριά μπορεί να είμαι 8:30 εκεί στη δουλειά... συγκεκριμένη δουλειά θα σας πω Βούλα. 8:20-8:30 είμαι εκεί σ' αυτό το σπίτι... ξεκινάω από τακτοποίηση του σπιτιού, πρώτα να βγάλω τα ρούχα μου να βάλω τα άλλα ρούχα για δουλειά... τακτοποίηση τι θα πει; Να αλλάξω σακούλες στις τουαλέτες να βάλω καινούριες... να μαζεύω τα σκουπίδια έξω και σκουπίδια στη κουζίνα, να μαζεύω τα ρούχα που είναι στο μπάνιο στο καλάθι τα βρώμικα ρούχα και να κατεβώ κάτω να βάλω το πρώτο πλυντήριο. Μετά να μαζεύω τα ρούχα που έχει στεγνώσει από προηγούμενη μέρα, να το διπλώσω και να είναι έτοιμη για σίδερο να... ετοιμάσω το σίδερο δηλαδή να ρίχνω νερό να ζεσταθεί σε πέντε λεπτά... ανεβαίνω πάνω το σπίτι είναι διώροφο... ανεβαίνω πάνω. Να πλύνω τα πιάτα από δύο- τρεις μέρες στο νεροχύτη και όταν πλένω τα πιάτα και τον νεροχύτη ετοιμάζω τα πράγματα για το φαγητό, δηλαδή βγάζω τα κρέατα από κατάψυξη να το βάλω μέσα σε νερό να ξεπαγώσει το πρώτο... το δεύτερο να καθαρίζω πατάτες και λοιπά να βάζω πάλι στο νερό και... όταν κάνω τακτοποίηση ο κύριος κοιμάται ακόμα... αυτός ξυπνάει 10:30-11:00 και πρέπει να κατεβώ κάτω και αρχίζω σίδερο... 10:30-11:00 κατεβαίνει ο κύριος... με πληρώνει, μου δίνει τα λεφτουδάκια... αυτό είναι σημαντικό... πολύ σημαντικό να σας πω. Μου δίνει τα λεφτουδάκια μέσα στο χέρι... δύο φορές την εβδομάδα πηγαίνω σε αυτό το σπίτι. Μου λέει «καλή σου μέρα» και πώς είμαι με ρωτάει και φεύγει... και εγώ ανεβαίνω



πάνω, αφήνω το σίδερο, ανεβαίνω πάνω, μπαίνω μέσα στο δωμάτιό του... που έχει... που κοιμάται... ανοίγω να αερίζεται, αλλάζω σεντόνια, μαζεύω τα σεντόνια πρώτα, μαζεύω τα ρούχα στο κρεβάτι στο μπάνιο και πάλι κατεβαίνω κάτω να αδειάσω το πλυντήριο να βάλω δεύτερο πλυντήριο, απλώνω τα ρούχα, πάλι ανεβαίνω πάνω και... στρώνω το κρεβάτι. Αφού το στρώνω το κρεβάτι πάλι είναι τακτοποίηση... μαζεύω τα ρουχαλάκια που έχει αφήσει στο άλλο δωμάτιο, πάλι κατεβαίνω κάτω να τελειώνω το σίδερο αν είναι πολλά το αφήνω για άλλη μέρα για Παρασκευή... αν είμαι Τρίτη στη δουλειά. Και... πάω πάνω στην κουζίνα, μπαίνω στην κουζίνα, ανάβω το φούρνο να μπει μέσα το φαγητό, δηλαδή όλες δουλειές είναι αλυσίδα... το μυαλό σου είναι σαν κομπιούτερ... δεν μπορείς να έχεις σκέψη για το αυτό σου, για τα παιδιά, για αυτός για εκείνος... όχι. Μόνο στη δουλειά... αν ανεβείς κάτω πρέπει να ξέρεις τι να πάρεις όταν ανεβείς πάνω τι να πάρεις να μην ανεβοκατεβαίνεις συνεχώς... αυτά.

Συνεντεύκτρια: Και τι ώρα φεύγετε από κει;

Συνεντευξιαζόμενη: Φεύγω τρεις... τρεις όταν να είναι τέλειο το σπίτι δηλαδή όταν τελειώνω τα φαγητά... λέω φαγητά όχι φαγητό, γιατί κάνω τρία φαγητά για τρεις μέρες... δηλαδή τρία φαγητά, τρία είδη σαλάτες, το σερβίρω τα βάζω στα πιάτα, τα ζυγίζω πριν τα πιάτα.. η σαλάτα να είναι εκατόν πενήντα γραμμάρια, το φαγητό, κάθε φαγητό να είναι εκατόν πενήντα και συν το φαγητό... το ένα κρέας μοσχάρι να έχει πατάτες ψημένα πάλι εκατόν πενήντα γραμμάρια, τα οποία η μπριζόλα κοτόπουλο πάλι να είναι εκατόν πενήντα και να έχει εκατόν πενήντα γραμμάρια βρασμένα μακαρόνια... αυτά λίγο να κρυώσουνε... το σκεπάζω με μεμβράνη και το βάζω μέσα στο ψυγείο να είναι έτοιμα για το βράδυ και άλλες δύο μέρες και κάνω και ένα λαδερό αρακά..

Συνεντεύκτρια: Γιατί τα ζυγίζετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα ζυγίζω γιατί ο κύριος κάνει κατάδυση αυτό το σπορ και... προσέχει τα φαγητά.

Συνεντεύκτρια: Μάλιστα. Και μετά όταν φεύγετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Και πριν να φύγω και όταν τελειώσω τα φαγητά πρέπει να βάλω τα σιδερωμένα ρούχα μέσα στα ντουλάπια... και όταν βάζεις μέσα στα ντουλάπια τα ρούχα αυτό είναι κάθε φορά μερικά φανελάκια θέλουνε τακτοποίηση, γιατί ο κύριος έχει βγάλει κάποιο φανελάκι και έχει κάνει άνω- κάτω άλλα φανελάκια.. να δεις τα πουκάμισα το έχω βάλει... συγκεκριμένη ντουλάπα έχει συγκεκριμένα χρώματα πουκάμισα... το ένα ντουλάπι έχει διάφορα ριγέ, το άλλο καρό το άλλο θαλασσί, το άλλο άσπρο και τα λοιπά... και αν έχει βγάλει αυτά τα τρεις τέσσερις μέρες κάποια πουκάμισα έχει άδεια κρεμάστρες... πρέπει να κοιτάξω αν έχει άδειες κρεμάστρες και λίγο κενό μεταξύ με τα πουκάμισα να βγάλω... παντού να είναι όμορφο και ωραίο. Αυτό που σου λέω εγώ... αυτές λεπτομέρειες κανείς δε σου λέει τι να κάνεις σε κάθε σπίτι... εσύ όπως είσαι νοικοκυρά στο σπίτι σου πρέπει να είσαι νοικοκυρά σ' αυτό το σπίτι που δουλεύεις... και όταν κάνω αυτό κοιτάω το ρολόι.... Τώρα είναι μιάμιση... έχω τακτοποιήσει, έχω βάλει τα ρούχα, πρέπει να κάνω ηλεκτρική σκούπα... βάζω ηλεκτρική σκούπα αν δεν έχω πολύ καιρό... δεν κάνω κάθε φορά σκούπα κάτω στο υπόγειο... κάνω σκούπα μόνο πάνω. Κάνω σκούπα, τελειώνω σκούπα, πάλι κατεβαίνω κάτω ν' αφήνω σκούπα στη θέση, ανεβαίνω πάνω τι έχω; Έχω αφήσει τα μπάνια... έχω τρία μπάνια. Να κάνω το μπάνιο του κύριου που το χρησιμοποιεί κάθε μέρα και να κάνω τα δύο μπάνια, το ένα ως που είναι στο σαλόνι μόνο φρεσκάρισμα... αυτό. Και γίνεται τρεις παρά τέταρτο, τρεις παρά τέταρτο, τρεις βγαίνω... αν έχω περισσότερο δεν κοιτώ ποτέ ρολόι. Μπορεί να βγω τρεισήμισι; Μπορεί να βγω τέσσερις; Δηλαδή μπορεί να έχω δυο φορές το μήνα έχω ψώνια... έρχεται ψώνια από Σκλαβενίτη... πρέπει να περιμένω αυτό το φορτηγό... και ξέχασα να πω πριν να έρθω στη δουλειά εγώ τρεις φορές το μήνα πριν τη δουλειά μπαίνω μέσα στο σούπερ μάρκετ και ψωνίζω για αυτό το σπίτι... ξέρω τι μου λείπει και ψωνίζω... κρέατα, λαχανικά, ψωνίζω πράγματα για καθάρισμα, για το πλυντήριο και τα λοιπά και τότε ξεκινάω δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Πώς είναι μία συνηθισμένη μέρα που δε δουλεύετε; Αρχικά, πόσες φορές τη βδομάδα δουλεύετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δουλεύω την εβδομάδα τέσσερις μέρες... τα τελευταία δηλαδή. Πριν είχα κάνει πάρα πολλές δουλειές, νυχτερινή δουλειά... από μία μεσημέρι μέχρι εφτά, πρωινή δουλειά, πολλές δουλειές... δεν έγινα παιδάκι μου πλούσια...

Συνεντεύκτρια: Μία μέρα που δε δουλεύετε; Ας πούμε όπως σήμερα..

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι όπως σήμερα... λίγο πιο χαλαρή μέρα, δεν με κυνηγάει κανείς... λίγο πρέπει να σηκωθούμε, να φάω πρωινό, να πιω το καφεδάκι μου... πριν το καφεδάκι μου να πίνω δυο ποτήρια ζεστό νερό και λοιπά και τζίντζερ και μέλι... καφεδάκι, στρώνω το κρεβάτι και αν έχω κάτι εξωτερική δουλειά... δηλαδή σήμερα τι θα κάνω; Θα πάω να πληρώσω το ρεύμα, το τηλέφωνο και πρέπει να μπω στην τράπεζα... κάθε βδομάδα πάω τράπεζα δίνω τετρακόσια είκοσι ευρώ κάθε εβδομάδα αν έχεις βάλει στην τράπεζα σου δίνουνε... και αυτά και να μαγειρεύω και αυτά...

Συνεντεύκτρια: Είστε ευχαριστημένη από τη δουλειά που κάνετε τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάρα πολύ ευχαριστημένη... δέκα χρόνια είμαι σε αυτά τα σπίτια. Αυτά τα σπίτια είναι μεγάλα σπίτια δηλαδή. Αυτός κύριος έχει ένα κανάλι από τηλεόραση... μπορώ να το πω δεν είναι κρυφά... είναι ο κύριος Κ. το κανάλι (όνομα καναλιού) αυτό και... μία άλλη οικογένεια αυτή τη κυρία δουλεύει στο κανάλι δημοσιογράφος αυτό το δεύτερο σπίτι και το τρίτο σπίτι είναι... Γλυφάδα. Δέκα χρόνια τα έχω αυτά τα σπίτια... δηλαδή τέσσερα μεροκάματα γιατί το ένα σπίτι έχει δύο φορές πηγαίνω.

Συνεντεύκτρια: Τα άλλα δύο σπίτια πώς τα βρήκατε; Μέσω του πρώτου κυρίου το ένα λογικά...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι θα σας πω... αυτά τα τρία σπίτια πως τα βρήκα... γιατί πριν έξι χρόνια δούλευα για ένας εφοπλιστής μεγάλωσα ένα παιδάκι το αγαπάω πάρα πολύ... το αγάπησα και το αγαπάω ακόμα είναι γεννημένο 9 Μαΐου 2006 και κάθε χρόνο 9 Μαΐου παίρνω τηλέφωνο να πω χρόνια πολλά της μητέρας της. Τώρα είναι δέκα χρονών το παιδάκι και.... Τα τελευταία χρόνια, δεκαπέντε χρόνια βρίσκουμε δουλειές με σύσταση... θέλω να πω και μπορώ να πω δεν είμαι περήφανη όμως ελεύθερα μπορώ να πω... παντού λένε καλά λόγια και με σύσταση βρίσκουμε δουλειές... αυτά τα σπίτια τα βρήκα εκεί. Από αυτή τη οικογένεια εφοπλιστή... τον ξέρουνε ο κύριος Κ., γιατί ερχότανε κάθε καλοκαίρι Πόρτο Χέλι. Ήμουνα πέντε καλοκαίρια εκεί δύο μήνες ναι... και ερχότανε εκεί και με ήξερε. Και όταν μεγάλωσε

το παιδάκι και έπρεπε να φύγω από κει η αδερφή της κυρίας Ε. με πήρε τηλέφωνο να με ρωτήσει μπορεί να δώσει τηλέφωνο του κύριος Κ.; Μετά σε ένα μήνα ο κύριος Κ. με πήρε τηλέφωνο και λέει «Μπορώ να δώσω το τηλέφωνο της κυρία που είναι δημοσιογράφος εκεί;» Και μετά με πήρε τηλέφωνο η αδερφή της αυτή τη κυρία «Μπορώ να δώσω το κύριο Τ.;;» Ήτανε μεγάλος... έκανε σπορ αυτό το... μποξ. Στην Ελλάδα μεγάλο όνομα ήτανε... «Μπορώ να δώσω τηλέφωνο στο κύριο Τ.;;» Και έτσι βρίσκουμε δουλειές δεκαπέντε χρόνια... με σύσταση μόνο.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχει κάτι που δεν σας αρέσει στη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Και Ελλάδα μ' αρέσει και Έλληνες.

Συνεντεύκτρια: Θέλω να μου πείτε λίγο πότε ήρθε ο άντρας σας και η κόρη σας... Ο άντρας σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Μπορείς να το σβήσεις; (δείχνει το μαγνητόφωνο) Να το κλείσεις και πάλι να το ανοίξεις;

Συνεντεύκτρια: Θέλετε να το πούμε στο τέλος αυτό καλύτερα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι βεβαίως.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Όσον αφορά στα χαρτιά... μου είπατε ότι ήρθατε με τη βίζα για την οποία πληρώσατε. Μετά πότε βγάλατε κανονικά χαρτιά;

Συνεντευξιαζόμενη: Χαρτιά έβγαλα από πρώτη ομάδα στην Ελλάδα όταν έχουνε ξεκινήσει να βγάζουνε εδώ πράσινες κάρτες... ένας κύριος δικηγόρος στην Ομόνοια... το έμαθα από κάποια κυρία δε θυμάμαι ακριβώς... έμαθα αυτό το όνομα και πήγα και μου έβγαλε πράσινη κάρτα και πρώτη φορά σε τρία χρόνια γύρισα από δω στη Βουλγαρία... σε τρία χρόνια. Και έτσι είχα πράσινη κάρτα... πια ισχύει δύο-τρία χρόνια, μετά ανανέωση και τα λοιπά. Όμως τώρα έχω μία βίζα μέχρι τέλος της ζωής μου.

Συνεντεύκτρια: Είχε αλλαγές για εσάς η είσοδος της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση;

Συνεντευξιαζόμενη: Αλλαγές τι θα πει; Εγώ δεν είχα δυσκολία να πηγαίνω κάθε χρόνο μετά αυτή τη πράσινη κάρτα, γιατί πάντα ήμουν νόμιμη εδώ... αν ήξερα γιατί μπορούσα να κάνω... να κολλάω ένσημα και από πριν άμα δεν ήξερα, κανείς δεν σου είπε αυτά τα χρόνια κανείς... και δεν ήξερα και πολύ αργά ξεκίνησα να κολλάω ένσημα... δεν είχα δυσκολία εγώ.

Συνεντεύκτρια: Πώς μάθατε μετά για τα ένσημα;

Συνεντευξιαζόμενη: Για τα ένσημα έμαθα (το σκέφτεται)...

Συνεντεύκτρια: Σας το είπε κάποιος;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι όχι... σαν νόμος βγήκε γιατί έπρεπε να έχεις ένσημα αλλιώς βγήκε νόμος θα κάνουνε πρόστιμο σ' αυτή τη οικογένεια που δουλεύεις... και αυτό.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η τελευταία φορά που πήγατε στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Εε τώρα το Πάσχα... Πέντε μέρες έμεινα... είχα έτσι συγκεκριμένη δουλειά και γρήγορα γύρισα... έπρεπε να δω η μητέρα μου είναι άρρωστη και πήγα.

Συνεντεύκτρια: Πόσο συχνά πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάθε χρόνο πηγαίνω... Αύγουστος γιατί... Αύγουστος αυτές οικογένειες φεύγουνε πάνε διακοπές και θέλω... δεν το κρύβω δεν θέλω να χάσω τα λεφτουδάκια μου... γιατί αν λείπουνε αυτοί θα λείπω και εγώ... μπορεί να λείπω μία βδομάδα παραπάνω, δεν έχουνε παράπονα, όμως έχω μία γυναίκα που κάνει αλλαγή... τώρα που έλειπα πέντε μέρες αφήνω το τηλέφωνο αυτή τη κυρία και το φωνάζουνε αυτή τη κυρία αν έχουνε ανάγκη για σίδερο και τα λοιπά...

Συνεντεύκτρια: Έχετε συγγενείς σας στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν έχω, δεν έχω... η κόρη μου μόνο.

Συνεντεύκτρια: Άλλα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι κάνω παρέα αυτές γυναίκες, να μην πω κοπέλες (γελάει) στη χορωδία... αυτή είναι παρέα μου δεν έχω άλλες.

Συνεντεύκτρια: Τις γνωρίσατε από τη χορωδία; Ή τις ξέρατε πιο πριν;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν το ήξερα πιο πριν... έτσι τυχαία. Σου έχω πει πριν τα πράγματά μου στη ζωή μου έρχονται πάντα τυχαία. Ο γιος μου δεν ξέρω ποια χρονιά ακριβώς δούλευε εδώ δυο χρόνια στην Ελλάδα. Ήρθε και δούλευε και μετά έφυγε γιατί έχει γυναίκα και παιδάκι σου είπα και... όταν ήτανε στη δουλειά γνώρισε ένας Βούλγαρος και αυτός του είπε γιατί πηγαίνει σε κάποιο γκρουπ και χορεύει και όταν γύρισε από δουλειά ο γιος μου μου είπε «μαμά έτσι κι έτσι. Να πάρεις τηλέφωνο». «θέλω», λέω, κι εγώ νόμιζα χορεύουμε... «»θέλω να μάθω κι εγώ» και πήρε τηλέφωνο μαέστρος μας (αναφέρει το όνομα του μαέστρου) και λέω έτσι κι έτσι... και λέει «όχι εμείς δεν χορεύουμε, εμείς τραγουδάμε» «Μπορώ να έρθω να με ακούσετε αν μπορώ να τραγουδάω και να έρχομαι κι εγώ;» «Ναι βεβαίως». Και έτσι ξεκίνησε πριν δέκα χρόνια. Έτσι ξεκίνησε... γνωριστήκαμε έτσι.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι πολύ σημαντικό για μένα... παράδοση πρώτα. Δεύτερο και νομίζω δεν είναι δεύτερο, έπρεπε να είναι πρώτο, γιατί όταν μαζευόμαστε νομίζεις είσαι στη Βουλγαρία αυτό είναι το πιο σημαντικό... να περνάς καλά, να συζητάς διάφορα πράγματα... αυτό δεν ξέρω. Χαίρομαι όταν πηγαίνω εκεί.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχει κάτι που δεν σας αρέσει στην ομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάντα υπάρχει, πάντα. Υπάρχει βέβαια υπάρχει. Είμαστε διάφορες χαρακτήρες και πάντα έχει διάφορα πράγματα που... δεν σου αρέσει εσένα δηλαδή.

Συνεντεύκτρια: Στις σχέσεις μεταξύ σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι όχι σχέση... όχι. Σε κάθε άνθρωπος δεν είναι... δεν ξέρω αυτή τη λέξη πώς να πω ελληνικά και γι' αυτό δεν μπορώ να σου πω... όμως όταν πας εκεί πρέπει να σέβεσαι ο άνθρωπος απέναντί σου... να... αυτές... υπάρχει συγκεκριμένες ώρες που δεν πρέπει να συζητάς, δεν πρέπει να κάνεις φασαρία και τα λοιπά... αυτό δεν καταλαβαίνουν. Αυτό δεν μ' αρέσει... πρέπει να είσαι.... Αν σου

πούνε συγκεκριμένη ώρα ε ανθρώπινο είναι μπορείς να... αργήσεις πέντε λεπτάκια αλλά όχι μία ώρα... αυτό. Κατάλαβες;

Συνεντεύκτρια: Ναι. Θα θέλατε η Rodina να ασχολείται και με άλλα θέματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Τι απάντηση να σου δώσω; Δεν ξέρω... αυτό που έκανε μ' αυτήν τη βεγγέρα πάρα πολύ μ' αρέσει και νομίζω μπορούμε να ασχοληθούμε με άλλα θέματα..

Συνεντεύκτρια: Ποια βεγγέρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Βεγγέρα αυτήν την παραδοσιακή δεν ήσουνα τότε;

Συνεντεύκτρια: Στις 3 Μαρτίου;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι πριν 3 Μαρτίου έκανε αυτή τη παραδοσιακή βεγγέρα πάλι σε αυτό το θεατράκι τρεις φορές το έχουμε κάνει... όμως σίγουρα έλειπες, δεν ήρθες. Πάρα πολύ ωραία... πάρα πολύ ωραία.

Συνεντεύκτρια: Γιορτή δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι γιορτή. Αυτό είναι.... Παλιά όταν η οικογένεια είχε κορίτσια μια κοπέλα έτοιμη να παντρευτεί μαζεύονταν κόσμος από μία περιοχή... αυτές είναι μαχαλάδες παραδοσιακά, έχετε τέτοια λέξη και εσείς το ξέρω.... Μαζεύεται κόσμος να βοηθήσουνε για τη προίκα και αυτό το θέμα ήτανε αυτή τη βεγγέρα... και δείξαμε μία οικογένεια, εγώ έπαιξα τον ρόλο της γιαγιάς και... πώς να σου πω;

Συνεντεύκτρια: Ναι το θυμάμαι που το κάνατε πρόβα..

Συνεντευξιαζόμενη: Α θυμάσαι; Αυτό... αυτό ήτανε και έγινε πάρα πολύ ωραία. Και μπορούμε... μερικοί άνθρωποι πηγαίνουνε και χορεύουνε αλλά εγώ λόγω ηλικίας δεν πηγαίνω.

Συνεντεύκτρια: Με τις υπόλοιπες γυναίκες συναντιέστε και εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Μόνο μερικές... δεν μπορείς να κάνεις συζήτηση με άλλες, δηλαδή εγώ μπορώ να πω γιατί είσαι πάρα πολύ νέα πιο νέα από μένα... είσαι, να μην πω εγγονή μου, το παιδί μου... να κάνεις συζήτηση με ένας άνθρωπος, κι εγώ

δύσκολο λέω τη λέξη «φίλος», πρέπει να το κτίσεις σαν το σπίτι... δεν μπορείς έτσι να βγαίνεις έξω και να συζητάς... έτσι το καταλαβαίνω εγώ. Γι' αυτό σου λέω...

Συνεντεύκτρια: Σε περίπτωση που χρειαστήκατε κάτι σας βοήθησε κάποια από τις γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Συγκεκριμένο όνομα μπορώ να σου πω... πριν τρία χρόνια πολύ σοβαρή εγχείριση έκανα και... ένα μήνα δεν ήμουνα πολύ καλά μόνο συγκεκριμένη κοπέλα, η Μιλένα, κάθε βράδυ με πήρε τηλέφωνο... η Μιλένα όχι οι άλλες. Κανείς. Ούτε μαέστρος.

Συνεντεύκτρια: Γιατί πιστεύετε ότι έγινε αυτό;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν μπορώ να σου πω. Δεν ξέρω.

Συνεντεύκτρια: Έχει γίνει κάτι και να βοηθήσατε εσείς;

Συνεντευξιαζόμενη: Και τώρα αυτή τη στιγμή βοηθάω... έχει γίνει και έχουμε βοηθήσει. Μία κυρία που έχει πεθάνει βοηθήσαμε. Και πάλι εγώ το σπρώχνω. Και ποτέ δε λέω το όνομά μου. Λέω από το γκρουπ Rodina. Η μία κοπέλα αυτή τη στιγμή είναι άρρωστη πάρα πολύ κάνει χημειοθεραπεία. Όμως το γκρουπ δεν ξέρω αν το ξέρει... σίγουρα το ξέρει. Δεν έχει πει ούτε λόγια. Εγώ πήγα πράγματα... η μία γνωστή μου πάλι πριν πέντε χρόνια έκανε πάρα πολλή χημειοθεραπεία... πολύ δύσκολη μπορώ να πω... και... το έχω βάλει στόχο για ένα χρόνο κάθε εβδομάδα για είκοσι ευρώ να ψωνίζω κάτι γιατί αυτές γυναίκες δεν δουλεύουν. Πώς θα ζούνε δηλαδή; Κάθε εβδομάδα έπαιρνα πράγματα είκοσι ευρώ. Δεν είναι πολλά. Τόσο μπορούσα.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε μερικές εκδηλώσεις στις οποίες έχετε συμμετάσχει με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι μερικές... τώρα 24 Μαΐου είχαμε μεγάλη γιορτή Κύριλλο Μεθόδιο... όμως δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα και τώρα Κυριακή μαζευόμαστε στην εκκλησία μας. Ξέρεις πού είναι η εκκλησία;



Συνεντεύκτρια: Ναι ναι ξέρω. Στους Αγίους Αναργύρους. Είναι σημαντικό για εσάς να συμμετέχετε σε αυτές τις γιορτές;

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτές γιορτές έχουμε μεγαλώσει. Αυτές γιορτές έχουνε μπει στο αίμα μας. Τρίτη Μαρτίου αυτή είναι σημαντική μέρα γιατί έχουμε διώξει Τούρκοι... πεντακόσια πενήντα χρόνια. Έχουμε ονόματα σαν... εδώ σαν Κολοκοτρώνη και τα λοιπά τέτοια ονόματα μεγάλα... Μπλέφσκι και Ρότεφ... δεν μπορούμε να το ξεχάσουμε. Αυτά τα ονόματα εμείς ζούμε, εμείς έχουμε μεγαλώσει. 24 Μαΐου πώς δεν είναι σημαντική μέρα; Κύριλλος και Μεθόδιος... αυτοί οι άνθρωποι έχουνε δώσει αλφαβητάριο... έχουνε κάνει άλφα - βίτα. Αυτό είναι.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα;

Συνεντευξιαζόμενη: Δηλαδή;

Συνεντεύκτρια: Με τους υπόλοιπους ανθρώπους από τη Βουλγαρία που ζουν στην Αθήνα...

Συνεντευξιαζόμενη: Εμείς μπορώ να πω ελεύθερα είμαστε λίγο άγριος λαός και δεν κάνω παρέα με άλλες...

Συνεντεύκτρια: Με ποια έννοια άγριος;

Συνεντευξιαζόμενη: Δηλαδή όταν συζητάς κάτι, όταν βγαίνεις κάπου με... κάποιος θα σου κάνει κακό... με τέτοια σκέψη. Λέω αλήθεια δεν μπορώ να κρύβω και... έχω κάνει παρέα και συγκεκριμένη θέλω να είναι χαρακτήρα όπως το θέλω εγώ... όπως με τραβάει.

Συνεντεύκτρια: Γνωρίζετε άλλες ομάδες ατόμων από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Δηλαδή;

Συνεντεύκτρια: Όπως είναι η Rodina ας πούμε... άλλες ομάδες ή σύλλογοι...

Συνεντευξιαζόμενη: Ε όχι... δεν έχω τόσο χρόνο, όχι τόσο... καθόλου. Δεν έχω...

Συνεντεύκτρια: Μου είπατε ότι στα μαθήματα χορών δεν πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν πηγαίνω. Δεν πάνε τα πόδια μου. Ήθελα πάρα πολύ. Ήθελα και θέλω. Το ένα είναι να θέλεις, το άλλο είναι να μπορείς.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Γνωρίζετε άλλες ομάδες μεταναστριών στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν το γνωρίζω.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Σημαντικό όχι, έχω οικογένεια δεν μου λείπει κάτι. Για μένα είναι σημαντικό πάντα οικογένειά μου... τα παιδιά μου... δεν μου λείπει. Έχω συγκεκριμένη μία τα τελευταία χρόνια μια κυρία... τώρα είμαστε μαζί Κυριακή, βγήκαμε έξω... εμένα με τραβάει άνθρωπος που μπορείς να πάρεις κάτι, να μάθεις κάτι... αυτό μ' αρέσει. Μπορεί να είναι και πιο μικρός δεν πειράζει... πάντα μ' αρέσει να μαθαίνω... κι από σένα μπορώ να μάθω κάτι δεν με πειράζει η ηλικία.

Συνεντεύκτρια: Κάνετε παρέα με άτομα από την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάρα πολύ. Έχουμε οικογένεια... μπορώ να πω φίλοι... ό,τι ώρα και να τηλεφωνήσω θα με βοηθήσουνε. Αυτή τη οικογένεια έχουν έρθει στη Φιλιππούπολη, το άρεσε πάρα πολύ... δέκα μέρες καθίσανε στο σπίτι μου. Έχω και άλλες... μία γνωστή από Γαλλία, από Σουηδία...

Συνεντεύκτρια: Πώς τα γνωρίσατε αυτά τα άτομα;

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτή τη κυρία από Γαλλία το γνώρισα όταν φρόντιζα αυτό το παιδάκι στη παιδική χαρά... Σύνταγμα. Στη παιδική χαρά εκεί. Και χρόνια τηλεφωνάμε.

Συνεντεύκτρια: Και την οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Την άλλη την οικογένεια... από Σουηδία; Ή άλλη οικογένεια;

Συνεντεύκτρια: Τους Έλληνες.

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτή τη κυρία το γνώρισα άντρας της έτσι μας έφτιαχνε κάτι εδώ το πλυντήριο και έτσι γνωριστήκαμε... από χρόνια δηλαδή και... αυτή την κυρία,

Κ. τη λένε... αυτή τη κυρία Κ. είναι από Χαλκίδα Ψαχνά και έχουμε πάει τρεις φορές Ψαχνά είχαμε περάσει πέντε - έξι φορές πολύ όμορφες... εκεί Πάσχα πάνω στον Άγιο Ρώσο εκεί πάνω πολύ ωραία... είχαμε περάσει.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Μηδέν. Δεν έχω σχέση. Δεν έχω μεγαλώσει με θρησκεία. Τότε στο κομμουνισμό απαγορευότανε και... ούτε η γιαγιά μου. Θυμάμαι από χρόνια τέσσερα χρονών παιδάκι, τόσο πολλά. Όμως αυτή δεν πήγαινε στην εκκλησία... δεν έχω σχέση, γιατί ο πατέρας μου και ο παππούς μου ήτανε κομμουνιστής. Ο πατέρας μου από 16 χρονών, από 14 χρονών ήτανε στο REMS. REMS αυτό ήτανε κομμουνιστικό κόμμα για μικρά παιδιά. Και REMS είχαμε και στη Βουλγαρία. Και μέχρι να πεθάνει προηγούμενη χρονιά ήτανε μεγάλος κομμουνιστής. Δεν είχα σχέση. Δεν είχα σχέση με τη θρησκεία γιατί στο σχολείο δεν μπορούσαμε να μπούμε στην εκκλησία. Είχε άνθρωποι που παρακολουθούν. Μπροστά και γύρω - γύρω στην εκκλησία. Δούλευα αυτή τη δουλειά που σου είπα μυστική δεν έπρεπε να μπεις στην εκκλησία. Εμείς είμαστε μικρό πόλη και ξέρεις ο ένας και ο άλλος. Πρώτη φορά μπήκα στην εκκλησία μετά 1990. Δηλαδή 1990 ακριβώς 1991 μπήκα Πάσχα να δω πως είναι... έπεσε κομμουνισμός 1990. 1991 μπήκαμε όλη η οικογένεια και όλη η γειτονιά μπήκαμε να δούμε πως γίνονται τα πράγματα. Από περιέργεια, όχι γιατί πιστεύαμε. Τώρα όταν πάμε στην εκκλησία και τώρα όταν είμαστε κάπου άλλοι κάνουνε σταυρό, εγώ δεν κάνω τον σταυρό. Και έχω προσέξει δύο- τρία δεν κάνουν, γιατί δεν έχουν μάθει... δεν κάνουνε σταυρό. Όμως τώρα η κόρη μου αφού έχει το παιδάκι και θέλει πολύ καλά (γελάει) να το μεγαλώσει και είναι και μεγάλη... και πιο μεγάλες είναι πιο καλές μαμάδες θέλω να το... πω και κάθε πρωί και κάθε βράδυ λέει αυτή τη θρησκευτική πώς το λένε;

Συνεντεύκτρια: Προσευχή;

Συνεντευξιαζόμενη: Προσευχή.

Συνεντεύκτρια: Έχει σχέση όμως και το ότι έχει παντρευτεί και Έλληνα μάλλον...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έχει παντρευτεί. Θέλει, όμως, το καλύτερο για το παιδί και γ' αυτό πηγαίνει και στην εκκλησία και το παιδάκι και έκαναν και... θρησκευτικό

γάμο και τέτοιο... βάφτιση... αυτά. Εγώ όχι. Ούτε σταυρό δεν κάνω. Όχι γιατί δε θέλω δεν είναι μέσα μου. Δεν είναι μέσα μου. Μπορώ να μπω στην εκκλησία να ανάψω ένα κεράκι έχω προσέξει και δεν μου τρέμει η καρδιά μου, γιατί είμαι μέσα... ότι τρέμει και να ηρεμήσω κάπου. Όχι. Δεν έχω ανάγκη.

Συνεντεύκτρια: Πώς σκέφτεστε τη ζωή σας μετά από δέκα χρόνια;

Συνεντευξιαζόμενη: Με το μπαστούνι (γελάει). Εγώ ακριβώς. Γιατί είμαι 63. Τι να σκέφτομαι...

Συνεντεύκτρια: Ας πούμε σκέφτεστε τη ζωή σας εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Αν με ρωτήσεις εγώ σκέφτομαι ζωή μου εκεί... ναι. Έχω... μια γκαρσονιέρα έχω πάρει για τα γεράματα στη Φιλιππούπολη. Φιλιππούπολη είναι πολύ ωραίο πόλη και είναι καλά είναι να πας να το δεις... γιατί έχουμε σχέσεις πάρα πολύ... ελληνικές σχέσεις. Φιλιππούπολη και το όνομα το λέει... δεν πάω τώρα γιατί δεν έχω σύνταξη... αυτό με σταματάει. Αυτό το εμπόδιο έχω... όμως... έχω κάνει χαρτιά δύο - τρεις φορές και γυρνάνε πίσω, γιατί δεν έχω τόσο... δεν είναι σαν εδώ να έχεις ένσημα... είναι άλλο σύστημα εκεί στη Βουλγαρία. Εδώ έχω βγάλει μια μικρή σύνταξη να μην σου πω πόσο είναι... εκατό ευρώ είναι για τρεις χιλιάδες ένσημα. Τι να πεις; Γι' αυτό δουλεύω... κρατάω αυτά τα τέσσερα μεροκάματα... γιατί πώς θα κρατάω τη ζωή μου; Πρέπει να πάω και να πνιγώ... και έχω βάλει τα χαρτιά μου για εδώ... πώς το λένε; Για... συμπλήρωμα. Περιμένω από 2012, τώρα είμαστε 2016 και ακόμα... όχι από 2013 και μου λένε πάντα «κυρία να έχετε υπομονή» Δουλεύουνε τα χαρτιά 2012. '16 είμαστε. Συμπλήρωμα να γίνει λίγο πιο μεγάλη δηλαδή.. και εκεί στη Βουλγαρία θα βγάλω κάτι αν βγάλω και έτσι βλέπω τα γεράματά μου..

Συνεντεύκτρια: Μάλιστα.

Συνεντευξιαζόμενη: Θέλω να σταματήσω. Θέλω. Είπαμε ένα είναι να θέλεις, άλλο είναι να μπορείς. Δεν μπορώ.

### **Γ. Τρίτη Συνέντευξη – Ζλάτκα (62 ετών)**

Συνεντεύκτρια: Σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ μεγάλωσα στην... στο Γκάμπροβο μία πόλη που βρίσκεται στο κέντρο στη Βουλγαρία στη πρόποδες εκεί στο βουνό που έχουμε στη Βουλγαρία... σπούδαζα στη Σόφια. Μπορώ να πω Γκάμπροβο που αρέσει πάρα πολύ γιατί είναι... εκεί μεγάλωσα αλλά και ιστορικά έχει πολλά πράγματα που επίσης με συγκινούν πολύ.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή τι πράγματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί έχει ένα μεγάλο λόφο πώς το λένε; Ένα δρόμο που κάνανε επανάσταση... οι Τούρκοι από κει έχουν περάσει και έχει γίνει μεγάλο πόλεμο με τους Ρώσους και εμείς Βούλγαροι και... κοντά στην πόλη μας έχει παλιά πρωτεύουσα της Βουλγαρία που επίσης είναι και τώρα είναι ωραία όμορφη πόλη αλλά έχει ιστορία που είναι για μένα είναι έτσι... πάντα μου αρέσει η ιστορία και διαβάζω και με ενδιαφέρει.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Η οικογένειά σας με τους γονείς σας πόσα μέλη έχει;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω μόνο μία αδερφή και ο πατέρας μου και η μητέρα μου.

Συνεντεύκτρια: Ποιο ήταν το επάγγελμα του πατέρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο πατέρας μου ήταν υπάλληλος αλλά μπορούσε να... μάστορας έκανε πολλά πράγματα... να πούμε παπούτσια. Σαν δουλειά αλλά περισσότερο ήταν υπάλληλος. Όταν ήταν μικρός έκανε αυτή τη δουλειά... στην πόλη μου έτσι ήταν πολλοί μάστορες έτσι από τα παλιά χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Είχε σπουδάσει κάτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχει τελειώσει το πώς το λένε; Λύκειο.

Συνεντεύκτρια: Η μητέρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Η μητέρα μου ήταν μοδίστρα και αυτό είχε σπουδάσει να πούμε... είχε κάνει μαθήματα αυτό και όλη τη ζωή αυτό...

Συνεντεύκτρια: Και αυτή το λύκειο έχει τελειώσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Η αδερφή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Η αδερφή μου... είναι πιο μικρή από μένα... έξι χρόνια. Αυτή σπούδασε... μάλλον σχεδόν μαζί σπουδάσαμε το οικονομικό πανεπιστήμιο στη Σόφια... όμως αυτή σπούδασε λίγο περισσότερο και γερμανικά και κάποια πράγματα περισσότερο και τελικά πήγε στη Γερμανία.

Συνεντεύκτρια: Ζει και δουλεύει εκεί τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ζει είκοσι πέντε χρόνια και περισσότερο... εκεί παντρεύτηκε και βγήκε από τη Βουλγαρία πιο νωρίς από μένα... 1990 όταν έγινε αυτή τη αλλαγή.

Συνεντεύκτρια: Εσείς μου είπατε έχετε σπουδάσει στο οικονομικό;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι... εγώ ήμουν λογιστής, η αδερφή μου τέλειωσε στατιστική και γλώσσα επίσης.

Συνεντεύκτρια: Εσείς μαθαίνατε κάποια γλώσσα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... όλη τη διάρκεια που έχουμε και κάτι μαθήματα και στο πανεπιστήμιο αγγλικά και από μικρή και ρωσικά γλώσσα όπως ήταν στο σχολείο.

Συνεντεύκτρια: Φτιάξατε οικογένεια όσο ήσασταν στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... και μάλιστα παντρεύτηκα είκοσι χρονών. Τότε έχω το πρώτο παιδί, σπούδασα μαζί με το παιδί... μετά τέλειωσα και το άλλο παιδί που απόκτησα και έτσι..

Συνεντεύκτρια: Τι δουλειά έκανε ο άντρας που παντρευτήκατε εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Εμείς σπουδάσαμε μαζί από μικροί από μαθητές γνωριστήκαμε και ήμαστε είκοσι χρόνια μαζί και παραπάνω... σπουδάσαμε και μετά ήμασταν έτσι αρκετό καιρό πολύ καλά.

Συνεντεύκτρια: Τα παιδιά σας; Πού βρίσκονται;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα παιδιά μου είναι στη Βουλγαρία δύο αγόρια... ο ένας είναι τώρα σαράντα χρονών.. από '75... αυτός... και οι δύο σπούδασαν μηχανικός. Ο μικρός και οικονομολόγος έτσι το προφίλ... ο μεγάλος είναι τώρα στη Σόφια, πολύ καλή δουλειά έχει είναι στο κομπιούτερ, πρόγραμμα και τα λοιπά.. Ο μικρός ήταν αρκετό καιρό εδώ στην Ελλάδα... όμως μόνο για τα καλοκαίρια περισσότερο... δούλευε στην Κω στον τουρισμό... σερβιτόρος, ρεσεψιόν, μπαρ αυτά όλα έχει περάσει... όμως εδώ και δύο χρόνια είναι τώρα στη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Έχουν φτιάξει οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο μεγάλος όχι ακόμα... ο μικρός έχει φιλενάδα ζούνε μαζί.

Συνεντεύκτρια: Θέλω να μου πείτε λίγα πράγματα για τις δουλειές που είχατε κάνει στη Βουλγαρία πριν έρθετε...

Συνεντευξιαζόμενη: Πριν να έρθω σπούδασα και μετά άρχισα να δουλεύω σαν... διευθυντής πώς να το πω; Τμήμα κάναμε πώς το λένε; Υπολογισμό... αυτό ήταν στο κομμάτι λογιστική... επειδή ήμουν λογίστρια αλλά ακριβώς δεν έκανα αυτή τη δουλειά σαν λογίστρια... λίγο πώς να σου πω; Ήμουν σ' αυτό το κομμάτι... κάναμε στατιστική τέτοια λίγο πιο διαφορετικό από λογιστής... με λίγα λόγια οικονομικός. Και δούλευα σε δύο - τρία εργοστάσια μικρά στο Γκάμπροβο... το ένα ήταν δεν ήταν εργοστάσιο... είχαμε όλα τα φαρμακεία έτσι... όλα τα φαρμακεία ήταν δημόσια τότε και είχε και ένα πώς το λένε; Ένα κέντρο δηλαδή εμείς το... πώς το λένε;

Συνεντεύκτρια: Αποθήκες δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι σαν αποθήκες και οργανώναμε όλα τα αυτά.. και ήμασταν μαζί με αυτά τα φαρμακοποιία που ήταν. Πρώτα ήμουν σε ένα εργοστάσιο και μετά κάναμε αυτό και μετά... ήρθε η αλλαγή και άρχισα να δουλεύω διάφορα. Είχαμε ένα καφενείο, ο άντρας μου... κάναμε αυτό... μετά..

Συνεντεύκτρια: Το δουλεύατε εσείς;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι και εγώ δούλευα... κάναμε πώς να σου πω; Δύο - τρεις δουλειές μαζί επειδή άρχισε να μην είναι τόσο εύκολα... ιδίως μετά την αλλαγή του κομμουνιστικό σύστημα.

Συνεντεύκτρια: Ποιες ήταν δηλαδή αυτές οι δουλειές;

Συνεντευξιαζόμενη: Το καφενείο περισσότερο... μετά πάλι ήμουνα σε ένα μικρό... λογίστρια ήμουνα σε μικρό γραφείο... ασφαλιστικό γραφείο. Επίσης πάλι λογίστρια.. σε ένα... σε ένα χωριό κοντά μας πάλι έτσι... φάρμα με γάλα που κάνανε τέτοια πράγματα κι εκεί πάλι λογίστρια ήμουν..

Συνεντεύκτρια: Ήσασταν ευχαριστημένη από αυτές τις δουλειές;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι. Ήμουνα πάντα ευχαριστημένη... εντάξει τα πρώτα δεκαπέντε χρόνια δέκα να το πούμε ήμουνα πολύ ευχαριστημένη επειδή... σίγουρη δουλειά, ο μισθός καλός, πάντα μπορείς να πας διακοπές... εντάξει δεν μπορούσαμε να βγούμε έξω από τη Βουλγαρία να κάνουμε πολλά ταξίδια αλλά... η ζωή ήτανε πολύ ήρεμος... ήσυχος...

Συνεντεύκτρια: Και μετά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε μετά την αλλαγή άρχισε το μεγάλο στρες.... Δύο χρόνια ήταν πολύ δύσκολα... όμως πάλι βρήκαμε. Εντάξει μπορεί να έχει άγχος και στρες αλλά βρίσκεις τρόπο πιο δύσκολος... αρχίσαμε και δουλειές από δω κι από κει με το καφενείο και τα λοιπά... όμως ήρθε μια στιγμή που ήταν πιο δύσκολο και τότε έτσι άρχισα να σκέφτομαι για κάτι άλλο.

Συνεντεύκτρια: Ποια χρονιά ήρθατε εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: 1997 στην αρχή - αρχή... αλλά ήρθα... επειδή έφτασε τότε, η Βουλγαρία ήταν πολύ δύσκολες στιγμές.. ήρθε αλλαγή στο... πώς να σου πω; Στο... στη λεβ είχε εκεί πολλή αλλαγή και... δεν μπορούσαμε να πληρώσουμε τίποτα και όταν μένεις χωρίς δουλειά δεν ξέρεις τι να κάνεις και... τότε έτσι άρχισε πάρα πολύ και δεν είχα και δουλειά έτσι για ένα χρόνο δεν είχα σταθερή δουλειά που με αγχώνει αυτό... και πώς να πω; Άρχισα να σκέφτομαι να βγω έξω να δουλέψω... και ήρθα εδώ ειδικά στην Ελλάδα, είχα μία φιλενάδα εδώ και... αυτή που δούλευε, δούλευε σε ένα σπίτι που... αυτός ήταν ζωγράφος και είχε φίλος ζωγράφος που... είχε ανάγκη για τη γυναίκα του και δηλαδή είχα κάτι σίγουρο... γι' αυτό...



Συνεντεύκτρια: Οπότε ο λόγος για τον οποίο διαλέξατε την Ελλάδα είναι το ότι ήταν η γνωστή σας εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι και ήταν κοντά...

Συνεντεύκτρια: Ας πούμε ήταν και η αδερφή σας στη Γερμανία...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι και ήταν κοντά και βρήκε αυτή τη δουλειά έτσι δεν ήμασταν 100 % σίγουροι... η αδερφή μου στη Γερμανία κάπως δεν μπόρεσε να με βοηθήσει να πάω εκεί.

Συνεντεύκτρια: Η γνωστή σας που ήταν εδώ σας είχε πει κάποια πράγματα για τη ζωή εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι μου έχει πει... δηλαδή είχαμε κόσμο από 1990 όταν έγινε η αλλαγή, πολύς κόσμος βγήκε από τη Βουλγαρία και περισσότερο στην αρχή η Σόφια που ήξερε τα γεγονότα πιο πολύ άρχισαν να φύγουν... να φεύγουν στη Γερμανία, Αμερική, Καναδά, Παρίσι... αυτό ήταν το προορισμό. Και μετά με τα χρόνια και Ισπανία έτσι ήταν πιο μεγάλη... όμως με τα χρόνια εμείς αρχίσαμε και εδώ... επίσης και Ελλάδα ήταν έτσι... αρκετό κομμάτι να ερχόμαστε εδώ... πιο γρήγορα, πιο εύκολα, πιο κοντά, γνωριζόμαστε... για μένα ειδικά η Ελλάδα είναι πολύ κοντά μου, επειδή εγώ από μικρή μου άρεσε η μυθολογία, ιστορία, αρχαία Ελλάδα, όλα αυτά... δεν μου ήταν... μου ήταν γνωστά. Στο σχολείο είχαμε μάθει για Όμηρος, Ιλιάδα και όλοι αυτοί μου άρεσαν με κάποιο τρόπο και μου ήταν κοντά... και μου κάνει εντύπωση εμείς οι Βούλγαροι κάπως... έχουμε αρκετά κοινά πράγματα... και μας αρέσει και τα τραγούδια, τρόπος ζωής... παρ' όλο που εσείς είστε πιο ανοιχτοί σαν χαρακτήρα... εμείς είμαστε πιο κλειστοί. Όπως το βλέπω από τη δική μου μεριά... όλοι δεν είμαστε αλλά... περισσότερο ένας Βούλγαρος είναι πιο κλειστός σαν χαρακτήρα και αυτά...

Συνεντεύκτρια: Τι κοινά νομίζετε ότι έχουμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Πώς να σου πω; Πρώτα που είμαστε γείτονες. Κοινά από την ιστορία... στα παλιά χρόνια όταν είχαμε βασιλιάδες, το κοινό τι ήταν; Οι περισσότεροι είχανε πώς να σου πω; Όχι οι περισσότεροι... παρ' όλο που είχανε και

πόλεμο μεταξύ σας... είχανε και... πώς να σου πω; Ζούσανε και μαζί... οι δικούς μας ήρθανε στη Κωνσταντινούπολη, κάνανε μαθήματα, πήρανε αυτόν τον πλούτο που είχε... Βυζαντινοί τότε... δηλαδή οι Βυζαντινοί και η παλιά Βουλγαρία που είχαμε, είχανε πολλά κοινά... εντάξει το πόλεμο και αυτό είναι κομμάτι αλλά εγώ το βλέπω επίσης... το βλέπω νορμάλ... αυτό είναι σαν να έχεις ένα γείτονα... μπορεί κάποια φορά τσακωνόμαστε αλλά στο κάτω - κάτω είναι γείτονα και... όταν γίνεται για κάποια βοήθεια... έτσι το... για μένα είναι τουλάχιστον. Και τι κοινό; Τούρκοι επίσης... κι εμείς είχαμε έτσι αρκετό καιρό... εμείς πεντακόσια χρόνια, εσείς τετρακόσια χρόνια και όταν εμείς ήμασταν κατάσταση πιο... χειρότερη ας πούμε από σας... επειδή εκκλησία ήταν για μας μόνο ελληνική γλώσσα. Το σχολείο είναι ελληνική γλώσσα. Εσείς όμως κρατήσατε αυτό... είναι μεγάλο κομμάτι και είναι προτεραιότητα. Αλλά γι' αυτόν τον λόγο ζούσαμε μαζί... ελληνική γλώσσα, για εμάς δεν ήταν άγνωστη... και αυτό που θυμάμαι κι αυτοί οι πώς να σου πω; Που κάνανε επανάσταση είχαν μαζί τους κάποιες συμφωνίες... εντάξει δεν καταλήξανε όλα όπως... είχανε πει και θα βοηθήσουν έναν άλλον αλλά όλα δεν είναι όπως το λες... στην πράξη είναι πιο διαφορετικό αλλά είχανε κι αυτά μεταξύ τους.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε το ταξίδι σας προς την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήταν πολύ δύσκολο για μένα... (σκέφτεται). Εγώ το θεωρώ και... όλοι άνθρωποι δεν είμαστε ίδιοι... κάποιους να πούμε μπορούν να κινούνται πιο εύκολα... οι άλλοι προτιμούν να είναι στον τόπο που είναι σπίτι του... και όσο να είναι δύσκολα μένουν εκεί... εγώ πολλά χρόνια δεν το σκεφτόμουν θα βγω από τη Βουλγαρία... Πριν '84 ήρθα εδώ σαν τουρίστρια στην Ελλάδα... μου άρεσε αλλά ποτέ δεν το σκεφτόμουν και να έρθω εδώ... αλλά και πώς έγινε εγώ δεν μπορώ να πω... αυτά... αφορμές δεν είχα δουλειά, τα παιδιά σκεφτόμουν θα σπουδάζουν και θέλουν βοήθεια, ο άντρας μου ήταν άρρωστος και είχε σοβαρή αρρώστια... εντάξει δύσκολα ήταν και αυτό... και βρήκα φίλη που να με βοηθήσει και... όταν όμως... ταξίδευα με ένα λεωφορείο. Τότε έτσι είχε λεωφορεία που έχουν προορισμό... Ρούσεκ, Γκάμπροβο, Σόφια, Θεσσαλονίκη, Αθήνα έτσι... Και θυμάμαι τότε αυτή τη μέρα... ο άντρας μου δεν ήταν δε συμφωνούσε να φύγω κι εγώ έπρεπε να φύγω μόνη μου και... τα παιδιά μου ήρθανε στο λεωφορείο... ήτανε πολύ δύσκολα (έχει δακρύσει)... αυτά. Ήρθα εδώ, δεν ξέρω που είμαι, ήρθε η φιλενάδα μου... δεν

μπορώ να πω... ήμουνα πολύ τυχερή... πάρα πολύ τυχερή. Για δύο μέρες ήμουνα έτσι στο ξενοδοχείο και... αισθανόμουνα πολύ χάλια... χωρίς... δεν ήξερα που πατάω.

Συνεντεύκτρια: Ήρθατε κατευθείαν στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι και δύο μέρες...

(Χτύπησε το τηλέφωνο - μικρή διακοπή)

Συνεντεύκτρια: Πριν έρθετε, υπήρχαν κάποιες προετοιμασίες που έπρεπε να κάνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι ναι... υπήρχαν. Και τότε πολύ δύσκολα γινόταν αυτό... βίζα έπρεπε να πας να πάρεις από τη Σόφια και είχε τέτοια γραφεία που πληρώνεις... και έτσι πιο γρήγορα να περάσεις... επειδή πολύς κόσμος πάρα πολύς. Εγώ μάλλον μπόρεσα να περάσω επειδή ήμουν εντάξει σε όλα τα χαρτιά... και μπόρεσα να περάσω χωρίς αυτό το γραφείο αλλά πλήρωσα επειδή είναι γρήγορα... και αν θέλεις μόνος να το βγάλεις πρέπει να περιμένεις μέρες, ουρές και πολλά άλλα τέτοια... εγώ πλήρωσα και έτσι ήρθα... είχα βίζα για τρεις μήνες... αλλά εγώ έτσι τότε κάπως πρόσεξα η πληροφορία τι γίνεται ήθελα να έρθω νόμιμη. Και διάβασα και... έτσι έλεγαν και σύντομα θα βγει νόμος που να μας επιτρέπουν νόμιμα να είμαστε στην Ελλάδα και... και αυτό έπαιξε ρόλο, επειδή είχα ελπίδα τότε που το διάβασα τέλος '96 και λέω τρεις - τέσσερις μήνες θα περάσω και θα έρθει ο νόμος ο καινούριος... εντάξει πέρασε ένα χρόνο, λίγο παραπάνω έτσι πολύ γρήγορα... δεν έχω αυτό το άγχος και... είμαι παράνομη. Επίσης αυτό για μένα ήταν πολύ σοβαρό λόγο που θα έρθω εδώ... και να μπορώ να καταφέρω να είμαι νόμιμη. Αν δεν ήταν νόμιμη δεν θα μπορούσα... δεν ξέρω.

Συνεντεύκτρια: Ήρθατε μόνη σας; Ή ήταν μαζί σας και κάποιος γνωστός;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι μόνη μου. Εντάξει το λεωφορείο ήτανε όλοι Βούλγαροι είμαστε... γι' αυτόν τον λόγο ήρθανε. Ήτανε ένα γραφείο που οργανώνει αυτό το ταξίδι... επειδή τότε δεν μπόρεσες να περάσεις τα σύνορα εύκολα... πάλι εκεί αυτό το γραφείο το τακτοποιεί και περνάς.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Τώρα μπορείτε να μου πείτε λίγα πράγματα για τη ζωή σας από όταν ήρθατε εδώ; Μου είπατε τις πρώτες μέρες πήγατε σε ένα ξενοδοχείο..

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι και μετά... η φιλενάδα μου αυτή που δούλευε εκεί με έφερε εδώ... εδώ ακριβώς σ' αυτό το δωμάτιο ένα βράδυ δέκα η ώρα και μιλήσαμε. Εγώ δεν ήξερα ούτε μια λέξη... κάποια πράγματα έτσι είχα μάθει αλλά ουσιαστικά δεν ήξερα τίποτα... η φιλενάδα μου ήταν μεταφράστρια και μετάφρασε αυτό που έπρεπε να κάνω... με γνώρισε και με γνώρισε σ' αυτό το άτομο που έμενε... αυτός ο ζωγράφος.

Συνεντεύκτρια: Είχατε έρθει για τη γυναίκα του;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι που ήτανε πολύ άρρωστη... ήταν στο κρεβάτι από τον καρκίνο... και δεν είχε καθόλου ελπίδα. Γύρω στους οχτώ μήνες έπρεπε να την προσέχω.... Και μετά πέθανε.

Συνεντεύκτρια: Και μετά τι κάνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Και μετά έμεινα σ' αυτός ζωγράφος.. επειδή αυτός ήταν μόνος... είχε κάποιους συγγενείς, ξαδέρφια, γνωστούς... τότε ήτανε εβδομήντα χρονών και ήταν έτσι εργατικός άνθρωπος αλλά.... Δεν είχε μάθει να ζει μόνος και ήταν πάρα πολύ πώς να σου πω; Ψυχολογικά λυπημένος και κάπως έτσι μεταξύ μας έγινε πολύ καλή φιλία, εμπιστοσύνη... κι εγώ επίσης μαζί του παρηγοριά κι αυτός αισθανότανε καλά και μέσα στο σπίτι έκανα τα πάντα. Τον πρόσεξα, έκανε έκθεση εγώ ήμουν εκεί μαζί του για οτιδήποτε που χρειαζόταν να τον βοηθήσω.

Συνεντεύκτρια: Τώρα εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα όχι.

Συνεντεύκτρια: Θέλω να μου πείτε για τα χαρτιά... από την αρχή και τώρα πως είστε...

Συνεντευξιαζόμενη: Για τα χαρτιά ήρθα μ' αυτή τη βίζα τρεις μήνες που είναι... και μετά έμεινα χωρίς χαρτιά... επειδή αν έφευγα από την Ελλάδα δε θα μπορούσα να

έρθω πάλι και... έμενα έτσι. Μου ήταν πολύ δύσκολα επειδή τα παιδιά μου ήταν εκεί. Ο γιος μου ήρθε... ήταν μαθητής τότε. Πάλι με βίζα αλλά έφυγε...

Συνεντεύκτρια: Τα καλοκαίρια που μου είπατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι όχι. Στην αρχή αυτός ήταν μαθητής και ήρθε μόνο όταν είχε διακοπές... είκοσι μέρες επειδή εγώ δεν μπόρεσα να πάω να τους δω και γι' αυτό με βοήθησε ο Μ. αυτός ο ζωγράφος... και από κει και πέρα όταν βγήκε ο νόμος 1998... Θυμάμαι Μάιο άρχισε να βγήκε ο νόμος και άρχισε να κάνουν τα χαρτιά να είσαι νόμιμος... και τότε με βοήθησε πάλι ο Μ. και υπέγραψε και είμαι εδώ και μένω μαζί του και είμαι φιλοξενούμενη... και από κει και πέρα άρχισα να κάνω τα χαρτιά... έκανα στο Ι.Κ.Α. επίσης ασφάλεια για όλα αυτός ήταν δίπλα μου... Ήταν αφεντικό μου... υπογραφή και ήμουν πάντα πώς να πω; Από κει και πέρα ήμουνα νόμιμη και είχα και Ι.Κ.Α., πλήρωνα και Ι.Κ.Α.... μετά αργότερα επειδή 2001 θυμάμαι πάλι βγήκε νόμος αυτοί που δεν κάνανε νομιμοποίηση να το κάνουν αργότερα, τότε ήρθε ο γιος μου που τελείωσε το σχολείο... δηλαδή δεν έκανα να έρθει πριν να τελειώσει... ήθελα να τελειώσει. Και έτσι έμεινα με χαρτιά νόμιμα... χίλια συγγνώμη.

(Χτυπάει το τηλέφωνο- μικρή διακοπή)

Θα με συγχωρήσεις..

Συνεντεύκτρια: Δεν πειράζει, συμβαίνουν αυτά. Μου είπατε για τον γιο σας... ο άντρας από τη Βουλγαρία δεν είχε έρθει ποτέ;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα τα τελευταία χρόνια έχει έρθει. Επειδή είμαστε χωρισμένοι αλλά έχουμε πολύ καλές σχέσεις... επειδή τα παιδιά είναι μεταξύ μας... ήμασταν μαζί είκοσι χρόνια παρ' όλο που σαν ζευγάρι είχαμε διάφορα αλλά σαν φίλοι κρατήσαμε αυτό το όμορφο που είμαι ευχαριστημένη μου αρέσει.

Συνεντεύκτρια: Αυτά τα προβλήματα προέκυψαν από όταν ήρθατε εδώ πέρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι τα προβλήματα ήταν παλιά - παλιά και ήταν λίγο και αυτά λόγος... επειδή τώρα θα πω ένα κομμάτι που εγώ έτσι το κοίταγα... ένιωθα όταν έγινε αυτή τη μεγάλη αλλαγή στο σύστημα οι άνθρωποι άρχισαν να μένουν χωρίς δουλειά σιγά - σιγά και γυναίκες... εγώ το θεωρώ η γυναίκα είναι λίγο πιο δυνατή

γιατί έχει επαφή πιο στενή με τα παιδιά και βρίσκει τρόπο με κάποιο τρόπο να βρίσκει δουλειές, να βοηθάει, δεν χάνεται ψυχολογικά τόσο... όσο και να γίνεται στρες και τα λοιπά και ειδικά έρχονται κι εδώ, προσαρμόζονται πιο εύκολα από τους άντρες... οι άντρες άρχισαν να πίνουν πάρα πολύ και ο άντρας μου ήταν σ' αυτό το κομμάτι... αλλά ήταν και πολύ άρρωστος έτσι έτυχε, έτσι μαζεμένα τα πράγματα... γι' αυτό είχαμε πολλές διαφορές μεταξύ μας αλλά η αρρώστια με κράτησε, δεν μπορείς να το αφήσεις. Έκανα ό,τι μπορούσα... δεν ξέρω. Μπορεί να μην είναι τέλειο αλλά έκανα κάποιες προσπάθειες να το βοηθήσω αλλά οι άντρες άρχισαν πολύ να πίνουν, απελπισμένοι... εντάξει οι άντρες είναι... στην οικογένεια πρέπει να είναι δυνατός. Όταν χάνει τη δουλειά τι περιμένεις; Δεν μπορεί να προσφέρει τίποτα σπουδαίο και πιο εύκολος τρόπος είναι να πάει έτσι... σ' αυτό το... παρέα, ποτό και τα λοιπά. Αυτό επίσης χρόνια κράτησε μεταξύ μας έτσι ένταση και βοήθησε 20 % και να έρθω. Έτσι κάπως ήταν... όταν ήρθα από τη Βουλγαρία ήμουνα πάρα πολύ απελπισμένη και ένιωθα πατρίδα μου δεν έκανε τίποτα για μένα για να με κρατήσει... επίσης σαν... ήθελα να κρυφτώ, να φύγω από αυτό το άγχος που είχα εκεί και απ' τον άντρα μου... κι αυτό επίσης... μαζεμένα.

Συνεντεύκτρια: Ποια ήταν η τελευταία φορά που πήγατε στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ επειδή ήμουνα νόμιμη εγώ κάθε χρόνο τουλάχιστον μία δύο φορές πηγαίνω εκεί... με τα χρόνια νιώθω ένα κομμάτι εδώ... επειδή τώρα που βλέπω δεν είναι λίγα τα χρόνια που είμαι εδώ... αλλά και από την αρχή μου άρεσε πάρα πολύ. Μου άρεσε και είμαι τυχερή και έμενα σ' αυτό το σπίτι είκοσι χρόνια δεν είναι τυχαία που δεν το έχω αλλάξει... και όμως χρειάζομαι να πηγαίνω στη Βουλγαρία και να παίρνω μία ανάσα όπως πας στο δικό σου σπίτι.

Συνεντεύκτρια: Όταν πηγαίνετε εκεί μένετε στα παιδιά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι μαζί και κάνουμε προσπάθεια να συμπληρώνουμε αυτό που χάνουμε που είμαστε μακριά... βέβαια δε συγκρίνεται... όταν έφυγα από εκεί τα παιδιά μου ο μικρός ήταν δεκαέξι χρονών και ο μεγάλος ήταν κάπου είκοσι χρονών... αυτός άρχισε να σπουδάζει, ο μικρός μαθητής ακόμη στο λύκειο και δεν ήταν τόσο μικρά παιδιά... όμως παρ' όλο που αυτό συνέχεια και τώρα μου λένε «πόσο μας έλειπες» και βέβαια και σε μένα... εγώ πέντε χρόνια εδώ ήμουνα χάλια.

Θα μου πεις και πολλοί με ρωτάνε «γιατί δεν γύρισες;». Δεν ήταν στο μυαλό μου αυτό. Είναι κάτι... η φιλενάδα μου, αυτή που με έφερε, πολλές φορές «θα φύγω». Ήθελε να φύγει και έφυγε όμως πάλι γύρισε... έτσι είχε αυτό το πώς να το πω; Δεν άντεξε να πούμε να είναι μακριά... εγώ παρ' όλο που δεν άντεξα επίσης αλλά... άντεξα (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν συγγενείς σας εδώ στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι... και αυτό ήταν πολύ τα πέντε χρόνια όταν ήρθα ήταν πολύ δύσκολα για μένα... παρ' όλο που ήμουν με καλό σπίτι, γνώριζα πολύ καλούς Έλληνες, νιώθω πράγματι τυχερή αλλά... Μου ήταν πολύ δύσκολα που δεν είχα έναν συγγενή... όταν ήρθε ο μικρός έτσι κάπως ένιωθα άλλο πράγμα. Παρ' όλο που είναι μικρός, δεν μπορεί να σε βοηθάει αλλά ψυχολογικά νιώθεις ασφαλής... άλλο πράγμα δηλαδή...

Συνεντεύκτρια: Ούτε τώρα δηλαδή δεν έχετε συγγενείς εδώ..

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα δεν υπάρχουν επίσης.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν άλλα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα τι γίνεται... με τα χρόνια αρχίζεις πώς να σου πω; Πως το νιώθω εγώ... ούτε εδώ είμαι, ούτε εκεί... Είναι κάπως χωρίς ρίζες. Έχεις δύο κομμάτια έτσι και τα δύο είναι αγαπημένα σου... κι εδώ κι εκεί και... πώς να το πω; Πώς ήταν την ερώτηση;

Συνεντεύκτρια: Άμα έχετε άτομα με τα οποία κάνετε παρέα...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... και τώρα με τα χρόνια εδώ είναι η παρέα μου, οι φίλοι μου... εκεί όχι τους έχασα, τους έχω πάλι αλλά απομάκρυνα από αυτό επειδή κάθε ένας έχει ζωή του, ρυθμό του κι εσύ πηγαίνεις μία φορά, μία μέρα, αυτό δε λέγεται... ούτε τόσο μπορείς να τους δεις... δεν προλαβαίνεις. Και όλα τα αυτά... μάλιστα τώρα τελευταία φορά που πήγα δεν το πίστευα ότι έτσι θα νιώθω... πήγα και λέω εγώ τι θα κάνω εδώ; Μου αρέσει που αγαπώ την πατρίδα... έτσι στην πατρίδα είναι κάτι πιο... κομμάτι που μου χρειάζεται αλλά τι να κάνω; Και στα παιδιά... ωραία εντάξει αλλά αυτοί έχουν δουλειά, ζωή, νέα, αγαπημένα... φεύγουν.

Και μια στιγμή έρχεται που με ρωτάνε «εσύ που θα είσαι; Εδώ; Θα φύγεις;». Κάπως εσύ πρέπει να έχεις δική σου ζωή... αισθάνεσαι πολύ... δεν εξηγείται αυτό. Και κάθε ένας το νιώθει διαφορετικό.

Συνεντεύκτρια: Τα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα εδώ είναι από την Ελλάδα ή τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιζόμενη: Έχω και Έλληνες αλλά έχω και από τη Βουλγαρία. Βέβαια αυτό είναι και κάπως... επειδή με τα χρόνια παντρεύτηκα με το Μ. αυτός σα ζωγράφος δε μιλούσε καθόλου και πώς έτσι έκανα γνωριμία να το πω... εγώ ήμουν πολύ απελπισμένη... πώς θα μάθω γλώσσα; Η φιλενάδα μου εκεί της μιλούσανε συνεχώς και ήξερε τόσο πολύ καλά τη γλώσσα... εγώ αγχώνομαι δεν μπορώ... και τώρα έχω αυτό το άγχος... ελληνικά δεν μου είναι τόσο εύκολα πολλές φορές όταν έχω και άγχος και τα λοιπά αρχίζω έτσι να μπερδεύομαι... και τι να κάνω; Τι να κάνω; Έβρισκα τότε εθελοντικές δασκάλες να κάνουνε μαθήματα ελληνική γλώσσα. Στην αρχή ήταν πολύ δύσκολο να βρεις επειδή δουλεύεις στα σπίτια, δεν μπορείς να βγεις... παρ' όλο εγώ πάρα πολύ τυχερή πάλι θα το πω μπόρεσα να βγω κάθε μέρα σχεδόν χωρίς περιορισμό... είχα κάποιες ώρες αλλά μπόρεσα να βγω... έτρεχα δύο ώρες, μέχρι που να πάω να κάνω μαθήματα, να γυρίσω... εντάξει άγχος αλλά πάλι μπόρεσα... οι περισσότεροι δεν μπορούσαν να το κάνουν αυτό... και αυτό είναι πάρα πολύ τυχερό... και αυτό πάλι με κράτησε έπαιξε... και έτσι γνώρισα εκεί οι δασκάλες μου... γνωρίζεις εκεί μία δασκάλα η Ε. που κάναμε... επειδή κάναμε πώς να σου πω; Πήγαμε μουσείο... έτσι να προσαρμοστούμε μας βοηθήσανε πολύ και έτσι σιγά σιγά...

Συνεντεύκτρια: Πού πηγαίνατε; Πού ήταν αυτό;

Συνεντευξιζόμενη: Τι να σου πω... ήτανε Εξάρχεια... Στέκι Μεταναστών. Τώρα επειδή ξεχνάω τα ονόματα που ακριβώς ήμασταν αλλά είχε οργάνωση που βρήκαμε... μας βοηθήσανε για οτιδήποτε και... Γιατροί Χωρίς Σύνορα επειδή στην αρχή αν έχεις πρόβλημα, είχα με τα δόντια πρόβλημα... εκεί γνώρισα ένας οδοντίατρος που έγινε φίλη... έτσι... απόκτησα σιγά - σιγά φίλη. Αργότερα άρχισα όταν βγήκε νόμος πιο πολύ για τους μετανάστες ανοίξανε τέτοια πράγματα... για αρκετό καιρό εγώ ήμουν σε μία κοινότητα, βουλγαρική κοινότητα που ήτανε γι'



αυτό το λόγο για να μπορούμε να προσαρμοστούμε, να κάνουμε βοήθεια ο ένας στον άλλο οτιδήποτε για δουλειά... εντάξει μαζευόμαστε πάλι Κυριακή δεν μπορούσαμε και εμείς εθελοντικά που ήμασταν στο... στο... πώς να πούμε; Είχαμε να κάνουμε, θέλαμε να κάνουμε αυτή τη κοινότητα να πούμε μας βοήθησε Κ.Κ.Ε. τότε. Έτσι ήμασταν σ' αυτή τη στέγη. Κάποιοι από ΠΑΣΟΚ αλλά περισσότερο τα πρώτα χρόνια Κ.Κ.Ε. μας βοήθησε είχαμε επαφή με αυτούς... μας δώσανε πώς το λένε; Αίθουσες να μαζευόμαστε επειδή δεν μπορούσαμε να πληρώνουμε μας κάνανε νόμιμα... και έτσι χαρτιά νόμιμα για να μπορούμε να πάμε στο φεστιβάλ για οτιδήποτε και έτσι αρχίσαμε να κάνουμε τραγούδια παραδοσιακά στα φεστιβάλ έτσι... αυτό το θεωρώ και τώρα... πάλι υπάρχει νομίζω δεν το προσέχω τώρα αυτό το κομμάτι αλλά το θεωρώ τότε ήταν πολύ σημαντικό για μας σ' αυτό το να προσαρμοστείς σ' αυτή τη ζωή εδώ και... θυμάμαι στην ομάδα μας είχε και ένας Έλληνας από την Αργεντινή και κατάλαβα δεν είμαστε μόνο εμείς μετανάστες που είμαστε... αυτός ήταν Έλληνας και πάλι αισθανόταν σαν μετανάστης σαν εμάς. Αργότερα πάλι ήμουνα σε ένα... πώς να το πω; Το οργάνωση από Ευρωπαϊκή Ένωση για πάλι για τους μετανάστες αλλά εκεί είχαμε και Έλληνες... δηλαδή εκεί θεωρούσαν και μπορεί να αλλάζεις τόπο από το χωριό στην πόλη και πάλι είσαι μετανάστης... και έτσι είχαμε και Έλληνες και έτσι νιώθεις πώς να σου πω; Δεν είσαι ξένος ξένος...

Συνεντεύκτρια: Εκεί τι κάνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Εμένα εκεί μου άρεσε πάρα πολύ, επειδή ήτανε πρόγραμμα καινούρια που φτιάξανε πως με εύκολο τρόπο να γνωριζόμαστε σαν παιχνίδι με ζωγραφική ήταν... αρχίσαμε... η πρώτη μέρα ήταν ένα δέντρο και δεν... Πώς να σου πω; Δεν κάναμε κουβέντα προσωπικά, εγώ είμαι τάδε, έχω αδέρφια, γιαγιά. Κάναμε δέντρο, ζωγραφίζαμε σαν παιχνίδι σαν τα παιδιά και έτσι γνωριζόμαστε σ' αυτό το παιχνίδι... Πολύ εύκολα πώς να σου πω; Αισθάνεσαι πιο άνετα... λες ό,τι θες και έτσι γνωριζόμαστε. Μετά ζωγραφίζαμε κάτι πως αισθανόμαστε... εκφραζόμαστε με τη ζωγραφική τα συναισθήματά μας και αυτό επίσης πολύ ευχάριστο ήταν για μένα τουλάχιστον... έτσι κατάλαβα... κάνεις σύνδεση, δηλαδή όταν κάποιος λέει... είναι πιο κοντινός μου άνθρωπος από την οικογένεια έτσι... καταλαβαίνεις στην ψυχολογία τον άνθρωπο με άλλο τρόπο πιο όμορφο... τον γνωρίζεις... που για μένα

τουλάχιστον μου αρέσει με αυτόν τον τρόπο να μην επεμβαίνεις στον άλλο και πιο εύκολα να μπορείς να βγάλεις και φιλία και να γνωρίζεις με τους ανθρώπους γύρω σου. Αυτό ήταν πολύ... και έτσι με τα χρόνια σ' αυτή που μας έκανε αυτή... αυτό το πρόγραμμα και μέχρι τώρα είμαστε φίλοι και πηγαίνω εκεί πάλι κάνω σαν ανακούφιση ψυχολογικά να πούμε... τώρα σε άλλο τρόπο τώρα αλλά έτσι πολλά άτομα μένανε, περισσότερο από τη Βουλγαρία, οι Έλληνες φύγανε επειδή... εγώ το θεωρώ και όλοι έχουνε ανάγκη ψυχολογικά να έχει τέτοια προγράμματα, γιατί πώς να σου πω; Σ' αυτό τον τρόπο μπορούμε να επικοινωνούμε πιο εύκολα και σ' αυτή τη ζωή που τρέχουμε και έχουμε άγχος κλεινόμαστε μέσα και δεν κάνουμε εύκολα... έχουμε πάρα πολλή ανάγκη όλοι... δεν λέμε έχουμε πρόβλημα ψυχολογικά αλλά κατά κάποιο τρόπο αυτό είναι ψυχολογικά μας βοηθάει στη ζωή να προσαρμοστούμε, να κάνουμε πιο καλή επαφή, γιατί μένουμε στο σπίτι, κλεινόμαστε, βλέπεις τηλεόραση και αυτό είναι το χειρότερο. Καλύτερα να έχεις παρέα να μαζεύεσαι όπως τα παλιά... και ακριβώς αυτό είναι μεγάλη, ειδικά για μένα, επειδή είχε πρόγραμμα σ' αυτό το συλ... δεν ξέρω πως είναι στα ελληνικά αλλά κάνουμε παράσταση. Βγαίνεις και λες έχω αυτό το πρόβλημα, εκεί στη δουλειά συνέχεια τη χάνω τη δουλειά δεν μπορώ να καταλαβαίνω γιατί... και κάναμε... αυτή που μας οδηγεί βάζει ένας να είναι... δηλαδή να αντιπροσωπεύει εμένα, όχι εγώ κάποιος άλλος και κάνουμε παράσταση έτσι... και είναι σ' αυτό το σύγχρονο που υπάρχουν πολλά τρόποι που πάρα πολύ βοηθάνε και... εθελοντικά ήταν... πολύ ωραία.

Συνεντεύκτρια: Οπότε είχατε γνωρίσει άτομα μέσα από αυτά και κάνετε παρέα μαζί τους;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... κατά κάποιο τρόπο κάποια από αυτά μένουν έτσι...

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Θέλω να μου πείτε κάποια πράγματα παραπάνω για τη βουλγαρική κοινότητα..

Συνεντευξιαζόμενη: Τι να σας πω; Αυτή βουλγαρική κοινότητα μαζευόμαστε πέντε άτομα να πούμε και είχαμε αυτή τη ιδέα... επειδή αυτό που είχαμε εμείς πρόβλημα να το προσφέρουμε και μαζί να ψάχνουμε βοήθεια, να πάμε να έχουμε δικηγόρους με λιγότερο λεφτά να έχουμε γνωριμία, να έχουμε πληροφόρηση... και ταυτόχρονα

αυτή τη κοινότητα να κάνει και αυτό το κομμάτι να περνάμε και καλά. Πώς; Με το φεστιβάλ να πούμε... έχει φεστιβάλ και μαζεύει και άλλες κοινότητες και έτσι να περνάς και καλά και γνωριμία... κάναμε ένα γκρουπ που τραγουδάς παραδοσιακά τραγούδια...

Συνεντεύκτρια: Αυτό υπάρχει τώρα;

Συνεντευξιζόμενη: Όχι αλλά τώρα υπάρχει αυτή η Rodina. Αυτό από τότε υπήρχε πέντε έξι χρόνια και σταματήσανε... δηλαδή δύσκολα είναι να μαζεύεις άτομα έτσι αλλά τι γίνεται; Μετά κάναμε μικρές εκδρομές... μία μέρα Κυριακή οπότε έχουνα ρεπό... εμείς κάναμε οργανώσεις πάλι εθελοντικά... παίρνουμε ένα λεωφορείο απ' το γραφείο με προορισμό να πούμε Ολυμπία και μας λένε θα κοστίζει πεντακόσια ευρώ... και εμείς κάναμε εισιτήριο να πληρώνουμε το λιγότερο και να πάμε όλοι μαζί και έτσι κι εμείς κάνουμε αυτή τη οργάνωση έτσι μαθαίνουμε, διαβάζουμε για την ιστορία που θα πάμε έτσι λέμε μεταξύ μας αυτό... και ειδικά εμένα... πάμε στα μουσεία, στους Δελφούς πήγαμε, έτσι όλα που είναι αρχαία Ελλάδα που έγινε και έτσι γνωρίζουμε περισσότερο και έτσι μοιράζουμε αυτό που έχουμε... ένα κομμάτι ήταν τα ταξίδια, να μην είμαστε εδώ... βγαίνεις έξω μία μέρα ρεπό απ' το πρωί οχτώ η ώρα μέχρι οχτώ η ώρα το βράδυ εντάξει δύο τρεις ώρες θα κάνεις, μετά τι θα κάνεις; Στο δρόμο συνέχεια δεν είναι τόσο ευχάριστο... κι εγώ επίσης ήμουν πολύ τυχερή... μπόρεσα πολύ εύκολα να βγαίνω να μπαίνω και αυτό. Δεν ήταν δύσκολα για μένα γιατί πολλοί, οι περισσότεροι προσέξανε να μη γυρίσουν πίσω στο σπίτι επειδή αμέσως αρχίζουν πάλι δουλειά, δεν μπορούν να ξεκουραστούν... στο δρόμο πάλι κουράζεσαι όλη τη μέρα... κι έτσι σ' αυτό τον τρόπο πας ταξίδι, ξεκουράζεσαι με τους δικούς σου και τα λοιπά... το άλλο μαζευόμαστε πληροφορίες, να ξέρουμε για τα χαρτιά τι θα γίνει, μετάφραση πού πώς; Και τέτοια... μετά δουλειά... έχει προβλήματα με τη δουλειά κάτι... βοήθεια... μετά αρρώστια που έχουν... έτσι που είναι τα ανθρώπινα.

Συνεντεύκτρια: Τα άτομα που είχατε μαζευτεί στην αρχή ήσασταν και άντρες και γυναίκες;

Συνεντευξιζόμενη: Οι περισσότεροι γυναίκες. Αυτό που μου έκανε εντύπωση αυτό και απ' τα δικά μου παιδιά... οι άντρες πολύ δύσκολα προσαρμόζονται... δηλαδή για

μένα είναι ο άντρας δεν μπορεί να προσαρμοστεί τόσο εύκολα έξω από την πατρίδα του, είναι πιο δύσκολο. Η γυναίκα πιο εύκολα προσαρμόζεται και έχει τρόπο κάπως και κάνει και παραχώρηση πολλές φορές. Να πούμε εγώ ήρθα εδώ είχα πανεπιστήμιο και μάλιστα έχω κάνει και αναγνώριση εδώ (γελάει) αλλά... δεν μπόρεσα να δουλεύω ήμουν στο σπίτι νοικοκυρά, ήμουν σ' αυτό το κομμάτι. Α δούλευα λίγο παραπάνω δύο τρία χρόνια σε ένα εστιατόριο ισπανικό έτσι δηλαδή επειδή είχα δυνατότητα χρόνο... και πήγα Σάββατο Κυριακή.

Συνεντεύκτρια: Ενώ δουλεύατε και μέσα στο σπίτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι δούλευα και μέσα στο σπίτι αλλά παραπάνω... επειδή στο σπίτι δεν είχα τόσο δουλειά και είχα δυνατότητα και για λεφτά και λοιπά... πηγαίνεις εκεί κι εκεί είσαι λάντζα... το οποίο πολλοί... εντάξει τώρα εδώ στην Ελλάδα έμαθα και αγάπησα περισσότερο να μαγειρεύω (γελάει). Το είχα από πριν αλλά εδώ πάρα πολύ αυτό και μου αρέσει... τώρα βλέπω η μαγειρική σαν τέχνη (γελάει) κατά κάποιο τρόπο έτσι είναι... και μάλιστα ο μεγάλος μου γιος τώρα θα πω χάρη σ' αυτό που ήμουν μακριά, τα παιδιά μου μάθανε κάποια πράγματα... παρ' όλο που ήταν δύσκολα που ήταν μόνα τους αλλά έμαθαν να μαγειρεύουν, να προσέχουν τον εαυτό τους όλα... και ο μεγάλος είναι πολύ καλός μάγειρας!

Συνεντεύκτρια: Γίνανε ανεξάρτητοι περισσότερο...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι κατά κάποιο τρόπο.

Συνεντεύκτρια: Τώρα ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα;

Συνεντευξιαζόμενη: Δηλαδή 2000... όχι 1998 με 2001 ή 2002... πέντε χρόνια ήμουν σ' αυτήν την κοινότητα σχεδόν... και έγιναν πολλά πράγματα που δεν μου άρεσαν... ήμουν απογοητευμένη από την οργάνωση από τη συμπεριφορά και σιγά- σιγά το άφησα αυτήν την κοινότητα την άφησα και με τα χρόνια όταν βγήκανε και τα χαρτιά και έτσι αλλάξαν τις συνθήκες... έτσι ήταν πιο εύκολο... και έτσι οι κοινότητες δεν είχαν τόσο μεγάλη σημασία να υπήρχαν... τόσο απαραίτητη παρ' όλο το ότι είναι απαραίτητη σίγουρα αλλά δυστυχώς εμείς από τη Βουλγαρία είμαστε περισσότερο μόνοι... δεν ερχόμαστε όπως οι Αλβανοί έρχονται όλη την οικογένεια και όταν έχεις

συγγενείς είναι μεγάλη υπόθεση... δεν λέγεται αυτό. Νιώθεις δυνατός, νιώθεις ασφαλής, νιώθεις τα πάντα με διαφορετικό τρόπο. Εμείς από τη Βουλγαρία περισσότερο στα σπίτια κλεισμένοι... δεν είχαμε και τώρα δεν έχουμε δυνατότητες να βγούμε... δεν έχουμε χρόνο δικό μας ουσιαστικά. Είσαι όλη τη μέρα και νύχτα στη διάθεση... εντάξει δεν δουλεύεις συνδυάζεις... αλλά κάπως αλλιώς είναι... και αυτό παίζει ρόλο να είμαστε οργανωμένοι, να είμαστε δεμένοι και κάπως έτσι οι κοινότητες.... Πώς να σου πω; Με λίγα λόγια δεν κράτησαν.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Γνωρίζετε άλλες ομάδες ατόμων από τη Βουλγαρία εκτός από τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Τώρα επίσης με τα χρόνια... στην αρχή δεν είχαμε σχολεία τα πρώτα πέντε χρόνια ήταν πολύ δύσκολα... τώρα υπάρχει για τα βουλγαρικά παιδιά και... τους γνωρίζω όλους. Επίσης, έχουμε δύο τρεις εφημερίδες... τώρα μόνο δύο βουλγαρικές που επίσης και εκεί μαζεύονται οι άνθρωποι που έχουν ανάγκη από την τέχνη να πούμε... έχει ομάδα που γράφουν κάποια ποιήματα... μετά τώρα έχει ομάδα που κάνουν ζωγραφική... μια άλλη ομάδα που κάνουν διάφορα και... άλλη που χορεύουν, χορωδία, τραγούδια και παίζουν... λίγο δύσκολα είναι αλλά με τα χρόνια... αρκετά χρόνια τώρα είναι... έχουν περάσει είκοσι χρόνια. Έτσι βλέπω πως έχει τέτοιες ομάδες και χαίρομαι έτσι που έχουμε ανάγκη και μαζευόμαστε να πούμε τα δικά μας.

Συνεντεύκτρια: Εσείς αυτό το διάστημα συμμετέχετε σε κάποια από αυτές τις ομάδες;

Συνεντευξιαζόμενη: Μόνο παραδοσιακό χορό... και εκεί... όχι μόνο βουλγαρικό χορό και ελληνικό... μου κάνει εντύπωση όλοι που είναι εδώ χρόνια μας αρέσει... τώρα τι να το πούμε; Μας αρέσει και τα τραγούδια και το χορό όλα είναι... παρόμοια.. εκεί στη Ροδόπη, εκεί στα σύνορα είναι τα ίδια... και αυτό μου αρέσει. Εμένα ειδικά μου αρέσει και δεν το βλέπω αυτό είναι δικό μας, αυτό είναι δικό σας, εσείς πήρατε δικό μας αυτά... είναι πολύ ευχάριστο και νιώθω έτσι και το σκέφτομαι έτσι... επειδή τι τώρα να μοιράζεσαι έτσι σ' αυτό... με άλλο τρόπο μοιράζεσαι περισσότερο πιο όμορφα πράγματα... όταν είσαι μαζί... συμμετέχεις.

Συνεντεύκτρια: Πηγαίνετε σε εκδηλώσεις που κάνουν άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι κάνουμε εκδηλώσεις τώρα πρόσφατα... 24 Μαΐου έχουμε... είναι μεγάλη γιορτή για εμάς... για άλφα - βίτα Κύριλλο Μεθόδιο που κάνανε αλφαβήτα και αυτό είναι... έχουμε περηφάνια να πούμε σ' αυτή τη γιορτή και τώρα πάλι κάνανε κάθε χρόνο παραδοσιακά τραγούδια και εκδηλώσεις...

Συνεντεύκτρια: Την Κυριακή την προηγούμενη...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι που ήσουν...

(Χτυπάει το τηλέφωνο- μικρή διακοπή)

Πολλά τηλεφωνήματα. Δεν θα ανοίγω τώρα (γελάει)... επειδή τώρα τέλος πάντων ένας επειδή δεν τον έχω ακούσει που είναι γνωστός αλλά εντάξει..

Συνεντεύκτρια: Ναι δεν πειράζει.... Λοιπόν λέγαμε για τις εκδηλώσεις... μου είπατε για τις 24 Μάη... ποιες άλλες εκδηλώσεις έχετε παρακολουθήσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα περισσότερο τα σχολεία κάνουν εκδηλώσεις για ποιήματα, τα τραγούδια, γιορτές που έχουμε έτσι μαζευόμαστε... μετά που και που έρχονται από τη Βουλγαρία κάποιο θέατρο που βλέπουμε τα δικά μας έργα στα βουλγαρικά που είναι έτσι πολύ ευχάριστο για εμάς...

Συνεντεύκτρια: Βούλγαρων συγγραφέων;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι εντάξει έχει και κάποια θέατρα εδώ που έχουν... παίζει τα δικά μας να πούμε... κάποια βουλγαρικά έργα.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Πόσο καιρό συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτό πρόσφατα έγινε... πόσο; Τον Ιανουάριο Φεβρουάριο; Ήρθα έτσι τυχαία επειδή Μιλένα μου είναι... τη γνωρίζω από τη κοινότητα. Τότε ήθελε να τραγουδάει στο δικό μας ομάδα που ήταν τότε αλλά δεν μπόρεσε λόγω που δούλευε και δεν μπόρεσε τότε να τραγουδήσει και αργότερα αυτή έχει αρχίσει με τη Rodina και τώρα μου λέει έλα να τραγουδάς.. εγώ τραγούδησα και μου αρέσει και τώρα έχω λίγο χρόνο... από Ιανουάριο δεν δουλεύω γι' αυτό...

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Μου άρεσε την ομάδα... επειδή παίζει ρόλο και να έχουμε ατμόσφαιρα μεταξύ μας και μου άρεσαν τα τραγούδια και ποτέ δεν έχω τραγουδήσει τα βουλγαρικά παραδοσιακά ενδιαφέρον και τώρα μάλιστα είμαι λίγο έτσι... έχω προβλήματα με την υγεία που κατάλαβα και το τραγούδι είναι μεγάλη βοήθεια γι' αυτά τα προβλήματα που έχω (γελάει) και.. μου δώσανε έτσι κίνητρο να πω... εντάξει και έχω δυνατότητες αυτή τη στιγμή ελπίζω να...

Συνεντεύκτρια: Τι είναι αυτό που σας αρέσει πιο πολύ από τη συμμετοχή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτό μου αρέσει εγώ το σέβομαι που βλέπεις αυτές οι γυναίκες τρέχουν, έχουν τόσα προβλήματα και παρ' όλο που αυτά μαζεύονται και τους αρέσει τόσο πολύ τα τραγούδια έτσι το παραδοσιακό... είναι πολύ συγκινητικό πώς να σου πω; Έτσι όταν ήρθα στην Ελλάδα τότε άρχισα πιο πολύ να αγαπάω τα δικά μας παραδοσιακά... έτσι δεν το περίμενα.. και έτσι έχεις κάποια περηφάνια μαζί με αυτό. Παρ' όλο που δέχομαι εδώ τα πάντα, σέβομαι κι είμαι σ' αυτή τη χώρα που μου αρέσει και έκανα τα πάντα.. βρήκα δουλειά, έμαθα πολλά πράγματα... πάρα πολλά πράγματα από τη ζωή σας, από το χαρακτήρα τους τον Έλληνα... όμως αυτό μου άρεσε, γιατί μπορούσα να κρατήσω και τα δικά μου... σου δίνουν ελευθερία, δεν σε περιορίζουν... αυτό είναι πολύ ωραίο.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχει κάτι που δε σας αρέσει από τη συμμετοχή σας στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι καθόλου..

Συνεντεύκτρια: Θα θέλατε να ασχολείται και με άλλα ζητήματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν ξέρω δεν το έχω σκεφτεί... όμως αυτό που καταλαβαίνω είναι δεν έχει... μπορεί να είναι ωραία αλλά... κάπως δεν έχει δυνατότητα κάπως δυνατότητα...

Συνεντεύκτρια: Από ποια άποψη δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Χρόνου.. για να κάνει άλλα πράγματα περισσότερα... χρόνος...

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τις υπόλοιπες γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Πολύ καλή... εντάξει η Μιλένα είναι η καλύτερή μου φίλη.... Κολλητή να πούμε... κολλητή και κάτι παραπάνω... έτσι μοιραζόμαστε πολύ... όπως λένε και το φαγητό και τα βιβλία και τα πάντα... ενδιαφέρον... και όμως και με τα υπόλοιπα έτσι πώς να σου πω; Νιώθω πολύ καλά...

Συνεντεύκτρια: Τις ξέρατε από πριν;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι όλοι αλλά πολύ καλά νιώθω... κάπως εμείς λέμε αυτοί που τραγουδάνε έχουν καλή καρδιά και κάπως έτσι...

Συνεντεύκτρια: Ναι. Εκτός από τη Μιλένα, με τις άλλες συναντιέστε εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι ναι ναι... ναι πάμε χορεύουμε χορό και έτσι έχουμε μεταξύ μας πώς να σου πω; Μιλάμε, έχουμε επαφή...

Συνεντεύκτρια: Εντάξει είστε λίγο καιρό στην ομάδα βέβαια, αλλά έχει τύχει να χρειαστείτε κάτι και να σας βοηθήσει κάποια από τις γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι... και αυτό αλλά τώρα κάπως κάποια πληροφορία κάποια πράγματα βέβαια ναι...

Συνεντεύκτρια: Για τι πράγματα ας πούμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν ξέρω... έτσι ίσως για δουλειά... για κάποια έτσι καθημερινά πράγματα.

Συνεντεύκτρια: Την Κυριακή που τραγουδήσατε στην εκκλησία ήταν η πρώτη φορά που συμμετείχατε σε κάποια εκδήλωση με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεύτερη τρίτη φορά...

Συνεντεύκτρια: Ποιες ήταν οι άλλες;

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτή που πήγαμε εκεί που μας γυρίσανε μία φορά... εγώ (γελάει) τη δεύτερη φορά πήγα... που.... Σταμάτησε που έχει σταματήσει το φως το ρεύμα και τους γυρίσανε... (θυμάται κάτι ) όχι όχι όχι όχι μπερδεύτηκα αυτό ήτανε για... πρώτη φορά πράγματι. Πρώτη φορά σαν τραγούδια... δεύτερη φορά επειδή



είχε στο σχολείο... στο σχολείο τι είχε; (Προσπαθεί να θυμηθεί) Γιορτή... Τρίτη Μάρτιο και εκεί χορεύαμε και τραγουδούσαμε...

Συνεντεύκτρια: Στο θέατρο;

Συνεντευξιαζόμενη: Στο θέατρο... ναι εκεί. Μπερδεύομαι σε ένα άλλο που πήγαμε μόνο να χορεύουμε... μόνο να χορεύουμε εκεί πήγαμε. Επειδή πάλι από τον Ιανουάριο έχω και χρόνο και δεν έχω δουλειά άρχισα και να χορεύω και έτσι τώρα κάνω τα πρώτα μου βήματα.

Συνεντεύκτρια: Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα θυμάμαι στο Θησείο που κάναμε αυτό το περπάτημα που τραγουδήσαμε τα παραδοσιακά ελληνικά, βουλγαρικά, αλβανικά... αυτός πώς το λένε το παιδί που οργανώνει; Ο Α... εκεί επίσης αισθανόμουν πολύ καλά... δηλαδή βλέπεις πόσο είσαι διαφορετικός και πόσο είσαι ίδιος... όλοι κάνουμε περίπατο μαζί και τραγουδάμε... τι πιο όμορφο; Δεν λέγεται... και έτσι βλέπεις πόσο... αισθάνεσαι πολύ όμορφα... σεβασμός ένας τον άλλο... το σεβασμό κάπως είναι πολύ μεγάλο...

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχετε κάθε χρόνο στις επετείους για τις 3 Μάρτη και τις 24 Μαΐου;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι τελευταία χρόνια δεν είχα δυνατότητα... πέντε χρόνια ήταν δύσκολα για μένα και δεν συμμετείχα... μάλιστα όταν άφησα την κοινότητα ήμουνα πολύ απογοητευμένη και για αρκετό καιρό το άφησα αυτό το κομμάτι... δηλαδή έπιασα σαν γενικά βλέπω κόσμος δύσκολα κάνει... μαζεύεται ειδικά οι Βούλγαροι.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι... δηλαδή ποτέ δεν έκανα προσπάθεια να είμαι πολύ μακριά από αυτό το κομμάτι... επειδή εκεί γνώρισα καλύτερή μου φίλη η Μιλένα... μετά έχω μια φιλενάδα που είναι πολύ κολλητή μου που είναι τώρα στη Βουλγαρία

είναι φιλόλογος... μετά η άλλη που είναι φωτογραφία... είναι παντρεμένη εδώ. Είναι εξαιρετική για μένα... δηλαδή απ' αυτές κοινότητες και απ' αυτές ομάδες έχω πάρα πολύ καλές φίλες... και παρ' όλο αυτό και Έλληνες..... μόνο να υπάρχουν, μόνο να ξέρεις και μόνο να τους γνωρίζεις σε βοηθάει πάρα πολύ... έτσι... εγώ έτσι το θεωρώ το νομίζω να πούμε... υπάρχει ένα άτομο... τώρα θυμάμαι οδοντογιατρός 1999 είχα πάρα πολύ προβλήματα σ' αυτά... αυτή με βοήθησε πάρα πολύ και τώρα... πέντε χρόνια δεν την είδα αλλά μετά την πήρα είναι φίλη...

Συνεντεύκτρια: Από τη Βουλγαρία είναι;

Συνεντευξιζόμενη: Ελληνίδα... και άλλους Έλληνες έχω έτσι... μπορεί να μην έχω δει για δύο χρόνια για τον άλφα βήτα λόγο αλλά μετά το βλέπεις και είναι άτομο που το εμπιστεύεσαι έχεις πολύ καλή φίλη... και τώρα λίγο έχω ένα χόμπι αστρολογία (γελάει) να πούμε... έτσι έτυχε πάλι μία Ελληνίδα αστρολόγος και με βοήθησε ψυχολογικά.... Ήτανε έτσι καταφύγιό μου και με τα χρόνια λέει γιατί δεν έρχεσαι επειδή είναι και δασκάλα... γιατί δεν έρχεσαι στην ομάδα μου; Και έτσι σ' αυτό το πάλι μαζεύομαι εκεί που μαθαίνεις κάτι και γνωρίζεις ανθρώπους που θέλουν να μαθαίνουν κάτι και είναι διαφορετικοί... είναι κοντά μου. Επίσης, με αυτή τη οργάνωση που έχει εδώ... κέντρο εκπαίδευσης ενηλίκων... που είναι για Έλληνες για όλοι εργαζόμενοι που κάνουν κάποιες πώς να σου πω; Μαθήματα για γλώσσες... εκεί λίγο έγγραφα αγγλικά... δυο μήνες έκανα προσπάθεια να κάνω μαθήματα.... Μετά ζωγραφική είχε ένα κομμάτι... εκεί είχε κι αυτό το art θεραπεία, για φωτογραφίες, για ιστορία... και έτσι μαζευόμαστε όχι μόνο Έλληνες... εργαζόμενοι που είμαστε εδώ... και έτσι και γνωριμία... βρίσκεις άνθρωποι που είναι κοντά σου. Κοινά ενδιαφέροντα και πολύ όμορφο... αυτό είναι α-πα-ραί-τη-το.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Άλλο θέμα τώρα και τελειώνουμε σε λίγο... ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιζόμενη: Πολύ καλή. Όταν... επειδή εμείς σαράντα χρόνια μας έλειπε αυτό το κομμάτι, η θρησκεία... ήταν απαγορευμένο. Ο πατέρας μου ήταν κομμουνιστής και ήταν από τους πρώτους. Όμως τι έγινε... στα εβδομήντα του αυτός άρχισε να διαβάζει τη Βίβλο και μου έχει κάνει δώρο τη Βίβλο... δηλαδή παρ' όλο που έμεινε μέχρι τέλος κομμουνιστής αλλά ήταν απ' αυτά τα άτομα που στην

αρχή όταν ήμουν μικρή δεν μου επέτρεπε να λέω «Ω! Θεούλη μου!» (γελάει), όμως στο τέλος μου έλεγε κάποια πράγματα και υπήρχανε έτσι... όχι θρησκευτικά αλλά με σεβασμό όλα αυτά... και αυτό το κομμάτι σαράντα χρόνια μας έλειπε κατά κάποιο τρόπο. Όταν έγινε η αλλαγή ήταν πολύ... πώς να σου πω; Μου έκανε εντύπωση οι άνθρωποι, ο λαός είχα ανάγκη να μάθει κάτι... και άρχιζαν όχι τόσο φυσιολογικά να πούμε... άρχιζαν να το παρακάνουν. Βγήκε και βιβλία έτσι σ' αυτό το κομμάτι... πληροφορία να μπορείς να διαβάζεις... και έτσι το πρώτο βιβλίο που εγώ πήρα και το νομίζω δεν είναι τυχαίο είναι για ένας δάσκαλός μας που αυτός δεν ήταν τόσο στη θρησκεία αλλά πώς να σου πω; Ήταν αστρολόγος... ήταν... και εδώ έχει ομάδα γι' αυτό το δάσκαλος... είναι πασίγνωστος και στην Ευρώπη, στη Γαλλία.... Έχει...

Συνεντεύκτρια: Ποιος είναι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ντένοφ... και έχει εδώ.. έχω και Ελληνίδες που τον γνωρίζουν... και οι μαθητές του... αυτός για μένα ήταν κάτι σαν μητέρα Τερέζα... σ' αυτό το στυλ να το πούμε; Και αυτός το πρώτο βιβλίο που διάβασα... αυτός μιλάει έτσι για πολλά πράγματα και συνέχεια έλεγε σεβασμός στο Θεό... στην αρχή αυτό για μένα ήταν πολύ ξένο... παρ' όλο που ποτέ δεν ήμουν με αρνητικά... αλλά δεν γνώριζα και άρχισα να μαθαίνω σιγά-σιγά για τη θρησκεία και έτσι το ήθελα. Όταν ήρθα στην Ελλάδα μου έκανε μεγάλη εντύπωση... Μεγάλη εντύπωση... τώρα ούτε το προσέχω. Σε κάθε γωνία εκκλησία... σε κάθε γωνία εκκλησία... και οι άνθρωποι: μεγάλοι, νέοι κάνουν το σταυρό... αυτό παντού και ήτανε έτσι για μένα κομμάτι που δεν το... εμείς στη Βουλγαρία δεν το έχουμε... και τώρα δεν το έχουμε.

Συνεντεύκτρια: Αυτό με τον σταυρό;

Συνεντευξιαζόμενη: Με το σταυρό και με την εκκλησία... στην πόλη μου όσο και να είναι μεγάλη πόλη... τώρα μου κάνει εντύπωση... σε ένα χωριό που εδώ πηγαίνουμε στο Βέλο έχει τρεις τέσσερις εκκλησίες... μπορεί και πέντε. Στην πόλη μου έχει ένα, δύο, τρία, τέσσερα... τόσο. Δεν το έχουμε σε κάθε γωνία. Πάλι έχουμε άλλο σεβασμό και εγώ ήθελα να γνωρίσω περισσότερο... δηλαδή θρησκεία, εμείς είμαστε ορθόδοξοι και είμαι κι εγώ... εντάξει έχουμε ένα εκατομμύριο Τσιγγάνους και ένα σχεδόν Μουσουλμάνοι... όχι Μουσουλμάνοι... είναι όπως αυτοί στην Ελλάδα στη Θράκη.. Πομάκοι. Εγώ Πομάκοι για μένα δεν το θεωρώ... δεν τους θεωρώ και είναι

ξένοι και τα λοιπά... για μένα είναι Βούλγαροι που πήρανε άλλη... έτσι το σκέφτομαι εγώ... και δηλαδή ήθελα να μάθω περισσότερο και επειδή γιορτές μας είναι ίδιες... Πάσχα... όλα είναι τα ίδια... μόνο η μεγάλη - μεγάλη γιορτή για μας είναι Άγιος Γεώργιος που είναι πάντα στην 6 Μαΐου και ήταν πάντα και στον κομμουνισμό. Δεν μπορούσαν να το σβήσουν αυτό.

Συνεντεύκτρια: Γιατί;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ το θεωρώ και αυτός ήτανε πώς να σου πω; Το θεωρούσαν σαν... άγιος σαν τον στρατό; Σαν προστατευτής; Ήταν πολύ δεμένος στον λαό αυτό το κομμάτι και δεν μπορούσαν... το αφήσανε έτσι... ίσως δεν θα μπορούσαν να έχουν τόσο δύναμη; Το αφήσανε και το έχουμε και τώρα... τα πάντα... ήταν προστατευτής στο στρατιώτη... έχουμε κι εμείς αυτό και τώρα με τα χρόνια μπορώ να πω κάνω προσπάθεια... με ενδιαφέρει να το πούμε, μου αρέσει μου αρέσει απ' τη Βίβλο κάποια κομμάτια παρ' όλο που εγώ μου αρέσει και Βούδα, μ' αρέσει και τα κινέζικα... έχει πολλά κομμάτια απ' όπου να πάρεις εννοώ... μένω σ' αυτό το κομμάτι χριστιανισμό..

Συνεντεύκτρια: Πηγαίνετε στην εκκλησία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι πηγαίνω και μου αρέσει επίσης... πηγαίνω ειδικά στις γιορτές κάνω νηστεία και μου αρέσει και το θεωρώ πολλά πράγματα θεωρώ και είναι... δεν είναι τυχαία αυτή τη νηστεία... σίγουρα μας βοηθάει και να μην είσαι θρησκευτικός.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Σε ποια εκκλησία πηγαίνετε; Στον Άγιο Κωνσταντίνο για παράδειγμα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι και μου αρέσει και είναι εδώ μπροστά.

Συνεντεύκτρια: Στη βουλγάρικη εκκλησία πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δυστυχώς αυτή βουλγάρικη εκκλησία είναι τα τελευταία χρόνια... τη κάνανε... αυτά τα παιδιά τους γνωρίζω από 2001 τότε που έκανα μαθήματα στο Ζωγράφος.. και εκεί έχω γράψει ελληνική γλώσσα να κάνω

μαθήματα και αυτοί τότε ήταν εκεί... και δεν είχαμε αλλά τώρα τα τελευταία χρόνια... δηλαδή δύο φορές έχω πάει εκεί... είναι μακριά... και ναι αυτό.

Συνεντεύκτρια: Πώς σκέφτεστε τη ζωή σας τα επόμενα δέκα χρόνια;

Συνεντευξιαζόμενη: (Γελάει και μετά αναστενάζει) Τώρα κάνω μεγάλη αλλαγή στη ζωή μου... δηλαδή η ζωή μου πώς έχει περάσει μέχρι τώρα: στα είκοσ χρόνια μου παντρεύτηκα... είκοσι ένα... και έκανα παιδιά, οικογένεια και τα λοιπά... σαράντα δύο ήρθα στην Ελλάδα... επίσης μεγάλη αλλαγή. Κάτι εντελώς διαφορετικό. Τώρα έτυχε στα εξήντα μου... πάλι είκοσι χρόνια σχεδόν... πέθανε ο άνθρωπος που ήμουν και που έμενα είκοσι χρόνια και από δω και πέρα πρέπει να κάνω μεγάλη αλλαγή. Έχω ένα κομμάτι, έχω ένα σπίτι, έχω κάτι... θα πάρω ίσως σύνταξη, έχω χαρτιά, έκανα εξετάσεις για υπηκοότητα... έχω περάσει... αυτό το έχω αφήσει έτσι σιγά-σιγά... αν γίνεται. Δεν ήταν έτσι για οτιδήποτε θέλω οπωσδήποτε.... Έτσι έδωσα τα χαρτιά αν γίνεται... και προχωράω... έχω φτάσει σχεδόν με το τέλος... επειδή έτσι κατά κάποιον τρόπο είμαι αρκετά δεμένη εδώ... σε δέκα χρόνια... ναι θέλω τώρα να βρω τι να κάνω επειδή ακόμα νιώθω χρήσιμη, νιώθω και μπορώ να κάνω πολλά αλλά θέλω να τα κάνω και αυτό που μου αρέσει αλλά θέλω να είμαι και εθελοντική.... Πώς να πω; Να κάνω και αυτό.. αν μου τυχαίνει. Αυτό το πράγμα.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Εγώ αυτά ήθελα να σας ρωτήσω. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

Συνεντευξιαζόμενη: Κι εγώ. Κι εγώ πάρα πολύ!

#### **Δ. Τέταρτη Συνέντευξη – Μίνα (55 ετών)**

Συνεντεύκτρια: Σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ρακόφσκι... είναι πόλη που είναι είκοσι χιλιόμετρα απ' τη Πλόντιφ. Εκεί είναι λίγο περιοχή σαν μεγάλο χωριό... ας πούμε έτσι. Έτσι να το πούμε. Εκεί μεγάλωσα... πάρα πολύ ωραίο...

Συνεντεύκτρια: Εκεί ζούσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι και ακόμα ζω εκεί.. ακόμη έχω, έχουμε σπίτι εκεί... δηλαδή οικογενειακό με τα παιδιά και τον άντρα μου.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Από πόσα μέλη αποτελούνταν η οικογένειά σας; Με τους γονείς σας εννοώ...

Συνεντευξιαζόμενη: Με τους γονείς; Σε μένα ήτανε λίγο μπερδεμένο γιατί... επειδή εμείς όταν παντρευόμασταν εγώ πηγαίνω στον σπίτι στον άντρα μου... εκεί είναι τώρα το σπίτι μου... κι εκεί μέναμε έξι άτομα ας πούμε με τους γονείς του... έτσι ήμασταν, πέθαναν αυτοί. Τώρα είμαστε τέσσερα άτομα με τα παιδιά μου.

Συνεντεύκτρια: Τι δουλειά έκανε ο πατέρας σας;

Συνεντευξιαζόμενη: (γελάει) Ήτανε αστυνομικός... και η μητέρα μου ήτανε σε έναν παιδικό σταθμό.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή τι εκπαίδευση είχαν;

Συνεντευξιαζόμενη: Εντάξει ο πατέρας μου έχει τελειώσει το γυμνάσιο... η μάνα μου όχι δεν ήτανε... είχε τελειώσει όχι γυμνάσιο... ο πατέρας μου λύκειο, όχι γυμνάσιο... πώς είναι σ' εσάς; Είναι γυμνάσιο- λύκειο. Η μάνα μου γυμνάσιο.

Συνεντεύκτρια: Και δούλευε σε παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη: Σε παιδικό σταθμό, όχι σαν δασκάλα... σαν προσωπικό εκεί βοηθητικό προσωπικό εκεί χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Εκτός από την αδερφή σας που γνώρισα (όταν πήγα στο σπίτι) έχετε και άλλη;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι έχω δύο αδερφές... αυτή και άλλη μία.. είναι εδώ. Και οι δυο τους είναι εδώ.. η μία με τον άντρα της ... αυτή είναι μόνη της σαν εμένα.

Συνεντεύκτρια: Και με τι ασχολούνται;

Συνεντευξιαζόμενη: Όπως εγώ... δηλαδή καθαρίζουνε σπίτια και τέτοια... τι μπορούμε να κάνουμε σαν... μετανάστες εδώ; Τίποτα πιο... σαν να έχεις εκπαίδευση... μήπως αν είχες έρθει σε πιο νεανικά χρόνια και μπορούσες να κάνεις τίποτα να σπουδάσεις... αν και ποτέ δεν είναι αργά. Εγώ έτσι αυτό πιστεύω... αλλά επειδή ήρθαμε πολύ αργά. Δηλαδή εγώ ήρθα στα σαράντα δύο χρόνια μου εδώ και η αδερφή μου... δηλαδή ήμασταν ολοκληρωμένες σαν... άνθρωποι ας πούμε και ξέραμε ότι δεν μπορούμε να βρούμε κάτι στον τομέα που δουλεύω εγώ ξέρω και θέλει... δηλαδή εγώ έχω τελειώσει οικονομικό σχολείο. Ας πούμε ήμουνα λογίστρια

αν και ποτέ δεν δούλευα σαν λογίστρια. Δούλευα σαν... στον δήμο στις κοινωνικές υπηρεσίες εκεί δούλευα αλλά... εδώ ήξερα ότι δε θα βρω κάτι τέτοιο. Και αυτό... είναι κατανοητό.. και επειδή όλες που ήρθανε, πιστεύω δηλαδή... ότι εμείς που ήρθαμε ήρθαμε για οικονομικούς λόγους και θέλαμε οτιδήποτε να βρούμε ας πούμε τουλάχιστον στην αρχή... μέχρι να μάθεις τη γλώσσα... ήρθαμε πώς να το πω; Ήρθαμε... τέλος πάντων... για οικονομικούς λόγους... πολλά μπορώ να πω εδώ αλλά τέλος πάντων (γελάει).. για οικονομικούς λόγους και θέλαμε να βρούμε δουλειά... αυτό είναι το βασικό. Για να μπορούμε να συντηρούμε τα παιδιά μας, τις οικογένειες μας εκεί... και αυτό ήταν στην αρχή μέχρι να μάθεις τη γλώσσα... και μετά όταν μπαίνεις σε έναν κύκλο που δουλεύεις και δεν έχεις ώρα για τίποτα άλλο... επειδή δουλεύουμε πολλές ώρες... στην αρχή τουλάχιστον εγώ δούλευα δώδεκα ώρες... απ' τις πέντε βγαίνα απ' το σπίτι και γύρναγα εννιά το βράδυ... τι μπορείς να κάνεις μεταξύ; Και αφού η δουλειά δεν είναι... είναι κουραστική δουλειά. Δεν είναι κάτι που με το μυαλό ας πούμε να το σκέφτεσαι... είναι με τα χέρια, με τα πόδια, τα πάντα... και είναι κουραστικό. Πρέπει να ξεκουραστείς για να μπορείς να ξεκινήσεις μετά την επόμενη μέρα... εντάξει μετά πια όταν μάθεις λίγο τη γλώσσα και αρχίσεις να μαθαίνεις και μπορείς... εκείνα τα χρόνια ήταν και δύσκολο να σου προσφέρουν κάτι που είναι στον τομέα σου ας πούμε... και τώρα δηλαδή. Και τότε και τώρα. Επειδή το ήξερα αυτό δεν το κυνήγησα ποτέ αυτό το πράγμα. Ξέρω ότι είμαι ξένη σε μια χώρα. Όταν είσαι ξένος σε μια χώρα και ειδικά ψάχνεις για δουλειά ξέρεις ότι θα πάρεις η δουλειά που δε θέλει εκπαίδευση. Τώρα είναι αλλιώς να έχεις ένα παιδί που μεγαλώνει... αλλά εγώ δεν είχα. Ήμουν μόνη μου... αν και στην αρχή και ο άντρας μου ήταν εδώ. Εγώ ήρθα ουσιαστικά επειδή αυτός ήτανε εδώ, δούλευε και μετά ήρθα και εγώ με τη σκέψη ότι θα πάρουμε και τα παιδιά μας και θα εγκατασταθούμε εδώ στην Ελλάδα. Και τα πράγματα δεν γίνονται ποτέ έτσι όπως τα σκέφτεσαι..

Συνεντεύκτρια: Τι δυσκολίες είχατε σ' αυτό μιας και περάσαμε σ' αυτό το θέμα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε εντάξει τότε δεν ήμασταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.. ήταν πολύ δύσκολο...

Συνεντεύκτρια: Για πότε μιλάμε; Πότε είχε έρθει ο άντρας σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο άντρας μου είχε έρθει 2003... όχι εγώ ήρθα τότε... αυτός είχε έρθει ένα χρόνο... 2002. Τότε ήρθε αυτός. Στην αρχή, μετά την Πρωτοχρονιά νομίζω ότι τότε ήτανε... αν θυμάμαι καλά εντάξει. Κι εγώ μετά από ένα χρόνο ήρθα κι εγώ... 2003 τον Μάιο ήρθα εγώ.

Συνεντεύκτρια: Τι δουλειά έκανε ο άντρας σας όταν ήρθε εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήτανε τορναδόρος σε ένα εργοστάσιο που έφτιαχνε έπιπλα. Αυτός έτσι κι αλλιώς είναι εκπαιδευμένος... δούλευε χρόνια στη Βουλγαρία σε τέτοιο εργοστάσιο αν και είναι και ηλεκτρολόγος σαν επάγγελμα και ήξερε διάφορα... και δούλευε σ' αυτό το εργοστάσιο. Όμως όταν ήρθα εγώ εδώ το εργοστάσιο άρχισε να παρουσιάζει προβλήματα και το κλείσανε και αυτός έμεινε χωρίς δουλειά. Προσπάθησε από δω από κει να βρει κάτι αλλά επειδή είναι πολύ... πώς να σου πω; Σκέφτεται πολύ γρήγορα και έχει μυαλό ο άντρας μου... δηλαδή... πώς να σου εξηγήσω βρε παιδί μου; (γελάει) Δεν μπορούσε, δεν άντεξε... αυτή η κατάσταση δηλαδή κάποιος που δεν ήξερε τόσο καλά κάτι να του λέει να κάνει πράγματα που αυτός ξέρει ότι δε θα γίνουν έτσι. Δεν μπορούνε να γίνουνε έτσι. Τα έχει περάσει αυτός αυτά τα πράγματα και ήξερε ότι δεν μπορεί... και ο άλλος να μην δέχεται ότι είναι έτσι όπως λέει αυτός. Κατάλαβες; Και... τέλος πάντων.. προσπάθησε από δω από κει... δούλευε όπου έβρισκε και δεν άντεξε και λέει θα πάω στη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Όταν ήρθατε κι εσείς εδώ τα παιδιά με ποιον έμειναν;

Συνεντευξιαζόμενη: Με κανέναν... μόνα τους. Ήτανε πολύ μικρά.

Συνεντεύκτρια: Να σας πάω λίγο πίσω για να τα πάρουμε με τη σειρά...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι.

Συνεντεύκτρια: Σε ποια ηλικία παντρευτήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Είκοσι... στα είκοσι ήμουν. Μετά το σχολείο παντρεύτηκα... τέτοιες εποχές ήτανε τότε. Και σ' εμάς δηλαδή έτσι ήτανε. Ζούσαμε δηλαδή... στη πόλη που ζούσαμε ο κύκλος ήτανε κλειστός κύκλος και στενός και όλοι γνωριζόμασταν και τώρα γνωριζόμαστε... και εντάξει. Και έτσι παντρευτήκαμε. Ντάξει τον ήξερα τον άντρα μου από πριν... τον ήξερα από καιρό δηλαδή αλλά δεν



είχαμε επαφή μέχρι να γνωριστούμε καλά - καλά και να παντρευτούμε... λίγο πολύ λίγο γνωριζόμαστε... έτσι είναι. Σαν να ζεις σε ένα χωριό... πώς ξέρουν ο ένας τον άλλο; Έτσι και εμείς... εντάξει. Γνωριστήκαμε, παντρευτήκαμε και... μπήκα στο σπίτι του. Εκεί με τους γονείς του, με τον αδερφό του που ήτανε παντρεμένος και αυτός με γυναίκα και δύο παιδιά... εντάξει ζούσανε σε άλλο σπίτι δίπλα στο δικό μας αλλά ήμασταν όλοι μαζί (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Σε ποια ηλικία κάνατε το πρώτο παιδί;

Συνεντευξιαζόμενη: 21.

Συνεντεύκτρια: Θα μου πείτε λίγα πράγματα για τα παιδιά σας; Πόσων χρόνων είναι τώρα, με τι ασχολούνται...

Συνεντευξιαζόμενη: Εντάξει. Τα παιδιά μου τώρα είναι... ο γιος μου είναι τριάντα δύο. Εργάζεται σε ένα εργοστάσιο πολυεθνική εταιρία εκεί στη Βουλγαρία.. καλά είναι...

Συνεντεύκτρια: Τι έχει σπουδάσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Τέλειωσε... πώς να το πω; Είναι... σαν... εδώ πώς τα λέτε αυτά; ΑΕΚ; Όχι ΑΕΚ...

Συνεντεύκτρια: Α.Ε.Ι.;

Συνεντευξιαζόμενη: Α.Ε.Ι.... δεν είναι ακριβώς πανεπιστήμιο.. Τ.Ε.Ι. με εκπαίδευση... τώρα δεν ξέρω, δεν ξέρω πώς τα λένε στα ελληνικά... στα μηχανήματα. Και δουλεύει αυτό ακριβώς που έχει σπουδάσει... εκεί σε μια εταιρία... καλά είναι.

Συνεντεύκτρια: Έχει φτιάξει οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν έχει φτιάξει οικογένεια. Ζούνε με την αδερφή του σε μια διαμέρισμα εκτός απ' το σπίτι. Ζούνε εκτός απ' το σπίτι επειδή το φτιάχνουμε τώρα. Εντάξει το έχουμε κάνει άνω- κάτω το σπίτι (γελάει) αλλά προσπαθούμε να το φτιάξουμε, επειδή είναι διώροφο σπίτι και το ένα είναι για τον γιο μου, το άλλο είναι για μας. Σ' εμάς τα κορίτσια πηγαίνουνε στους άντρες κατάλαβες; Ο άντρας πρέπει να έχει σπίτι... όχι το κορίτσι (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Συνεχίζεται αυτό και σήμερα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι συνεχίζεται ακόμη αυτό. Εντάξει αν έχει το κορίτσι και το αγόρι δεν έχει... δεν υπάρχει θα ζούνε εκεί που έχει σπίτι το κορίτσι... αλλά η παράδοση είναι ότι το αγόρι πρέπει να έχει σπίτι και εντάξει... παίρνει ένα μισθό ικανοποιητικό για τη Βουλγαρία (εννοεί ο γιος της) εντάξει καλά είναι και χρόνια σ' αυτήν την εταιρία... έχει έξι - επτά χρόνια και είναι καλά.

Συνεντεύκτρια: Η κόρη σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Η κόρη μου (γελάει) έχει τελειώσει... μια φορά έχει τελειώσει οικονομικά... μια φορά πώς το λένε; Τώρα μου ξεφεύγει. Business administration... administrazia... είναι στα οικονομικά, κάτι σαν Τ.Ε.Ι. αλλά μετά αποφάσισε ότι δεν της αρέσει αυτό (γελάει) και τώρα είναι τελευταίο χρόνο στο είδος σου... είναι κοινωνική λειτουργός αλλά έχει και παιδαγωγικό... εκπαίδευση και για παιδαγωγός. Κάτι παράλληλο κάνει μαζί και τώρα είναι τελευταίο έτος.

Συνεντεύκτρια: Πόσων χρόνων είναι;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι είκοσι εννιά χρονών.. είναι αρκετά μεγάλη και αυτή... αλλά μεταξύ σε αυτές τις δύο σπουδές έχει δύο χρόνια σ' ένα άλλο πανεπιστήμιο και ήτανε αλλιώς λάθος το πανεπιστήμιο... επειδή άρχισε ιταλικά... βουλγαρική και ιταλική φιλολογία σπούδασε δύο χρόνια αλλά στο τρίτο έτος... αυτό της άρεσε. Της άρεσε πάρα πολύ αλλά στο τρίτο έτος μείνανε μόνο τέσσερα παιδιά και είπανε ότι δε θα συνεχίσουνε. Και έχασε δύο χρόνια και μετά πήγε σε άλλο πανεπιστήμιο και τελειώνει τώρα. Αλλά δουλεύει κιόλας... είναι στο mc donalds δουλεύει ως μάνατζερ σε αλυσίδα που έχουνε στη Βουλγαρία στη Πλόντιφ... και μένει εκεί με τον αδερφό της... και αυτά. Σπουδάζει ακόμα και γι' αυτόν τον λόγο εγώ βρίσκομαι ακόμα εδώ. Πρέπει να τη βοηθήσω. Τουλάχιστον τα δίδακτρα να μπορώ να της πληρώνω και εντάξει τα άλλα τα πληρώνει αυτή. Δηλαδή το νοίκι και τα πάντα το κάνουνε από μόνα τους τα κάνουνε. Εγώ πληρώνω τα δίδακτρα και για το σπίτι τώρα που φτιάχνουμε προσπαθώ για να μπορούμε να μπούμε δηλαδή... μακάρι να μπορούμε δηλαδή... και μου έχουνε βάλει και όρο (γελάει) κιόλας... σε δυο χρόνια λέει σε θέλουμε εδώ. Λέω σε δυο χρόνια δεν ξέρουμε τι μπορεί να γίνει... μπορεί να παντρευτούνε και να μη με θέλουνε καν εκεί. Εντάξει έχουνε περάσει δύσκολα τα παιδιά και το καταλαβαίνω. Όταν ήτανε μόνα τους... δηλαδή ο γιος μου ήτανε είκοσι. Μόλις τέλειωνε τον στρατό. Η κόρη μου ήτανε δεκαέξι όταν τους άφησα...

μόνα τους. Εντελώς μόνα τους. Και εντάξει η μάνα μου ζει εκεί αλλά είναι σε άλλο σπίτι... δεν πηγαίνουνε. Εμείς συνήθως οι manáδες εκεί... η δική μου μητέρα μπορεί να τους φροντίζει αλλά όχι όπως εδώ, να είναι συνέχεια από πάνω τους. Δε γίνεται. Πού και πού αλλά αραιά και πού. Έτσι αναγκαστικά έπρεπε να μάθουν και να πλένουν και να μαγειρεύουν και να καθαρίζουν και τα πάντα. Όχι ότι δεν το κάνανε. Εγώ πάντα ήμουν πώς να σου πω; Από μικρά παιδιά έχουμε μάθει να μοιράζουμε δουλειές σπιτιού... ας πούμε επειδή είναι μεγάλο σπίτι κι εγώ δούλευα και όλοι δουλεύαμε. Και Σαββατοκύριακο όταν ήμασταν όλοι στο σπίτι εγώ έφτιαχνα το πρωινό ή κάτι... το μεσημεριανό επειδή τους άφηνα να κοιμούνται μέχρι αργά (γελάει) όπως και... (αναστενάζει) ξυπνώντας ξέρανε ότι το όροφο εκεί επάνω που είναι κρεβατοκάμαρες και το σαλόνι είναι δική τους δουλειά. Ξέρανε πρέπει να το φτιάξουνε και μετά να κατέβουνε για να καθίσουμε όλοι να φάμε και έτσι κάπως ξέρανε. Ξέρανε από πριν τι πρέπει να κάνουνε κι έτσι τους άφησα... αλλά μετά έφυγε ο άντρας μου από δω και πήγε εκεί... τρία χρόνια είχα να τους δω. Μέχρι να μπούμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση... όχι δεν είχαμε μπει. Τους έφερε η αδερφή μου. Τότε δεν είχα χαρτιά καν και δεν μπορούσα να φύγω από δω.

Συνεντεύκτρια: Ήρθαν τα παιδιά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήρθαν τα παιδιά... δεν τους γνώρισα. Αγνώριστα ήταν. Ξέρεις η επαφή είναι αυτό δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Επειδή τους βλέπω από μακριά και βλέπω... ξέρω πως με κοιτάνε και δεν πιστεύουνε στα μάτια τους ότι είμαι εγώ ή ούτε εγώ πιστεύω ότι είναι αυτά τα παιδιά μου. Ήτανε σαν... και μέχρι να φτιάξεις επαφή μετά... είναι εντάξει τώρα είμαστε καλά.

Συνεντεύκτρια: Από τότε έχουνε έρθει ξανά;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάθε χρόνο σχεδόν. Ο γιος μου ήτανε πριν ένα... μια βδομάδα ήτανε εδώ. Επειδή τους είπα ότι δεν θα μπορέσω να πάω εκεί φέτος και αποφασίσανε ότι θα έρθει αυτός τώρα για να έχει χρόνο όταν πάρει άδεια ας πούμε να φτιάξει να δουλεύει στο σπίτι. Και η κόρη μου τώρα απ' το mc Donalds για το καλοκαιρινό σεζόν τη στέλνουνε στη Μαύρη Θάλασσα εκεί στα μαγαζιά που έχουνε. Έχουνε πολλή δουλειά εκεί και θα πάει και δε θα μπορέσει να 'ρθει και θα 'ρθει στον Οκτώβρη ας πούμε εδώ κι αυτή για μια εβδομάδα για να τους δω λιγάκι να

τους χαρώ (γελάει) και έτσι... έτσι πάμε και αν μπορώ να πάω κι εγώ τα Χριστούγεννα θα δούμε.

Συνεντεύκτρια: Ένα άλλο θέμα τώρα. Τι δουλειές είχατε κάνει στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιζόμενη: Σου είπα... τα πρώτα χρόνια άρχισα μετά το σχολείο που άρχισα ήμουν γραμματέας σε ένα λύκειο. Ήτανε τέσσερα - πέντε χρόνια και μετά για οικονομικούς λόγους πήγαμε πάλι σε μια... τότε ήτανε ο σοσιαλισμός άλλο... πώς το λένε; Καθεστώς; Καθεστώς ήτανε και δεν υπήρχανε ιδιωτικές δουλειές αλλά σε μας δόθηκε ευκαιρία να πάμε σε μια τέτοια δουλειά που ήτανε με... πτηνά... αν έχεις ακουστά για το φουαγκρά... και οι πάπιες που φτιάχνουνε... παίρνουνε το συκώτι και φτιάχνουνε φουαγκρά σε τέτοιες δουλειές δουλεύαμε με τις πάπιες. Για αρκετά χρόνια. Δέκα χρόνια τουλάχιστον. Αλλά μετά εντάξει. Ήτανε λίγο καταστροφή εκείνο... ήμασταν πολύ καλά οικονομικά δεν μπορώ να πω... δηλαδή... τα σπίτια, αμάξια και τέτοια δεν είχαμε πρόβλημα αλλά μετά έπεσαν οι κομμουνιστές. Μπήκανε οι δημοκράτες αλλά αντί για δημοκράτες εγώ πιστεύω ότι τότε στη Βουλγαρία ή και τώρα δεν είναι... η δημοκρατία είναι αναρχία δεν είναι δημοκρατία... δηλαδή μετά μπήκανε μαφία και τέτοια... και επειδή θέλανε να μπούνε σ' αυτό το τομέα η μαφία και μας καταστρέψανε.

Συνεντεύκτρια: Αυτή η επιχείρηση ήταν δική σας δηλαδή; Ή εργαζόσασταν εκεί;

Συνεντευξιζόμενη: Εργαζόμασταν εκεί αλλά ήμασταν σε λίγο πιο μεγάλο βαθμό ας πούμε... καταστραφήκαμε τώρα, χάσαμε τα πάντα, ό,τι είχαμε σαν οικονομία... τα πάντα, τα πάντα, τα πάντα και τότε στη Βουλγαρία ήταν δύσκολο επειδή κλείνανε εργοστάσια, κλείνανε τα πάντα και έμεινε πολύς κόσμος χωρίς δουλειά... τα λεφτά ήτανε πάνω - κάτω. Πότε... αλλάξανε τα λεφτά δύο - τρεις φορές και εμείς χωρίς δουλειά με δύο μικρά παιδιά, με δύο γέρους που έπρεπε να τους φροντίζουμε. Ήτανε πολύ δύσκολο. Ό,τι έβρισκα, αυτό δούλευα. Μέχρι ένα... μια στιγμή επειδή έχουμε και φίλους και μας ξέρουνε... ξέρουνε τι εκπαίδευση έχουμε, με πήρανε τη στιγμή που με πήρανε στο δήμο. Εκεί άρχισα για έξι μήνες ας πούμε... απ' το ΟΑΕΔ τότε... αλλά έξι μήνες, μετά έξι μήνες, άλλες έξι και μετά έγινα και μόνιμο στο δήμο... που η τελευταία χρονιά και δούλευα επτά - οχτώ χρόνια εκεί. Έτσι... και τα τελευταία χρόνια δούλευα και σαν κοινωνική λειτουργός... μέχρι να έρθω εδώ. Ο άντρας μου... για τον άντρα μου ήτανε πιο δύσκολα, επειδή τότε για τους άντρες

δεν υπήρχαν δουλειές πολύ και αυτός δούλευε σε ένα εργοστάσιο. Πάλι στην ειδικότητά του αλλά αυτοί ούτε βάζανε ένσημα, ούτε... ήτανε σκέτη κόλαση τότε στη Βουλγαρία. Δεν ξέρεις αν θα σε πληρώσουνε... δηλαδή στο ιδιωτικό τομέα. Υπήρχανε πολλά άτομα που δουλεύανε και δεν παίρνανε λεφτά... δηλαδή και... σου δίνανε ότι θέλουμε μέχρι ένα σημείο δηλαδή... αλλά αυτό το σημείο κράτησε ως πούμε χρόνια και όταν έχεις οικογένεια και παιδιά δεν μπορείς να περιμένεις να σου πληρώσουνε και παίρνεις μια απόφαση. Και τώρα πολύς κόσμος έχει φύγει αυτά τα χρόνια... πολύς... μπορώ να πω ένα 50 % απ' τους μετανάστες φύγανε τότε. Επειδή δεν μπορούσανε να βγάλουνε πέρα. Ο άντρας μου τότε έφυγε για εδώ. Η άλλη αδερφή ήταν εδώ ήδη πέντε χρόνια με τον άντρα της και αυτή τον πήρε εδώ σ' αυτό το εργοστάσιο που σου λέω και μετά ήρθα εγώ. Επειδή με δύο παιδιά... η κόρη μου τότε άρχισε το λύκειο και το λύκειο ήτανε στη Πλόντιφ και έπρεπε κάθε πρωί βράδυ με τα λεωφορεία να γυρνάει από δω από κει και γι' αυτό χρειαζόταν λεφτά που ο μισθός μου στο δήμο ήτανε κανονικός ως πούμε... κανονική πληρωμή εννοώ ήτανε ένα τίποτα... δηλαδή κάτι σαν εκατό ευρώ, κάτι τέτοιο το μήνα που δεν μπορούσες με τίποτα.

Συνεντεύκτρια: Ποιος ήταν ο λόγος που επιλέξατε την Ελλάδα;

Συνεντευξιζόμενη: Ήτανε κι ο άντρας μου εδώ και ήτανε πιο κοντά ως πούμε. Ξέρω ότι αφήνω δύο παιδιά και ξέρω ανά πάσα στιγμή αν συμβεί τίποτα μπορώ να φύγω από δω. Αν πάω κάπου μακριά δηλαδή στη σκέψη μου ποτέ δεν μου... δεν πήγε στη σκέψη μου να πάω κάπου αλλού μακριά. Ξέρω ότι αν πάω μακριά πρέπει να πάρω και τα παιδιά μου. Δηλαδή οικογενειακώς. Δεν θέλω να τους αφήνω. Εδώ είναι πιο κοντά και... αν και στην αρχή ήτανε πολύ δύσκολο... δεν υπήρχε ούτε ίντερνετ, ούτε τέτοια... δεν ήμασταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ήτανε δύσκολες οι επαφές... αλλά για να φανταστείς εγώ για να πάω στη Βουλγαρία πέρανα απ' την Ιταλία, δηλαδή πήγαινα Βενετία με το καράβι, Ιταλία λεωφορείο και στη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Γιατί;

Συνεντευξιζόμενη: Επειδή από δω δεν θα μπορούσα να ξαναγυρίσω. Ήτανε πιο εύκολο... η Ιταλία ήτανε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και Ιταλία εκεί περνώντας το έλεγχο ήτανε μόνο στα βουλγαρικά σύνορα. Οι Βούλγαροι εννοώ ξέρανε ότι οι άνθρωποι περνάνε για οικονομικούς λόγους, δεν περνάνε επειδή έτσι τους ήρθε

στο μυαλό να φύγουμε από τη Βουλγαρία... το ζούσανε εκεί και ξέρανε και μας περνάγανε αν και ήμασταν παράνομοι.. και μετά εντάξει ξαναγύρισα πάλι από την Ιταλία ανάποδα (γελάει). Ολόκληρη περιουσία τι να σου πω; Για να πας και να γυρίσεις... πεντακόσια - εξακόσια ευρώ τότε... τόσο. Και πρώτη φορά που ήρθα και μετά... η κόρη μου όταν τέλειωσε το λύκειο ήθελα να πάω εκεί. Ήθελα να πάω εκεί και πήγα πάλι μέσω Ιταλίας και γύρισα πάλι και ήμουνα εδώ σ' αυτό το σπίτι πάλι όταν πήγα και ξαναγύρισα. Μετά πια μπήκαμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και δεν ήτανε δύσκολο. Μετά κάθε έξι μήνες ή εγώ ή τα παιδιά μου ερχόντουσαν εντάξει.. η κόρη μου όταν τελείωσε το λύκειο για ένα διάστημα έξι μήνες ήρθε εδώ στην Ελλάδα. Ήθελε να 'ρθει εδώ να καθίσει μαζί μου και ήρθε και καθίσαμε οι τρεις..

Συνεντεύκτρια: Δούλευε δηλαδή αυτό το διάστημα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όχι εγώ ήθελα να δει επειδή ήθελε πολύ να έρθει εδώ. Ήτανε φίλες που έχουσε έρθει κι εγώ ήθελα να δει πως δουλεύουμε εμείς και τι την περιμένει και τι πρέπει να κάνει. Κατάλαβες; Ήθελα να μάθει. Και όταν είδε πώς ήμασταν όλοι εδώ, της είπα: «Θα καθίσεις εδώ; Δεν υπάρχει πρόβλημα. Όμως, αυτό που θέλω από σένα είναι να πας σ' ένα σχολείο να μάθεις τη γλώσσα και να δώσεις εξετάσεις να περάσεις πανεπιστήμιο. Δεν υπάρχει άλλη λύση για σένα εδώ.» Και κατάλαβε. Το παιδί δεν ήθελε πολύ - πολύ για να το καταλάβει, επειδή πώς να σου πω; Πάντα ήτανε ένα παιδί με στόχους. Πάντα και πολύ γρήγορη σκέψη ας πούμε. Και είδε... είδε τις φίλες της... εγώ της είπα: «Εγώ σου δίνω δυνατότητα να δεις. Είσαι στα δικά μου έξοδα εδώ. Όπου θες πήγαινε να δεις, να δεις πως...». Έχει βρει, έχει βρει και μια δουλειά σαν baby-sitter σε μια βουλγάρικη οικογένεια που είχε παιδί και τη θέλανε να το κρατήσει για μερικές ώρες μέχρι να δουλεύει η γυναίκα και πήγαινε που και που, όχι κάθε μέρα. Αλλά της είπα: «αυτό είναι που σε περιμένει. Αν θες να μείνεις εδώ χωρίς εκπαίδευση, χωρίς γλώσσα, χωρίς τίποτα. Αυτό σε περιμένει. Αν θες η ζωή σου να είναι αυτή δεν υπάρχει πρόβλημα, απόφαση είναι δική σου. Εγώ είμαι η μάνα σου θα σε στηρίξω πάντα.». Αλλά είδε πως είναι και λέει «Φεύγω» και έφυγε τότε και πήγε σ' αυτό το πανεπιστήμιο που σου είπα και τέλειωσε. Τέλειωσε αλλά εντάξει ήτανε και άλλη... τέλος πάντων. Το τέλειωσε και μετά ήθελε να πάει λίγο παραπάνω. Την πήρανε στη Σόφια δηλαδή... έδωσε εξετάσεις και πέρασε σε άλλο πανεπιστήμιο για παραπάνω εκπαίδευση.

Μεταξύ γνώρισε ένας Ιταλός εκεί στη Βουλγαρία και περάσαμε στο πανεπιστήμιο ιταλική και βουλγαρική φιλολογία (γελάει). Θα το τέλειωνε αλλά δυστυχώς...

Συνεντεύκτρια: Ναι έγινε αυτό που μου είπατε... Ο άντρας σας που ήταν εδώ από πιο πριν τι σας είχε πει για τη ζωή στην Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν του άρεσε καν. Αυτός είναι ελεύθερο πνεύμα και μόνο η σκέψη που πρέπει να μείνει κάπου και κάποιος άλλος να του λέει τι θα κάνει, πώς θα το κάνει και αυτό που λέει αυτός δεν είναι... πώς να σου πω; Είναι λίγο... (το σκέφτεται) σαν χαρακτήρας δεν έχει υπομονή ας πούμε. Δεν μπορεί να έχει κάποιους από πάνω του και εγώ είμαι άνθρωπος που ποτέ δεν θα επιβάλλω σε κάτι... επιμένω όχι επιβάλλω. Να επιμένω σε κάτι που νομίζω ότι είναι αυτό που νομίζω εγώ. Πάντα αφήνω τον άλλον να σκέφτεται και να κάνει αυτό που θέλει αυτός, επειδή ξέρω δεν υπάρχει νόημα. Έτσι κι αλλιώς θα κάνεις αυτό που θέλεις εσύ δε θα κάνεις αυτό... μέχρι να πέσεις ή να δεις ότι πραγματικά αυτό που σου λέει ο άλλος είναι αλήθεια. Τι εννοούσα; Γι' αυτό είμαστε τόσα χρόνια μαζί επειδή είμαστε πώς να στο πω; Δεν μπορεί, δεν αντέχει ο άλλος να του λέει τι θα κάνει και επειδή εγώ είμαι λίγο πιο υπομονετική εντάξει... αλλά δεν του άρεσε να είναι μόνος του, επειδή όταν είσαι σε μια οικογένεια όταν είσαι σε απόσταση τότε καταλαβαίνεις τι είναι η οικογένεια. Κατάλαβε δηλαδή πραγματικά όχι ότι το κατάλαβε τότε αλλά τον λυπάμαι πάρα πολύ. Ήθελε να γυρίσει, εγώ του έλεγα κάτσε ακόμα λιγάκι επειδή ξέρεις δεν μπορούμε εδώ να βγάλουμε πέρα, αν και ποτέ δεν ξέρεις πάντα υπάρχουνε λύσεις. Πιστεύω υπάρχουνε λύσεις που είναι λίγο πιο δύσκολες αλλά πάντα υπάρχει. Και έμεινε εκεί αυτός και ήρθα εδώ. Εντάξει ήτανε καλά χρόνια για μας επειδή από οικονομικούς λόγους ήμασταν εντάξει. Μας λείπανε πάρα πολύ τα παιδιά. Η νοσταλγία είναι πράγμα που δεν σε αφήνει ποτέ. Αν και τόσα χρόνια είμαι εδώ και έχω συνηθίσει πια με τα πάντα... Με τους Έλληνες, τους καταλαβαίνω και καλύτερα και εντάξει τους έχω συνηθίσει αλλά η νοσταλγία είναι πάντα... ξυπνάς και κρατάει. Πέφτεις για ύπνο και ξυπνάς με τη νοσταλγία επειδή ξέρεις ότι έχεις αφήσει μια οικογένεια από πίσω. Δύο παιδιά αν και είναι μεγάλα πια πάλι δεν παύουνε να είναι τα παιδιά σου.

Συνεντεύκτρια: Πριν έρθετε τι προετοιμασίες είχατε να κάνετε; Για παράδειγμα με τα χαρτιά;

Συνεντευξιαζόμενη: Τίποτα. Τίποτα. Ήρθαμε εντελώς παράνομα εμείς εκείνα τα χρόνια. Απλά πληρώνεις ένα πώς να το πώς; Πληρώνεις έναν νταβατζή... όχι νταβατζή, είναι για άλλο θέμα. Περνάς τα σύνορα με το διαβατήριο, πώς ήτανε τότε; Γιατί δε θυμάμαι; Αν σε περάσουνε. Εγώ πέρασα απ' την Αυστρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συνεντεύκτρια: Θέλετε να μου περιγράψετε το ταξίδι;

Συνεντευξιαζόμενη: Οκ. Είχαμε έναν φίλο... αν και έχω ένα αποτυχημένο ταξίδι που γύρισα... δηλαδή ξέραμε ένα κύκλο που ξέραμε ότι περνάνε άνθρωποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και επειδή ο άντρας μου ήταν εδώ κι αυτός έχει έρθει έτσι. Εγώ... απευθυνόμαστε σ' αυτούς του ανθρώπους, αν και τώρα δεν υπάρχουν πια... εδώ και πολλά χρόνια. Τότε ήτανε. Τους δίνεις ένα ποσό ας πούμε και αυτοί σε περνάνε απ' τα σύνορα παντού. Δική τους δουλειά είναι το πως θα σε περάσουνε. Αλλά ξέρουμε το ταξίδι είναι δυο μέρες τουλάχιστον. Και μαζευόμασταν έτσι δέκα άτομα ας πούμε, ένα μικρό βανάκι... οχτώ άτομα ήμασταν η πρώτη φορά...

Συνεντεύκτρια: Γυναίκες; Άντρες;

Συνεντευξιαζόμενη: Γυναίκες και άντρες. Γεμίζει το βανάκι και φεύγουμε. Ήμασταν με αδερφή μου αυτή (εννοεί που γνώρισα πριν λίγη ώρα). Μαζί ήρθαμε. Η άλλη ήταν εδώ. Αυτή ήτανε νόμιμη τότε, εκείνα τα χρόνια επειδή είχε έρθει πέντε έξι χρόνια πριν είχε προλάβει είχε φτιάξει τα χαρτιά της, είχε φτιάξει τα πάντα... και ήρθαμε τότε, πήγαμε με το βανάκι... έλα που στα... περνώντας περνάμε στη Σερβία... εκεί δεν υπάρχει πρόβλημα να περάσουμε τα σύνορα. Πέρασαμε. Απ' τη Σερβία πηγαίνουμε Αυστρία... θα περάσουμε από κει αλλά στην Αυστρία είναι το έλεγχο που κάνουνε. Αν το διαβατήριό σου είναι καθαρό και δεν σε έχουνε σταματήσει, δεν σε έχουνε ελέγξει, δεν έχεις κάτι παράνομο στα σύνορα ας πούμε περνάς. Οι Αυστριακοί σε περνάνε. Αν δεν υπήρχε λόγος να σε σταματήσουνε σε περνάνε. Ήτανε πολύ πιο εύκολο. Οι Έλληνες εδώ μας σταματάγανε και μας γυρνάγανε. Όλοι. Επειδή ξέρανε για ποιο λόγο ερχόμαστε. Και τότε περνώντας στην Αυστρία μας περάσανε οι Αυστριακοί εκεί στα σύνορα αλλά αυτός που οδηγούσε είχε κάτι... είχε κάνει κάτι και του είχανε βάλει σφραγίδα στο... και δεν μπορούσε να περάσει αυτός και δεν το λέει σ' εμάς αυτό το πράγμα. Εμείς δεν το ξέραμε και μας γύρισε πίσω. Μας γύρισε πίσω εννοώ στα σύνορα. Ένα χιλιόμετρο πίσω απ' τα



σύνορα και μας σταμάτησε. Και λέει «θα πάμε σε άλλο σημείο στα σύνορα που έχει έλεγχο να περάσουμε από κει». Στο άλλο σημείο μας βάλανε σε όλες... στο πρώτο σημείο μας περάσανε οι Αυστριακοί. Και αυτός λέει δεν μας... κρατώντας τα διαβατήρια εμείς δεν βλέπουμε τι μας έχουνε κάνει... ότι μας έχουνε βάλει σφραγίδες ότι μπορούμε να περάσουμε κατάλαβες; Σου βάζουνε σφραγίδα και σου λένε περνάς... αλλά σ' εκείνος... εκείνος δεν τον αφήνουνε. Αφήνουνε εμάς αλλά δεν αφήνουνε εκείνος που οδηγεί. Δηλαδή αν το ξέραμε αυτό το πράγμα κάποιος θα οδηγούσε το βαν ας πούμε η αδερφή μου. Μπορούσε να περάσει το βαν απέναντι και από κει θα μας πάρει κάποιος άλλος. Δεν μας το είπε αυτός αυτό. Και μας πήγε σε άλλο σημείο που και εκεί μας βάλανε σφραγίδες που δεν μπορούσαμε να περάσουμε. Έτσι κι αλλιώς πήρε ένας άλλος που ήρθε απ' την Ιταλία που το βαν ήτανε δικό του που συνεργαζόταν... εντάξει δεν μπορούσαμε με τίποτα. Να κοιμόμασταν στο βαν το βράδυ αλλά τέλος πάντων... γυρίσαμε πίσω και επειδή αυτές οι σφραγίδες ήτανε για τρεις μήνες... δεν μπορείς να περάσεις αν έχεις τέτοια σφραγίδα. Πρέπει να περάσουνε τρεις μήνες και μετά. Αυτό ήτανε τον Ιανουάριο... και γύρισα πίσω εγώ και ξαναγύρισα στη δουλειά μου επειδή είχα πάρει άδεια... επειδή ήξερα ότι μπορεί να συμβεί τα πάντα εντάξει... και ξαναγύρισα στη δουλειά μου και το Μάιο όταν περάσανε αυτές τις τρεις μήνες άλλαξα το διαβατήριο και γύρισα πάλι με άλλον κι αυτός μας πέρασε πάλι... το ίδιο ταξίδι αλλά ήμασταν τότε με αμάξι. Δηλαδή με δύο αμάξια επί τέσσερα άτομα στο αμάξι και έτσι περάσαμε... περάσαμε στα σύνορα. Μετά στο καράβι Ανκόνα... το ταξίδι Αυστρία - Ιταλία μέχρι το καράβι και στο καράβι με το αμάξι, τα πάντα μέσα και στη Πάτρα. Κατεβήκαμε Πάτρα και απ' την Πάτρα εδώ στην Αθήνα. Εδώ μας περιμένανε ο άντρας μου, η αδερφή μου εντάξει και μας πήρανε.

Συνεντεύκτρια: Θέλετε να μου πείτε γι' αυτό το πρώτο διάστημα; Μείνατε με τον άντρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι... ήτανε στο Κολωνό... ήτανε πάρα πολύ δύσκολο. Δεν ήξερα τη γλώσσα, μου βρήκανε δουλειά σε μια εταιρία ραπτική... δηλαδή και η εταιρία ήτανε παράνομη. Αν σου πω ότι δούλευα τότε για ενάμιση ευρώ την ώρα... δούλευα δώδεκα ώρες.

Συνεντεύκτρια: Πώς τη βρήκατε αυτή τη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Μέσω μια γνωστή που δούλευε εκεί... από τη Βουλγαρία. Ήτανε όλοι Σύριοι... ήτανε παράνομη εταιρία... σε ένα υπόγειο, κλειστό να μην φαίνεται από πουθενά αλλά εκεί δούλευα ένα μήνα; Ούτε.

Συνεντεύκτρια: Και μετά;

Συνεντευξιαζόμενη: Και μετά... μετά άρχισα σε ένα συνεργείο. Σε ένα συνεργείο. Εκεί πράγματα λίγο σταθεροποιηθήκανε, δεν ήξερα τη γλώσσα αλλά όλοι ήτανε Βούλγαροι εκεί που δούλευα... ήτανε σταθερή δουλειά επειδή δουλεύαμε στη Follie Follie ξέρεις η εταιρία η μεγάλη. Καθαρίζαμε... νυχτερινή βάρδια ας πούμε... απ' τις οχτώ το βράδυ μέχρι δέκα - έντεκα το βράδυ και την ημέρα αυτή η εταιρία μας έβρισκε δουλειά... και έτσι είχα από κει έπαιρνα τότε τριακόσια πενήντα το μήνα... για τρεις ώρες δουλειά... ήτανε ένας σταθερός μισθός και κάτι παραπάνω από την ημέρα αν είχαμε δουλειές.

Συνεντεύκτρια: Αυτή τη δουλειά πώς τη βρήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μέσω πάλι γνωστών... και τίποτα μπήκα στην εταιρία.. στην αρχή με πήραν έτσι για ένα - δύο μεροκάματα, είδανε ότι εντάξει δουλεύω και με πήρανε στην εταιρία... με φωνάζανε μέρα παρά μέρα, μετά με βάζανε εκεί στη follie follie και έτσι δούλευα αρκετό διάστημα μέχρι να αποφασίσει ο άντρας μου να φύγει από δω. Μετά μπήκα στο σπίτι. Σ' ένα σπίτι επειδή εκεί που νοικιάσαμε το διαμέρισμα εμένα ήταν αδύνατο να το κρατήσω μόνη μου και έπρεπε να στείλουμε ολόκληρο το νοικοκυριό που είχαμε το στείλαμε στη Βουλγαρία και έτσι μπήκα σε ένα σπίτι. Και να σου πω την αλήθεια αυτό το σπίτι ήτανε πάρα πολύ καλοί άνθρωποι... δεν μπορώ να πω. Εκεί που έμπαινα πια στις ελληνικές οικογένειες... ελληνικά ελάχιστα.. επειδή αυτό το διάστημα με όλους πουμίλαγα ήτανε Βούλγαροι και δεν μπορούσα να μάθω και ελληνικά καλά. Ήξερα, καταλάβαινα τι μου λένε αλλά δεν μπορούσα να μιλήσω. Ή μπορούσα αλλά πολύ σπαστά και πολύ δύσκολα. Και μπήκα σ' αυτό το σπίτι... ένας παππούς ήτανε στα τελευταία του. Γι' αυτό με πήρανε κίολας αλλά ήτανε πολύ καλή οικογένεια... και μετά από δύο...

(Μικρή διακοπή από τον ηλικιωμένο άνδρα που φροντίζει:

Άνδρας: Τι λένε τα κορίτσια εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Εντάξει, άσε μας τώρα.

Ο άνδρας γελάει και φεύγει)

Συνηντευσιζόμενη: Πέθανε... μετά από δύο μήνες πέθανε παππούς και μου βρήκανε άλλη δουλειά. Οι ίδιοι αυτοί οι άνθρωποι μου βρήκανε άλλη.

Συνηντεύκτρια: Την πρώτη πώς τη βρήκατε;

Συνηντευσιζόμενη: Πάλι από γνωστούς. Πήγα εκεί με είδανε και έτσι. Μου βρήκανε δουλειά και πήγα σταθερά σε δύο γυναίκες ήτανε αδερφές στο Ζήνωνος θυμάμαι ακόμα. Σ' εκείνη τη περιοχή... ήτανε Αιγύπτιοι με πολλά λεφτά και πολλά διαμερίσματα και τέτοια. Και ήτανε χωρίς παιδιά οι δύο γυναίκες αλλά δεν άντεξα... εκεί άντεξα οχτώ μήνες.

Συνηντεύκτρια: Τις φροντίζατε κι αυτές; Ήτανε μεγάλες;

Συνηντευσιζόμενη: Ναι. Ήτανε μεγάλες αλλά ήτανε στα πόδια... δεν ήτανε τίποτα... αλλά αν ήξερα λίγο παραπάνω τη γλώσσα ας πούμε να μπορώ... να μπορούσα να συνεννοηθώ καλύτερα πιστεύω ότι μέχρι τώρα θα ήμουνα εκεί. Ήτανε καλές γυναίκες αλλά εγώ δεν άντεξα. Ήτανε η πρώτη μου δουλειά που ήμουνα κλειστή μέσα σ' ένα σπίτι ένα εικοσιτετράωρο και ήτανε... η μία επειδή ήτανε τυφλή δεν έβλεπε καλά... δεν έβλεπε σχεδόν και μπορούσε στο σπίτι και μπορούσε στο σπίτι ήξερε τα πάντα ας πούμε και ήτανε κλειστά τα πατζούρια την ημέρα... κλειστά πατζούρια, πόρτες και τα πάντα. Δεν μπορούσα εγώ έτσι... έβγαινα ας πούμε μόνο αν με έστειλαν κάπου για σούπερ μάρκετ να πάρω κάτι και αν αργούσα λιγάκι «Πού ήσουνα;». Δεν μπορούσε να έρθει κανένας στο σπίτι ας πούμε... ούτε η αδερφή μου, ούτε κανένας. Έβγαινα το πρωί, τις Κυριακές είχα το ρεπό μου... έβγαινα τις πρωινές ώρες και το βράδυ κλαιγόμουν. Όταν έπρεπε να γυρίσω έκλαιγα, επειδή ξέρω ότι θα ήμουν κλειστή πάλι όλη την ημέρα... και έφυγα από κει... μετά από οχτώ μήνες έφυγα. Πήγα σε μια γιαγιά που ήθελε μια γυναίκα για δύο - τρεις μήνες ας πούμε να τη φροντίζει... είχε σπάσει το χέρι της. Πάλι μέσα... δεν μπορούσα να πάω. Πάλι μέσα... και εκεί ήμουνα για τόσο. Όταν έγινε η γιαγιά καλά μου βρήκε αυτή πάλι δουλειά σε μια γνωστή της εδώ στη Φωκίωνος Νέγρη. Ακόμα ζει... ήτανε Εβραία. Αλλά εκεί δεν ένιωθα καλά εγώ. Ενωώ ότι ήτανε λίγο ιδιότροπη γιαγιά. Ας πούμε με εκμεταλλευότανε κι εγώ πια καταλάβαινα. Είχανε περάσει δυο χρόνια ας

πούμε. Σ' ένα διάστημα δύο χρόνια όχι αλλά ένα χρόνο και εκεί πέντε - έξι μήνες δούλευα...

Συνεντεύκτρια: Τι εννοείτε «σας εκμεταλλεύονταν»;

Συνεντευξιαζόμενη: Εννοώ ότι ήτανε... με πήρε για εκείνη για το σπίτι δικό της... να τη φροντίζω, να μαγειρεύω.. εντάξει ήτανε και αυτή ήτανε καλά. Ήτανε άνθρωπος που να την κάνεις συντροφιά και να μαγειρεύεις, να καθαρίζεις, εντάξει. Αλλά (με έντονο ύφος). Σε μια στιγμή με πήγαινε στην κόρη της να μαγειρεύω εκεί. Με πήγαινε στην εγγονή της που ζούσε στην Πειραιά... και επειδή εντάξει εγώ τότε πια μιλούσα ελληνικά. Άρχισα να μιλάω λίγο καλύτερα και άνθρωποι καταλάβανε ότι δεν είμαι ας πούμε... κατάλαβαν ότι δεν είμαι σαν άνθρωπος που... κάνε αυτό αυτό κι αυτό και θα το κάνεις χωρίς... κι εγώ όταν κάνω κάτι το κάνω για να ευχαριστηθεί ο άλλος, δεν το κάνω μόνο για μένα ή επειδή είναι η δουλειά μου. Δηλαδή βάζω μέσα κάτι από μένα και το κατάλαβαν οι άνθρωποι. Η κόρη της ας πούμε το κατάλαβε επειδή ζούσαμε και μαζί ένα διάστημα επάνω στο σπίτι της. Ήτανε στο Ελληνικό το σπίτι της, στο αεροδρόμιο εκεί. Μεγάλο σπίτι με κήπο με τέτοια... και φρόντιζα και εκείνο το σπίτι και τη κόρη της και γιαγιά και ο γιος της που έμενε στη Γλυφάδα... και κάποια στιγμή φτάσαμε σε σημείο που να τσακώνονται ποιος θα με πάρει, που θα πάω πρώτα, στην κόρη της, στην εγγόνι της ή κάπου αλλού και εγώ το έβλεπα αυτό. Όσο να... προσπαθήσουνε να το κρύψουνε από μένα εγώ το έβλεπα... ότι κάποια στιγμή και ακριβώς εκείνη την περίοδο ήτανε η αδερφή μου που θα έφερνε τα παιδιά μου που δεν τα είχα δει τρία χρόνια. Και της λέω: «τα παιδιά μου θα 'ρθουνε. Ξέρω ότι στα σύνορα είναι πολύ δύσκολα και δεν ξέρω αν μπορούνε να περάσουν. Αλλά αν περάσουν θα μπορούμε να τα βάλουμε κάπου; Κάπου να είναι μαζί μου τα παιδιά μου». Και μου έλεγε: «Ντάξει ας περάσουν και θα δούμε». Και περάσανε το βράδυ τα σύνορα και της λέω το πρωί: «Τα παιδιά μου θα είναι στις δέκα στις έντεκα η ώρα εδώ. Μπορώ να τα πάω ας πούμε στη Φωκίωνος Νέγρη στο διαμέρισμα εκεί για να είμαστε μαζί. Τουλάχιστον για ένα διάστημα. Δεν τους έχω δει τρία χρόνια». Και γυρνάει και μου λέει: «Δεν μπορώ να σε αφήσω εκεί. Εγώ πάω στο γιο μου τώρα, εσύ είσαι ελεύθερη για δύο μέρες. Πήγαινε τα όπου θες, σε θέλω τη Δευτέρα το πρωί εδώ για δουλειά». Και εγώ ας πούμε με λίγα λεφτά, με τριακόσια ευρώ που είχα επάνω μου πήγα και βρήκα... πήγα σ' ένα ξενοδοχείο εδώ

στη Λιοσίων, πήρα ένα τρίκλινο δωμάτιο και τα έβαλα μέσα, επειδή η αδερφή μου τότε έμενε σε μια γκαρσονιέρα και δεν μπορούσαμε να ήμασταν όλοι μαζί εκεί κατάλαβες; Ήταν ένα υπνοδωμάτιο και ένα μικρό κουζινάκι και μπάνιο. Αυτό ήτανε. Αν ήτανε η αδερφή μου με μεγάλο διαμέρισμα ας πούμε θα ήμασταν εκεί. Αλλά δεν ήτανε και εγώ η ίδια ήθελα λίγες μέρες να περάσω μόνη μου με τα παιδιά μου. Και πήρα αυτό το ξενοδοχείο και τα παιδιά ήρθαν εδώ και δεν ξέρανε πόσες μέρες θα μείνουνε. Επειδή δεν ήξερα πόσα θα μπορέσω να τα κρατήσω εγώ. Ήρθανε χωρίς περιορισμό ας πούμε... για λίγες μέρες ξέραμε αλλά... τέλος πάντων. Μετά τη δεύτερη μέρα το πρωί εγώ δεν είχα λεφτά να κρατήσω το διαμέρισμα εκεί ήτανε εξήντα ευρώ τη βραδιά και εγώ πλήρωσα δύο βραδιές και στη τρίτη βραδιά το πρωί έπρεπε να πάω εγώ στη δουλειά και τα παιδιά κάπου να πάνε. Και μαθαίνει η κυρία της αδερφής μου ότι τα παιδιά είναι σε ξενοδοχείο και λέει: «Δεν ντρέπεται αυτή η γιαγιά λιγάκι; Πες στα παιδιά να έρθουνε εδώ. Το σπίτι είναι ανοιχτό.». Η αδερφή μου δούλευε σε μια ευκατάστατη, πάρα πολύ... δούλευε, τώρα δε δουλεύει εκεί. Γνωστή οικογένεια είναι τέλος πάντων. Και τα πήρε εκεί η γυναίκα. Εγώ γυρνάω στη δουλειά, ούτε με ρωτάνε... «τα παιδιά καλά;». Λέω «καλά». Δεν λέω τίποτα, επειδή κατάλαβα ότι ντάξει και... έρχεται η κόρη της... το μεσημέρι ήμασταν στο Ελληνικό εκεί στο σπίτι. Έρχεται η κόρη της και ρωτάει τη μάνα της, όχι εμένα «Τι λέει η Μίνα για τα παιδιά;» και η γιαγιά λέει «Δεν λέει τίποτα η Μίνα για τα παιδιά». Μα τι να πω; Ούτε με ρωτήσατε, ούτε θέλετε να ξέρετε. Κατάλαβα ότι δεν τους νοιάζει. Και τέλος πάντων εγώ πικράθηκα πάρα πολύ και είπα θα καθίσουνε τα παιδιά όσο καθίσουνε και μετά φεύγω απ' αυτό το σπίτι δε θέλω να τους δω. Δε θα μπορούσα να δουλέψω πια (με έντονο ύφος). Κατάλαβες; Τα παιδιά καθίσανε δέκα μέρες τότε. Η αλήθεια είναι κατά το απόγευμα με άφηνε να βγαίνω με τα παιδιά... κατάλαβε ότι τα παιδιά... πού είναι τα παιδιά; Λέω στο σπίτι της αδερφής μου τη κυρία και δεν είπε τίποτα. Ούτε θέλησε να τους γνωρίζει, ούτε τίποτα. Τίποτα, τίποτα. Και εγώ κατάλαβα και έτσι τα παιδιά φύγανε και εγώ βρήκα αλλού δουλειά. Βρήκα άλλη δουλειά και της είπα «Ξέρεις πολύ καλά εγώ εδώ είμαι για λεφτά». Μού πλήρωνε πεντακόσια ευρώ. Και εγώ βρήκα μια άλλη δουλειά με εβδομήντα και έφυγα.

Συνεντεύκτρια: Πού πήγατε μετά;

Συνεντευξιαζόμενη: Πήγα σε μια οικογένεια με δύο παιδιά. Αλλά εκεί δεν έμεινα. Συμφωνήσαμε... πήγα ραντεβού με την κοπέλα, δεν είχε γεννήσει τότε. Είχε ένα κοριτσάκι, συμφωνήσαμε για αυτά τα λεφτά, συμφωνήσαμε αυτό. «Εντάξει» λέω «θα 'ρθω». Στη γιαγιά είπα έτσι κι αλλιώς και αυτή νόμιζε ότι εγώ θέλω να μου αυξηθεί το μισθό. Και άρχισε να παίρνει το τηλέφωνο και εγώ ακούω τι λέει. «Αυτή», λέει, «θέλει παραπάνω λεφτά» κι εγώ λέω «και παραπάνω λεφτά να μου δώσεις δε θα μείνω εδώ». Δεν θα μείνω εδώ και πήρα τις βαλίτσες μου και έφυγα. Αλλά σ' αυτή τη γυναίκα γιατί δεν έμεινα; Επειδή: δεν μου έχει πει την αλήθεια... δηλαδή ήθελε το πρωί να σηκώνομαι εγώ, να φροντίζω τα παιδιά της, να φτιάχνω πρωινό γι' αυτούς επειδή αυτή είχε φαρμακείο και ο άντρας της δεν ξέρω που δούλευε... κάπου. Να τους σερβίρω το πρωινό και μετά με τα παιδιά εγώ να πάω στη μάνα της. Εκεί να κάνω όλες τις δουλειές της μάνας της. Η μάνα της και τα παιδιά να κάνω δουλειές να τα κρατάω... και κάποια στιγμή το βράδυ όταν γυρίσουν αυτοί από τη δουλειά να γυρίσω με τα παιδιά στο σπίτι, να αρχίσω να μαγειρεύω, να τρώνε εκεί αυτοί, να βάζω τα παιδιά για ύπνο και (γελάει) μετά απ' αυτό να κάνω εγώ ό,τι θέλω. Συγγνώμη εγώ ήρθα εδώ για δύο παιδιά, δεν ήρθα για δύο οικογένειες, ούτε ήρθα για... να μου το έλεγε απ' την αρχή και έφυγα. Χωρίς δουλειά χωρίς τίποτα είπα στην αδερφή μου και ήρθε η αδερφή μου με ένα αμάξι και με πήρε, πήρε τις βαλίτσες και είπα στη γυναίκα λέω «Κοιτάξτε να δείτε εγώ δεν μπορώ εδώ να δουλέψω, είπαμε κάποια πράγματα, δεν μου είπατε κάποια εσείς... κάτω απ' αυτές τις συνθήκες δε θα δουλέψω». Και έφυγα.

Συνεντεύκτρια: Εδώ (εννοώ σ' αυτήν τη δουλειά) πόσα χρόνια είστε;

Συνεντευξιαζόμενη: Έντεκα χρόνια. Αλλά μπορώ να σου πω ότι μετά από αυτή τη δουλειά βρήκα αυτή. Αυτό ήτανε μέσω γραφείου. Εντάξει πάλι ήτανε δική μας κοπέλα επειδή αυτή η κοπέλα δούλευε στο γραφείο και επειδή της έχω πει παντού, όποιος ακούσει τίποτα πήγα. Πήγα σε ραντεβού και τέτοια αλλά όταν ξέρεις πια η γλώσσα, ξέρεις οι δουλειές, αρχίζεις και επιλέγεις... δε σε επιλέγουνε εσένα. Και ζούσα με την αδερφή μου εκεί.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μια μέρα στη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι μπορώ. Εδώ σηκώνομαι στις επτά, έξι και μισή σηκώνομαι... ο παππούς σηκώνεται νωρίς - νωρίς. Αυτός έξι η ώρα είναι στο πόδι αλλά έρχεται

εδώ δεν με ενοχλεί, εγώ κοιμάμαι. Έρχεται εδώ, ανάβει τη τηλεόραση, ραδιόφωνο εξαρτάται τι θέλει και με περιμένει. Ξέρει ότι έχει κάποια παξιμάδια ή κάτι επάνω στο ψυγείο. Παίρνει ένα παξιμάδι αν πεινάει κάτι τέτοιο... τρώει, σηκώνομαι εγώ έξι και μισή...

(μικρή διακοπή από το τηλέφωνο)

Συνεντευξιαζόμενη: Και... σηκώνομαι το καφέ κι εγώ αρχίζω. Το σπίτι λίγο συντήρηση, να το συγυρίζω, να φτιάξω ότι έχουμε πλυντήρια και τέτοια να βάλω... μετά είπα. Το σπίτι. Βγαίνουμε, κάθε πρωί πρέπει να βγει τη βόλτα του. Βγαίνουμε, γυρνάμε, να μαγειρέψω κάτι το μεσημέρι, να φάει, πηγαίνει για ύπνο κι εγώ είμαι ελεύθερη. Το χρόνο μου είναι ελεύθερο μέχρι ας πούμε τέσσερις- τέσσερις και μισή όταν θα σηκωθεί και θέλει πάλι καφέ και κάτι να του βάλω με το καφέ και μετά είμαστε εδώ πάλι. Εδώ στο σαλόνι καθόμασταν... εγώ διαβάζω, πλέκω, ράβω, ό,τι θέλω αυτό κάνω, τηλεόραση... αυτό είναι μια μέρα (γελάει). Και αν θέλει να κουβεντιάσουμε, κάτι να πει, θα 'ρθει κάποιος ή τα παιδιά του ας πούμε όπως τώρα με παίρνουνε θα 'ρθουνε το απόγευμα... ή ας πούμε αν έχουμε να κάνουμε εξετάσεις, γιατροί και τέτοια τον συνοδεύω και πηγαίνουμε. Αυτή είναι η μέρα μου.

Συνεντεύτρια: Ρεπό; Πότε έχετε;

Συνεντευξιαζόμενη: την Κυριακή.

Συνεντεύτρια: Τι κάνετε τότε συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Στο ρεπό; Μέχρι τώρα όταν είναι οι αδερφές μου εδώ... όταν είναι... εντάξει εδώ είναι. Συνήθως βρισκόμαστε. Συναντιόμαστε κάπου ή πηγαίνουμε κάπου... μπορούμε να πάμε για καφέ ή κάτι τέτοιο, μετά γυρνάμε στο σπίτι της αδερφής μου, μαγειρεύουμε, καθόμασταν, μαζευόμαστε όλοι ή αν έχουμε φίλες, επισκέψεις να μας έρθουν... εντάξει καλοδεχούμενοι όλοι. Έτσι περνάμε και μετά στη χορωδία. Εγώ πρωινές ώρες 9:30 πηγαίνω για χορό γυρνάω το μεσημέρι εδώ να το δω, ο παππούς τον αφήνω τις Κυριακές... τον αφήνω το φαγητό, τα φάρμακα εκεί στο τραπέζι στην κουζίνα και αυτός τρώει, επειδή τρώει νωρίς ντάξει όταν γυρίσω εγώ αυτός κοιμάται και εγώ μπορώ να ξεκουραστώ λιγάκι, να πάω κάπου έτσι αν με έχει πάρει κάποιος, εγώ θα πάρω κάποιον να βρεθούμε, να δω κάποιον και μετά πάλι στο σπίτι... αυτή είναι... τίποτα παραπάνω.

Τώρα σκέφτομαι ότι πρέπει να κάνω κάτι, δεν μπορώ έτσι. Πρέπει κάτι άλλο να κάνω. Μου αρέσει ας πούμε μέχρι τώρα πριν χρόνια στη Βουλγαρία είχα αρχίσει επειδή έχω μεγαλώσει σε μια εποχή που ήταν απαγορευμένα τα αγγλικά, άλλες γλώσσες ήταν δύσκολο να βρεις κάπου να... όχι ήτανε, όχι ότι ήτανε απαγορευμένο αλλά σε βλέπανε με άλλο μάτι όταν μάθαινες κάποια γλώσσα που ήτανε εκτός ανατολικό μπλοκ. Και είχα ξεκινήσει αγγλικά πριν πολλά χρόνια και ακόμα το έχω μέσα μου ότι πρέπει να μάθω την αγγλική γλώσσα (γελάει) και λέω ότι πρέπει να ξεκινήσω... και τα ελληνικά θέλω. Ας πούμε να μάθω... πώς το λένε αυτό; Ορθογραφία... να μάθω να γράφω σωστά... θέλω απ' την αρχή. Άλφα βήτα και έτσι. Μου αρέσει πάρα πολύ και θέλω να το μάθω. Ξέρεις όταν ζεις σε μια χώρα και δεν ξέρεις ούτε τη γλώσσα, ούτε να γράψεις... για μένα είναι υποτιμητικό ας πούμε... για μένα σαν άνθρωπος. Θέλω να μάθω. Και θέλω και αγγλικά. Θα το ξεκινήσουμε. Τώρα πια φεύγουμε... απ' το Σεπτέμβριο το σκέφτομαι σοβαρά ότι πρέπει κάτι να κάνω. Δηλαδή τις Κυριακές όχι μόνο η Rodina... η Rodina με γεμίζει πάρα πολύ, επειδή εκεί συναντιόμαστε όλοι, είμαστε από μια χώρα... είναι η παράδοση που συναντιέται εκεί. Η δική μας η παράδοση. Σου φέρνει κάτι απ' τη χώρα σου. Και είναι κάτι που... το έχεις στο αίμα σου και δεν σε αφήνει αυτό όπου και να πας. Και αυτό πιστεύω ότι σε γεμίζει. Αλλά οι γνώσεις είναι άλλο πράγμα. Άλλο πράγμα είναι, γι' αυτό θέλω... γι' αυτό θέλω να μάθω και ξέρω ότι ποτέ δεν είναι αργά, ποτέ δεν είναι αργά και έχω και πολλά άλλα που μπορώ να κάνω. Γενικά είμαι άνθρωπος που ψάχνει και δεν μπορώ να κάθομαι έτσι μπροστά στην τηλεόραση... αυτό ποτέ δεν έγινε. Εργόχειρο, γκομπλέν και τέτοια... έχω στο σπίτι δεκαπέντε; Δεν ξέρω πόσα έχω κεντήσει μέχρι τώρα. Τώρα με τις φόρμες για τη χορωδία... στολές. Έχω φτιάξει ολόκληρη στολή δική μου. Την έραψα, την κέντησα και ναι εντάξει ήταν... ήμουνα... πότε ήμουνα; Στην εκκλησία ήμουνα με τη φορεσιά που έφτιαξα μόνο εγώ. Αυτό με γεμίζει κάπως... επειδή είναι πολλές ώρες που είμαι εδώ και επειδή δεν είναι η δουλειά... η δουλειά δεν είναι δύσκολη ας πούμε εννοώ δεν κουράζομαι. Κουράζομαι ψυχολογικά όχι...

Συνεντεύκτρια: Είστε ευχαριστημένη από τη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι είναι πολύ καλοί άνθρωποι. Και ο παππούς είναι πολύ καλός και η γυναίκα του. Ήτανε με τη γυναίκα του όταν άρχισα αυτή τη δουλειά...



και τα παιδιά. Δηλαδή είναι άνθρωποι πολύ που καταλαβαίνουν τον άλλο. Καταλαβαίνουν ότι έχεις έρθει εδώ για οικονομικούς λόγους... επειδή εργάζονται και αυτοί πάρα πολλές ώρες και ξέρουν τι είναι και είναι ένα επίπεδο που... δουλεμένο μυαλό όπως το λέω εγώ. Δηλαδή ξέρουν και τους σέβονται πραγματικά. Πραγματικά. Και ξέρουν ότι η δουλειά δεν είναι εύκολη επειδή μόνο ψυχολογικά να το σκεφτείς ότι είσαι κλεισμένος εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο μέσα και δεν μπορείς να βγεις όποτε σου έρθει εσένα επειδή θες να βγεις.... Και τώρα τόσο χρόνια που είμαι εγώ για να βγω όπως μαζευόμασταν μέσα στην εβδομάδα κάποιες φορές τώρα τελευταία... και πολλές φορές έχουε έρθει η Rodina, έχουε έρθει εδώ παρά εγώ να πάω και αυτός είναι άνθρωπος που τους δέχεται, δέχεται κάθε άνθρωπο... που σου έλεγα και στη γιαγιά που δούλευα ακόμα και παντού δεν μου επιτρεπόταν να 'ρθει δικό μου άνθρωπο μέσα στο σπίτι. Εδώ είναι αλλιώς... εδώ η κόρη μου έζησε έξι μήνες, ο άντρας μου μετά ήρθε κι αυτός έζησε μαζί μας για αρκετό χρονικό διάστημα. Δεν είπανε τίποτα οι άνθρωποι. Κατάλαβαν ότι είναι οικογένειά μου, δεν μπορώ να τους βάλω κάπου αλλού να πάνε και εντάξει είναι λίγο αλλιώς... πολύ διαφορετικά επειδή υπάρχει σπίτια που ξέρεις ότι δεν μπορείς. Η αδερφή μου που ερχόταν, κατέβαινα κάτω για να μιλήσω με την αδερφή μου δεν μπορούσε να 'ρθει πάνω στο σπίτι ας πούμε. Εδώ έρχεται η αδερφή μου, μπορούμε να φάμε μαζί... μπορούμε να... στιδήποτε. Να μείνει, να κοιμηθεί εδώ... κι εγώ νιώθω σαν το σπίτι μου. Αν και ποτέ δεν ξεχνώ ότι είναι η δουλειά μου. Δεν κάνω υπερβολές... έτσι έτσι πιστεύω εγώ. Ότι σ' αυτό οφείλεται... οπότε κατανοητό από τη μία πλευρά ότι θα 'ρθουν οι άνθρωποι οι δικοί μου αλλά και εγώ δεν υπερβάλλω αυτό που νομίζω ότι πρέπει να κάνω.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Ποια ήταν η τελευταία φορά που πήγατε στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Πέρσι τον Οκτώβρη ήμουνα όλο τον μήνα εκεί. Δουλειές με το σπίτι... εντάξει φτιάχνουμε, προσπαθούμε.

Συνεντεύκτρια: Κάθε πότε πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα προσπαθώ... κάθε μια φορά το χρόνο. Για αρκετό διάστημα ας πούμε να μείνω ένα μήνα αλλά μεταξύ αυτό να έρχεται κάποιος... ή τα παιδιά μου να μαζευόμαστε σε μια γιορτή ας πούμε... όπως τα Χριστούγεννα,

Πάσχα... ή θα έρθουν τα παιδιά ή εγώ θα πάω αλλά ντάξει έτσι πηγαίνουμε αν και δεν είναι εύκολο πάλι.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους δεν είναι εύκολο;

Συνεντευξιαζόμενη: Οικονομικά δεν είναι εύκολο. Στη δουλειά εντάξει... παίρνουμε μια γυναίκα αντικαταστάτρια ας πούμε για ένα μήνα ή για μερικές ημέρες που θέλω να πάω αλλά για μένα δεν αξίζει να πάω για μερικές μέρες επειδή είναι και κουραστικό και πολύ γρήγορα περνάει... θέλω λίγο παραπάνω χρόνο. Για τα παιδιά που είναι νέοι γι' αυτούς είναι πιο εύκολο να έρθουν για μια εβδομάδα και έτσι.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Εκτός από τις αδερφές σας, με ποια άλλα άτομα κάνετε παρέα; Είναι άτομα από τη Βουλγαρία, είναι Έλληνες...;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι και με Έλληνες και με... δηλαδή περισσότερο με Βούλγαρους ας πούμε... έχω και μια οικογένεια Έλληνες που έχουμε επαφές τώρα το καλοκαίρι περισσότερο επειδή εκεί που θα πάμε (εννοεί στο χωριό του ηλικιωμένου άντρα που φροντίζει, όπου πήγαν να περάσουν το καλοκαίρι) δεν υπάρχει Βούλγαρους είμαι μόνη μου... και με φροντίζουν ας πούμε... όχι με φροντίζουν. Έχουμε στενές... είναι νέα παιδιά... μια οικογένεια ολόκληρη... νέα παιδιά, παππούδες, τώρα είναι εγγονές... ήτανε παππούδες, τώρα έχουνε καιρό και προβλήματα... και εκεί... και από κει ξεκινήσαμε μια φίλια και τώρα κάποιες φορές με καλούν στις γιορτές... πηγαίνω αν είμαι μόνη μου και δεν έχω άλλες υποχρεώσεις. Πηγαίνω, αυτοί έρχονται κάποια στιγμή στις δικές μας γιορτές εντάξει πιο σπάνια ας πούμε και έτσι κρατάμε επαφή.

Συνεντεύκτρια: Οι Βούλγαροι είναι άτομα που τα γνωρίσατε εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι από 'δω... που γνώρισα εδώ. Είναι γενικά οι φίλοι της... του γαμπρού μου. Ο άντρας της αδερφής μου που είναι εδώ και αυτοί μαζευόμαστε, μαζεύονται περισσότερο και εμείς επειδή πηγαίνουμε έτσι κι αλλιώς εκεί τις Κυριακές και έτσι... και μεταξύ μας αν και ζουν εδώ κοντά και βλέπουμε. Ας πούμε χτες που με έφερε αυτός ο φίλος (εννοεί στη συνάντηση της Rodina) μένει εκεί απέναντι. Ήτανε στην αδερφή μου απάνω και λέει «θα σε πετάξω εκεί. Γιατί να πας με τα πόδια;» και με πέταξε εκεί έτσι... και ξέρω και απευθύνομαι σε αυτούς όταν έχω κάτι, προβλήματα και τέτοια και με βοηθάνε.

Συνεντεύκτρια: Ας πούμε πώς σας έχουν βοηθήσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Αν μου χρειαστεί κάτι... κάτι γίνεται στο σπίτι ας πούμε αν μπορούν να το φτιάχνουνε, έρχονται και το φτιάχνουνε. Ούτε φωνάζουμε ειδικός μάστορας και τέτοια... το φτιάχνουνε. Καθόμασταν, τους κερνάω ένα καφέ ή κάτι τέτοιο και έτσι. Και πολλές φορές κάνουμε και τραπέζι με τον παππού για αυτούς. Είμαστε μια καλή παρέα. Θα μαγειρέψω κάτι, θα τους φωνάξω, θα 'ρθουμε, θα κάνουμε έτσι, θα μαζευτούμε, θα γελάσουμε, θα τραγουδήσουμε και αυτά.

Συνεντεύκτρια: Γενικά ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Πολύ ελάχιστη... πολύ ελάχιστη. Εκτός απ' τη Rodina πολύ... εντάξει επειδή έχω τις αδερφές μου δεν έχω και πολλή, πολλή ανάγκη να έχω πολλά άτομα. Γενικώς είμαι άτομο που δεν κάνω φιλίες εύκολα. Πρέπει να είναι άτομο που θα εμπιστεύομαι, που με τα χρόνια θα γνωρίζω... δεν κάνω παρέες με άτομα που τα γνωρίζω τώρα.

Συνεντεύκτρια: Εκτός από τη Rodina, γνωρίζετε άλλες ομάδες ατόμων από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Άλλες ομάδες σαν τη Rodina, οι χορωδίες ας πούμε..

Συνεντεύκτρια: Γενικά ομάδες όχι μόνο χορωδίες...

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι... γνωρίζω λίγο η χορευτική ομάδα που πηγαίνουν τα άλλα κορίτσια, επειδή με τα κορίτσια έχω σχέση απ' τη Rodina ξέρω και τη χορευτική. Έχεις γνωρίσει τις άλλες που πηγαίνουνε για χορό; Γνωρίζω άτομα ας πούμε όχι... γνωρίζω άτομα που προσφέρουν. Εντελώς εθελοντικά αυτό που μπορούνε και ξέρουνε να κάνουνε εντάξει το προσφέρουνε... γνωρίζω άτομα, όχι ομάδες και τέτοια.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Παρακολουθείτε εκδηλώσεις που τις οργανώνουν άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι σχεδόν σε όλες.

Συνεντεύκτρια: Για παράδειγμα;

Συνεντευξιαζόμενη: Για παράδειγμα το τελευταίο που πήγα ήταν στο σχολείο που οργάνωσε το... η αποφοίτηση τους των μαθητών... Κύριλλος και Μεθόδιος αυτό το σχολείο που πήγαμε... ήσουν εσύ εκεί; Δεν ξέρω...

Συνεντεύκτρια: Στην αποφοίτηση όχι. Είναι αυτό που βρίσκεται στο Πεδίο του Άρεως έτσι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι. Αποφοίτηση ήτανε σ' ένα θέατρο εδώ κάπου... εκεί πήγα απλά να τους δω... αλλά με ενδιαφέρουνε τέτοια πράγματα... δηλαδή όταν έχουνε τέτοιες εκδηλώσεις ναι πηγαίνω. Εγώ η ίδια μπορεί να συμμετέχω σε τέτοιες εκδηλώσεις... ας πούμε συμμετοχή τι εννοώ; Εννοώ να βοηθήσω με κάτι... αν μπορώ με κάτι να βοηθήσω θα βοηθήσω.

Συνεντεύκτρια: Όπως; Με τι;

Συνεντευξιαζόμενη: Όπως ας πούμε εμείς πριν χρόνια έχουμε κάνει τέτοιες εκδηλώσεις στη δική μας πόλη. Οργανώσαμε πριν χρόνια... το τελευταίο ήτανε πριν πέντε χρόνια αλλά πριν δέκα χρόνια έχουμε οργανώσει ένα πούλμαν απ' τη Βουλγαρία με το δήμαρχο εκεί στη δική μας πόλη να 'ρθουνε ένα πούλμαν με δικά μας άνθρωποι... τότε ήτανε δύσκολο... ήτανε με τις βίζες τότε ακόμη. Να 'ρθουνε, να 'ρθει ο δήμαρχος εδώ και εδώ έχουμε μαζέψει λεφτά, τα πάντα... έχουμε βρει έναν χώρο που να 'ρθουνε να μαζευτούμε όλη τη πόλη. Όλοι αυτοί που βρίσκουμε εδώ απ' τη δική μας πόλη... να μαζευτούμε με τον δήμαρχο, με μια χορωδία απ' τη Βουλγαρία, με ένα συγκρότημα που τραγουδάνε, να βρεθούμε, να κάνουμε ένα γεύμα ας πούμε και να περάσουμε καλά. Ήτανε τότε εκείνα τα χρόνια... τότε ήρθε και η μάνα μου με τα παιδιά μου... ήρθανε συγγενείς σ' αυτούς που είναι εδώ. Και ήτανε δύσκολα τότε να τους φέρουμε εδώ. Και έχουμε κάνει τότε, έχουμε μαζευτεί, έχουμε κάνει πολύ ωραίο γλέντι εκεί. Ήτανε τρεις- τέσσερις μέρες που έμειναν... είδαμε τους δικούς μας άνθρωποι εδώ... εντάξει τους χαρήκαμε και την Κυριακή ήτανε αυτό το γεύμα σε μία ταβέρνα... ελληνική ταβέρνα. Εντάξει βάλαμε τη μουσική, μαζευτήκαμε, περάσαμε ωραία. Τη τελευταία φορά που τη κάναμε αυτήν την εκδήλωση ήτανε στην πλατεία Κοτζιά. Πάλι φέραμε το δήμαρχο με μια ομάδα, κάναμε χορός... ήταν δύο - τρεις ώρες με τραγούδια και χορός στη πλατεία Κοτζιά ήτανε όλοι οι Βούλγαροι τότε. Δεν ήτανε μόνο για τη δική μας την πόλη, ήτανε άτομα που θέλανε να 'ρθουν. Εντάξει να μαζέψω λεφτά, να οργανώσω κάτι, να βρω

τίποτα ή να βρω σπίτια που να μένουνε τα άτομα. Επειδή ήτανε δύσκολο να βρεις, ξενοδοχείο και τέτοια... να βρούμε κάτι πιο φτηνό... πιο στη δική μας τσέπη ας πούμε . κάτι τέτοιο ναι. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Τώρα για τη Rodina λίγα πράγματα. Πόσο καιρό είστε στην ομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Λίγα. Ένα χρόνο.

Συνεντεύκτρια: Και πώς μάθατε για τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Γενικά ξεκίνησε από... από πού ξεκίνησε; Είδαμε εγώ αυτός ο χορευτής που ήτανε για τη χορευτική ομάδα... είδα ο χορογράφος..

Συνεντεύκτρια: Πού ήτανε και στο θέατρο Πέτρας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ήτανε εκεί στο θέατρο Πέτρας. Αυτός μας είδε και ήμασταν εκεί σε ένα μαγαζί και γιορτάζαμε κάτι.. σ' ένα μαγαζί και μας είδε να χορεύουμε. Ήμασταν με την αδερφές μου και ήρθε σ' εμάς και λέει «ξέρετε οργανώνουμε ένα... κάνουμε μια ομάδα για... χορούς». Λέω «Θα 'ρθουμε να δούμε τι είναι» και πήγα εκεί και ήτανε εκεί η Τάνια, η Άννα και τότε η Άννα είπε «εμείς είμαστε Rodina. Αν θέλετε ελάτε αν μας δείτε το βράδυ». Τώρα δεν θυμάμαι αν πήγαμε το ίδιο το βράδυ να τους δούμε ή πήγαμε την άλλη Κυριακή δεν θυμάμαι. Πήγαμε και έτσι ξεκίνησα. Πήγα μια φορά μετά πήγα και άλλες και άρχισα συνέχεια να πηγαίνω. Μου άρεσε... δηλαδή εμένα μου αρέσουν οι χοροί και τέτοια (γελάει). Μου αρέσουνε τα τραγούδια και έτσι ξεκίνησα.

Συνεντεύκτρια: Τι είναι αυτό που σας αρέσει συγκεκριμένα στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Συγκεκριμένα... μου αρέσουνε τα τραγούδια. Τα τραγούδια και οι γυναίκες μου αρέσουνε... δηλαδή η παρέα. Είναι αυτό που... εντάξει, αυτό είναι.

Συνεντεύκτρια: Συναντιέστε με τις γυναίκες και εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Με κάποιες ναι και εκτός απ' τις πρόβες.

Συνεντεύκτρια: Έχει τύχει να χρειαστείτε κάτι και να σας βοηθήσει κάποια από αυτές;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι μου έχει τύχει και με έχει βοηθήσει. Η Τάνια με έχει βοηθήσει... με δύο λέξεις. Για λεφτά μιλάμε. Της είπα ότι χρειάζομαι λεφτά για ένα

χρονικό διάστημα, αν μπορεί... δεν μου είπε τίποτα. Μου είπε «θα σου φέρω τα λεφτά αμέσως» και μου τα έφερε αμέσως.

Συνεντεύκτρια: Κάποια περίπτωση στην οποία χρειάστηκε να βοηθήσετε εσείς;

Συνεντευξιαζόμενη: Εντάξει ναι κι εγώ βοηθάω με ότι μπορώ. Ας πούμε έραψα τις στολές για τη χορευτική ομάδα... εντάξει και ότι μπορώ, μπορώ να προσφέρω. Το κάνω επειδή μου αρέσει, όχι για κάτι... δεν έχω άλλο σκοπό.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχει κάτι που δεν σας αρέσει στην ομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Προς το παρόν όχι. Δεν είμαι από πολύ καιρό δηλαδή και δεν μπορώ να πω κάτι που δεν μου αρέσει ας πούμε όχι... επειδή καθαρά πηγαίνω εκεί για το τραγούδι, καθαρά πηγαίνω επειδή μου αρέσει... σου είπα αυτό είναι κάτι που με γεμίζει και ελάχιστα προσέχω ας πούμε τι θα πει ο άλλος, αν θα πει κάτι εναντίον μου ή από πίσω μου ή κάποιος άλλος... ούτε έχω ακούσει κάτι δηλαδή.

Συνεντεύκτρια: Θα θέλατε να ασχολείται η ομάδα και με άλλα ζητήματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι προς το παρόν. Η Rodina; Εμένα μου άρεσε και ο χορός και ήτανε για μένα αρκετό ας πούμε. Με άλλα θέματα δηλαδή πάντα ασχολείται η Rodina. Ας πούμε αν χρειαστεί κάποιος να βοηθήσουνε κάποιον, όπως πριν λίγο καιρό έχουνε βοηθήσει με χρήματα, με λίγα χρήματα... μπορεί να είναι ένα- δύο ευρώ από καθένας μας, τα μαζεύουμε και τα δίνουμε. Αυτό μπορούμε, αυτό προσφέρουμε, δηλαδή αν μπορούμε να βοηθήσουμε κάποιος πιστεύω ότι θα το βοηθήσουμε. Δεν είναι κάτι που τίθεται θέμα γι' αυτό το πράγμα.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε μερικές εκδηλώσεις στις οποίες έχετε συμμετάσχει με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Σχεδόν απ' όλες από ένα χρόνο. Από κει εγώ ξεκίνησα στο πάλι.... 20... πάλι πέρσι στην εκκλησία. Ήταν η πρώτη εκδήλωση και από τότε όπου, όποτε μπορώ και δεν είμαι στη δουλειά μου, πάντα πηγαίνω.

Συνεντεύκτρια: Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι πιστεύω... πιστεύω, πιστεύω επειδή... στην... όταν είσαι σε μια χώρα, ξένη χώρα... λέω ξένη χώρα δεν είναι στον τόπο σου. Αυτό έχει σημασία επειδή σε κρατάει, σε γεμίζει, όπως σου είπα. Σου δίνει κάτι που... θέλεις να το

κρατήσεις. Σου δίνει ενέργεια, σου δίνει δύναμη να συνεχίζεις. Αυτό είναι. Αυτό είναι. Να συνεχίζεις μέχρι την άλλη εβδομάδα. Να έχεις δύναμη να αντέξεις αυτό που σε περιμένει την ημέρα, να μην σκέφτεσαι συνέχεια ότι... εκεί από πίσω έχεις ένα σπίτι, έχεις οικογένεια, έχεις συγγενείς, έχεις μία πατρίδα που έχεις αφήσει. Σου δίνει αίσθηση ότι είσαι στην πατρίδα σου. Αυτό είναι.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Συμμετέχετε κάθε χρόνο στην εκδήλωση για τις 3 Μάρτη, για τις 24 Μαΐου;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι.

Συνεντεύκτρια: Και πριν μπειτε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι σαν άνθρωπος που θέλει να μάθει τι γίνεται στη Βουλγαρία ας πούμε ή στη βουλγαρική ενότητα εδώ, ναι παρακολουθούσα ας πούμε εκδηλώσεις. Όχι σαν συμμετοχή. Σαν θεατής. Σαν αυτό ναι αλλά σαν συμμετοχή όχι. Δεν ξέρω γιατί. Τώρα απορώ με τον εαυτό μου. Δεν ξέρω γιατί. Επειδή είχα... πριν πολλά χρόνια ένας γνωστός μου απ' την πόλη δική μας που συμμετείχε στη Rodina και πάντα μας έλεγε όταν μας έβλεπε « Βρε κορίτσια, γιατί δεν ερχόσαστε σ' εμάς;» αλλά εμείς τότε δεν ξέρω γιατί. Δεν είχε τύχει να ακούσω τη Rodina. Όχι να ακούσω τη Rodina ή άλλα πράγματα με απασχολούσανε τότε. Ή δεν είχε έρθει η ώρα; Αυτό μήπως; Τώρα είναι εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να παρακολουθείτε ή να συμμετέχετε στις γιορτές για τις 3 Μαρτίου και τις 24 Μαΐου;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι σημαντικό είναι επειδή είναι... εγώ δεν ξεχνάω ποια είμαι, αυτό είναι και... μπορώ να πω ότι η Βουλγαρία μπορεί να είναι μια μικρή χώρα αλλά έχει μεγάλη ιστορία. Και επειδή ξέρω την ιστορία ξέρω τι σημαίνει να είσαι Βούλγαρος και για μένα αυτό είναι απαραίτητο. Για μένα είναι απαραίτητο, όπως για ένας Έλληνας είναι απαραίτητο να είναι στις εθνικές γιορτές να δηλώνει ότι είναι Έλληνας. Όπως 3 Μαρτίου είναι αυτό για μένα... είναι βουλγαρική αυτό. Δεν αλλάζει με τίποτα και δεν νιώθω, δεν ντρέπομαι γι' αυτό που είμαι. Δεν ντρέπομαι. Το αντίθετο. Το αντίθετο. Ξέρω ότι η ιστορία και αυτό που ήμασταν εμείς σαν λαός σαν εθνικότητα μου δίνει δύναμη να σταθώ στα πόδια μου και εδώ και παντού. Σ' όλο τον κόσμο. Αυτό το πιστεύω. Και πιστεύω να το έχω περάσει και

στα παιδιά μου. Και... πιστεύω είναι για το κάθε ένα άνθρωπος δεν έχει σημασία που ανήκει... σε ποια εθνότητα ανήκει... σου δίνει σταθερότητα. Το πιστεύω αυτό.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιζόμενη: Ναι, ναι. Σε κρατάει. Κρατάει επαφή σου με.. μαθαίνεις πράγματα. Αν και τώρα δεν είναι δύσκολο. Μέσω ίντερνετ, μέσω τηλεόραση μαθαίνεις έτσι κι αλλιώς αλλά ντάξει τώρα έχουνε αναμειχθεί λίγο τα πράγματα. Για μένα έχει σημασία το άτομο. Δεν έχει σημασία την εθνικότητα που έχει. Αυτό που μου βγάζει ένας άνθρωπος αυτό έχει σημασία. Δεν έχει σημασία αν είναι Έλληνας, είναι μαύρος, είναι από κάπου αλλού, όχι. Αν σκέφτεται και είναι κοντά στις δικές μου σκέψεις και... αυτό που καταλαβαίνω εγώ, εντάξει είναι... μου αρέσει η επικοινωνία.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Συμμετέχετε σε άλλες ομάδες εκτός της βουλγαρικής κοινότητας;

Συνεντευξιζόμενη: Όχι, δυστυχώς. Θα ήθελα ας πούμε να συμμετέχω κάπου. Θα ήθελα όπως οι χορωδίες ας πούμε... μπορεί. Θα μου άρεσε. Όχι μόνο χορωδίες. Οι χορευτικές ομάδες και κάτι τέτοιο... όχι μόνο αυτό παντού ας πούμε. Παντού όπου υπάρχει (γελάει) εμένα θα μου άρεσε. Αυτό... αν είναι κάτι να μάθω κάτι θα μου άρεσε πάρα πολύ. Δηλαδή θα μου άρεσε αυτό το πράγμα. Να μαθαίνω συνέχεια καινούρια πράγματα. Θα μου άρεσε πάρα πολύ. Και ντάξει... επειδή δεν έχω πολλές επαφές με Έλληνες, αυτή η οικογένεια που σου λέω είναι μακριά, ζούνε μακριά και... αυτό με κρατάει μου δίνει απόσταση. Και εδώ... επειδή δεν έχω και πολύ χρόνο για να βγαίνω μήπως αν είμαι εξωτερική δουλειά για να βγαίνω... μήπως τότε ναι. Θα υπήρχε και περισσότερος χρόνος για να πάω... να συμμετέχω σε τέτοιες ομάδες. Εδώ που έχω μόνο την Κυριακή δεν μπορώ να το κάνω. Τις Κυριακές συνήθως οι άλλοι άνθρωποι αφήνουνε για τις οικογένειές τους, για τα παιδιά τους και είναι κατανοητό. Δουλεύεις όλη την εβδομάδα και θέλεις να δώσεις λίγη προσοχή εκεί που χρειάζεται. Και Κυριακές δεν υπάρχει. Γι' αυτό προσπαθώ εδώ. Ότι μπορώ να κάνω εδώ... αν μπορώ να μάθω κάτι εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;



Συνεντευξιαζόμενη: Πιστεύω. Είμαι καθολική. Έτσι μας έχουνε μάθει να πιστεύουμε και συνεχίζουμε. Πάω στην εκκλησία, πάω συνέχεια...

Συνεντεύκτρια: Σε ποια εκκλησία πάτε;

Συνεντευξιαζόμενη: Στην καθολική εκκλησία στο κέντρο, ας πούμε πολλές Κυριακές... στην Πανεπιστημίου αλλά και εδώ εκκλησία να είναι. Μπορώ να πω εκκλησία με έχει βοηθήσει πάρα πολύ, σαν δύναμη, σαν... τώρα με βάζεις σε... τα πρώτα χρόνια (αναστενάζει) που ήτανε πάρα πολύ δύσκολα πήγαινα στην εκκλησία και έκλαιγα. Και τώρα... (έχει συγκινηθεί πολύ). Έκλαιγα επειδή (κλαίει)... συγγνώμη. Έκλαιγα επειδή ήμουν μακριά απ' τα παιδιά μου, μακριά από όλα, όλα τα δικά μου πράγματα. Και εκεί επιτρεπόμεν στον εαυτό μου να κλαίω και να βγάλω τη πίκρα που έχει μαζέψει στον εαυτό μου και μου έδινε δύναμη. Το ίδιο σημαντικό, όπως επαφές με τους άλλους, με τις αδερφές μου και εκκλησία. Το ίδιο μου έκανε και αυτή. Όλα αυτά που δεν μπορείς να πεις στους ανθρώπους, δεν μπορείς να πεις πουθενά αλλού, τα έχεις μόνο στον εαυτό σου. Εκεί. Τα έκλαιγα για να μου περάσουν.

Συνεντεύκτρια: Στη βουλγάρικη εκκλησία πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Επειδή είναι ορθόδοξη εκκλησία σπάνια, σπάνια. Αν και εδώ στις εκκλησίες ορθόδοξες με τον παππού πηγαίνω. Η άλλη αν έχει κάποια εκδηλώσεις και μπορώ να πάω, πηγαίνω αλλά περισσότερες φορές όχι. Πηγαίνω σ' αυτήν εδώ και επειδή η λειτουργία μου είναι γνωστή στα ελληνικά, καταλαβαίνω τη γλώσσα... εντάξει η λειτουργία είναι η ίδια, δηλαδή όπως θα την ακούσω στα βουλγάρικα έτσι θα την ακούσω στα ελληνικά. Ξέρεις η εκκλησία είναι κάτι τυπικό που παντού είναι ίδιες. Οι κανονισμοί είναι ίδιες. Και μου είναι γνωστό, είναι κάτι που ξέρω... και εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Όσο ήσασταν στη Βουλγαρία ποια ήταν η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Πολύ στενή. Εκεί είναι ο πάστορας ας πούμε γνωρίζει τους άλλους, τους πάντες, δηλαδή πολλές φορές σε επισκέπτεται και στο σπίτι. Εμείς είμαστε πολύ θρήσκοι άνθρωποι εκεί. Η δική μας πόλη είναι όλοι καθολικοί. Έχουμε δύο μεγάλες εκκλησίες. Είναι οι μεγαλύτερες στα Βαλκάνια. Εκκλησίες καθολικές εκκλησίες. Και είναι πολύ σημαντικές. Εκεί η ίδια η εκκλησία σε βοηθάει και σε

κάνει να πας εκεί, δηλαδή είναι πολύ κοντά στους ανθρώπους. Έχει μια οργάνωση που βοηθάει ανήμπορους, βοηθάει άτομα που οικονομικά δεν είναι καλά. Εκτός που βοηθάει, οι ίδιες οι αδελφές που είναι εκεί, οι καλόγριες μαζεύουνε τα παιδιά. Από μικρά παιδιά πηγαίνουν εκεί τους μαθαίνουνε όχι μόνο η θρησκεία, γλώσσες αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά και αυτό περνάει. Ξέρεις όταν από μικρό παιδί αρχίζεις και πηγαίνεις εκεί, αυτό σου μένει, δεν μπορείς. Και έτσι. Πολύ στενές σχέσεις έχουμε με την εκκλησία (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Τελευταία ερώτηση. Πώς σκέφτεστε τη ζωή σας τα επόμενα χρόνια;

Συνεντευξιαζόμενη: (γελάει) Έχουμε πει με τον παππού ότι θα ήμασταν μέχρι το τέλος... αυτό δεν το ξέρουμε. Αν είμαι καλά εδώ και αν χρειαστεί θα μείνω. Αλλά αν κάτι ανά πάσα στιγμή συμβεί κάτι στην οικογένειά μου, επειδή ο άντρας μου δεν είναι καλά με την υγεία του και τώρα τελευταία χρειάστηκαν και εγχειρήσεις, τώρα δόξα τω θεώ είναι στα πόδια του, καλά είναι αλλά αν χρειαστεί κάτι θα φύγω. Αλλιώς εντάξει έχω συνηθίσει, μου αρέσει εδώ... εντάξει. Καλά είμαι. Δεν μπορώ να πω ότι δεν είμαι καλά εδώ. Καλά είμαι. Καλά είμαι και... σου είπα έχω μάθει, έχω γνωρίσει καλύτερα τους Έλληνες, τους καταλαβαίνω γενικά και ντάξει έχουμε μάθει να βολεύομαι σ' αυτό. Να ξέρω ότι είμαι μια ξένη αλλά είμαι και πολύ κοντά κι έχω βρει και πολλά κοινά σημεία μεταξύ μας. Μεταξύ με τους Έλληνες και μ' εμάς. Είμαστε Βαλκάνια αυτό δεν παύει να είναι. Και είμαστε η ιστορία μας είναι τόσο ανακατεμένη και ανάμεικτη που δεν μπορούμε. Ξεχωριζόμαστε αλλά και είμαστε και πολύ κοντά. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Εγώ αυτά ήθελα να σας ρωτήσω. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Συνεντεύκτρια: Σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μεγάλωσα στην... ένα πόλη, λέγεται Τοπόλογκραντ. Εκεί γεννήθηκα, εκεί μεγάλωσα μέχρι δεκαοχτώ. Είναι κοντά στη Ορεσιτιάδα εξήντα χιλιόμετρα, στο τελωνείο εδώ στην Ελλάδα. Εκεί. Μετά πήγα σπούδασα, μετά πήγα σε άλλη πόλη. Και μένω τώρα στην άλλη πόλη. Γιάμπο. Είναι περίπου εβδομήντα - ογδόντα χιλιόμετρα από την πόλη που γεννήθηκα.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Η οικογένειά σας με τους γονείς σας από πόσα μέλη αποτελείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Οικογένειά μου... μαμά που είναι ζωντανή, ο μπαμπάς πέθανε και ένα αδερφό έχω.

Συνεντεύκτρια: Τι επάγγελμα έκανε ο πατέρας σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο πατέρας μου ήταν οικονομολόγος και η μητέρα μου ήταν... δούλευε σε ένα ζαχαροπλαστείο.

Συνεντεύκτρια: Τι σπουδές είχαν κάνει;

Συνεντευξιαζόμενη: Η μητέρα μου τίποτα. Είχε τελειώσει ας πούμε λύκειο. Ο μπαμπάς είχε τελειώσει γυμνάσιο, όχι γυμνάσιο... έτσι λεγόταν. Σαν λύκειο, όμως για οικονομικά. Αυτό.

Συνεντεύκτρια: Ο αδερφός σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι τέσσερα χρόνια πιο μικρός αδελφός μου από μένα. Έχει τελειώσει χημεία και δουλεύει σ' ένα εργοστάσιο κοντά στην πόλη μου, όχι πολύ κοντά αλλά εκεί δουλεύει τώρα. Χημικός.

(Μικρή διακοπή από τον σύζυγό της που μπήκε στο σπίτι.)

Συνεντεύκτρια: Ο αδερφός σας έχει φτιάξει οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι έχει οικογένεια. Έχει γυναίκες και δύο κόρες.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε μερικά πράγματα για τη δική σας εκπαίδευση;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοίτα εγώ όταν τελείωσα λύκειο, στα χρόνια εκεί ήταν πολύ δύσκολο να μπεις στο πανεπιστήμιο. Παρ' όλο που είχα πολύ καλή δίπλωμα...

δίναμε εξετάσεις και αν δεν κάνεις καλό βαθμό εξετάσεις δεν περνάς. Εγώ πήγα για ιστορία. Όμως δεν πέρασα, δεν μου φτάνανε αυτά και μετά πήγα για νοσηλεύτρια. Εκεί. Σπούδαζα τρία χρόνια και μετά ακόμη δύο. Μετά από χρόνια ακόμα δύο.

Συνεντεύκτρια: Γιατί;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί να πάρω άλλο δίπλωμα... πιο καλό.

Συνεντεύκτρια: Νοσηλεύτρια; Κάτι σαν μεταπτυχιακό;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι είναι δίπλωμα πώς να σου πω; Στη Βουλγαρία έχει... λέγεται Τέχνικουμ είναι σχολείο που είναι σαν το λύκειο, είναι κάτι σαν πανεπιστήμιο αλλά είναι το μισό αυτό που είχα τελειώσει εγώ και τα πανεπιστήμια που είναι τέσσερα πέντε χρόνια. Εγώ δεν είχα τελειώσει σαν νοσηλεύτρια πίσω και μετά πήγα και το τελείωσα.

Συνεντεύκτρια: Μαθαίνατε κάποια ξένη γλώσσα;

Συνεντευξιαζόμενη: Να, ναι. Ρωσικά και γαλλικά στο σχολείο. Τα ρωσικά τα ξέρουμε πάρα πολύ καλά. Γαλλικά ε εντάξει (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε μερικά πράγματα για τις δουλειές που κάνατε στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Νοσηλεύτρια ήμουνα. Όλα τα χρόνια νοσηλεύτρια ήμουνα. Στο νοσοκομείο δούλευα.

Συνεντεύκτρια: Οπότε δεν είχατε κάνει άλλες δουλειές;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όχι, όχι.

Συνεντεύκτρια: Ήσασταν ευχαριστημένη με τη δουλειά σας εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ήμουν ευχαριστημένη. Όμως τα λεφτά που παίρναμε ήταν λίγα. Και όταν πήγε η μεγάλη κόρη πήγε στο πανεπιστήμιο, έπρεπε να βρούμε λεφτά, γιατί εκεί που πήγαινε να στείλουμε λεφτά.

(Μικρή διακοπή από τον σύζυγό της που κάτι τη ρώτησε στα βουλγαρικά και έφυγε.)

Συνεντεύκτρια: Σε ποια ηλικία φτιάξατε την οικογένειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ είκοσι πέντε – είκοσι έξι χρονών. Τότε.

Συνεντεύκτρια: Ο άντρας σας με τι ασχολείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο άντρας μου είχε τελειώσει πανεπιστήμιο και είναι ενζινιέρ τροφίμα... πώς να σου πω; Τεχνολόγος τροφίμων. Αυτό. Αυτό έχει τελειώσει και αυτό έχει δουλέψει.

Συνεντεύκτρια: Τα παιδιά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα παιδιά μου... η μία κόρη τελείωσε οικονομικά. Είναι οικονομολόγος και η άλλη είναι δικηγόρος.

Συνεντεύκτρια: Ναι που μου είπατε γι' αυτήν. Η κόρη σας που είναι οικονομολόγος ζει στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι τώρα ζει. Ήταν εδώ. Και οι δύο ήταν εδώ όμως δεν μπορούσαν να δουλέψουν αυτό που είχαν τελειώσει και φύγανε. Και τώρα δουλεύει αυτό που ήθελε. Που είχε τελειώσει.

Συνεντεύκτρια: Πώς ήταν η ζωή σας στη Βουλγαρία πριν έρθετε στην Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοίταξε να.. τότε... η ζωή τώρα όπως το βλέπω ήταν καλά. Είχαμε πάρα πολύ καλά πράγματα. Είχαμε παιδεία, είχαμε υγεία, είχαμε και αστυνόμευση. Δεν φοβόταν κανείς από τίποτα. Δεν είχαμε καθόλου μαφία, καθόλου. Μπορούσες να κυκλοφορείς το βράδυ και κανείς δεν σου κάνει δεν θα σε πειράξει. Κανείς. Δεν είχαμε τέτοια πράγματα.

Συνεντεύκτρια: Για ποιο διάστημα μιλάτε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μιλάμε πριν να πέσει το κομμουνισμό. Πριν. Μετά... ήταν απ' το άσχημο. Η δημοκρατία ήρθε πολύ άσχημα. Με μαφία, με σκοτωμούς. Η μαφία σκοτώνει και εμείς οι υπόλοιποι αρχίζαμε. Όπου μπορούσε να βρει και φεύγουμε και ακόμα. Νέοι άνθρωποι, νέα παιδιά φεύγουνε. Ακόμα έχει μαφία. Δυστυχώς.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Ποια χρονιά ήρθατε εσείς εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ ήρθα '89. Όχι '99. '89 έπεσε το κομμουνισμός και '99 ήμουνα εδώ.

Συνεντεύκτρια: Ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους φύγατε από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Οικονομικά. Η κόρη μου μπήκε στο πανεπιστήμιο και δεν είχα λεφτά να τη σπουδάσω. Ήταν πολύ δύσκολα να έρθεις τότε στην Ελλάδα. Πάρα πολύ δύσκολα, γιατί δεν μπορείς να πάρεις βίζα. Πληρώναμε πάρα (το τονίζει) πολλά λεφτά στα γραφεία να μπορούν να μας βγάλουν βίζα και να έρθουμε να δουλέψουμε.

Συνεντεύκτρια: Ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους επιλέξατε την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοιτά η Ελλάδα... δεν μπορώ να σου πω. Δεν ήξερα και τίποτα για την Ελλάδα, ούτε και για κάποιος άλλος κράτος. Όμως δεν μπορούσαμε να πάμε πουθενά αλλού. Εδώ ήταν το πιο κοντινό νομίζω. Εντάξει άλλοι φύγανε για Ιταλία, εμείς επιλέξαμε να έρθουμε εδώ. Δεν ξέρω. Εγώ όπως ήταν έπρεπε να φύγω. Έπρεπε να δουλέψω. Δεν είναι ότι είχα κάνει επιλογή. Δεν είναι θέμα... έπρεπε να φύγω. Όποτε και να ήταν. Μπορούσα και Ισπανία, μπορούσα και... μάλλον πιο κοντά ήταν Ελλάδα γι' αυτό.

Συνεντεύκτρια: Ήρθατε μαζί με τον άντρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι ήρθα με μία φίλη μου. Και μετά από ένα χρόνο ήρθε ο άντρας μου. Ήτανε πολύ δύσκολο αυτά τα χρόνια που ήρθαμε. Ήτανε πάρα πολύ δύσκολο.

Συνεντεύκτρια: Λόγω των χαρτιών;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι, ναι. Να πάρεις βίζα και να περάσεις ήτανε πολύ δύσκολο.

Συνεντεύκτρια: Πριν από εσάς είχανε μεταναστεύσει στην Ελλάδα άλλοι γνωστοί σας ή συγγενείς σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όχι.

Συνεντεύκτρια: Θέλετε να μου πείτε λίγο για τις προετοιμασίες που έπρεπε να κάνετε πριν έρθετε; Για τη βίζα για παράδειγμα...

Συνεντευξιαζόμενη: Η βίζα δεν ήταν κάτι. Πηγαίναμε στη Πλόντιφ, Φιλιπούπολη που ήταν το προξενείο... ναι εκεί νομίζω ήταν. Και εκεί τα χαρτιά και αν περνάς, περνάς. Εγώ δύο φορές πήγα και την τρίτη φορά μου δώσανε βίζα σαν τουρίστρια.

Συνεντεύκτρια: Για πόσες μέρες ήταν αυτή η βίζα;

Συνεντευξιαζόμενη: Για δέκα μέρες. Για δέκα μέρες μου δώσανε στο διαβατήριο. Και πάλι ένα γραφείο αλλιώς δεν μπορούσες να μπεις σαν... να πάω στο προξενείο και να ζητήσω. Από ένα γραφείο, πλήρωνα το γραφείο και νομίζω το γραφείο πλήρωνα το προξενείο. Όχι νομίζω. Ήμουν βέβαιη.

Συνεντεύκτρια: Για ποιον λόγο δεν μπορούσατε να περάσετε με άλλον τρόπο;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί δεν μας παίρνανε στο προξενείο... δεν μας παίρνανε. Μετά από πότε μας... δίναμε τα χαρτιά στο γραφείο και μετά μας έπαιρνε γραφείο και λέει τάδε μέρα πρέπει να είστε στη Φιλιππούπολη και πρέπει να περάσετε από... δεν είναι... προξενείο ήτανε μάλλον δεν ξέρω. Τέλος πάντων. Και σε κάποιους λέγανε ναι έχεις βίζα, σε κάποιους όχι δεν έχεις. Και έτσι. Κοίτα είχε πολύ κόσμος και δεν μπορούσαμε να πάμε... άντρας μου δύο φορές πήγε μόνος τους και δεν του δίνανε. Εγώ πήγα η πρώτη δουλειά ήτανε στην Καστοριά. Από ένα γραφείο απ' τη Θεσσαλονίκη στην Καστοριά. Και οι άνθρωποι εκεί που δούλευα δύο φορές του κάνανε, τρεις φορές του κάνανε πρόσκληση; Πρόσκληση. Δύο φορές δεν πήρε βίζα και τρίτη φορά του δώσανε βίζα να μπορεί να έρθει. Δύσκολα ήτανε, πολύ δύσκολα.

Συνεντεύκτρια: Έπρεπε να κάνετε κάποια άλλη προετοιμασία πριν έρθετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, τίποτα τίποτα. Μόνο τη βαλίτσα και... δρόμο. Και δεν ξέραμε που πάμε.

Συνεντεύκτρια: Θέλετε να μου πείτε λίγα πράγματα για το ταξίδι;

Συνεντευξιαζόμενη: Το ταξίδι ήταν πολύ δύσκολο. Γιατί μπήκαμε σε ένα λεωφορείο, ένα πούλμαν... το λεωφορείο μάλλον ήταν για την Αθήνα. Όμως εμείς πρέπει να σταματήσουμε στη Θεσσαλονίκη. Και μας περνάνε απ' έξω απ' τη Θεσσαλονίκη και μας σταμάτησαν απ' έξω. Δεν μπήκε το λεωφορείο μέσα. Σ' ένα δρόμο... τώρα το ξέρω το δρόμο. Όμως τότε πρώτη φορά και με τη φίλη μου αρχίζαμε και κλαίγαμε και δεν ξέραμε... ούτε γλώσσα ξέραμε, τίποτα δεν ξέρεις. Και δεν ξέραμε τι να κάνουμε... είχαμε δολάρια. Αυτή είχε δουλέψει στη (λέξη που δεν γίνεται κατανοητή από τη μαγνητοφώνηση) και είχε δολάρια. Κάναμε έτσι να σταματήσουμε ταξί, κανείς δεν μας έπαιρνε. Και τυχαία, τυχαία μα πολύ τυχαία... μετά από πολλές ώρες. Ήταν μάλλον προς πέντε η ώρα το πρωί, κάτι τέτοιο. Από ένα αυτοκίνητο βγήκε ένα παιδί, ένα αγόρι και εγώ έκλαιγα, γιατί άλλη ήταν πιο

μεγάλη... ήταν τώρα να κάνεις... τι να σου πω, ένα φιλμ να κάνεις, ένα έργο να κάνεις. Και έρχεται αυτό το αγόρι. Κανείς δεν ήξερε ότι είναι Βούλγαρος. Κοντά μας περνάει κι εγώ έλεγα «τι να κάνω τώρα; Πώς ήρθα εδώ; Πρέπει να φύγω.». Φοβόμουν. Και μας ακούει αυτός και λέει «τι κάνετε εδώ εσείς;». και αρχίζα εγώ να κλαίω. Λέει «σταμάτα να μου πεις». Λέω «ήρθαμε για τη Θεσσαλονίκη, όμως που είναι η Θεσσαλονίκη;». Εδώ ήταν ο δρόμος. Ήταν εθνική οδός. Μου λέει «μην στεναχωριέστε. Πού θέλετε να πάτε;» «Να πάμε σε ένα γραφείο σε ένα μέρος που..» και λέει «τώρα ελάτε θα σας πάρω ταξί». Πήρε σταμάτησε αυτός ταξί, μας έβαλε μέσα, τους είπε αυτός που θέλουμε να πάμε και το ταξί μας πήγε εκεί. Πληρώσαμε το ταξί και κοιμηθήκαμε με τη φίλη μου μέχρι το πρωί να πούμε... άντε πέντε η ώρα να είχαμε πάει. Δεν ξέρω τι ώρα ήτανε. Ήτανε βράδυ όμως. Και κοιμηθήκαμε σε ένα στάση λεωφορείου. Αυτή καθόταν κι εγώ κοιμόμουν στην αγκαλιά της και μετά εγώ καθόμουν και αυτή κοιμόταν σε μένα. Ταξιδεύαμε και την επόμενη μέρα, όλο το βράδυ ήμασταν έξω στο δρόμο δεν ξέραμε που να πάμε. Εντάξει και το πρωί βρήκαμε το γραφείο και μας θέλανε για δουλειές από δω, από κει.

Συνεντεύτρια: Γιατί πήγατε στη Θεσσαλονίκη;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί... εκεί μας είπαν ότι έχει ένα γραφείο και μας είχαν συστήσει ένα γραφείο που να ξέρω; Δεν ήξερα που να πάω.

Συνεντεύτρια: Σας το είχαν πει άλλοι γνωστοί σας δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ναι. Είχαμε ακούσει ότι έχει ένα γραφείο, θα πάτε εκεί.

Συνεντεύτρια: Γνωρίζατε άλλα άτομα που ζούσαν ήδη στη Θεσσαλονίκη;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ δεν τα γνώριζα αυτά τα άτομα. Μετά τυχαία τα γνωρίσαμε γιατί πήγαμε σε ένα... κοντά σ' αυτό το γραφείο είχε και ένα ξενοδοχείο που λεγόταν «Καστοριά» και εκεί πήγαμε να κοιμηθούμε και αυτά και όταν πήγαμε να κάνουμε βόλτα να βρούμε το γραφείο και αυτά γνωριστήκαμε κάποιες Βουλγάρες. Και αυτές μας είπαν τι να κάνουμε, πώς να το κάνουμε, τι να ψάξουμε, μας δώσανε πληροφορίες που ήταν... για μας ήταν πάρα πολύ μεγάλη βοήθεια. Και έτσι ξεκίνησε. Η φίλη μου τη στείλανε σε μία κυρία που ήτανε άρρωστη στο κρεβάτι, εμένα με στείλανε σε ένα χωριό. Όμως εγώ πήγα και δεν μου άρεσε. Γύρισα. Γιατί σ'



αυτό το χωριό με στείλανε σε ένα κύριο που δεν ήταν κύριο ήταν άντρας ήταν. Που μου είπε το γραφείο... κοίτα τώρα τι, τι... δεν ήξερα γλώσσα όμως ήξερα πολύ καλά ρωσικά και εκεί στο γραφείο δούλευε μια Ρωσίδα. Και της είπα εγώ εντάξει η φίλη μου τη στείλανε αυτό. Και εγώ λέω «θέλω κάποιος άλλος, γιατί είμαι νοσηλεύτρια» «όχι», λέει, «δεν έχει άλλος». Εσένα θα σε στείλουμε σε κάποιος κύριος που θέλει κάποιος, όχι να το προσέχεις, να το μαγειρεύεις, γιατί κάνει δίαιτα και αυτό. Και λέω «δεν πάω σε άντρα» και λέει «όχι, αυτός έχει γυναίκα. Έχει μία από τη Γκρουζία;» όχι Γκροαζία... πώς το λένε;

Συνεντεύκτρια: Κροατία;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Τέλος πάντων. Από κάπου εκεί. Έρχεται αυτός να με πάρει, τη στιγμή που έρχεται να με πάρει βλέπω ότι έρχεται με ένας άλλος φίλος και με παίρνουνε στο αυτοκίνητο. Κι εγώ μέχρι να πάω εκεί έκλαιγα. Μα κι εγώ δεν μου έκοβε. Μην πας, γιατί να πάω; Και πληρώσαμε και λεφτά σ' αυτό το γραφείο εδώ. Και μετά πήγαμε, αυτός είχε μία κυρία που ήταν από κάπου εκεί και μου λέει στα ρωσικά «θα κάνεις αυτό πρωί, μεσημέρι, βράδυ θα του μαγειρεύεις γιατί κάνει διατροφή και και και...». Ναι αλλά αυτή έφυγε. Έφυγε και εγώ έμεινα μόνη μου με αυτόν. Και δεν ήξερα γλώσσα. Και φοβόμουν. Όταν ήρθε Σάββατο, Κυριακή... Παρασκευή ήρθε αυτή λέω εγώ δεν μπορώ να κάτσω, γιατί και φοβάμαι. Ο άνθρωπος δεν μου έλεγε τίποτα όμως μπορούσε να μου πει και μετά... πήγα... ήταν χωριό και έκλαιγα συνέχεια. Και βλέπει αυτός ότι κλαίω και μπορεί να με είχε ρωτήσει γιατί κλαίω όμως εγώ δεν κατάλαβα τίποτα... και με παίρνει και με πάει σε ένα καφέ. Δεν ήταν καφενείο, ήταν καφέ, πιτσαρία, κάτι τέτοιο... και εκεί δούλευε μία Βουλγάρα που ήταν παντρεμένη ένα παλικάρι απ' αυτό το χωριό. Και της λέω αυτό κι αυτό και μου λέει αυτή... ο κύριος ήτανε εκεί... και μου λέει... μιλάγανε, μιλάγανε και μου λέει αυτή «αυτός κύριος ψάχνει γυναίκα να παντρευτεί». Εγώ όμως είχα άντρα, δεν έψαχνα άντρα να παντρευτώ. Και άρχιζα να αυτό και λέω «δεν πάω στο σπίτι του τώρα». Τελείωσε όταν έμαθα. Και μου είπε η Ν., αυτή εκεί η Βουλγάρα «πήγαινε δεν πρόκειται να σου κάνει τίποτα. Όμως, πρέπει να φύγεις, γιατί αυτός ψάχνει». Μα λέω «έχει γυναίκα». «Όχι», λέει, «αυτή δεν τη θέλει». Αυτή ήτανε η μάνα του, πέθανε μάνα του κι αυτή πρόσεχε μάνα του. Και μάλλον αυτή ήθελε να τον παντρευτεί, αυτός δεν ήθελε. Τέλος πάντων, εμένα αυτά δεν με

αφορούσε. Εγώ ήθελα να φύγω. Και έφυγα. Μου πλήρωσε πόσο έκατσα αλλά όταν πήγα και γύρισα... αυτό είναι μεγάλη περιπέτεια (γελάει). Γύρισα στο γραφείο και πάλι λέω σ' αυτή στα ρωσικά «γιατί με στείλατε εκεί; Άνθρωπος θέλει να παντρευτεί. Εγώ έχω άντρα, δεν θέλω να παντρευτώ.». Ήμουν σαράντα χρονών. Ήμουν για παντρεία (γελάει). Και από κει είπα «μόνο γιαγιά και μόνη της στο σπίτι.». Και τότε είχε πάρα πολλές δουλειές. Είχε πολλή δουλειά και έτσι μου βρήκανε αυτή τη γιαγιά στην Καστοριά. Πού είναι Καστοριά; Ούτε είχα ακούσει. Λέω πάω αν είναι μόνη γιαγιά πάω. Και ήρθαν άνθρωποι από την Καστοριά και πήγαμε και δούλευα τρία χρόνια εκεί και ήμουν πολύ ευχαριστημένη, γιατί εντάξει γιαγιά ήταν... λίγο γιαγιά ήταν. Όμως, οι υπόλοιποι άλλοι μου φερθήκαν πάρα πολύ καλά και ήμουν λιγάκι τυχερή μετά από αυτό που πέρασα... και έτσι ήρθε άντρα μου μετά και αυτά. Αυτά ήταν η περιπέτεια μου.

Συνεντεύτρια: Μετά τι κάνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετά τρία χρόνια κάτσαμε εκεί και εδώ ήρθαν ήδη οι συγγενείς μας...

Συνεντεύτρια: Ο άντρας σας ήρθε στην Καστοριά;

Συνεντευξιαζόμενη: Είχε έρθει στην Καστοριά και δούλευε και αυτός, όμως οι άντρες λίγο είχαν δουλειές. Δεν ήταν...

Συνεντεύτρια: Τι δουλειά έκανε ας πούμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Πήγαινε σε ένα χωριό που ήταν κοντά στην Καστοριά που λεγόταν... πώς λεγόταν αυτό; Θα σας πει άντρας μου...

Συνεντεύτρια: Καλά δεν πειράζει.

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν πειράζει. Δουλεύανε δύο αδέρφια που κάνανε εικόνες... πώς λέγεται αυτό; Εικονογραφία. Και πήγαινε άντρας μου δούλευε εκεί, βοηθό γιατί το πιάνει το χέρι του... μπορούσε να το κάνει. Κι εκεί δούλευε. Μετά δούλευε σε ένα εστιατόριο ψήστης και μετά εδώ όταν μας πήρανε τηλέφωνο και λένε... παίρναμε λίγα λεφτά... και εγώ ήμουν μέσα στη γιαγιά και άντρα μου σε άλλο σπίτι. Δεν μέναμε μαζί. Κι εδώ μας πήρανε οι συγγενείς μας και μας λένε «ελάτε. Υπάρχει

πάρα πολλή δουλειά και θα βρούμε και σπίτι και τα λοιπά» και έτσι σηκωθήκαμε και φύγαμε, ήρθαμε εδώ. Και έτσι παιδί μου.

Συνεντεύκτρια: Και τι δουλειά κάνατε όταν ήρθατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετά πήγα στη Φιλοθέη. Με πήρανε εμένα στη Φιλοθέη μέσα... ο άντρας μου δούλευε σε ένα βοηθό τοπογράφο σε ένα μεγάλο... που χτίζουν οι δρόμοι αυτό πώς λεγόταν; Τέλος πάντων εκεί δούλευε... αρκετό καιρό δούλευε. Μετά απ' τη Φιλοθέη βρήκαμε άλλη δουλειά να είμαστε μαζί, πήγαμε Σταμάτα σε μια οικογένεια και οι δύο. Εγώ οικιακή βοηθό... άντρας μου δούλευε στο γραφείο... αυτές είχαν τηλεόραση κανάλι και άντρας μου δούλευε σαν οδηγός, σαν... εκεί δούλευε και μετά... τι κάναμε;

Συνεντεύκτρια: Πόσο καιρό μείνατε εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί μείναμε λίγο, ένα χρόνο και... μετά πήγαμε σε ένα... το στείλανε το άντρα μου σε ένα κύριο που ήταν ανάπηρος στη Γλυφάδα και μετά με πήρανε κι εμένα. Μετά εντάξει εγώ πήγα να κάνω εγχείρηση και μας απολύσανε από αυτή τη δουλειά... γιατί είπανε ότι εγώ δε θα ζήσω (γελάει). Από τότε ζω δώδεκα χρόνια (γελάει). Τέλος πάντων και μετά μας πήραν πάλι στη Φιλοθέη, αυτή τη κυρία που δουλέψαμε και δουλέψαμε τόσα χρόνια και μετά... μετά βγήκαμε έξω, άρχισα να δουλεύω, να ψάχνω μεροκάματα και από τότε μεροκάματα δουλεύω. Αυτό κάνω.

Συνεντεύκτρια: Τώρα σε πόσα σπίτια κάνετε μεροκάματο;

Συνεντευξιαζόμενη: Σε πόσα; Τέσσερα;

Συνεντεύκτρια: Πόσες φορές την εβδομάδα εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: Έξι - επτά. Μπορεί και τρεις, μπορεί και τέσσερις...

Συνεντεύκτρια: Από τι εξαρτάται;

Συνεντευξιαζόμενη: Πότε θα με φωνάξουνε. Έχω και σταθερά μεροκάματα, όμως δύο είναι. Δευτέρα και Πέμπτη. Τώρα σε μία που πάω, δεν θα πάω για πολύ μάλλον... γιατί είναι καινούρια και... τέλος πάντων όχι δεν θα πάω γι' αυτό (αναστενάζει).

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα στη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Να σας περιγράψω... κάθε σπίτι... εγώ δουλεύω τώρα δέκα-δώδεκα χρόνια και... δεκαπέντε έχω σε ένα σπίτι που δουλεύω... πηγαίνω σε μια γιατρίνα, προφέσορ είναι τη ξέρω. Δεκατρία χρόνια πηγαίνω σ' αυτό το σπίτι. Πάω και καθαρίζω. Αν έχει να μαγειρέψω, θα μαγειρέψω, αν δεν έχει όχι. Την ξέρω τη δουλειά. Αυτό που πρέπει. Συνηθισμένες δουλειές του σπιτιού. Κάθε σπίτι θέλει διαφορετικά πράγματα.

Συνεντεύκτρια: Θέλετε να μου πείτε πιο συγκεκριμένα για το σπίτι που έχετε τόσα χρόνια; Τι πρέπει να κάνετε όταν πηγαίνετε εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο καθένας έχει το πρόγραμμα, έχει το στυλ που δουλεύει. Αυτή η γιατρίνα έχει ένα σπίτι τώρα είναι τέσσερα όροφο και αρχίζω από κάτω και πάω προς τα πάνω. Κάθε όροφος καθαρίσμα. Αυτό είναι, τίποτε άλλο.

Συνεντεύκτρια: Ναι... πόσες ώρες δουλεύετε συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Δουλεύω οχτώ, εννιά, κάπου και δέκα.

Συνεντεύκτρια: Εξαρτάται από το σπίτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, εξαρτάται από το σπίτι.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μια συνηθισμένη μέρα σας όταν δεν εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: (γελάει) Μία μέρα... και αυτή εξαρτάται τι έχω να κάνω... καθαρίζουμε το σπίτι, πάμε βόλτα... μπορούμε να πάμε και τη θάλασσα, πάμε, βγαίνουμε κάπου. Ε κάνουμε βόλτα.

Συνεντεύκτρια: Ο άνδρας σας εργάζεται τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Εδώ και έξι χρόνια είναι άρρωστος. Μόνο σε μένα...

Συνεντεύκτρια: Είστε ικανοποιημένη από τη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Σαν δουλειά; Σαν αυτό που κάνω, σαν δουλειά; Ναι...

Συνεντεύκτρια: Σαν δουλειά, με τον μισθό... γενικά.

Συνεντευξιαζόμενη: Κοίτα με το μισθό δεν μου το είχανε χαμηλώσει... παρ' όλο που κι εγώ δεν μπορώ να κατηγορώ κανείς γιατί κάθε ένας κάνει το κουμάντο και το ξέρει. Εκεί που πήγαινα, είχα ένα σπίτι στον Κεραμικός που πήγαινε έξι φορές τον

μήνα... τώρα πηγαίνω μία φορά τον μήνα δεν μπορώ να πω... καθένας κάνει κουμάντο στα λεφτά. Εγώ δεν μπορώ να πω γιατί δεν με παίρνετε, γιατί αν δεν έχει κάποιος να με πληρώσει δεν με παίρνει. Αυτό είναι. Δεν ξέρω. Τώρα αυτή τη στιγμή είναι λίγη η δουλειά που έχω και μπορεί να σκεφτούμε και να φύγουμε.

Συνεντεύκτρια: Το έχετε αυτό στο μυαλό σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Αν δεν σου βγαίνει και έχεις λογαριασμούς να πληρώνεις απ' την προηγούμενη μήνα και δεν μπορείς να πληρώσεις, γιατί να κάτσεις; Ούτε ένσημα έχω τώρα, ούτε τίποτα. Το κακό εδώ... και θα το πω το παράπονό μου... γιατί από δεκαοχτώ χρόνια που είμαι εδώ έχω έξι χρόνια ένσημα. Τα άλλα τα υπόλοιπα χρόνια δεν μου βάλανε ένσημα. Κι αυτό είναι το κακό, γιατί αν είχα ένσημα τώρα θα μπορούσα να πάρω σύνταξη. Αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να πάρω σύνταξη. Ούτε εδώ, ούτε στη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Γιατί δεν σας έβαζαν ένσημα;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί δεν θέλανε... έχω περίπτωση Σταμάτα... γι' αυτό φύγαμε γιατί εκεί που δουλεύαμε για ένα χρόνο έχουμε... ένα μήνα εγώ έχω τρία ένσημα, άντρα μου έχει επτά ένσημα, μετά έχω εγώ δύο ένσημα, άντρα μου έχει πέντε ένσημα. Ένα χρόνο δεν έχουμε ούτε τριάντα ένσημα. Δεν γίνεται αυτό. Γι' αυτό φύγαμε.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Τι είναι αυτό που σας αρέσει στη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοίτα δεν υπάρχει καλή δουλειά. Τη δουλειά την κάνεις, γιατί έχεις υποχρεώσεις, θέλεις να πάρεις λεφτά. Δεν μου αρέσει η δουλειά. Σαν δουλειά τι να μ' αρέσει; Είναι βαριά δουλειά αυτό που κάνω και πιστεύω και οι υπόλοιποι. Εμείς κάνουμε η πιο βαρύ δουλειά νομίζω. Η πιο βαρύ. Καθαρίζουμε, να βλέπεις άρρωστοι, να κοιτάς κι αυτά. Είναι η πιο βαρύ δουλειά. Δεν είναι ευχάριστη δουλειά. Όμως την κάνουμε, γιατί δεν έχουμε άλλη επιλογή. Πήγα να κάνω τα χαρτιά μου να κάνω... πώς λέγεται στα νοσοκομεία...

Συνεντεύκτρια: Αποκλειστική;

Συνεντευξιαζόμενη: Αποκλειστική ναι. Πήγα εκεί, έκανα πριν πολλά χρόνια βέβαια. Όμως έπρεπε να πληρώσω το γραφείο που μου έδινε το νοσοκομείο, έπρεπε να

πληρώσω την προϊστάμενη που θα με έδινε αυτό και μετά το Ι.Κ.Α. μου έπαιρνε το μισό και εγώ απ' το πενήντα ευρώ με είκοσι πέντε δεν πήγαινα στο σπίτι. Γι' αυτόν τον λόγο το άφησα δεν μπορούσα, γιατί αν πας και δουλεύεις και παίρνεις πενήντα ευρώ, γιατί να δουλέψεις; Γι' αυτό το λόγο το σταμάτησα. Μπορεί μετά να είχανε αλλάξει τα πράγματα, όμως εγώ δούλευα αρκετά... έξι μήνες; Και δεν μου άρεσε αυτό.

Συνεντεύκτρια: Με ποιον τρόπο βρίσκετε τα σπίτια για τα οποία εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα τα βρίσκω από γνωστοί. Από γνωστοί. Από Έλληνες, από σπίτι που δουλεύω ρωτάω και αυτές αν έχουνε ή αυτές μου λένε «έχει ένα μεροκάματο, έχει ένα άνθρωπος θα μπορείς να πας να τον..;». Λέω «ναι». Αν έχω και μπορώ να πάω και αν μου αρέσει. Ναι πριν χρόνια είχα βάλει όμως και στην εφημερίδα αγγελίες, πώς λέγεται; Και δεν είναι ευχάριστο, γιατί σε παίρνουνε αρκετά και που δεν ψάχνουνε για δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Τι σας είχε τύχει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ουου μου είχανε τύχει πολλά αλλά αυτά είναι μέσα στο πρόγραμμα. Όταν γράφεις ότι είσαι απ' τη Βουλγαρία... εντάξει μπορεί και να έχουνε και δίκιο κάποιοι, γιατί δεν ξέρεις κάποιος γιατί να βάλει αυτήν την αγγελία. Δεν ξέρω. Τέλος πάντων εμένα αυτό δεν με πειράζει.

Συνεντεύκτρια: Τι σας είχε τύχει ας πούμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε με ρωτάγανε κάτι πρόστυχα πράγματα εκτός απ' τη δουλειά. Ε μου είχε τύχει μια φορά μου είχε τύχει... κοίτα τώρα αυτό θα το πω, γιατί είναι πάρα πολύ σημαντικό. Είχα βάλει αγγελία, με παίρνει ένας άντρας νέος. Αυτά και αυτά. «Μπορείτε» λέει «να έρθετε;». Στο Παλλήνη ήταν. Λέω «ναι». Με ρώτησε πόσων χρονών είμαι, λέω «πενήντα χρονών είμαι». «Μπορείτε να έρθετε;». Λέω «ναι». Πήγα, δούλεψα, πραγματικά είχε ένα σπίτι στην Παλλήνη, ήρθε, με πήρε το παιδί και στο τέλος τη δουλειά, όταν τελείωσα και σιδέρωνα και αυτά ξέρετε τι με ρώτησε; «Εκτός απ' τη δουλειά κάνετε κάτι άλλο;». Εγώ ρώτησα «τι εννοείτε; Τι να κάνω κάτι άλλο;». Μου λέει «μήπως κάνετε και σεξ;». Λέω «μήπως με ρωτήσατε και πριν αν κάνω σεξ και να έρθω;». Παράτησα το σίδερο και λέω «με πληρώνετε και φεύγω». Υπάρχουνε και τέτοια. Ναι μου είχανε πάρει και τέτοια. Λέει κάνετε

δουλειά ή κάνετε κάτι άλλο; Με ρωτάγανε. Υπάρχουν απ' όλα υπάρχουν. Εγώ έτσι νομίζω. Σ' αυτές δουλειές μήπως υπάρχουν και γυναίκες που βάζουνε εκεί αγγελία γι' αυτή τη δουλειά; Δεν ξέρω παιδί μου. Δεν ξέρω. Απ' όλα είχαμε δει.

Συνεντεύκτρια: Τώρα ποια είναι η σχέση σας με τους εργοδότες σας; Ας πούμε με αυτήν την κυρία για την οποία εργάζεσθε πολλά χρόνια.

Συνεντευξιαζόμενη: Καλές, καλές, καλές. Αν δεν είναι καλή η σχέση δεν κάθεται εκεί, ούτε σε παίρνουνε εκεί. Εκεί που δουλεύω είναι πάρα πολύ καλές. Δεν έχω πρόβλημα. Μα αυτές δουλειές είναι παραπάνω από δέκα χρόνια που δουλεύω. Και με ξέρουνε και τα ξέρω.

Συνεντεύκτρια: Οι σχέσεις είναι αποκλειστικά την ώρα που δουλεύετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι, ναι.

Συνεντεύκτρια: Δεν έχετε ας πούμε φιλικές σχέσεις εκτός σπιτιού;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, με κανέναν. Μόνο με μια κυρία απ' τη Φιλοθέη που εκεί δούλευα... που δουλεύαμε και με το άντρα μου. Αυτή με βοήθησε και με βοηθάει.

Συνεντεύκτρια: Με ποιον τρόπο;

Συνεντευξιαζόμενη: Με πολλά τρόπο... να με βρίσκει δουλειά, να με... γι' αυτόν τον τρόπο. Και βοηθάω εγώ, αν μπορώ να κάνω κάτι γι' αυτή... το κάνω. Αυτή με βοηθάει ακόμα. Παρά που δεν δουλεύω εκεί, όταν την πάρω τηλέφωνο κι αυτά βοηθάει.

Συνεντεύκτρια: Σε ένα άλλο θέμα τώρα... τι χαρτιά έχετε αυτή τη στιγμή;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω άδεια παραμονή.

Συνεντεύκτρια: Τι αλλαγές έχουν γίνει σ' αυτό το θέμα απ' όταν ήρθατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοίταξε τώρα δεν ξέρω τι είχανε γίνει, γιατί εδώ και καιρό όταν μπήκαμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση σταματήσαμε να βγάλουμε άδεια παραμονή και έχουμε μ' αυτή που είχαμε βγάλει μέχρι να πούμε, μέχρι να κάτσουμε εδώ. Εκεί ναι είχαμε προβλήματα, γιατί κάθε χρόνο έπρεπε να κάνουμε ανανέωση. Θυμάμαι όταν ήρθα εδώ, η πρώτη άδεια παραμονή είχα βγάλει στην Καστοριά. Εκεί κανένα

πρόβλημα. Εδώ ήταν το πρόβλημα, γιατί είχε πάρα πολύ κόσμο και πηγαίναμε... τι να σου πω; Ήταν, ήταν ένα πόλεμος να μεις και να μπορείς να...

Συνεντεύκτρια: Πού πηγαίνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Πρώτη μου άδεια παραμονής από δω έπρεπε να πάω στην Πειραιά, γιατί το εργοδότης μου είχαν βάλει.. τέλος πάντων. Ότι δουλεύαμε στο εργοστάσιο μας είχαν βάλει και εκεί έπρεπε να πάμε να βγάλουμε. Εκεί είχαμε φάει και ξύλο απ' την αστυνομία.

Συνεντεύκτρια: Γιατί;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί θέλαμε να μπούμε μέσα, δεν μας αφήνανε και... όταν έχεις μόνο... εγώ ήμουν και μέσα. Όταν έχεις μία μέρα ρεπό να πας να καταθέσεις στον Πειραιά και δεν μπορείς να περάσεις τι κάνεις; Ήθελα να μπω, δεν μ' αφήναν, δεν μας αφήσανε και έλεγα «γιατί δεν μας αφήσετε; Εμείς αύριο δεν μπορούμε». Και παρά που όλο το βράδυ περιμέναμε εκεί δεν μπορούσαμε να μπούμε μέσα. Και μετά μπήκε ένα δικηγόρος, το κατάλαβα ότι είναι δικηγόρος, έτρεχα πίσω του και λέω αυτό κι αυτό. Θα μας βγάλετε; Πλήρωνα, έδωσα, δίναμε χαρτιά στο δικηγόρο και μας βγάλανε αυτές άδεια παραμονής. Με τα ένσημα κι αυτά όλα. Έτσι. Κι από κει και πέρα δεν πήγα να βγάλω και να με χτυπάνε. Εκεί με χτυπήσανε. Εκεί είμαστε και σαν ζώα. Θέλουμε να μπούμε όλοι, έχει ένα τεράστιο κόσμο και θέλουνε να μπούνε, δε γίνεται. Και από τότε πήγα να βγάλω μόνο σ' αυτό το δικηγόρο, πλήρωνα και έπαιρνα άδεια παραμονής. Αλλιώς δε βρίσκεις άκρη.

Συνεντεύκτρια: Πώς σας επηρέασε η είσοδος της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση; Έφερε κάποια αλλαγή στη ζωή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν νομίζω, γιατί δεν ήμουν εκεί και δεν μπορώ να πω.

Συνεντεύκτρια: Μου είπατε για τα χαρτιά ας πούμε πριν...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αυτό ναι. Δεν τρέχουμε τώρα για τα χαρτιά. Αυτό είναι το καλό. Δεν χρειάζεται ένσημα, δεν χρειάζεται τίποτα. Αυτό είναι. Τώρα δεν ξέρω στη Βουλγαρία πως...

Συνεντεύκτρια: Όχι είναι για εσάς η ερώτηση, δεν είναι για τη Βουλγαρία. Ποια είναι η τελευταία φορά που πήγατε στη Βουλγαρία;



Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα τα Χριστούγεννα. Πήγα πριν έξι μήνες.

Συνεντεύκτρια: Πού μένετε συνήθως όταν πάτε εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα μένω στη μαμά μου. Πάω να δω τη μαμά μου και φεύγω.

Συνεντεύκτρια: Πόσα συχνά επισκέπτεσθε τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Μία φορά το χρόνο. Τώρα πήγα δύο φορές, δεν μπορούμε να πάμε και πιο πολύ.

Συνεντεύκτρια: Γιατί;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί οικονομικό το πρόβλημα είναι.

Συνεντεύκτρια: Μου αναφέρατε πριν ότι ήρθατε στην Αθήνα επειδή ζουν και κάποιοι συγγενείς σας εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι.

Συνεντεύκτρια: Αυτοί ζουν ακόμη στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι φύγανε. Πρώτο ξάδελφο του άντρα μου. Η γυναίκα του, αυτός, τα παιδιά... φύγανε όμως. Κάποια φύγανε για Καναδά, κάποια Αγγλία... φύγανε.

Συνεντεύκτρια: Έχετε άλλους συγγενείς εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, τώρα όχι.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν άλλα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω φίλες από την ίδια πόλη από πολύ μικρές που έχουμε μεγαλώσει και κάνουμε παρέα.

Συνεντεύκτρια: Βρίσκονται κι αυτές εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι, ναι.

Συνεντεύκτρια: Ήρθαν μετά από εσάς στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αυτές ήρθαν μετά. Έχω φίλες, πολύ καλές φίλες. Λίγες όμως καλές.

Συνεντεύκτρια: Με άτομα από την Ελλάδα κάνετε παρέα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ελάχιστα.

Συνεντεύκτρια: Πώς τα έχετε γνωρίσει αυτά τα άτομα;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάτι που κάναμε παρέα τα είχαμε γνωρίσει απ' την κόρη μου... δύο οι φίλες της κόρης μου. Οι άλλοι είναι ελάχιστα... δεν, δεν έχουμε άλλοι. Οι πιο πολλοί κάνουμε με Βούλγαροι.

Συνεντεύκτρια: Οι κόρες σας πότε είχαν έρθει;

Συνεντευξιαζόμενη: Οι κόρες μας είχαν έρθει πέρσι. Και οι δύο κόρες σπουδάζανε στη Βουλγαρία και όταν σπουδάσανε δούλευε και η μία και μετά σπούδασε και η άλλη. Και ήρθε πρώτα η μεγάλη, δούλευε σε ένα γραφείο ευρέσεως εργασίας εκεί δούλευε έξι - επτά χρόνια και μετά έφυγε πάλι για τη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Τη βοηθήσατε εσείς με τα χαρτιά και αυτά;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όμως εκεί που έμενα γνώριζα τη γυναίκα που είχε το γραφείο και όταν ήρθε η κόρη μου, ήξερε βέβαια και κάποια αγγλικά και αυτά και την πήρε αμέσως. Και έτσι δούλευε εκεί αρκετά.

Συνεντεύκτρια: Και η άλλη σας κόρη;

Συνεντευξιαζόμενη: Η άλλη κόρη ήρθε εδώ... δούλευε σ' ένα... πώς λέγεται; Σ' ένα καφέ. Αυτή λίγο. Μετά πήγε Ολλανδία, πρώτα σπούδασε και μετά έφυγε. Η μικρή κόρη πιο λίγο.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα;

Συνεντευξιαζόμενη: Καλή. Μπορώ να πω καλή, πολύ καλή. Υπήρχε ένα διάστημα που δεν ήθελα να έχω σχέση με τη βουλγαρική κοινότητα. Τώρα που γνωρίζω άνθρωποι και... και τη Rodina και πάω και χορεύω σ' ένα... πρέπει να έρθεις κι εσύ σ' ένα άλλο που πάμε και χορεύουμε όμως. Εκεί πάμε και Τετάρτη, Σάββατο, Κυριακή... έχουμε χορό... λέγεται "de Pirin" (δεν ακούγεται καθαρά). Εκεί χορεύουμε παραδοσιακά βουλγάρικα χορούς.

Συνεντεύκτρια: Ποιος το διοργανώνει αυτό;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι ένα κορίτσι. Έχει τελειώσει αυτό στη Βουλγαρία κι εδώ δουλεύει άλλη δουλειά, είναι δασκάλα τέλος πάντων και χορεύουμε.

Συνεντεύκτρια: Εκεί συμμετέχετε και άντρες και γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Μόνο γυναίκες είμαστε. Καλά θα είναι να έχει και ένα αγόρι, δύο... καλό είναι αλλά μπορεί του χρόνου να έχουμε.

Συνεντεύκτρια: Γιατί πιστεύετε ότι δεν συμμετέχουν άνδρες συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν ξέρω μπορεί να μη θέλουνε... μπορεί να είναι λίγο... δεν ξέρω, δεν ξέρω. Δεν έχω απάντηση σ' αυτό.

Συνεντεύκτρια: Σχετικά με αυτό που μου είπατε πριν, γιατί δε θέλατε να έχετε σχέση με τη βουλγαρική κοινότητα;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί είχα απογοητευτεί από κάποιους και... δεν ήθελα.

Συνεντεύκτρια: Από τη σχέση σας με κάποια άτομα ας πούμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι είχα βοηθήσει κάποια άτομα και μετά... όχι μου είχανε φερθεί. Εκεί που πήγανε και δουλέψανε είχανε κάνει πάρα πολύ (το τονίζει) μεγάλες βλακείες. Κι εγώ μετά ντρεπόμουν. Είχα στείλει μία γυναίκα σε μια δουλειά κι εκεί αυτή μετά δεν πήγε για δουλειά, πήγε για κάτι άλλο. Γιατί άντρας που την πήρε για δουλειά γιατί το ήξερα άνθρωπος αυτό και με είχε εμπιστοσύνη, ήταν χωρισμένος, είχε δύο παιδιά και ήθελε μία οικιακή βοηθό να κάνει δουλειά. Όμως αυτή πήγε για κάτι άλλο. Και μετά με φώναξε ο κύριος και λέει «αυτή γυναίκα που μου έστειλες αυτό κι αυτό» κι εγώ ντράπηκα. Τι να πω; Σ' αυτήν την περίπτωση τι να πεις; Και μετά τη βρήκα μετά από καιρό, τη βρήκα κάπου στην Ομόνοια και της είπα «ντροπή σου» και αυτά. Και είπα δεν βοηθάω σε κανέναν, γιατί όταν πας και κάνεις καλό και μετά βρίσκεις αυτά από πίσω σου δεν είναι και ευχάριστο. Δεν θέλω. Δεν ήθελα να το κάνω αυτό σ' αυτό το άνθρωπο. Τέλος πάντων, γι' αυτό δεν ήθελα.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Εκτός από τη Rodina, ποιες άλλες ομάδες ατόμων από τη Βουλγαρία γνωρίζετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε γνωρίζω Pepeli (δεν ακούγεται καθαρά), γνωρίζω Detelini...

Συνεντεύκτρια: Το πρώτο που είπατε τι είναι;

Συνεντευξιαζόμενη: Pepeli είναι πάλι άλλη ομάδα που χορεύουνε. Άλλη που τραγουδάνε δεν γνωρίζω, δεν ξέρω.

Συνεντεύκτρια: Γενικά ομάδες, συλλόγους...

Συνεντευξιαζόμενη: Σύλλογοι σ' ένα σχολείο που πάνε και αυτά, εκεί γνωρίζω. Εγώ τώρα άρχιζα, πριν δύο χρόνια να πηγαίνω εκεί. Δεν ήθελα. Είχα μόνο οι φιλενάδες μου. Μια χαρά περνάγαμε και λοιπά, όμως μετά όταν πήγα και με πήγανε και πήγα και μου άρεσε πάρα πολύ... τόσο πολύ. Είπα ότι θα πάω και να γραφτώ και να χορεύω και να τραγουδάω και να κάνω όλα τα πράγματα. Και μου αρέσει πάρα πολύ.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους σας αρέσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο κόσμος είναι τόσο καλός, δεν μπορείτε να φανταστείτε... νιώθεις τόσο καλά. Η ψυχή σου νιώθει τόσο καλά... δεν μπορείς να πιστεύεις. Γι' αυτόν τον λόγο πηγαίνω. Γιατί έχω μία ευχαρίστηση τι να σου πω; Όταν πάω να τραγουδάω ή να χορέψω. Το χορό είναι πάρα πολύ ωραίο. Κουράζεσαι, είναι δύσκολο... εντάξει οι πιο νέοι μπορεί να μην κουράζονται. Εγώ κουράζομαι. Όμως νιώθω τόσο καλά. Φεύγω τόσο καλά και είχα πάρει τόσο καλή ενέργεια, δεν μπορείτε να φανταστείτε... και όταν πάω να τραγουδάω. Τραγουδάω και φεύγω γεμάτη με ενέργεια τι να σου πω; Πετάω! Γι' αυτό το λόγο πηγαίνω. Και μου αρέσει. Αυτό είναι πάρα πολύ καλό για μένα. Και τα δύο. Και να χορεύω και να τραγουδάω. Παρά που δεν τραγουδάω πάρα πολύ καλά. Το ξέρω (γελάει). Όμως μου αρέσει, κατάλαβες; Νιώθω καλά. Η ψυχή μου νιώθει ωραία. Γι' αυτό πάω.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Εκτός από τη Rodina και τα μαθήματα χορού, συμμετέχετε σε δραστηριότητες που τις οργανώνουν άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Αν χρειαστεί να συμμετέχω.

Συνεντεύκτρια: Τι έχει χρειαστεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα δεν μπορώ να το σκεφτώ τι έχει χρειαστεί. Δύο φορές είχαμε μαζέψει λεφτά για κάποιες γυναίκες που ήταν άρρωστοι, τίποτα να δώσουμε και ότι μπορούμε με αυτόν τον τρόπο βοηθάμε.

Συνεντεύκτρια: Αυτό το είχε οργανώσει κάποιος σύλλογος;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν ξέρω. Εγώ πήγα σε ένα μαγαζί βουλγάικο και είδα ότι είναι γραμμένο σ' ένα χαρτί, ότι τάδε γυναίκα είχε ανάγκη και τα λοιπά και είπα στις

φίλες μου αυτό κι αυτό και πήγαμε, μαζέψαμε λεφτά. Κάθε μία όσο μπορούσε, όχι πολλά. Πήγαμε, τα δώσαμε να βοηθήσουμε. Νομίζω βοηθήσαμε, όσο μπορώ. Γιατί μαζεύαμε λεφτά.

Συνεντεύκτρια: Τη γνωρίζατε αυτή τη γυναίκα προσωπικά;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όχι, όχι. Ούτε μία, ούτε άλλη τη γνωρίζαμε. Δεν ξέρεις πότε και πως.

Συνεντεύκτρια: Παρακολουθείτε εκδηλώσεις που τις οργανώνουν οι σύλλογοι αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη: Είχα πάει μία φορά. Είχα πάει εδώ στο Σύνταγμα. Είχα πάει όταν κάνανε αντιρατσιστικές πορείες.

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχει η βουλγαρική κοινότητα σε αυτές;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι μια φορά πριν χρόνια, ναι. Κάπου αλλού δεν είχα πάει, δεν νομίζω.

Συνεντεύκτρια: Σε κάποιες άλλες εκδηλώσεις; Ας πούμε των σχολείων;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι όταν κάνουν τα σχολεία γιορτές πάμε.

Συνεντεύκτρια: Τι γιορτές κάνουν συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάνουνε για τα Χριστούγεννα. Τα Χριστούγεννα ήσουν εκεί;

Συνεντεύκτρια: Όχι δεν ήμουν.

Συνεντευξιαζόμενη: Ήταν πολύ ωραία. Ναι τα Χριστούγεννα, μετά 24 Μαΐου, κάναμε και για 1<sup>η</sup> Νοεμβρίου που είναι μεγάλη γιορτή για τα σχολεία, για τα πανεπιστήμια.

Συνεντεύκτρια: Γιορτάζει κάποιος άγιος;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν είναι άγιος, είναι μέρα που γιορτάζανε όλα τα πανεπιστήμια και τα σχολεία. Συγκεκριμένη μέρα είναι. Σαν 24 Μαΐου. Ναι είχα πάει. Πηγαίνουμε.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Πόσο καιρό συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Στη Rodina είμαι καινούρια. Περίπου... όχι δεν έχω χρόνο. Έχω; Δεν έχω. Είχα πάει Οκτώβρη, Νοέμβρη... νομίζω κάπου εκεί. Δεν έχω χρόνο. Δεν έχω ένα χρόνο.

Συνεντεύκτρια: Πώς μάθατε για τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Μία φίλη μου, η Τάνια που μένει εδώ κοντά αυτή με πήγε.

Συνεντεύκτρια: Η Τάνια που είναι κι αυτή στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι, ναι. Αυτή είναι και στη Rodina και στη Detelini τώρα. Γιατί εγώ είχα κόψει όλες επαφές με... είχα μόνο φίλες μου που αυτές δεν ξέρανε καθόλου για τη Rodina και αυτά και όταν γνώριζα την Τάνια...

Συνεντεύκτρια: Πώς τη γνωρίσατε την Τάνια;

Συνεντευξιαζόμενη: Εδώ μένει. Τυχαία τη γνώρισα και είμαι πολύ ευχαριστημένη ότι τη γνωρίζω.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί μου αρέσει... μου αρέσει. Και το τραγούδι μου αρέσει και οι άνθρωποι εκεί που είναι μέσα μου αρέσουνε και μπορώ να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ γιατί με κρατάνε εκεί που δεν πρέπει να είμαι εκεί, γιατί δεν τραγουδάω καλά. Κατάλαβες; Το ξέρω. Όμως δεν μου λένε ότι να φύγω. Με κρατάνε και αυτό μου αρέσει, κατάλαβες; Γιατί είναι ένας τρόπος σεβασμού στον άνθρωπο. Δεν ξέρω. Έτσι νομίζω, δεν ξέρω.

Συνεντεύκτρια: Τι είναι αυτό που σας αρέσει πιο πολύ από τη συμμετοχή σας στην ομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Νιώθω καλά, νιώθω καλά. Αυτό είναι. Η ψυχή μου νιώθει καλά. Οι άνθρωποι τι να σας πω; Με φέρνουνε... αυτό. Δεν μπορώ να το περιγράψεις. Αυτό δεν περιγράφεται, γιατί είναι κάτι αισθήματα που δεν περιγράφεται. Νιώθω καλά. Πολύ καλά. Αυτό είναι.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχει κάτι που δεν σας αρέσει στην ομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι.

Συνεντεύκτρια: Θα θέλατε η Rodina να ασχολείται και με άλλα ζητήματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι συγκεκριμένη η δουλειά της. Δεν μπορεί γιατί είναι συγκεκριμένη δουλειά... είναι να τραγουδάει. Τι άλλο να ασχολείται; Δεν ξέρω. Τι μπορεί να κάνει δηλαδή. Είναι και θέμα χρόνου. Δε γίνεται. Για παράδειγμα εγώ είμαι ελεύθερη μπορώ. Αλλά υπάρχουν γυναίκες που δουλεύουνε μέσα και δεν γίνεται να κάνουμε να πούμε αν δεν είναι Σάββατο, αν δεν είναι Κυριακή είναι πολύ δύσκολο αυτές γυναίκες να βγούνε έξω. Είναι πάρα πολύ δύσκολο.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Ποια είναι η σχέση σας με τις υπόλοιπες γυναίκες; Μου είπατε για την Τάνια...

Συνεντευξιαζόμενη: Η Τάνια την αγαπάω πολύ. Και είναι καιρό είναι φίλη μου. Με άλλες, υπόλοιπες άλλες την σέβομαι, την αγαπώ όλες... μου αρέσουνε τι να πω;

Συνεντεύκτρια: Τις γνωρίσατε εκεί στη Rodina όλες;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί, εκεί, εκεί. Είναι φιλότιμες γυναίκες. Καμία δεν έχει φερθεί άσχημα. Καμία δεν μου έχει μιλήσει άσχημα. Τι να πω; Δεν μπορώ να πω κάτι άλλο, γιατί μου φερθήκανε πάρα πολύ καλά και ευχαριστώ γι' αυτό... γιατί όταν πας ένα άνθρωπο σ' ένα καινούριο και βλέπεις ότι όλοι οι υπόλοιποι σε νιώθουν ότι είσαι ένα κομμάτι απ' αυτές, είναι πάρα πολύ όμορφο. Και αυτό προσπαθώ όταν έρθουνε οι καινούριες γυναίκες κι εμείς να φερθούμε καλά γιατί ξέρω ότι όταν κάποιος πηγαίνει πρώτη φορά κάπου πως νιώθει... και τη... τη πρώτη φορά το ραντεβού δεν το ξεχνάς.

Συνεντεύκτρια: Συναντιέστε με τις άλλες γυναίκες και εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Με κάποιες ναι. Όχι, τώρα θα έρθουνε να κάνουμε πρόβα. Είναι πάλι πρόβα. Με Μιλένα και μια άλλη γυναίκα πάμε και χορεύουμε. Είμαστε στην ίδια ομάδα που χορεύουμε, εκεί. Με τη Μιλένα κάνουμε και παρέα και με την Τάνια.

Συνεντεύκτρια: Έχει τύχει να χρειαστείτε κάτι και να σας βοηθήσει κάποια από τις γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι μου είχε βρει δουλειά. Η Γκαμπριέλα μου είχε βρει δουλειά. Ένα μεροκάματο μου είχε βρει. Ναι βοηθάνε μία στην άλλη. Βοηθάνε.

Κάθε μία όσο μπορεί και αν είναι δυνατόν βοηθάνε. Γι' αυτό σας είπα... είναι πάρα πολύ φιλότιμες γυναίκες. Όλες δεν μπορώ να πω. Και βοηθάνε.

Συνεντεύκτρια: Για παράδειγμα, τι έχει τύχει και έχουν βοηθήσει; Εκτός από αυτό με τη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε όχι άλλο παράδειγμα δεν ξέρω τι βοηθάνε. Συνέχεια η δουλειά, σ' εμάς το θέμα είναι η δουλειά. Το άλλο τι να με βοηθάνε; Αν έχω δουλειά θα έχω και λεφτά. Εκεί είναι τα πράγματα.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Έχει τύχει να χρειαστεί κάποια από τις άλλες γυναίκες κάτι και να τη βοηθήσατε εσείς;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα δεν ξέρω. Μπορεί να το είχανε κάνει πριν. Εγώ από τότε που είμαι δεν θυμάμαι. Μπορεί να μην έχει τύχει δεν ξέρω. Όμως αν χρειαστεί θα βοηθήσουμε. Δεν νομίζω ότι... οι γυναίκες είναι φιλότιμες.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου αναφέρετε μερικές εκδηλώσεις στις οποίες έχετε συμμετάσχει με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Το καινούριο είναι θέατρο Πέτρα... είχαμε πάει μας είχανε καλέσει οι Ρουμάνοι. Πήγαμε στο... ένα θέατρο, πώς λεγόταν; Είχαμε πάει δύο, τρεις, τέσσερις, πέντε φορές είμαστε καλεσμένοι...

Συνεντεύκτρια: Από ποιον;

Συνεντευξιαζόμενη: Απ' τη βουλγαρική κοινότητα. Είχαμε πάει και σ' αυτό το κύριο Α. που μας είχε καλέσει στο Πέτρα, είχαμε πάει εδώ στην Ομόνοια είχανε κάνει πάλι κοντσέρτ; Πώς λέγεται αυτό;

Συνεντεύκτρια: Συναυλία;

Συνεντευξιαζόμενη: Συναυλία αλλά ήταν μέσα σε ένα χώρο... κι εκεί μας είχαν καλέσει και πήγαμε. Αυτά που μας είχανε καλέσει... με κάτι ρωσική κοινότητα. Εγώ δεν πήγα όμως εκεί. Δεν μπορώ να πάω αλλά πήγανε εκεί οι υπόλοιποι... όπως μας καλέσουνε πηγαίνουμε. Οι πιο πολλοί είναι από βουλγαρική κοινότητα.

Συνεντεύκτρια: Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε βέβαια πιστεύω. Πάρα πολύ πιστεύω.



Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί εκεί... όπου και να είναι ομάδα, ότι και να κάνει. Εκεί... έτσι πιστεύω και έτσι θέλω να είναι. Εκεί οι άνθρωποι γίνονται πιο κοντά, γίνονται πιο φίλοι, γίνονται πιο άνθρωποι ρε παιδί μου. Πιο άνθρωποι γίνονται. Κατάλαβες; Έτσι πιστεύω και έτσι θέλω να γίνει, γιατί οι άνθρωποι έχουν ανάγκη από αγάπη. Από αγάπη. Αν έχει αγάπη και έχει σεβασμό όλα θα γίνουνε... όλα τα άλλα γίνονται. Για μένα αυτό είναι το σημαντικό. Το σεβασμό σαν άνθρωπο και αγάπη.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Συμμετέχετε κάθε χρόνο στις εκδηλώσεις για τις 3 Μάρτη και τις 24 Μαΐου;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι, ναι, ναι.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί μου αρέσει είναι εθνική μας γιορτή, γιατί μας αρέσει αυτό.

Συνεντεύκτρια: Όταν δεν ήσασταν στη Rodina παρακολουθούσατε δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι. Όποτε μάθαινα πήγαινα. Μου άρεσε.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Εξαρτάται τι άτομα είναι. Εξαρτάται. Σας έχω πει ότι είχα φάει πάρα πολλή απογοήτευση από άτομα απ' τη Βουλγαρία και τώρα αν συναντάω άτομα που είναι στη Detelini που είναι στη Rodina και τέτοιοι άνθρωποι είναι ευχάριστοι σ' εμένα. Αν συναντάω άνθρωποι που δεν ξέρω άλλη δουλειά, τότε δεν θέλω. Δεν θέλω να έχω τέτοια συνάντηση.

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχετε σε κάποια άλλη ομάδα εκτός της βουλγαρικής κοινότητας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, γιατί δεν έχω χρόνο. Θέμα χρόνου είναι. Και σ' αυτά τα δύο που συμμετέχω είναι πάρα πολύ δύσκολα, γιατί πρέπει να έχεις χρόνο. Πολλές φορές όταν είσαι στη δουλειά μέχρι εφτά δεν προλαβαίνεις να πηγαίνεις να κάνεις αυτό και ντάξει τα καταφέρνουμε όμως είναι δύσκολο.

Συνεντεύκτρια: Τώρα ένα άλλο θέμα. Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Με τη θρησκεία... κοίταξε, εγώ προέρχομαι από μια χώρα που η θρησκεία ήταν απαγορευμένη. Μέχρι να πάω και να... μέχρι να γεννήσω το πρώτο παιδί και μετά να πάμε... πώς λέγεται; Το παιδί ήταν μεγάλο η κόρη μου η πρώτη... πότε πάμε στην εκκλησία και κάνουμε βάφτιση. Τη πήγαμε και τη κάναμε κρυφά. Όμως πρώτα βαφτίσανε για μένα και μετά βαφτίσανε το παιδί. Δεν μπορούσαν να κάνουνε βάφτιση αν η μάνα δεν είναι βαφτισμένη. Ο μπαμπάς μου ήταν κομμουνιστής.. ήταν καλός άνθρωπος, ήταν κομμουνιστής και λέω ήταν πολύ καλός κομμουνιστής. Έτσι ήταν τα πράγματα... δεν εξηγούνται. Όμως ήταν απαγορευμένη. Παρά που ο μπαμπάς μου είχε μεγαλώσει στην οικογένεια που ήξερε όλα αυτά τα θρησκευτικά και τα έλεγε και γιαγιά μου και αυτά... όταν όμως μπαίνει σ' ένα κύκλο το κομμουνισμό και όταν απαγορεύεται και όταν βλέπεις ότι αν δεν πας στον δρόμο αυτό, γιατί δεν θα έχεις δουλειά είσαι υποχρεωμένος να κάνεις αυτό που λέει. Όλα τα άλλα στη Βουλγαρία ήταν πολύ καλά εκτός απ' το απαγορεύσεις. Εγώ όμως... εμένα η γιαγιά μου είχε μάθει και να κάνω το σταυρό μου, και, και, και, παρά που δεν πηγαίναμε στην εκκλησία η γιαγιά είχε στο σπίτι κεράκια και.. βάλαμε κεράκια και με είχε βάλει να κάνω το σταυρό μου και λοιπά. Κι όταν μεγάλωσα πήγαινα κρυφά. Δύο φορές είχα φύγει απ' τη δουλειά απ' τη Βουλγαρία γι' αυτό το λόγο.

Συνεντεύκτρια: Τι εννοείτε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δύο φορές πήγαινα στην Πάσχα στην εκκλησία και δύο φορές με γράψανε και την άλλη μέρα με είχανε φωνάξει και λίγο ακόμα να με είχανε πετάξει απ' τη δουλειά γι' αυτό το λόγο. Είμαι μπουντάρια τι να σου πω. Πώς λέγεται εδώ; Ο άνθρωπος που δεν... όχι απατεώνας... που κάνει αυτό που νομίζω ότι είναι, κατάλαβες; Και δεν ακούει ναι. Ήμουν και είμαι. Και πήγαινα στην εκκλησία και μου άρσεε. Πήγαινα. Και με γράψανε. Δύο φορές. Και την άλλη μέρα με φωνάξανε και δύο φορές με είχαν προειδοποιήσει αν με δουν άλλη αυτό θα φύγω απ' το νοσοκομείο. Έτσι είναι τα πράγματα. Αυτό ήταν το κακό.

Συνεντεύκτρια: Μετά όταν έπεσε ο κομμουνισμός;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετά όλοι παρά που δεν ξέρουνε να κάνουν το σταυρό, όλοι είναι στη θρησκεία. Τώρα πηγαίνει ο κόσμος. Είναι ελεύθερος και όπως θέλει

πηγαίνει. Και καλό είναι αυτό, γιατί πρέπει κάπως... όλοι πρέπει να πιστεύουμε σε ένα καλό. Και παρά να μην πας εκκλησία δεν είναι απαραίτητο. Εγώ έχω εδώ τόσο εικονίτσες... και κάνω και τον σταυρό μου και κάνω αυτό και πιστεύω πολύ. Πιστεύω.

Συνεντεύκτρια: Όσο είστε εδώ στην Ελλάδα πηγαίνετε στην εκκλησία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι πάρα πολύ. Πάρα πολύ. Η πρώτη φορά άρχιζα στη Καστοριά. Πήγαινα πάρα πολύ, είχε πάρα πολλές εκκλησίες και μου άρεσε και πήγαινα. Και μετά και εδώ πηγαίνω.

Συνεντεύκτρια: Πηγαίνετε στη εκκλησία της γειτονιάς;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Πηγαίνω στον Άγιο Νικόλα. Πηγαίνω συχνά.

Συνεντεύκτρια: Στη βουλγάρικη εκκλησία πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δύσκολα γιατί είναι πολύ μακριά. Όταν έχει γιορτή και αυτό ναι. Όμως είναι... προτιμώ να πάω εδώ, γιατί είναι πολύ κοντά. Εκεί θα μου φάει μέρα. Έχω μία Κυριακή και να πάω εκεί και να γυρίσω μου τρώει μέρα.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Τελευταία ερώτηση: Πώς σκέφτεστε τη ζωή σας τα επόμενα δέκα χρόνια;

Συνεντευξιαζόμενη: Α δε σκέφτομαι τίποτα. Δεν μπορώ να σκεφτώ. Πρώτον, να είμαι γερή και μετά δεν ξέρω, δεν ξέρω δεν μπορώ να σκεφτώ. Σ' αυτή τη ηλικία που είμαι, εξήντα χρονών είμαι τώρα, κανονικά έπρεπε να πάρω σύνταξη. Όμως δεν γίνεται, γιατί δεν έχω ένσημα. Είκοσι τέσσερα χρόνια δούλεα στη Βουλγαρία και έξι εδώ, τριάντα χρόνια. Τριάντα χρόνια στη Βουλγαρία δε δίνουνε σύνταξη.

Συνεντεύκτρια: Σκέφτεστε τη ζωή σας εδώ ή στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Μάλλον ούτε εδώ, ούτε στη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάπου αλλού αν μπορώ. Θα δούμε, δεν μπορώ να πω γιατί μπορεί να μην γίνει. Στη χειρότερη αυτό μπορεί να γυρίσω στη Βουλγαρία να δουλεύω να έχω τα ένσημα μου (το τονίζει). Να μπορώ κάποια στιγμή... δύσκολα είναι εδώ παιδί μου, δύσκολα, γιατί έχω λίγα μεροκάματα και δεν φτάνουν. Γι' αυτό

το λόγο δεν έχω... αν δεν έχεις να πληρώσεις αυτό που πρέπει, για ποιο λόγο να κάτσω εδώ;

Συνεντεύκτρια: Εγώ αυτά ήθελα να σας ρωτήσω. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Συνεντευξιαζόμενη: Κι εγώ. Σας εύχομαι τα επόμενα δέκα χρόνια σ' εσάς, σ' εσένα να είναι πολύ ευχάριστα. Να γίνετε και νύφη και μανούλα και αυτά. Το εύχομαι απ' τη καρδιά μου. Πρώτα απ' όλα να είσαι γερή. Εμένα αυτό μετράει και να είμαστε καλοί άνθρωποι. Εγώ αυτό πιστεύω πάρα πολύ. Στη καλοσύνη του άνθρωπο, στην αγάπη, στο σεβασμό. Στ' άλλα δεν πιστεύω πολύ. Κατάλαβες; Γιατί τόσα χρόνια δουλεύω σαν να μην πω τι... εντάξει είμαι ευχαριστημένη. Δουλεύω αληθινή δουλειά, δεν πήγαινα να δουλεύω κάτι άλλο. Δουλεύω και βγάζω τα λεφτά απ' τα χέρια μου. Γι' αυτό είμαι ευχαριστημένη.

#### **ΣΤ. Έκτη Συνέντευξη – Βικτόρια (66 ετών)**

Συνεντεύκτρια: Λοιπόν, μου είπατε ότι μεγαλώσατε στη Βάρνα...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, Μαύρη Θάλασσα. Εκεί είναι οι γονείς μου, τα παιδιά μου, τα εγγόνια μου.

Συνεντεύκτρια: Από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένεια σας; Με τους γονείς σας..

Συνεντευξιαζόμενη: Ήμασαν τέσσερα παιδιά... έξι μέλη. Αλλά έχουνε πεθάνει τώρα. Μόνο εγώ ζω.

Συνεντεύκτρια: Ήταν μεγαλύτεροι;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήταν μεγαλύτεροι. Εγώ είμαι τελευταία.

Συνεντεύκτρια: Ποιο ήταν το επάγγελμα του πατέρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο πατέρας μου δούλευε σ' ένα εργοστάσιο φτιάχνουσε παρκέ.

Συνεντεύκτρια: Και τι εκπαίδευση είχε;

Συνεντευξιαζόμενη: Είχε τελειώσει λύκειο νομίζω.

Συνεντεύκτρια: Η μητέρα σας;

Συνηντευζιαζόμενη: Η μητέρα μου τίποτα. Στο σπίτι μεγάλωσε τα παιδιά, μετά τα εγγόνια... αυτά. Στο σπίτι.

Συνηντεύκτρια: Η μητέρα σας τι εκπαίδευση είχε;

Συνηντευζιαζόμενη: Τίποτα. Το σχολείο, πώς το λένε;

Συνηντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε μερικά πράγματα για την εκπαίδευσή σας;

Συνηντευζιαζόμενη: Εγώ... γιατί εγώ έχω τελειώσει πανεπιστήμιο τουριστικά επαγγέλματα, επειδή είμαστε τουριστικό μέρος εκεί και είχα εστιατόριο. Ήμουνα διευθυντής. Αυτό δούλευα.

Συνηντεύκτρια: Στη Βάρνα σπουδάσατε;

Συνηντευζιαζόμενη: Στη Βάρνα, στη Βάρνα. Είχε εκεί πολλά πανεπιστήμια.

Συνηντεύκτρια: Οπότε τι δουλειές κάνατε από όταν τελειώσατε το σχολείο;

Συνηντευζιαζόμενη: Αυτό στο εστιατόριο. Τίποτα άλλο. Είχα υπάλληλοι.

Συνηντεύκτρια: Σε ποια ηλικία φτιάξατε οικογένεια;

Συνηντευζιαζόμενη: Ήμουνα φοιτήτρια, έμεινα έγκυος και παντρεύτηκα. Είκοσι ένα περίπου.

Συνηντεύκτρια: Ο άντρας σας;

Συνηντευζιαζόμενη: Ο άντρας μου έχει πεθάνει... αυτός ήτανε είκοσι τέσσερα, εγώ ήμουνα είκοσι ένα.

Συνηντεύκτρια: Αυτός με τι ασχολιόταν;

Συνηντευζιαζόμενη: Αυτός ήταν ηλεκτρολόγος. Έχει τελειώσει τέτοιο σχολείο. Αυτά. Εκεί δούλευε σε ένα εργοστάσιο που ήτανε δημόσιο... πώς το λένε; Κρατικό. Κάναμε το πρώτο παιδί στα είκοσι δύο, μετά τα δεύτερο στα είκοσι έξι η κόρη μου.

Συνηντεύκτρια: Ωραία, πολλά πράγματα τα είπαμε και πριν που μιλάγαμε. Ήσασταν ευχαριστημένη από τη δουλειά σας στο εστιατόριο;

Συνηντευζιαζόμενη: Ναι. Ναι ήμουνα. Δούλευα πολλές ώρες, κουράστηκα πάρα πολύ αλλά τι να κάνουμε; Η δουλειά μου ήτανε. Ήμουνα διευθυντής στο εστιατόριο. Εκεί στη Χρυσή Αμμουδιά δούλευα. Είναι είκοσι χιλιόμετρα απ' τη

Βάρνα. Κάθε μέρα πάω... είχαμε ένα πούλμαν που μας πήγαινε το πρωί... εγώ είχα αυτοκίνητο, μερικές φορές πάω και με το πούλμαν.

Συνεντεύκτρια: Πώς ήταν η ζωή σας στη Βουλγαρία το διάστημα πριν έρθετε στην Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Άρχισε να δυσκολεύει η ζωή μας, δεν είχαμε πολλή δουλειά... αρχίζαμε και κόψαμε και τα εστιατόρια και όλα... άρχισε η μαφία να μας πιέζει... και τώρα τα ίδια είναι.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή πώς σας πίεζε;

Συνεντευξιαζόμενη: Να σου δώσουμε ωραίο εστιατόριο αλλά πρέπει να δώσεις τόσα χρήματα... προστασία ξέρω 'γω; Πρέπει να έχεις μέσον για να πάρεις κάτι ωραίο εστιατόριο, να είναι κοντά στη θάλασσα... αναγκαστικά έπρεπε να έρθω εδώ να δουλέψω... άρχισαν εκεί να κλείσουνε τα εργοστάσια, κόσμος δεν έχει δουλειά... και τώρα είναι έτσι. Επειδή είμαστε τουριστικό μέρος το καλοκαίρι έχουμε δουλειά. Για τρεις μήνες, τέσσερις. Μετά όμως τι κάνεις; Δεν έχει δουλειά. Περισσότερο πάνε στη Σόφια αλλά κι εκεί πρέπει να νοικιάσεις σπίτι κι εκεί τα έξοδα είναι πολλά... μακριά απ' τη οικογένειά σου δεν μπορείς να μείνεις.

Συνεντεύκτρια: Το δοκιμάσατε δηλαδή εσείς αυτό;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, εγώ δεν... λέω για τον κόσμο πως ζει. Και ακόμα είναι έτσι.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Εσείς ποια χρονιά ήρθατε στην Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: 1999. Τον Ιανουάριο. Χειμώνας.

Συνεντεύκτρια: Και είχατε κλείσει το μαγαζί πριν έρθετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Το έχω κλείσει πριν μερικά χρόνια. Τρία - τέσσερα χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Κάνατε άλλες δουλειές μετά;

Συνεντευξιαζόμενη: Έκανα άλλη δουλειά. Σε ένα σχολείο για μουσική, εκεί πήγα. Εκεί ήμουν υπάλληλος αλλά... για λίγα χρήματα. Αλλά δεν έκατσα πολύ γιατί επειδή ήτανε λίγα τα χρήματα και δεν μου φτάνανε. Και η κόρη μου τότε παντρεύτηκε, είχε και το μωρό, έπρεπε να τη βοηθήσω... γι' αυτό ήρθα στην Ελλάδα. Ήρθα για λίγο να δω πως θα γίνει αλλά έμεινα... δεκαοχτώ χρόνια (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Οπότε οι λόγοι που ήρθατε στην Ελλάδα ήταν οικονομικοί;

Συνεντευξιαζόμενη: Οικονομικοί.

Συνεντεύκτρια: Γιατί επιλέξατε την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Επειδή εγώ ήξερα λίγο ελληνικά. Έχω έρθει πολλές φορές στην Ελλάδα, στη Θεσσαλονίκη...

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους είχατε έρθει;

Συνεντευξιαζόμενη: Έτσι εκδρομή. Και με το αυτοκίνητό μου... πήγα σε ένα κάμπινγκ... ήτανε ωραία. Ήμουνα τριάντα πέντε... όταν ήρθα για πρώτη φορά. Μου άρεσε το κλίμα, είχα και φίλους εδώ... μια φιλενάδα μου από τη Βουλγαρία είναι παντρεμένη στη Θεσσαλονίκη... την είδα κι αυτή.

Συνεντεύκτρια: Εκτός από αυτή τη φίλη σας, είχαν μεταναστεύσει εδώ στην Ελλάδα άλλοι φίλοι σας ή συγγενείς σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Εδώ ναι. Συγγενείς όχι, γνωστούς. Εδώ στην Αθήνα.

Συνεντεύκτρια: Σας είχαν πει κάποια πράγματα για τη ζωή εδώ πριν έρθετε εσείς;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε βέβαια, εγώ ρώτησα να δω πως γίνεται και μου είπανε ότι έχουμε γραφείο, θα σου βρούνε δουλειά και από γνωστούς και έτσι έγινε.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε το ταξίδι σας για την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Α, το ταξίδι με πούλμαν... ήταν 8 Ιανουάρη. Ήτανε όλα άσπρα στη Βουλγαρία, είχε πολύ χιόνι. Σε μια μέρα ήρθα εδώ στην Αθήνα και με περιμένει μια φίλη μου και έχει νοικιάσει αυτή ένα διαμέρισμα και με φιλοξενούσε ένας μήνας και μετά ξεκίνησα να δουλέψω. Αυτή δούλευε μεροκάματα... γι' αυτό είχε νοικιάσει σπίτι και αυτή ήτανε απ' τη Βάρνα. Πήγα σε ένα γραφείο και βρήκα δουλειά. Η πρώτη μου δουλειά ήτανε εδώ στη πλατεία Αμερικής.

Συνεντεύκτρια: Πριν έρθετε είχατε να κάνετε κάποιες προετοιμασίες; Σε σχέση με τα χαρτιά για παράδειγμα..

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Χαρτιά.. 2001 ξεκίνησα να βγάλω τα χαρτιά μου. Επειδή ήρθα '99.. τότε δεν υπήρχε η... τότε δε... μπορούσα να κάνω τα χαρτιά ότι θέλω... '99 ήρθα και 2001 ξεκίνησα να βγάζω τα χαρτιά.

Συνεντεύκτρια: Πώς περάσατε όμως τα σύνορα;

Συνεντευξιαζόμενη: Με βίζα. Ήτανε για δύο εβδομάδες περίπου.

Συνεντεύκτρια: Μάλιστα. Μπορείτε να μου πείτε για τον πρώτο καιρό που ήσασταν στην Αθήνα; Μου είπατε ότι βρήκατε δουλειά από ένα γραφείο στην πλατεία Αμερικής...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι εδώ κοντά. Βρήκα δουλειά και περίπου ένα χρόνο ήμουν εκεί. Γιαγιά πέθανε και μετά πήγα στο Χαλάνδρι. Ήμουνα περίπου δύο χρόνια εκεί.

Συνεντεύκτρια: Κι εκεί τι κάνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί στο σπίτι, οικιακή βοηθός. Ένας παππούς ήτανε στο κρεβάτι και γυναίκα του.

Συνεντεύκτρια: Μετά;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετά πέθανε παππού και γιαγιά πήγε στην κόρη της, στην Κόρινθο ήτανε... κάπου εκεί. Κι εγώ ένα... βρήκα μία άλλη δουλειά και μετά ξεκίνησα να δουλεύω μεροκάματο. Δεν μου αρέσει να είμαι κλεισμένη μέσα σε σπίτια. Αυτά. Και τώρα δουλεύω μεροκάματο.

Συνεντεύκτρια: Πόσα σπίτια έχετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Περίπου εφτά.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή πόσες φορές την εβδομάδα δουλεύετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε, καμιά φορά τρεις, καμιά φορά τέσσερις, καμιά φορά πέντε. Έχω μόνο δύο σπίτια που πάω κάθε βδομάδα. Τα υπόλοιπα είναι κάθε δύο εβδομάδες, μια φορά το μήνα... όταν με φωνάζουνε (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα σας στη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Να σας πω εγώ δουλεύω παραπάνω από δέκα χρόνια στα σπίτια. Και έχω κλειδιά, μπαίνω, κάνω τη δουλειά μου... με έχουνε εμπιστοσύνη κι εγώ τους έχω (γελάει). Τι κάνω; Φτιάχνω το σπίτι πρώτα, να καθαρίζω, να καθαρίζω απ' έξω απ' τις βεράντες και μετά παράθυρα τέτοια... μετά στο σπίτι κρεβατοκάμαρες, βάζω σκούπα, ξεσκονίζω... αν μου πούνε ότι πρέπει να



μαγειρέψω μου αφήνουνε κάτι μόνο να το ψήνω... επειδή σε ένα σπίτι έχει τρία παιδάκια η κυρία μου αφήνει κάτι να.... τους ψήνω όταν έρχονται απ' το σχολείο να έχουνε φαί. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Πόσες ώρες δουλεύετε συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Συνήθως έξι, επτά.

Συνεντεύκτρια: Αυτά τα σπίτια σε ποιες περιοχές βρίσκονται;

Συνεντευξιαζόμενη: Διάφορες. Πεντέλη, αύριο είμαι στη Νίκαια, Άνω Γλυφάδα και Παιανία έχω... Παιανία είναι μακριά. Και στη Λούτσα έχω πάει... τι να κάνουμε;

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα σας όταν δεν εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όπως και σήμερα; Ε, σήμερα πήγα στο Ι.Κ.Α. πρωί για να πάρω σειρά, περιμένω δύο ώρες, ήρθε η σειρά μου... για το φάκελό μου περιμένω εφτά μήνες να μου φέρουν το φάκελο απ' το Ι.Κ.Α. πώς το λένε; Αλεξάνδρας. Επειδή έχω αλλάξει τη διεύθυνση, να μου φέρουνε το φάκελο εδώ στο Πατησίων. Για να ρωτήσω περιμένω δύο ώρες. Και δεν έχει έρθει. Μου είπανε Οκτώβριο να πάω, αυτά. (Αναστενάζει) και μετά πήγα για ψώνια και στο σπίτι κάποια δουλίτσα να κάνω, να μαγειρέψω κάτι για μένα... αυτά. Κάνει πολλή ζέστη, πού να πάω (γελάει);

Συνεντεύκτρια: Είστε ικανοποιημένη από τη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάρα πολύ. Παράπονο από κανείς. Όπως σας είπα είμαι παραπάνω από δέκα χρόνια και τα παιδιά έχουνε μεγαλώσει μαζί μου.

Συνεντεύκτρια: Τι είναι αυτό που σας αρέσει στη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: (αναστενάζει) δεν είναι κανείς στο σπίτι, έχω ησυχία. Ξέρω τι να κάνω και κάνω γρήγορη τη δουλειά μου επειδή δεν με ενοχλεί κανείς. Ούτε εγώ ενοχλώ κάποιον. Εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχει κάτι που δεν σας αρέσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι.

Συνεντεύκτρια: Θα θέλατε κάτι να είναι διαφορετικό;

Συνεντευξιαζόμενη: Τι διαφορετικό να είναι; Όχι.

Συνεντεύκτρια: Με ποιον τρόπο βρίσκετε τα σπίτια στα οποία εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα σπίτια... από στόμα σε στόμα (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Μου είπατε ας πούμε τον πρώτο καιρό από γραφείο...

Συνεντευξιαζόμενη: Πρώτο ναι αλλά αυτή τη δουλειά που κάνω τώρα μεροκάματο είναι από γνωστούς μόνο.

Συνεντεύκτρια: Ποιοι είναι συνήθως αυτοί οι γνωστοί;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι... Έλληνες είναι. Πρέπει κάποιος να μου δώσει σύσταση... κάπως έτσι. Να με συστήσει σε κάποιον γνωστός του ας πούμε. Δεν μπορείς έτσι άγνωστος άνθρωπος να του δώσεις κλειδί να σου φτιάχνει το σπίτι. Αν είναι δυνατόν...

Συνεντεύκτρια: Οπότε βρίσκετε τα σπίτια από προηγούμενους εργοδότες σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όχι. Εγώ δούλευα σε ένα... πώς το λένε; Συνεργείο. Σαν καθαρίστρια. Και από κει βρήκα δύο σπίτια και ακόμα δουλεύω στα σπίτια τους. Από γνωστούς Έλληνες... έτσι βρήκα δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Ποια είναι η σχέση σας με τους εργοδότες σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάρα πολύ καλή. Όλοι είμαστε στο facebook (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Συναντιέστε ας πούμε και εκτός δουλειάς;

Συνεντευξιαζόμενη: Καμιά φορά έρχονται πιο νωρίς απ' τη δουλειά τους, μιλάμε ή κάποια φορά με περιμένουν να μπω... ανάλογα. Επειδή έχουνε... ένα οικογένεια έχουνε δικά τους μαγαζιά και πάνε πιο αργά. Στη δουλειά... μόλις μπω μέσα μιλάμε λιγάκι και φεύγουνε... πάρα πολύ καλή σχέση έχω. Δεν έχω παράπονο.

Συνεντεύκτρια: Ένα άλλο θέμα τώρα... τι χαρτιά έχετε αυτή τη στιγμή;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω το Ι.Κ.Α.. Παίρνω σύνταξη απ' το Ι.Κ.Α.. 66 είμαι.

Συνεντεύκτρια: Παίρνατε ένσημα δηλαδή από την αρχή που ήρθατε εδώ και δουλεύατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε, όχι απ' την αρχή από 2002. Αλλά δεν είχα πολλά ένσημα, επειδή δεν μας κολλάνε. Δούλευα σε καφετέριες... δουλεύεις είκοσι μέρες, σου

βάζουνε δώδεκα ένσημα και δεν ξέρουμε, δεν ήξερα πόσο μου βάζουνε. Περνάνε τρεις - τέσσερις μήνες τότε καταλαβαίνω. Τέλος πάντων. Στα εξήντα μου, 2010 έβγαλα σύνταξη αλλά τέσσερα χρόνια περιμένω να μου δώσουνε τη σύνταξη. Κι οι Έλληνες τόσο περιμένουνε τώρα. Τέσσερα χρόνια δεν έχω πάρει. Μετά αναδρομικά τα πληρώνουν.

Συνεντεύκτρια: Πώς σας επηρέασε η είσοδος της Βουλγαρίας στην Ε.Ε.;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ δεν είχα πρόβλημα και πριν και τώρα, επειδή είχα χαρτιά. Μια φορά το χρόνο πάω, μια χαρά.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Τώρα ποια είναι η τελευταία φορά που πήγατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τον Αύγουστο πηγαίνω κάθε χρόνο.

Συνεντεύκτρια: Γιατί πηγαίνετε τον Αύγουστο συγκεκριμένα;

Συνεντευξιαζόμενη: Επειδή δεν έχω δουλειά. Όλοι φεύγουνε απ' την Αθήνα, κάνει πολλή ζέστη, φεύγω κι εγώ... άμα έχει δουλειά θα κάτσω.

Συνεντεύκτρια: Πού μένετε συνήθως όταν πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Στη Βάρνα... στο καινούριο σπίτι που σου είπα και στο παλιό... επειδή η κόρη μου μένει στο παλιό. Γιος μου μένει στο καινούριο... αλλά το πήρε πριν δύο χρόνια. Το άλλο είναι παραπάνω από σαράντα χρόνια. Είναι παλιό αλλά είναι ωραίο.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν συγγενείς σας που ζουν στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν έχω κανέναν. Δεν είχα ποτέ.

Συνεντεύκτρια: Με ποια άτομα κάνετε παρέα;

Συνεντευξιαζόμενη: Μόνο με τη χορωδία Rodina (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Οι γνωστοί σας που μου αναφέρατε πριν; Εννοώ οι Έλληνες που σας συστήνουν στα σπίτια...

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν κάνουμε παρέα. Δεν είχα χρόνο. Δουλεύουνε άνθρωποι, εγώ γυρίζω κουρασμένη... μόνο τη Κυριακή εκεί στη χορωδία φτάνει. Αυτή είναι παρέα μου.

Συνεντεύκτρια: Άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω κάπου εδώ, κοντά από μένα δύο κοπέλες... κάνω και με αυτούς παρέα.

Συνεντεύκτρια: Αυτές πώς τις έχετε γνωρίσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Απ' τις δική μου γνωστές τις γνώρισα.

Συνεντεύκτρια: Από άλλες γνωστές σας από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Από άλλες γνωστές απ' τη Βουλγαρία, μένανε εδώ κοντά. Τους έχω καλέσει χτες εκεί που πήγαμε στην πλατεία... στο πάρκο Φιξ είχαν έρθει. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν έχω σχέση.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους;

Συνεντευξιαζόμενη: Με ποιον να έχω σχέση; Δεν κατάλαβα.

Συνεντεύκτρια: Με άτομα, με συλλόγους, με ομάδες γενικά.

Συνεντευξιαζόμενη: Μόνο στην εκκλησία που πάμε... βουλγάρικη εκκλησία.

Συνεντεύκτρια: Πηγαίνετε συχνά;

Συνεντευξιαζόμενη: Όταν έχει γιορτές ναι. Α, και στο.... Έχουμε τρία σχολεία εδώ και πάμε όταν γιορτάζουνε, μας καλέσουνε και να πάμε να τραγουδάμε... εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Μόνο με τη Rodina πηγαίνετε σε αυτές τις εκδηλώσεις;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Μόνο τη Κυριακή. Τότε. Τότε έχουμε χρόνο, αν είσαι κουρασμένος δεν θες να πας πουθενά.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Γνωρίζετε άλλες ομάδες ατόμων από τη Βουλγαρία; Εκτός από τη Rodina. Μου είπατε τα σχολεία...

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν γνωρίζω κάποιους άλλους.

Συνεντεύκτρια: Συλλόγους ας πούμε...

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι.

Συνεντεύκτρια: Πόσο καιρό συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Δέκα χρόνια. Από 2006.

Συνεντεύκτρια: Πώς μάθατε για τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ πήγα αγγλικά και ακούω στο ίδιο κτήριο, στο ίδιο όροφο ακούω τραγούδια... στα βουλγάρικα. Και χτυπάω την πόρτα... λέω «καλημέρα» στα βουλγάρικα... λέω «άκουσα ότι τραγουδάτε κι εμένα μου αρέσει. Εγώ τραγουδάω από μικρό παιδί» και ο (αναφέρει το όνομα του μαέστρου) τότε που γνώρισα «Ε, κάτσε εδώ! Να δούμε πώς τραγουδάς! Τι τραγούδια τραγουδάς;». Λέω «αυτά που τραγουδάτε εσείς». Αυτά. Και από τότε ξεκίνησα.

Συνεντεύκτρια: Πού έκανε τότε πρόβες η Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί στη πλατεία Εξάρχεια. Τσαμαδού λέγεται;

Συνεντεύκτρια: Α, στο Στέκι Μεταναστών.

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, κάπου εκεί.

Συνεντεύκτρια: Κάνατε αγγλικά εκεί πέρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, τότε. Τώρα δεν ξέρω.

Συνεντεύκτρια: Πώς είχατε μάθει τότε για τα μαθήματα στο Στέκι Μεταναστών;

Συνεντευξιαζόμενη: Από μία γνωστή και μου λέει «έλα να... μάθεις. Πληρώνεις όμως τότε. Μια Βουλγάρικη ήταν η δασκάλα μας. Αλλά πήγα για πόσο; Για τρεις μήνες πήγα, γιατί δεν μου άρεσε. Ήθελε γρήγορα να μάθουμε, εγώ δεν μπορούσα τόσο γρήγορα επειδή στο σχολείο ήξερα... γερμανικά. Δεν μπορώ τώρα μέχρι... ελληνικά, γερμανικά και ρώσικα και (γελάει) αγγλικά. Αλλά λέω να μιλήσω με την εγγονή μου. Εκεί (εννοεί στη Νέα Ζηλανδία) μιλάνε αγγλικά. Περίπου καταλαβαίνω αλλά...

Συνεντεύκτρια: Οπότε γι' αυτό θέλατε να μάθετε αγγλικά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αυτός είναι ο λόγος. Και τώρα που και που μιλάμε στο viber (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Για ποιους λόγους συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί μου αρέσει. Σας λέω από μικρό παιδί τραγουδάω και η μαμά μου τραγουδούσε... είναι κληρονομικό πώς να το πω;

Συνεντεύκτρια: Οπότε επειδή σας αρέσει το τραγούδι;

Συνεντευξιαζόμενη: Το τραγούδι ναι.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν πράγματα που δεν σας αρέσουν στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Μια χαρά είναι όλα.

Συνεντεύκτρια: Θα θέλατε η ομάδα να ασχολείται και με άλλα ζητήματα; Αν υπήρχε χρόνος...

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί όχι; Αλλά δεν έχουμε χρόνο. Η Άννα δουλεύει εδώ στον τέταρτο όροφο.

Συνεντεύκτρια: Για παράδειγμα, με τι άλλα θέματα θα θέλατε να ασχολείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Και για κάτι να μάθουμε κάτι να φτιάξουμε... ας πούμε στις γιορτές μάρτες (εννοεί μαρτάκια) να φτιάξουμε... Βόρεια Ελλάδα πώς έχουνε μάρτες και βάζουνε στα χέρια τους. Κάτι άλλο δεν ξέρω, χειροτεχνίες τέτοια. Αλλά δεν έχουμε χρόνο.

Συνεντεύκτρια: Με τις υπόλοιπες γυναίκες συναντιέστε και εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν έχουμε χρόνο. Όχι.

Συνεντεύκτρια: Εσείς συμμετέχετε στα μαθήματα χορού που πηγαίνουν κάποιες από τις γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ δεν πάω, έχω πρόβλημα στις φλέβες μου γι' αυτό. Όταν ήμουνα νέα πήγαινα στη Βουλγαρία. Αλλά τώρα όχι...

Συνεντεύκτρια: Μάλιστα. Έχει τύχει να χρειαστήκατε κάτι και να σας βοήθησε κάποια από τις γυναίκες που είστε μαζί στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Βεβαίως. Για παράδειγμα, ήμουνα άρρωστη δύο εβδομάδες και μιλάω με τις κοπέλες, με παίρνουν τηλέφωνο κι εγώ τους παίρνω και λέω είμαι κρυωμένη, είχα και πυρετό. Εδώ κάνει πολύ κρύο το χειμώνα. Και ήρθε μια κοπέλα, λέει «θα σου κάνω μασάζ», μου έφερε κάτι να φάω... λέω «δεν χρειάζεται, έχω απ' όλα». Απλά μου έκανε μασάζ, ζεστάθηκα ωραία. Έχει έρθει δυο- τρεις φορές. Εντάξει και η Άννα που είναι εδώ κοντά... δεν έχω παράπονο.

Συνεντεύκτρια: Έχει τύχει κάτι που να χρειάστηκε να βοηθήσετε εσείς;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, σ' αυτή που σας είπα... Νικολίνα που είναι άρρωστη είναι καρκινοπαθής, έχουμε μαζέψει λεφτά... της δώσαμε για να κάνει θεραπεία.

Συνεντεύκτρια: Ποιοι μαζέψατε τα χρήματα;

Συνεντευξιαζόμενη: Από τη Rodina... και τώρα έχουμε μια άλλη κοπέλα, τώρα που κάνει... Χημειοθεραπεία. Θα μαζέψουμε λεφτά... είναι σαράντα και χρονών... κρίμα (αναστενάζει).

Συνεντεύκτρια: Ναι. Μπορείτε να μου αναφέρετε μερικές εκδηλώσεις στις οποίες έχετε συμμετάσχει με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί για θέατρο Πέτρα που είμαστε πολύ ευχαριστημένοι τόσα χρόνια. Κάθε χρόνο πάμε. Τον Ιούνιο είμαστε εκεί, στο θέατρο Πέτρα. Και είμαστε φίλοι στο Facebook. Μια χαρά, δεν έχω παράπονο. Περνάμε πολύ ωραία. Τι άλλο να πω;

Συνεντεύκτρια: Άλλες εκδηλώσεις;

Συνεντευξιαζόμενη: Άλλες εκδηλώσεις... στο θέατρο Δώρα Στράτου έχουμε πάει εκεί.

Συνεντεύκτρια: Ποιος σας είχε καλέσει εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν ξέρω. (Αναφέρει το όνομα του μαέστρου) ο μαέστρος μας ξέρει. Στο θέατρο Βράχων έχουμε πάει... αυτό που είχε Κυριακή... απ' το Κ.Κ.Ε. κάθε χρόνο μας καλεί. Απ' το Unicef μας έχουσε καλέσει. Στο Θησείο, κάπου εκεί. Σε εκδηλώσεις των σχολείων...

Συνεντεύκτρια: Οι εκδηλώσεις των σχολείων τι είναι συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Σε γιορτές τότε μας καλούνε και πάμε και τραγουδάμε. Εθνικές και απ' το σχολείο... έχουμε γιορτή 24 Μάη για τα γράμματα, Πρωτοχρονιά, Πάσχα, τέτοια... φτιάχνουνε Μάρτη τα παιδιά, μας δώσανε από ένα Μάρτη.... Και απ' τη πρεσβεία μας έχουσε καλέσει και πήγαμε και τραγουδήσαμε μια φορά εκεί... και πώς το λένε; Ψηφίζουμε... εκλογές. Και μας φωνάξανε να τραγουδάμε εκεί... στη πρεσβεία απ' τη Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Ωραία είναι, γιατί; Νομίζω έχει και μια άλλη ομάδα... είναι τρία-τέσσερα άτομα που τραγουδάνε. Από τη Βουλγαρία... έχω ακούσει μερικές κοπέλες αλλά δεν τους γνωρίζω.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν τέτοιες ομάδες;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι η κουλτούρα μας πώς να το πω; Πρέπει να συνηθίζουνε και οι νέοι. Να μαθαίνουνε από μας τα τραγούδια που ξέρουμε. Όπως κι εμείς έχουμε μάθει απ' τις γονείς μας... απ' το... αυτά.

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχετε κάθε χρόνο στις εκδηλώσεις για τις 3 Μαρτίου, για τις 24 Μαΐου;

Συνεντευξιαζόμενη: Βεβαίως. Όταν έχουμε γιορτή τόσα χρόνια πηγαίνω. Μέχρι τώρα.

Συνεντεύκτρια: Με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Με τη Rodina.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους συμμετέχετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Αφού μου αρέσει; Αυτός είναι ο λόγος (γελάει). Αγαπάω το τραγούδι.

Συνεντεύκτρια: Ενωώ γιατί συμμετέχετε συγκεκριμένα στις γιορτές αυτές...

Συνεντευξιαζόμενη: Α, αφού είναι υποχρεωτικό να πάμε. Έχουμε εθνική γιορτή.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν είναι σημαντικό. Δεν έχω χρόνο πρώτον. Μόνο αυτές κοπέλες που μένουνε εδώ κοντά.

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχετε σε κάποια ομάδα εκτός της βουλγαρικής κοινότητας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όχι.

Συνεντεύκτρια: Ούτε τα προηγούμενα χρόνια;



Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Είναι περισσότερο θέμα χρόνου. Άμα γυρίζεις, βγαίνεις πρωί απ' το σπίτι, γυρνάς απόγευμα. Και είμαι κουρασμένη, πού να πάω; Αυτός είναι ο λόγος.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Η σχέση μου... από μικρό παιδί έμαθα απ' τις γονείς μου, είμαστε ορθόδοξοι, όπως και εδώ στην Ελλάδα. Δεν μπορώ να πάω στη γιορτή. Πάω το πρωί, ν' ανάψω ένα κεράκι ας πούμε έχει Ψυχοσάββατο εδώ εκκλησία είναι εδώ από κάτω... και πάω στη δουλειά μου.

Συνεντεύκτρια: Και όσο ήσασταν στη Βουλγαρία ποια ήταν η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενος: Τα ίδια. Μόνο στις γιορτές. Αφού δούλευα μακριά απ' τη Βάρνα, είκοσι χιλιόμετρα.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Υπήρξε κάποια αλλαγή από όταν έπεσε το κομμουνιστικό καθεστώς;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Εγώ δεν ήμουν κομμουνίστρια. Εγώ δεν ήμουν σε κόμμα. Δεν μπορεί να μου απαγορεύσει κανείς.

Συνεντεύκτρια: Πώς σκέφτεστε τη ζωή σας τα επόμενα χρόνια;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν ξέρω. Ο θεός ξέρει (γελάει). Υγεία να έχω, τίποτα άλλο.

Συνεντεύκτρια: Σκέφτεστε τη ζωή σας εδώ ή στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Μου φαίνεται στη Βουλγαρία τα πράγματα δεν πάνε καλά. Δεν έχει δουλειά. Κι εγώ δεν θέλω να δουλέψω πια. Έχω κουραστεί πάρα πολύ. Είμαι 66, πόσο ακόμα θα αντέξω; Μερικά χρόνια αν μπορώ τρία - τέσσερα. Αλλά και σύνταξη... από δω παίρνω πενήντα ευρώ και εβδομήντα απ' τη Βουλγαρία, πώς θα ζήσω; Θα με βοηθήσουνε τα παιδιά μου, όπως τα βοηθάω εκεί. Μετά θα με βοηθούνε. Έτσι νομίζω. Θα δούμε στο μέλλον.

Συνεντεύκτρια: Αυτά ήθελα να σας ρωτήσω εγώ. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

## **Z. Εβδομη Συνέντευξη – Γκαμπριέλα (52 ετών)**

Συνεντεύκτρια: Σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ μεγάλωσα εδώ κοντά στη Δράμα... είμαστε εξήντα χιλιόμετρα από τη Δράμα στα σύνορα Ελλάδα - Βουλγαρία. Τελευταία χωριά είμαστε, παρ' όλα αυτά δεν είχαμε μάθει τα ελληνικά εκεί. Εδώ ότι είχα...

Συνεντεύκτρια: Η οικογένειά σας με τους γονείς σας από πόσα μέλη αποτελείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι από κει... είμαστε εγώ και άλλα δύο αδέρφια. Μία αδερφή που είναι στη Βουλγαρία και έναν αδερφό που είναι εδώ στη Ζαχάρω, κάτω Ζαχάρω Ηλείας, είναι παντρεμένος με Ελληνίδα και έχουνε και παιδάκι... έχει κάνει κατάσταση εδώ. Η μαμά μου, ο μπαμπάς μου είναι στη Βουλγαρία. Και η αδερφή μου.

Συνεντεύκτρια: Ποιο ήταν το επάγγελμα του πατέρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο πατέρας μου ήταν οικοδόμος. Στην οικοδομή δούλευε και εν τω μεταξύ κάνανε και καπνά. Στα καπνά. Στα χωράφια. Αγρότες. Και η μαμά μου... είχε και στο χωριό είχε βιοτεχνία που ράβανε παπούτσια για την Ιταλία.... Παπούτσια και μπότες αλλά δούλεψε η μαμά μου εκεί και από κει πήρε σύνταξη. Και μετά ασχοληθήκανε πιο πολύ με τα χωράφια και τέτοια. Τώρα είναι συνταξιούχοι και οι δύο.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Ποιο είναι το μορφωτικό τους επίπεδο;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα πώς να στο πω; Από μόρφωση έχουν πάει σχολείο αλλά όπως πάνε στη Βουλγαρία οχτώ χρόνια... πώς το λέτε εδώ στην Ελλάδα; Γυμνάσιο; Μέχρι το γυμνάσιο έχουνε τελειώσει. Κι εγώ... δεν έχω πάει ούτε να σπουδάσω, ούτε τίποτα... δεν μ' αφήνανε...

Συνεντεύκτρια: Οι γονείς σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Οι γονείς μου... όχι μόνο οι δικοί μου. Γενικά στην περιοχή που μεγάλωσα στο χωριό μου δεν αφήνανε τα κορίτσια να πάνε έξω από το χωριό, έπρεπε να... τ' αγόρια. Τ' αγόρια σπουδάζανε, πηγαίνανε για σπουδές κι αυτά, τα κορίτσια τελειώνανε το απαραίτητο το γυμνάσιο και τελείωσε μετά... ή παντρεύεσαι ή δουλειά... στα καπνά, στα χωράφια, δεν είχε τίποτα άλλο. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Τα αδέρφια σας; Σπουδάσανε;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Ο αδερφός μου κι αυτός είκοσι χρονών έφυγε από κει, ήρθε εδώ... εγώ παντρεύτηκα, παντρεύτηκα πολύ μακριά. Πεντακόσια χιλιόμετρα από το χωριό... ο άντρας μου ήταν φαντάρος εκεί στο χωριό μου, είχαμε πώς το λένε; Στρατόπεδο και ήταν εκεί και γνωριστήκαμε και παντρευτήκαμε. Έφυγα, κλεφτήκαμε πολύ μικροί. Στα δεκαεφτά ήμουν εγώ, άντρας μου εντάξει είκοσι χρονών ήτανε που ήτανε εκεί γιατί έκατσε τέσσερα χρόνια εκεί... είναι τέσσερα χρόνια μεγαλύτερος από μένα.

Συνεντεύκτρια: Αυτός με τι ασχολείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο άντρας μου δούλευε στα καράβια δεκαπέντε χρόνια. Δηλαδή επάγγελμά του είναι ηλεκτροκολλητής, πώς το λένε; Στα καράβια μέσα... και μετά που έγινε η δημοκρατία στη Βουλγαρία και όλα αυτά, γίνανε... μείναμε χωρίς δουλειά χωρίς να το καταλάβουμε πως έγινε όπως όλοι... έμεινε και ο άντρας μου χωρίς δουλειά. Ήρθα πρώτη εγώ εδώ στην Ελλάδα, μετά ήρθε ο άντρας μου και η κόρη μου... γιατί είχε τη μαμά του, έπρεπε ένας να μείνει να την προσέχει. Δεν μπορούσαμε να φύγουμε όλοι μαζί. Ήρθα εγώ μπήκα σε σπίτι μέσα...

Συνεντεύκτρια: Θα σας ρωτήσω γι' αυτά σε λίγο για να τα πάμε με μία σειρά εντάξει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι με τη σειρά. Γι' αυτό σου λέω ρώτα με...

Συνεντεύκτρια: Λοιπόν, η κόρη σας πόσο χρονών είναι;

Συνεντευξιαζόμενη: Η κόρη μου προχτές έκλεισε τα τριάντα τέσσερα.

Συνεντεύκτρια: Και με τι ασχολείται;

Συνεντευξιαζόμενη: Η κόρη μου δουλεύει στα Everest, εδώ, εδώ και δέκα χρόνια εδώ στην Ελλάδα. Είχε τελειώσει στη Βουλγαρία το... ζαχαροπλαστική αλλά δεν ήθελε τελικά να δουλέψει σ' αυτό. Και ήρθε εδώ, έπιασε δουλειά στα Everest και έμεινε εκεί. Δέκα χρόνια υπεύθυνη σ' ένα μαγαζί και είναι καλά. Δόξα τω θεώ.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Εσείς τι δουλειές κάνατε όσο ήσασταν στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ στη Βουλγαρία δούλεψα σε πολλά εργοστάσια... έχω δουλέψει σε τρία εργοστάσια. Φτιάχναμε διάφορα. Επειδή ήμουνα μικρή... τη

πρώτη μου δουλειά που έμεινα έγκυος έπρεπε να πάρω... για να πάρουμε, πώς το λένε; Για το παιδί που δίνουνε ένα χρόνο...

Συνεντεύκτρια: Επίδομα;

Συνεντευξιαζόμενη: Επίδομα. Και ξεκίνησα πολύ λίγο σ' ένα μαγαζί να το πω... μετά όταν γέννησα και έγινε η κόρη μου δύο χρονών ξεκίνησα πάλι στο ίδιο αυτό αλλά σε άλλο κλάδο. Μετά άνοιξε μια κυρία στο χωριό φούρνο και έφτιαξε μία σαν μπαράκι και με τη συννυφάδα μου εκεί φτιάχναμε ψωμιά και πουλάγαμε. Και μετά αυτό εξελίχθηκε σε καφετέρια αλλά μετά δεν τα πήγε καλά, δεν ξέρω τι έγινε, γιατί είχες φούρνος... εκεί μπήκε ο γιος της μέσα, κάπως έτσι γίνανε τα πράγματα κι από κει ήρθα εγώ στην Ελλάδα.

Συνεντεύκτρια: Αυτή ήταν η τελευταία δουλειά που κάνατε δηλαδή...

Συνεντευξιαζόμενη: Αυτή ήταν η τελευταία μου δουλειά που δούλεψα εκεί.

Συνεντεύκτρια: Ήσασταν ευχαριστημένη από αυτή τη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Να σου πω ότι τώρα που το σκέφτομαι καμιά φορά για την εποχή εκείνη ήτανε καλά... ήτανε καλά. Εγώ γενικώς ήμουνα καλά, γιατί δούλευε ο άντρας μου, έπαιρνε καλά λεφτά, έμενα με την πεθερά μου και τον πεθερό μου... παίρνανε κι αυτοί και σύνταξη και δουλεύανε. Σταθερά δηλαδή... κι είχα και μια κόρη μόνο και ήμασταν πολύ καλά. Και όμως... δεν το καταλάβαμε πως έγινε μετά! Πως μείναμε χωρίς δουλειά!

Συνεντεύκτρια: Για ποιες χρονιές μιλάμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μιλάμε για '94,'95 και '96 πια έφυγα από κει... δεν γινότανε. Μεγάλωνε και το κορίτσι και δεν γινότανε να καθίσουμε εκεί, χωρίς δουλειά, χωρίς λεφτά.

Συνεντεύκτρια: Οπότε οι λόγοι για τους οποίους φύγατε από τη Βουλγαρία ήταν καθαρά οικονομικοί;

Συνεντευξιαζόμενη: Οικονομικοί... καθαρά. Καθαρά οικονομικοί.

Συνεντεύκτρια: Γιατί επιλέξατε την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ να σας πω την επέλεξα την Ελλάδα, γιατί είχε έρθει ο αδερφός μου. Πριν από μένα. Ο αδερφός μου είχε έρθει εδώ και δεν ήταν παντρεμένος ακόμα αλλά ήταν καλά... στην Κυπαρισσία... ζούσε εκεί, είχε δουλειά πολλή.. κι αυτός χτίστης σαν τον πατέρα μου, οικοδόμος... και με το που έγινε αυτό το πράγμα στη Βουλγαρία, μέναμε ξαφνικά χωρίς δουλειά, χωρίς αυτά... λέω εγώ «πάω στον αδερφό μου». Ήρθαμε με τον άντρα μου την πρώτη φορά, καθίσαμε μία βδομάδα, είδαμε ότι είχε δουλειά. Εκείνη τη στιγμή που είχαμε έρθει μαζεύανε ελιές κάτω στη Ζαχάρω αλλά δεν καθίσαμε, γυρίσαμε πάλι στη Βουλγαρία και μετά πήραμε απόφαση ότι θα είναι καλά να πάμε εκεί.

Συνεντεύκτρια: Γιατί γυρίσατε την πρώτη φορά;

Συνεντευξιαζόμενη: Γυρίσαμε γιατί ήρθαμε χωρίς... ήρθαμε με τα διαβατήρια, με βίζα... τότε δεν ήταν όπως τώρα.

Συνεντεύκτρια: Ήρθατε με τη βίζα που είναι για δεκαπέντε μέρες;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι. Με το ζόρι πήραμε. Πήγαμε τρεις φορές στη Σόφια για να πάρουμε βίζα. Σε ρωτάγανε, σε ξαναρωτάγανε, χαλάσαμε ένα σωρό λεφτά για να πάρουμε βίζα για να 'ρθουμε.

Συνεντεύκτρια: Πού έπρεπε να πάτε για να πάρετε τη βίζα;

Συνεντευξιαζόμενη: Στη Σόφια... πολύ μακριά. Τετρακόσια χιλιόμετρα για να πας. Και πηγαίναμε εκεί, περιμέναμε... δύο φορές πήγα εγώ, την τρίτη φορά μου δώσανε. Καθένας μπαίνει για τον εαυτό του αλλά... αυτό ήτανε την πρώτη φορά. Τη δεύτερη φορά που ήθελα να έρθω, εδώ για δουλειά να καθίσω... τρεις φορές πήγα στη Σόφια, δεν μου δώσανε. Γιατί; Πίσω ολοένα... τώρα το ξέρω γιατί ήταν αυτό, όλο «πίσω» αυτός ο Έλληνας «πίσω».

Συνεντεύκτρια: Γιατί το έλεγε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν έδινε σε όλους. Σε έβλεπε εκεί, καταλάβαινε ότι... ήταν το '96. Καταλάβαινε ότι θέλουμε να 'ρθουμε για δουλειά. Λέμε εμείς όλοι ας πούμε ότι πάμε για διακοπές αλλά ποιος να σε πιστέψει; Ξέρανε ότι όποιος περνούσε από 'δω δε γυρνούσε στη Βουλγαρία. Και τελικά εγώ τότε πέρασα, έδωσα λεφτά, πολλά λεφτά έδωσα σε μία από το Ρούσε από την πόλη μας για να μου βγάλει βίζα. Τη

βίζα αυτή ξέρεις την έβγαζε με πολλά λεφτά σε άλλο όνομα. Δεν το έβγαζε στο δικό μας. Με άλλο όνομα, με άλλη... μόνο η φωτογραφία η δικιά μου και αυτά... έτσι πέρασα εδώ στην Ελλάδα. Δηλαδή παράνομα με λίγα λόγια... ε, μετά φτιάξανε τα πράγματα. Πήραμε διαβατήρια κι αυτά... κάπως μας νομιμοποίησανε, πώς το λένε;

Συνεντεύκτρια: Ο αδερφός σας που είχε έρθει πριν από εσάς τι σας είχε πει για τη ζωή εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: Ότι είναι πολύ καλά. Αυτός είναι ο λόγος που εντάξει... ο δεύτερος λόγος που ήθελα... ο πρώτος ήταν που μου έλειπε πάρα πολύ... και ήθελα να έρθω να τον δω. Αλλά μετά όταν ήρθαμε και είδαμε ότι ήτανε καλά... ήτανε καλά λεφτά, είχε δουλειές τότε. Μιλάμε το '96 που ήρθα εγώ τον Ιούνιο... και για τους άντρες και για τις γυναίκες... εγώ έχω δουλέψει και τρεις δουλειές. Όταν στην αρχή που ήρθα. Πολλή δουλειά. Ε, και σιγά - σιγά ξέρεις. Άμα αρχίζεις και βάζεις τη ζωή σου σε μία σειρά, είχαμε πει ότι θα πάω εγώ πρώτα, μετά θα 'ρθει ο άντρας μου, το κορίτσι ακόμα πήγαινε σχολείο, όταν τελείωσε θα 'ρθει κι αυτή. Είχα την πεθερά μου και τον πεθερό μου που την είχανε, δεν είχα πρόβλημα. Κι έτσι, έτσι κάναμε. Δόξα τω θεώ, τώρα είμαστε λίγο καλύτερα. Είμαστε όλοι μαζί. Μπορεί να φάμε σήμερα... σήμερα έχω να φάμε μακαρόνια σκέτα αλλά θα είμαστε όλοι. Αυτό στην αρχή που ήμουνα μόνη μου και είχα τα πάντα και λεφτά και έτρωγα και μαγειρεύα με τον αδερφό μου αλλά ήταν το παιδί μου εκεί πέρα... τέσσερα χρόνια είχα να το δω. Τέσσερα χρόνια. Τότε που ήρθα εγώ το '96, ήρθε μετά ο άντρας μου μετά από ένα χρόνο και η κόρη μας ήρθε το 2000. Τέσσερα χρόνια δεν μπορούσα να πάω εγώ, ούτε να έρθει το παιδί. Ήταν πάρα πολύ δύσκολο αλλά τα καταφέραμε πιστεύω.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Μπορείτε να μου περιγράψετε το ταξίδι σας προς την Ελλάδα; Τη δεύτερη φορά.

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν θέλω να το περιγράψω αυτό το ταξίδι... δηλαδή έχω πολύ κακές αναμνήσεις πώς το λένε; Όταν φτάσαμε στα σύνορα ήμασταν τέσσερις γυναίκες με ξένο διαβατήριο σαν δικό μας. Το είχε πάρει αυτή την ευθύνη. Ό,τι γίνει, αυτή κατεβαίνει, αυτή... εμάς μας βάζανε, εμείς οι τέσσερις που ήμασταν με ξένα ονόματα μας βάζανε εκεί σε μία σειρά να καθόμαστε με τα πράγματα. Τότε όμως εκεί στο τελωνείο, ίσως να είχανε δίκιο και οι άνθρωποι που δουλεύανε εκεί... δεν φερόντουσαν και πάρα πολύ καλά.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Δεν ξέρω. Αυτό μου είχε μείνει. Η πρώτη μου αυτό... γιατί είχα περάσει εγώ μία φορά αλλά ήτανε όλα νόμιμα, ήτανε για μία βδομάδα και δεν είχαμε... μετά όταν περάσαμε πια είχε πολύς κόσμος να περνάει, πάρα πολύς κόσμος να περνάει. Κι εμείς μέσα στο λεωφορείο ήμασταν σαράντα άτομα πόσο ήταν το λεωφορείο; Μας βάλανε εκεί σε σειρά... απ' όλο το λεωφορείο που κατεβάσανε, περάσαμε εμείς οι τέσσερις. Οι άλλοι όλοι τους γυρίσανε πίσω με το λεωφορείο. Μας αφήσανε οι τέσσερις, μας είπε η κοπέλα «εγώ πρέπει να γυρίσω, γιατί το λεωφορείο δεν μπορεί να περάσει κι εσείς θα πάτε, θα συνεχίσετε», πήγε εκεί βρήκε άλλο λεωφορείο και μας έβαλε αυτή σε άλλο λεωφορείο, πήραμε τις τσάντες μας κι ήρθαμε εδώ στην Αθήνα. Αυτό δεν θα το ξεχάσω ποτέ μα ποτέ και ο λόγος που επειδή άλλοι ήτανε με τα δικά τους διαβατήρια, με τα δικά τους τα πράγματα κι εμείς ήμασταν παράνομοι και περάσαμε εμείς οι τέσσερις κι αυτοί γύρισαν με το λεωφορείο. Τι έγινε, πώς έγινε δεν το ξέρω. Είχε προβλήματα... ίσως να είχε προβλήματα αυτή, γιατί αυτή ήτανε... ήταν το όνομά της Σ. νομίζω. Ήτανε οι πρώτοι που ξεκινήσανε να φέρνουν κόσμος εδώ, ποιος ξέρει τι νταλαβέρι θα κάνανε τότε; Θα τους γνωρίζανε όλοι στο τελωνείο. Ίσως αυτό, δεν είμαι σίγουρη. Το θυμάμαι αυτό. Έχουνε περάσει είκοσι χρόνια και δεν μπορώ να το ξεχάσω. Πως ήρθαμε εμείς με άλλο λεωφορείο, μας ξεφορτώσανε εδώ στην Αθήνα, στο El Greco ήτανε στην Ομόνοια, το El Greco το ξέρεις το ξενοδοχείο;

Συνεντεύκτρια: Όχι, δεν νομίζω.

Συνεντευξιαζόμενη: Εκεί και καθέννας πια... εγώ πήρα τηλέφωνο τον αδερφό μου, ήξερα ποιο λεωφορείο, πήρα ταξί και λεωφορείο να πάω Ζαχάρω... και ταξίδεψα τέσσερις ώρα με το λεωφορείο στη Ζαχάρω. Αυτό ήτανε... μου έχει μείνει, δεν ξέρω γιατί... δεν μου στέκεται καλά αυτό που περάσαμε έτσι. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε για το πρώτο διάστημα στην Ελλάδα; Πήγατε στη Ζαχάρω...

Συνεντευξιαζόμενη: Ε, εντάξει εκεί ήτανε καλά. Ήτανε καλά επειδή είχα τον αδερφό μου. Δεν ήμουνα... ούτε έψαχνα σπίτι, ούτε... ξέρεις. Μου έλεγε ο αδερφός μου «θα καθίσεις, θα ξεκουραστείς, σιγά - σιγά θα βρούμε δουλειά». Αυτός είχε μια κοπέλα,

τη γυναίκα του που είναι τώρα. Αυτή είχε έναν θείο που είχε στο χωριό. Στο χωριό, όχι ακριβώς στη Ζαχάρω δίπλα σ' ένα χωριό. Είχε ταβέρνα και πως είναι τα μπακάλικα στα χωριά και το μισό ταβέρνα. Ταβέρνα την ανοίγανε το καλοκαίρι για δυο μήνες μόνο, τρεις κι αυτοί δυο γέροι δουλεύανε μπάρμπα Ν. και κυρία Β. όλο τον καιρό εκεί. Και πήγαμε ένα βράδυ εκεί, χαρήκανε πολύ, εγώ δεν ήξερα βέβαια ελληνικά, ούτε λέξη. Ο αδερφός μου όταν φύγαμε από κει λέει «θα 'ρθεις αύριο να δουλέψεις στην κυρία Β.», «τι να κάνω στην κυρία Β.;

» λέω. «Θα δουλέψεις» μου λέει «εδώ μέσα θα τους κρατάς», γιατί μπάρμπα Ν. ήτανε άρρωστος είχε ζάχαρο, είχε πολλά και διάφορα προβλήματα υγείας και να τους βοηθάω. Και ξεκίνησα με εκατόν είκοσι χιλιάδες δραχμές τότε ήτανε δραχμή. Έτρωγα εκεί, σιγά - σιγά έμαθα και τα ελληνικά... όχι καλά βέβαια αλλά με βοηθούσε και ο αδερφός μου... και τα έμαθα. Πιο γρήγορα επειδή δεν είχε άλλη... δεν είχα ποιον να μιλάω στα βουλγάρικα. Ήμουνα μόνη στο χωριό. Ο αδερφός μου πρωί μ' άφηνε με τ' αμάξι εκεί στην πλατεία στο μαγαζί κι έφευγε. Πήγαινε για δουλειά. Κι εγώ... θέλεις δεν θες θα μάθεις. Ήταν ωραία. Πέρασα πάρα πολύ καλά εκεί δούλεψα ενάμιση χρόνο... το καλοκαίρι ήρθανε τα παιδιά του μπάρμπα Ν. από δω από την Αθήνα και δουλεύαμε την ταβέρνα. Ψήναμε σουβλάκια, ήτανε πάρα πολύ ωραία... ήμουνα καλά, ευχαριστημένη αλλά δούλευα κι εγώ πολύ. Δεν τους άφηνα ούτε... δύο γέροι που ήτανε, ούτε νερό να πάρουνε... τίποτα, τίποτα. Καθόντουσαν εκεί, το μαγαζί το έκανα γυαλί, τα πάντα. Ήμουνα πολύ καλά.

Συνεντεύκτρια: Μετά από κει;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετά από κει ήρθε η συννυφάδα μου. Συννυφάδα μου ξέρεις τι είναι; Ο άντρας μου έχει έναν αδερφό, η γυναίκα του. Είναι δέκα χρόνια μεγαλύτερη, μου λέει «Τώρα θέλω να έρθω κι εγώ να δουλέψω», της λέω «έλα, έχει δουλειά». Τελικά όμως δεν ήταν έτσι. Ήρθε η γυναίκα αλλά τελικά δεν βρήκαμε δουλειά για εκείνη σ' εκείνο χωριό που ήταν αδερφός μου, κατεβήκαμε σε άλλο χωριό και μπήκαμε στα θερμοκήπια... αγροτικές δουλειές. Εκεί δεν θέλω να λέω... δεν θέλω να λέω τι περάσαμε οι δυο μας... εκεί πια έφυγα από τον αδερφό μου, είμαστε οι δύο...

Συνεντεύκτρια: Νοικιάσατε σπίτι;



Συνεντευξιαζόμενη: Νοικιάσαμε ένα σπίτι και το τι σπίτι ήταν αυτό... στην αρχή ήτανε κοτέτσι, ο άνθρωπος έβγαλε τις κότες από κει για να μπορούμε εμείς να ζήσουμε... τελικά τα καταφέραμε, δουλέψαμε στα χωράφια γύρω στο ένα χρόνο, μετά η συννυφάδα μου επειδή είναι πιο μεγάλη λέει «εγώ δεν μπορώ να δουλεύω αυτή τη δουλειά, θα μπω σε σπίτι μέσα». «Ε», λέω, «κι εγώ θα μπω σε σπίτι μέσα». Μπήκα, μπήκε κι αυτή σε μια γιαγιά στη Γαργαλιάνοι πώς τη λένε; Κι εγώ έμεινα λίγο ακόμα αλλά μόνη μου πια ήταν πολύ δύσκολο. Και ο αδερφός μου με παρακαλούσε να γυρίσω στο χωριό, πάλι στην παλιά μου δουλειά αλλά λέω «όχι, θα μπω κι εγώ σε σπίτι», γιατί κατάλαβα ότι μόνο έτσι μπορούμε... να βάλεις πιο πολλά λεφτά, όχι πολλά αλλά μαζεμένα... αλλιώς ξέρεις εμείς ψωνίζαμε, εμείς μαγειρεύαμε, ενοίκιο να πληρώνεις... είναι διαφορετικά. Και λέω «θα μπω κι εγώ σε σπίτι». Και βρήκα ένα σπίτι που μπήκα μέσα, μία γιαγιά και παππούς να τους προσέχω. Εκεί έκατσα.. μετά ήρθε κι ο άντρας μου και το κορίτσι μου αλλά εγώ έκατσα εκεί έξι χρόνια. Στο σπίτι αυτό. Είχαμε σπίτι νοικιάσει εδώ στην Αθήνα, στη Ζαχαρίτσα λίγο πιο πάνω, γιατί γιαγιά και παππούς μένανε στο πρώτο όροφο... κι εμείς νοικιάσαμε κάτω. Στην ίδια πολυκατοικία. Μετά... η γιαγιά κι ο παππούς το καλοκαίρι φεύγανε, πηγαίναμε κάτω στη Ζαχάρω. Γιατί εκεί τους γνώρισα εγώ. Εκεί είχανε ωραίο σπίτι, βίλλα μεγάλη. Εκεί καλοκαίρι, το χειμώνα ερχόμασταν εδώ. Εντάξει ήμουνα πολύ καλά, αυτοί είχανε τα παιδιά τους εδώ στην Πλάκα, έχουνε.... Κυρά Δ. έχουνε μαγαζιά στο σπίτι της είναι εδώ στην Πλάκα στην Αδριανού. Με βοηθήσανε πάρα πολύ. Όχι μόνο εμένα, οικογενειακώς... και τον άντρα μου και την κόρη μου.

Συνεντεύκτρια: Με ποιον τρόπο;

Συνεντευξιαζόμενη: Ας πούμε για δουλειά... μετά η γιαγιά πέθανε. Έξι χρόνια έκατσα εκεί σ' αυτό το σπίτι αλλά με βοηθήσανε με τον τρόπο ας πούμε η κόρη μου. Ήθελε δουλειά. Αυτοί γνωρίζανε κόσμος και πήρε η εγγονή της γιαγιάς που κοίταγα την πήρε στο σπίτι της για να μάθει καλά τα... γιατί είχε έρθει και δεν ήξερε καλά τα ελληνικά. Όχι καλά. Καθόλου. Την είχε πάρει στο σπίτι της, έκατσε πέντε μήνες για να μάθει τα ελληνικά. Μετά αυτό σου μιλάω για 2001; 2001 που ήρθε άντρας μου εδώ. Μετά που ήρθε άντρας μου, ήρθε κι η κόρη μου το 2001. Εκείνη τη χρονιά δεν αλλάξανε το νόμισμα; Όταν ήρθε η κόρη μου ήμασταν ακόμα με δραχμή. Όταν ήρθε

θυμάμαι της πήρα μία πιζάμα είκοσι οχτώ χιλιάδες, πριν έρθει, οπότε... τέλος πάντων. Μας βοηθήσανε με πολλά, δεν ξέρω πώς να το εξηγήσω για να με καταλάβεις, γιατί εγώ έζησα μαζί με τη γιαγιά και τον παππού και ήμουνα πολύ ευχαριστημένη εγώ, ήσανε ευχαριστημένοι και τα παιδιά της γιαγιάς και του παππού και... το κορίτσι μου το είχανε σαν δικό τους. Το καλοκαίρι ερχόταν κάτω... ο άντρας μου έπιασε δουλειά σε κάτι ξενοδοχεία και έμενε εκεί στο σπιτάκι που είχαμε νοικιάσει. Η κόρη μου ερχότανε το καλοκαίρι κάτω, καθότανε ένα μήνα... την είχανε σαν δικό τους παιδί. Και τα παιδιά και η γιαγιά με τον παππούς. Ερχότανε κι ο άντρας μου... όποτε... και τον χειμώνα που ερχόμασταν εδώ κάτω έμενε ο άντρας μου με την κόρη μου και πάνω εγώ. Κατεβαίναμε έτσι, ήμασταν σαν μία οικογένεια. Αυτό συνέχισε πέντε χρόνια. Τελευταίο χρόνο ήταν το 2007, πήγαμε κάτω και δεν ξαναήρθε η γιαγιά πια. Εκεί κάτω στο χωριό που πήγαμε δηλαδή ήτανε ένα χρόνο περίπου που δεν ήρθα ούτε εγώ στην Αθήνα. Δεν μπορούσα να 'ρθω γιατί ήμασταν μόνοι μας, τα παιδιά δεν μπορούσαν να 'ρθουνε να την κοιτάξουνε.

Συνεντεύκτρια: Ήταν άρρωστη;

Συνεντευξιζόμενη: Ήτανε στα τελευταία της. Τράβηξα και μ' αυτή... στα νοσοκομεία, από δω, από κει στα πάντα έτρεχα εγώ. Στα πάντα, στα πάντα. Γι' αυτό ίσως τα παιδιά το είχανε καταλάβει αυτό ρε παιδί μου. Μετά που πέθανε η γιαγιά 2007 μαζεύτηκα κι εγώ στην Αθήνα. Και από κει... πήγαινα, πήγαινα κάτω στον παππού... παππού έμεινε μόνος του. Δεν ξαναήρθε στην Αθήνα, γιατί έχει αναπνευστικό πρόβλημα, δεν μπορεί να ζήσει στην Αθήνα. Αν ήταν εδώ, θα είχε πεθάνει. Κι έμεινε στο χωριό. Κι εγώ πήγαινα δυο φορές τον μήνα... με στέλνανε τα παιδιά αλλά μου βρήκανε δουλειά εδώ. Ήμασταν σαν μία οικογένεια. Μου βρήκανε δουλειά εδώ στο Μοναστηράκι, Πανδρόσου 1, δεν ξέρω αν ξέρεις που είναι η μεγάλη εκκλησία... εκεί έχει μια καφετέρια, μετροπόλ... εκεί δούλεψα τρία χρόνια. Εκείνοι με πήγανε κι είχανε σχέση με τ' αφεντικό, μου βρήκανε δουλειά στην καφετέρια μέσα δούλεψα στη λάντζα, στο μπουφέ μέσα... λαντζιέρα. Εκεί ήτανε πολύ καλά αλλά δούλευα πολύ. Κάθε μέρα τέσσερις με δώδεκα, δηλαδή ήτανε κουραστικό... αλλά δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς. Είχε πολλή δουλειά τότε. Πριν την κρίση είχε πάρα πολλή δουλειά με τους τουρίστες. Τραβήξαμε πολλή δουλειά, πολλή, πολλή. Αυτά. Πολλά μπορώ να πω, τώρα τι να πω;

Συνεντεύκτρια: Μετά από αυτή τη δουλειά τι κάνατε;

Συνεντευξιζόμενη: Μετά από την καφετέρια... Θα σου πω γιατί έφυγα από την καφετέρια. Ίσως να ήμουν ακόμη εκεί. Είμαι γυναίκα που δεν είχα... έχω τακτοποιήσει το παιδί μου, δεν είχα μικρά παιδιά... δυο κοπέλες που δουλεύαμε μαζί είχαν μικρά παιδιά. Μέσα που δουλεύαμε. Δύο από την Αλβανία και μία Ελληνίδα που ήτανε πρωινή συνέχεια αυτή, η Τ. που ήτανε πολλά χρόνια εκεί. Εντάξει. Ήτανε σαν δουλειά μου άρεσε εμένα αυτή και δούλευα... αλλά δεν μου έδινε ρεπό... δηλαδή όλο το καλοκαίρι εγώ δεν έπαιρνα ρεπό. Παίρνανε τα κορίτσια γιατί είχανε μικρά παιδιά, αρρωσταίνει το παιδί.. θέλει, ποιος θα δουλέψει; Η κυρία Γκαμπριέλα, η κυρία Γκαμπριέλα, η κυρία Γκαμπριέλα. Ούτε ρεπό, ούτε τίποτα. Μία μέρα λέω στου αφεντικού «κύριε Λ., δώσε μου κι εμένα μια βδομάδα να πάω στη μαμά μου να ξεκουραστώ, δεν γίνεται» του λέω. «Εσύ άμα φύγεις», μου λέει, «θα πρέπει να κλείσω το μαγαζί». «Γιατί να το κλείσεις;» του λέω. Όταν φεύγουνε τα άλλα κορίτσια εγώ ήμουν για όλες τις δουλειές εκεί. Έτρεχα μέσα τα πάντα. Δεν... ποτέ δεν είπα πρέπει να φύγω, ποτέ, ποτέ. Εγώ με ρολόι δεν δουλεύω, δεν δούλευα ποτέ. Τέλος πάντων, ήτανε Σεπτέμβρης, 18 Σεπτέμβρη δεν θα το ξεχάσω του λέω «θέλω να φύγω για μία εβδομάδα. Θα μ' αφήσεις ή όχι;». Μου λέει «όχι μωρέ κυρία Γκαμπριέλα άσε με, λίγο αργότερα». Εγώ όμως ήθελα να πάω στη μάνα μου... ήμουν τόσο. Είχα γίνει εξήντα κιλά. Ήμουν τόσο κουρασμένη. Δεν μ' άφηγε. Λέω κάτσε να περιμένουν να πάρουνε τα κορίτσια ρεπό, πήρανε ρεπό, εγώ έπρεπε να πάρω ρεπό την Πέμπτη. Λέω στη Λ. «την Πέμπτη θα βγω ρεπό». Μου λέει «εντάξει». Σεπτέμβρη προς 18 πια άρχισε και λιγοστεύει η δουλειά. Παίρνω τα πράγματά μου Τετάρτη βράδυ, ό,τι είχα εκεί πάνω, τα μάζεψα όλα, έρχομαι εδώ. Δύο η ώρα το πρωί, οχτώ η ώρα φεύγω για Βουλγαρία. Είχα ανάγκη να φύγω από δω, από την Αθήνα να ξεκουραστώ. Με πήρανε τηλέφωνο την άλλη μέρα Πέμπτη να πάω στη δουλειά, με παίρνουνε τηλέφωνο εγώ είχα φτάσει στη μάνα μου. Λέω «είμαι στη μαμά». «Αποκλείεται» μου λέει η Λ., «τι αποκλείεται;», της λέω, «δεν ξαναέρχομαι εγώ πια εκεί». Αυτό ήτανε. Δηλαδή μετά γύρισα, ξαναπήρε κιόλας για δουλειά αλλά τελείωσε. Ό,τι ήταν να με πληρώσει, με πλήρωσε. Σαν φίλοι. «Εγώ αν δεν έφευγα, εσύ δεν θα με άφηνες να φύγω από τη δουλειά», του λέω. Μετά από κει έκατσα δύο χρόνια. Δύο χρόνια ούτε ένα μεροκάματο, ούτε ένα μετά από κει...

Έκατσα στη μαμά μου τρεις μήνες, γύρισα εδώ. Είχα πια πάρει τα πάνω μου ήμουνα καλύτερα... όχι αρρώστια κι αυτά απλώς κούραση και ψυχολογικά. Όταν γύρισα εδώ μου λέει η κόρη και ο άντρας μου «δεν θα δουλέψεις. Κάτσε, άμα βρεθεί κάτι που να σ' αρέσει, αν αυτό... καφετέριες και ταβέρνες κι αυτά τελειωμένες.». Έκατσα δύο χρόνια ακριβώς, μετά η κόρη της γιαγιάς, πήγαινα κάθε μέρα για καφέ. Έχουνε μαγαζί στην Πλάκα και μου λέει «Γκαμπριέλα έχω μία...». Είχε μία γυναίκα που δούλευε μέσα στο σπίτι της αλλά μου λέει «είναι πια μεγάλη. Να έρθεις εσύ. Μπορείς να έρθεις;». «Μπορώ» , της λέω. Και ξεκίνησα εκεί. Τρεις φορές την εβδομάδα. Δευτέρα, Τετάρτη, Παρασκευή και ήμουνα μια χαρά. Πάλι σαν οικογένεια. Πάσχα μαζί οικογενειακώς, Χριστούγεννα μαζί, γιορτές τα πάντα, τα πάντα, έχουμε περάσει...

Συνεντεύκτρια: Σε αυτή τη δουλειά τι ακριβώς κάνατε;

Συνεντευξιζόμενη: Το σπίτι... στο σπίτι δούλευα. Καθάριζα. Ήτανε κυρά Δ. με τον άντρα της κάτω στο μαγαζί κι εγώ πάνω στο σπίτι. Έκανα όλες τις δουλειές. Τα λουλούδια, να μαγειρέψω, το πρωί μαγειρεύα για δυο μέρες και μαγειρεύα, το σπίτι να πλύνεις, να σιδερώσεις, μπάνια, τα πάντα... όπως κάνεις εδώ στο σπίτι. Έκανα δουλειές. Έκατσα κι εκεί αρκετό καιρό. Μετά σταμάτησα από κει, πάλι έκανα δεν πήγαινα... όχι μετά με έκανε η κυρία Δ. από τρεις μέρες... που ξεκίνησε η κρίση να πηγαίνω δύο. Εν τω μεταξύ βρήκα άλλο ένα μεροκάματο εδώ στη Δάφνη... πήγαινα κι εκεί και σιγά - σιγά με σταμάτησε η κυρά Δ.. Μείναμε φίλοι, πηγαίνουμε, πίνουμε τον καφέ μας, τρώμε, τα πάντα... εδώ έχει έρθει αλλά λέει «δεν παίρνω Γκαμπριέλα γυναίκα δεν πληρώνω. Αυτό είναι άλλο θέμα». Τα παιδιά της τη βάλανε μέσα με τα μαγαζιά κι αυτά αλλά αυτό δεν μας... και μετά... εδώ που ξεκίνησα, μου έμεινε όταν έφυγα απ' την κυρά Δ. μου έμεινε μόνο το μεροκάματο στη Δάφνη, ένα μεροκάματο. Εγώ είχα, επειδή έπαιρνα λεφτά, είχα μάθει με λεφτά... έπαιρνα και στη καφετέρια πολλά λεφτά. Καφετέρια έφτανα χίλια διακόσια ευρώ και είχα μάθει με λεφτά. Μετά από την κυρά Δ. έμενα με σαράντα ευρώ μόνο εδώ στη Δάφνη... μου φαινότανε ότι δεν παίρνω λεφτά και άρχισα να στεναχωριέμαι, παρ' όλο που μου έλεγε η κόρη μου «μη στεναχωριέσαι, θα βρεθεί κάτι, θα βρεθεί». Όχι. Άκουγα από δω, από κει που λέγανε κρίση, δεν θα έχει δουλειά, δεν θα έχει το ένα, το άλλο και... ήμουνα πολύ... στεναχωριόμουνα ρε παιδί μου πώς να στο πω; Μία μέρα

ήτανε το 2011. Μία μέρα με παίρνει συννυφάδα μου, είναι στην Καλαμάτα με παίρνει τηλέφωνο μου λέει «θέλω να φύγω, να πάω στη Βουλγαρία. Θα 'ρθεις να καθίσεις εδώ με τη γιαγιά και τη κυρία Ρ. εγώ να πάω για δέκα μέρες στη Βουλγαρία». Επειδή εγώ δεν δούλευα λέω «έρχομαι». Εν τω μεταξύ είχα πάει πολλές φορές με την κόρη μου, με τον άντρα μου εκεί στην Καλαμάτα και τη γνωρίζω τη κυρία αυτή και τέλος πάντων λέω «θα καθίσω, δεν έχω πρόβλημα». Πήγα, έκατσα δέκα μέρες εκεί. Αυτή η κυρία είχε δουλέψει στην τράπεζα και ήτανε μορφωμένος άνθρωπος. Και παίρνει μία μέρα τηλέφωνο την κόρη της, την τωρινή μου αφεντικίνα που είναι και της λέει «έχω μία κυρία εδώ, η συννυφάδα της Ι. που είναι, μόνο αυτή είναι για το σπίτι σου», λέει, «θα τη στείλω όταν έρθει πάνω το τηλέφωνο να την πάρεις να κοιτάξει τα παιδιά, για να μαγειρεύει, για ν' αυτό». Εγώ δεν την ήξερα την κόρη της. Λέω «εντάξει κυρία Ρ., ας πάμε πρώτα στη... να γυρίσει η Ι.», της λέω, «να πάω. Δεν βιάζομαι και για δουλειά». Αλλά καιγόμουνα ότι θέλω να την πάρω τη δουλειά. Τέλος πάντων, γύρισε η συννυφάδα μου, ήρθα εγώ εδώ, με πήρε μία μέρα η κόρη της η Μ.. Μου λέει «θέλω να συναντηθούμε. Να κλείσουμε ένα ραντεβού, μπορείς να 'ρθεις στο Χαλάνδρι;». «Μπορώ». Πήγα, να μην στα πολυλογώ, είδα το σπίτι, αυτή είναι μία κυρία δύο χρόνια μεγαλύτερη από μένα, μόνη της μεγαλώνει δύο παιδιά. Δίδυμα. Τώρα είναι δεκαεφτά χρονών τα παιδιά. Δηλαδή αυτή είναι η τελευταία μου δουλειά που δουλεύω, είναι πάρα πολύ καλά εκεί. Πολύ καλά. Έχουμε... εγώ όπου πηγαίνω δένομαι με τον κόσμο και μετά μου είναι δύσκολο να φύγω. Αλλά όταν πήγα εκεί μου είπε μου λέει «θα 'ρθεις τώρα μόνο για δύο μήνες, γιατί», μου λέει, «έχω μια κοπέλα που ήτανε πολλά χρόνια εκεί. Αν θέλει να γυρίσει, δεν μπορώ να της πω όχι». Έκανε παιδί και μου λέει «έχουμε πει ότι θα γυρίσει». «Εντάξει», λέω, «δύο μήνες, δύο μήνες. Όσο είναι θα καθίσω». Πήγα εγώ έκανα τη δουλειά μου, ξεκίνησα, έμεινε πάρα πολύ ευχαριστημένη η Μ. από μένα κι εγώ βέβαια... τα παιδιά πάρα πολύ καλά παιδιά. Καλά πρώτο που διαβάζουνε πάρα πολύ. Και είναι... είναι υπάκουα πώς να σου πω; Καλά παιδάκια. Όταν πια είπαμε τελευταία μέρα, ήτανε Μάρτη, τέλη Μάρτη, τελευταία μέρα δεν ξαναπηγαίνω πια. Με χαιρέτησε η Μ. το πρωί, έφυγε για τη δουλειά της... όταν έφυγε έβαλα τα κλάματα, τα παιδιά βγήκανε στο ασανσέρ να με αγκαλιάσουν και οι δύο «μην κλαίτε κυρία Γκαμπριέλα, μην κλαίτε. Θα έρχεστε να μας βλέπετε». Εντάξει δεν καταλαβαίνανε τα παιδιά ότι ήταν ωραία η δουλειά,

τέλος πάντων. Μετά πάλι έμεινα χωρίς δουλειά. Ήρθα εδώ, ήτανε Μάης, τέλη Μάη. Εδώ είχα ξαπλώσει μία μέρα κοιτάω τηλεόραση, χτυπάει τηλέφωνο, κοιτάω η Μ.. Σηκώνω αμέσως μου λέει «Γκαμπριέλα θέλεις να γυρίσεις πάλι στη δουλειά, να δουλέψεις για μας;». Της λέω «θέλω αλλά όχι για ένα μήνα, για δύο». «Όχι, όχι», μου λέει, «για πάντα» (γελάει). «Α, μόνο θέλω;», της λέω, «αύριο κιόλας!». «Όχι ρε βλαμμένη», μου λέει. Είναι πάρα πολύ ωραία γυναίκα, πολύ καλός άνθρωπος. Πολύ καλός άνθρωπος. Δηλαδή μπορεί να είναι από όλα τα αφεντικά που είχα μία από τις καλύτερες είναι αυτή. Και γύρισα, ξεκίνησα την Παρασκευή και μέχρι τώρα δουλεύω εκεί.

Συνεντεύκτρια: Πόσα χρόνια τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Τέσσερα; Πάω στα πέντε. ΄11 ήτανε. Νομίζω ΄11, 2011 ήτανε που γνωριστήκαμε. Αλλά ήτανε Δεκέμβρη, Δεκέμβρη κι εγώ ξεκίνησα 3 Γενάρης ΄12. Ναι ήτανε Δεκέμβρη που είχα πάει κάτω στην Καλαμάτα. Οπότε τέσσερα χρόνια. Είμαι καλά. Είμαι πολύ καλά εκεί και ταυτόχρονα πηγαίνω και στη Δάφνη, το μεροκάματο. Έχει δουλειά, δε θέλω παραπάνω, όσο είμαι καλά είναι.

Συνεντεύκτρια: Πόσες ημέρες τη βδομάδα εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δουλεύω τρεις μέρες εκεί πέρα. Δουλεύω την Πέμπτη στη... είναι γιατρός αυτός, τέσσερις... και έχω και... όταν έχω... το χειμώνα πηγαίνω αλλά τώρα το καλοκαίρι δεν πάω. Έχω μία γριά... γριά.. μία κυρία που είναι μεγάλη πολύ. Πηγαίνω το χειμώνα, κάθε Τρίτη, γιατί δεν έχω Τρίτη μεροκάματο, πηγαίνω. Έχω κάτι σπίτια που πηγαίνω κάθε δεκαπέντε, μια φορά το μήνα... μαζεύουμε χαλιά, μετά τα στρώνουμε ξέρεις έτσι. Έχει δουλίτσα. Δόξα τω θεώ.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα στη δουλειά; Σ' αυτή στο Χαλάνδρι.

Συνεντευξιαζόμενη: Μπορώ, πώς δεν μπορώ; Εγώ... η καλύτερή μου. Πάντα πηγαίνω στη δουλειά με όρεξη αλλά εδώ που πηγαίνω, στο Χαλάνδρι πηγαίνω με... δεν ξέρω πώς να στο πω; Σαν να πηγαίνω για να τραγουδάω. Μ' αρέσει, γιατί όταν πηγαίνω εκεί έχω κλειδιά, μπαίνω, βγαίνω ό,τι ώρα θέλω... ό,τι ώρα θέλω... είχαμε κανονίσει οχτώ με τρεις αλλά εγώ δεν μπορώ οχτώ η ώρα να πάω στη δουλειά, πηγαίνω νωρίς. Εφτά παρά δέκα είμαι εκεί. Ανοίγω, ξυπνάει μετά η κυρία Μ.,

καθίσουμε, πίνουμε το καφεδάκι μας και μόνο μου λέει θα μου πει τι να μαγειρέψω. Αυτό είναι το πρόβλημά μας, γιατί τα παιδιά δεν τρώνε τα πάντα, διαλέγουν φαγητά... ε, μου λέει τι θα μαγειρέψουμε για σήμερα, τι θα φάνε, τι θα φάνε αύριο, παίρνει τη τσάντα της φεύγει. Πάει έχει γραφείο δικό της, πάει στο γραφείο, εγώ μένω. Ξεκινάω από βεράντες, να πλύνεις, να καθαρίζεις, να ξεσκονίζεις, τα δωμάτια των παιδιών όταν πάνε σχολείο, το δωμάτιό της, όταν έχω σίδερο στο τέλος... μπαίνω δέκα και μισή με έντεκα στην κουζίνα. Εκεί πια μαγειρεύω για δυο μέρες, ό,τι έχουμε, ό,τι μου έχει πει η κυρία. Πηγαίνω για ψώνια. Όχι κάθε μέρα. Πηγαίνει κι αυτή ψωνίζει αλλά τις πιο πολλές φορές πάω εγώ. Είχε πίσω Μαρινόπουλος, τώρα έκλεισε... δεν ξέρω που... δεν πηγαίνω εκεί πια. Αυτά είναι. Εγώ ό,τι ώρα τελειώσω φεύγω. Μου έχει πει να μην περιμένω. Τελειώνω τις δουλειές μου... εγώ τρέχω συνέχεια, θέλω να τελειώσω γρήγορα για να φύγω. Ας πούμε μου έχει τύχει να φύγω και δώδεκα η ώρα... φεύγω. Άμα δεν έχω σίδερο ή κάτι να κάνω εκείνη την ημέρα, φεύγω. Έχω προγραμματίσει τι θα κάνω τη Δευτέρα, πότε αλλάζω σεντόνια, δεν ανακατεύεται σε τίποτα η κυρία. Σε τίποτα απολύτως. Συνήθως φεύγω μία... μία και. Ε, καμιά φορά περιμένω τα παιδιά... ας πούμε όταν, σήμερα αν θέλουν να τους φτιάξω ομελέτα τους περιμένω να 'ρθουν απ' το σχολείο. Δεν μπορώ να τους φτιάξω ομελέτα να το αφήσω στο φούρνο ή να τους τηγανίσω πατατούλες ή ψαράκι όταν είναι κάθομαι. Ή σνίτσελ τους φτιάχνω τέτοια φαγητά της ώρας μπορεί να φύγω και τρεις και τέσσερις ανάλογα. Δεν βιάζομαι καθόλου. Τώρα είχε έρθει την προηγούμενη βδομάδα σου είπα είχαν πάει Σαντορίνη αυτό, είχε έρθει ο... έχει φίλους από τη Νορβηγία και πήγανε Σαντορίνη και ήμουν συνεχόμενα δύο τρεις μέρες εκεί, πιο πολύ μαγειρείο. Για να μαγειρεύω. Αυτός θέλει μουσακά, θέλουν φαγητά που δεν τρώνε εκεί και εκατσα... πρώτη μέρα που ήρθε έφυγα πέντε η ώρα από κει αλλά ντάξει με τα λεφτά που έχουμε κανονίσει όταν μένω μου δίνει και παραπάνω επιπλέον ή αυτή ή πιο πολύ μου δίνει κι αυτός καμιά φορά. Δεν μ' αφήνουν δηλαδή έτσι παρ' όλο που της έχω πει εγώ δεν μένω γι' αυτό, γιατί φεύγω νωρίς. Εγώ οχτώ ώρες δεν κάνω, ποτέ δεν έχω κάνει οχτώ ώρες. Στη δουλειά μου όταν είμαστε μόνοι μας συμβαίνουνε. Εκεί είμαι τρεις φορές τη βδομάδα. Δευτέρα, Τετάρτη, Παρασκευή. Σήμερα δεν ήμουν, τώρα αύριο θα πάω. Αύριο θα μαγειρέψω να φάνε και για μεθαύριο άλλο φαγητό και την Παρασκευή θα πάω πάλι. Σαββατοκύριακο είμαι

ελεύθερη. Δεν θέλω να δουλεύω Σαββατοκύριακο. Εγώ δεν θέλω. Το έχω πει στον εαυτό μου. Με έχουσε τύχει μεροκάματα, τα έχω δώσει σ' άλλη κοπέλα, στην Έλκα έδωσα που τραγουδήσαμε ένα βράδυ εκεί. Μεροκάματο που στάνταρ κάθε Πέμπτη, όχι κάθε Παρασκευή νομίζω πηγαίνει εκεί, γιατί δεν θέλω να φορτώνομαι. Είμαι κουρασμένη. Κουράστηκα πολύ, πάρα πολύ.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου περιγράψετε μία συνηθισμένη μέρα όταν δεν εργάζεσθε;

Συνεντευξιαζόμενη: (γελάει) Ωραία είναι όταν... να σήμερα. Σήμερα εντάξει ήτανε... επειδή είναι ο ανιψιός μου εδώ, τον φιλοξενώ, θέλει να καθίσει πόσο θα καθίσει δεν ξέρω. Το παιδί του αδερφού μου και είχαμε κανονίσει να πάμε στη θάλασσα. Εγώ όταν είμαι μόνη μου πηγαίνω... σηκώνομαι τέσσερις και μισή, πίνω το καφεδάκι μου με το σταυρόλεξο, πέντε και δέκα βγαίνει η κόρη μου για τη δουλειά το πρωί, εγώ μετά κάνω. Κάτι κάνω εδώ. Συγυρίζω το σπίτι, καμιά φορά κάθομαι και λύνω το σταυρόλεξο το πρωί γιατί κοιμάται ο άντρας μου να μην τον ξυπνήσω. Έξι και δέκα βγαίνω απ' το σπίτι, πάω για μπάνιο. Χειμώνα - καλοκαίρι. Βρέχει, χιονίζει, ό,τι καιρός να είναι, όταν δεν δουλεύω αυτό είναι. Πάω μπάνιο, γυρνάω, θα... πηγαίνω για ψώνια, βλέπω τι έχει, τι θα μαγειρέψω, τι μου λείπει, τι δεν μου λείπει, κάνω δουλειές του σπιτιού μου, μαγειρεύω, τρώμε όταν γυρίσουνε... το απόγευμα εντάξει καθόμαστε εδώ λίγο στην τηλεόραση, το απόγευμα περπατάω λίγο. Κατά τις εφτά η ώρα βγαίνουμε πάμε στον πεζόδρομο εκεί. Αυτά είναι, δεν κάνω τίποτα άλλο. Καλά είναι έτσι.

Συνεντεύκτρια: Ο άντρας σας εργάζεται τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι. Ο άντρας μου κι αυτός δουλεύει... από τότε σχεδόν που ήρθε εδώ δουλεύει συνέχεια. Τα αφεντικά του έχουσε δυο - τρία ξενοδοχεία. Το ένα είναι εδώ στη Συγγρού, το άλλο στον Νέο Κόσμο, το άλλο ήταν εκεί στη Μητρόπολη απέναντι. Το κλείσανε αυτό. Στενέψανε λίγο από κει από λεφτά αλλά καλά είναι, καλά είναι. Έχει δουλειά, έχει δουλειά. Γιατί δεν μπορεί κι αυτός. Πονάει η μέση του, δεν μπορεί να δουλεύει άλλο, ενώ εδώ μια χαρά είναι με τα μηχανάκι του, πηγαίνει, ξέρει τη μέρα, την ώρα του, πάει οχτώ η ώρα... δυόμιση έρχεται. Μια χαρά, καλή δουλειά είναι.



Συνεντεύκτρια: Εσάς τι είναι αυτό που σας αρέσει περισσότερο στη δουλειά σας;

Συνεντευξιζόμενη: Όλα μ' αρέσουνε να σου πω την αλήθεια... το περισσότερο, δεν ξέρω. Να σου πω την αλήθεια η περισσότερο που μ' αρέσει είμαι στην κουζίνα. Μου αρέσει πώς να το πω;

Συνεντεύκτρια: Η μαγειρική δηλαδή;

Συνεντευξιζόμενη: Ναι, η μαγειρική. Και μου το λέει η νοικοκυρά, η κυρία Μ. (γελάει) «ρε Γκαμπριέλα, πώς τα καταφέρνεις;». Για λίγη ώρα είμαι στην κουζίνα και της έχω... προχτές που ήρθε αυτός, δηλαδή μέσα σε μία- μιάμιση ώρα της έχω κάνει πέντε μεζέδες, γιατί κάθονται εκεί πίνουν τσιπουράκι κι αυτά. Με μελιτζάνες, με κολοκυθάκια, πιπερίτσες κι αυτά... όλο «εσύ», μου λέει, «δεν κουνιέσαι από το νεροχύτη. Πώς τα 'κανες; Πότε πρόλαβες μωρή;» (γελάει). Μ' αρέσει πιο πολύ η κουζίνα, πιο πολύ απ' όλα. Το άλλο σημείο το αυτό μου είναι... έχω αδυναμία στα λουλούδια. Έχω πάρα πολλά λουλούδια. Και στη δουλειά έχω κι εδώ που πηγαίνω κι έχω πάει και άλλα στη κυρά Μ. και μ' αρέσουνε πολύ. Εδώ από πίσω έχω το ακάλυπτο, αν θέλεις μπορείς να ρίξεις μια ματιά μετά, τα έχω όλα λουλούδια. Ήτανε εδώ το μπαλκόνι, δεν είναι πολύ μεγάλο, δεν είναι φαρδύ αλλά ήτανε... με το ζόρι περνούσα για να τα ποτίσω... κι εμείς επειδή όλο το καλοκαίρι εδώ ήμασταν σ' αυτό το σπίτι, από τότε που φύγαμε από πάνω... είμαστε από 2008 είμαστε σ' αυτό το σπίτι. Οχτώ χρόνια σ' αυτό το σπίτι και όταν πρωτοήρθαμε, φεύγουνε τώρα το καλοκαίρι, φεύγουνε όλοι και μένουμε σχεδόν εμείς εδώ δεν έχουμε που να πάμε. Το καλοκαίρι δεν πάω πουθενά εγώ, γιατί ο άντρας μου δεν μπορεί να πάρει άδεια το καλοκαίρι και... οι καθαρίστριες που καθαρίζουνε τίποτα. Δεν βλέπω καθαρίστρια, εγώ κατεβαίνω κάτω με τη σκούπα, παίρνω από πάνω... εδώ έξω ήτανε μια φορά ποντίκια, πέρα δώθε από πάνω απ' το μπαλκόνι. Πήγα πάνω στον διαχειριστή, του λέω «κύριε Κ., δεν μου δίνεις ένα κλειδί να κατεβαίνω κάτω να σκουπίζω να μαζεύω λίγο φύλλα πέφτουν» , έχει ένα δέντρο εκεί... δεν ξέρω είναι και συνέχεια, μέσα στο κρεβάτι μπαίνουνε κάτι σαν φασολάκια. «Δεν μου δίνεις ένα κλειδί», του λέω, «χριστιανέ μου να καθαρίζω κάτω;». Μου λέει «να σου δώσω». Μου δίνει κλειδί, κατεβήκαμε σιγά, σιγά, σιγά, κάναμε παρέα με... κάνουμε κι ακόμα με τον κύριο Κ.. Είναι μεγάλοι άνθρωποι αλλά είναι πολύ καλοί και μας συμπαθήσανε φαίνεται, δεν ξέρω τι έγινε. Μια μέρα με βρήκε η γυναίκα του εκεί

κάτω που σκούπιζα. «Τι κάνεις;», μου λέει. Της λέω «κυρία Μ., όλα καλά αλλά το καλοκαίρι εγώ δεν βλέπω να έρχεται καθαρίστρια. Δεν μου δίνεις εμένα να καθαρίσω;». Έτσι για πλάκα της το είπα, δεν το είχα προγραμματίσει. Μου λέει «αυτό που είπες τώρα θα το κρατήσεις όμως». Πηγαίνουμε πάνω με τον άντρα μου, στον έκτο όροφο μένουνε, δεν ξέρω τι έγινε με την άλλη κυρία, ήτανε μια μεγάλη πώς τη σταματήσανε, τι έγινε... μετά από μία βδομάδα μου φέρανε τα κλειδιά εδώ και ξεκινήσαμε με τον άντρα μου να καθαρίζουμε εμείς. Καθαρίζω τις σκάλες δύο φορές το... το πρωί μόνο εκεί και μια φορά όλη τη σκάλα. Και έξω έχω βγάλει τα λουλούδια μου, ποτίζουμε, μια χαρά είμαστε. Αυτή είναι η αδυναμία μου. Τα λουλούδια και η κουζίνα.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με την εργοδότηριά σας; Συναντιέστε και εκτός της δουλειάς;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, τώρα να σου πω την αλήθεια δεν... με την κυρία Μ. όχι γιατί αυτή είναι πολύ απασχολημένη. Είναι πολιτικός μηχανικός και στο σπίτι ακόμα να καθίσουμε, δηλαδή εκεί που πίνουμε τον καφέ μας με το ζόρι εγώ «κάτσε λίγο να τα πούμε» της λέω.... Γιατί είναι μόνη της αυτή με τα παιδιά και έχει... καμιά φορά έχουνε πάρει καμιά μεγάλη δουλειά που εγώ δεν την καταλαβαίνω. Δουλεύει συνέχεια, δηλαδή μπορεί να κοιμηθεί.... Να έχει κοιμηθεί στο εικοσιτετράωρο μόνο τέσσερις ώρες. Με τις άλλες ναι... εδώ που πηγαίνω στη Δάφνη, πηγαίνω, πάμε για καφέ, με παίρνει τηλέφωνο έχουνε κάτω στη Κυπαρισσία δύο σπίτια αυτοί. Ο γιατρός με παίρνει τηλέφωνο, πηγαίνω εκεί. «Πάμε Γκαμπριέλα να καθαρίσουμε κάτω τα σπίτια». Έχω πάει πολλές φορές και πηγαίνουμε οι δυο μας. Αυτή με το αμάξι, παίρνουμε και το σκυλάκι, τη Μάνη, τη γνωρίσανε οι κοπέλες που τραγουδήσαμε μαζί εδώ... την είχα, τη φιλοξενώ. Τώρα θα φύγουνε όχι μεθαύριο Πέμπτη, την άλλη Πέμπτη θα πάνε στη Ρόδο και θα μου την αφήσουνε δέκα μέρες. Ξέρω το σκυλάκι, τον τόπο εδώ πια τον έχει συνηθίσει. Μ' αυτήν ναι πηγαίνουμε, καθόμαστε. Μπορεί να με πάρει τηλέφωνο να πάμε για καφέ. Και στη θάλασσα έχουμε πάει, για σουβλάκια έχουμε πάει, έχουμε τέτοια και με την κυρά Δ... με όλες τις εργοδότητες μέχρι τώρα. Είναι μόνη η κυρία Μ. που την καταλαβαίνω, είναι πολύ απασχολημένη, δεν γίνεται.

Συνεντεύκτρια: Πώς έχετε βρει αυτά τα μεροκάματα; Εντάξει, για την κυρία Μ. μου είπατε. Τα άλλα;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα άλλα... εδώ που έχω μία κυρία μια δικηγόρος, μία πολύ καλή κι αυτή. Τη γνωρίζω δέκα χρόνια... δηλαδή πριν έρθουμε σ' αυτό το σπίτι. Μία μέρα κάπνιζα, παίρνω τσιγάρα απ' το περίπτερο εκεί πάνω και μου λέει ο Χ. «εσύ δουλεύεις πουθενά;». Και του λέω «ναι, έχω δουλειά», μου λέει «έχω μια φίλη μου δικηγόρος εδώ. Θέλει μόνο για σήμερα», λέει. «Εγώ έχω ρεπό σήμερα κι έχω φτιαχτεί πάω για καφέ στην Πλάκα». Πήγαινα στην κυρά Δ.. «Τι καφέ μου λες; Πήγαινε να τη βοηθήσεις», μου λέει, «γιατί μ' έχει ζαλίσει. Θέλει Βουλγάρα πού να τη βρω;». «Εγώ Βουλγάρα είμαι», του λέω, «θα πάω». Γυρνάω στο επόμενο στην Μάρκου Μπότσαρη εκεί που είναι αυτό... χτυπάω, μου ανοίγει μία, είχε βάλει μία πετσέτα εδώ στο κεφάλι της με τη σφουγγαρίστρα. Λέω «Γεια σας, είμαι η Γκαμπριέλα, με έστειλε ο Χ. Θέλεις για σήμερα;». «Ναι», μου λέει, «αλλά εσύ είσαι όπως σε βλέπω...». «Πάω, από πίσω μένω», της λέω, «πάω σε δέκα λεπτά κι έρχομαι». Ήρθα εδώ, σε δέκα λεπτά άλλαξα γρήγορα, πήγα, καθαρίσαμε το σπίτι, γίναμε από την πρώτη μέρα μ' αυτήν φίλοι... και σου λέω, δέκα χρόνια πηγαίνω. Αυτή όποτε έχει, τώρα δεν με παίρνει... τότε πήγαινα κάθε... μ' έπαιρνε το απόγευμα πέντε η ώρα «Γκαμπριέλα, μπορείς να 'ρθεις;». Έφυγα. Είναι πολύ καλός άνθρωπος, πάρα πολύ καλός άνθρωπος. Το άλλο μεροκάματο αυτό που είναι στη Δάφνη, αυτό το βρήκα λίγο... όταν γύρισα από το χωριό μια που πέθανε η γιαγιά κι αυτά είχα κάποιο πρόβλημα, όχι προβλήματα υγείας αλλά ήθελα να πάω σε γιατρό και δεν γνώριζα εγώ κανέναν... και ο παππούς που ήμουν εκεί μου λέει «θα πας στον Α.. Είναι από το χωριό μου. Θα πας εκεί». Πάω εκεί, με κοίταξε, μου έγραψε κάτι φάρμακα δεν θυμάμαι τι ήτανε. Μου λέει «ρε εσύ κοίταγες τη θεία Σ.;». «Ναι», του λέω.... Τη γιαγιά που κοίταγα την είχε θεία. Ξέρεις στα χωριά έτσι... μακρινή αλλά λένε τη θεία μου και τη θεία μου (γελάει). Και μου λέει «η γυναίκα μου έχει πάει...», αυτός κάτω έχει το γιατρείο... «η γυναίκα μου», λέει, «έχει πάει να πάρει χώμα, πάνω στη βεράντα έχει όλο λουλούδια η μουρλή». Αυτά είναι τα λόγια του γιατρού. Και μου λέει «δεν κάθεται λίγο, τώρα που γνωριστήκαμε να τη βοηθήσεις; Δεν έχουμε ασανσέρ, να πάτε το χώμα επάνω». «Ου και βέβαια», του λέω. Εγώ δεν είχα κάθε μέρα. Πήγαινα στην κυρά Δ. και όπου αλλού έβρισκα. Κι έκατσα εκεί,

έρχεται η γυναίκα του, κ. Ε. λέω... της λέει ο γιατρός «το κορίτσι έμενε στη θεια σου. Να σε βοηθήσει.», της εξήγησε. Δεν μίλησε, δεν μουμίλαγε έτσι. Εγώ μόλις την είδα λέω πο πο δεν μπορώ να δουλέψω μ' αυτή τη γυναίκα αλλά τέλος πάντων να τη βοηθήσω. Παίρνω τα δύο σακιά στο τέταρτο όροφο πάνω. Αυτή τρελάθηκε. Τα άφησα εκεί, λέω «με θες τίποτα άλλο;». «Για έλα εδώ», μου λέει, «όπως σε βλέπω έτσι...». Εγώ μόλις ανέβηκα πάνω στη βεράντα και είδα τα λουλούδια τρελάθηκα, λέω τώρα άμα μ' αφήσει αυτή η γυναίκα εδώ δεν πρόκειται να πάω ούτε το βράδυ στο σπίτι. Θέλω να το... μ' αρέσει αυτό ρε παιδί μου πώς το λένε; Και της λέω «αυτό κυρία Ε. να το κάνεις έτσι, αυτό από δω έτσι». «Μην μου τα λες», μου λέει, «ξεκίνα από σήμερα. Έχεις δουλειά;». Της λέω «όχι δεν έχω τώρα αλλά θα πάω σπίτι». Μου λέει «άμα μπορείς κάτσε να τα φτιάξουμε λίγο. Γι' αυτό πήρα χώμα». Πήγα έφερα και τα άλλα σακιά με το χώμα και ξεκίνησα από μία άκρη. Αυτή είδε ότι καταλαβαίνω από λουλούδια από αυτά, με τα χέρια όπως ήμουνα με τα ρούχα καλά, ποιος κοιτάει; Παρακαλώ, τέσσερις μέρες έκανα μεροκάματο εκεί. Από εκείνη τη μέρα δεν μ' άφησε αυτή. Μετά κάνανε το σπίτι... είναι ολόκληρη πολυκατοικία. Το κάνανε ανακαίνιση μέσα, έξω, βαψίματα κι αυτά... κι εγώ κι ο άντρας μου μετά το απόγευμα ερχότανε. Εκεί δουλέψαμε πολύ. Ένα μήνα, σχεδόν κάθε μέρα. Πήγαινα στην κυρά Δ., από κει τελείωνα τρεις η ώρα, κατευθείαν εκεί. Κι αυτοί έμειναν πολύ ευχαριστημένοι και με είχε συστήσει σε μια φίλη της στον Άγιο Δημήτριο που είχε μια φίλη. Όποια θέλει λέει «έχω μία Γκαμπριέλα, μία φίλη μου που είναι...» και με στέλνει. Δεν έχω πάει έτσι, δεν έχω ψάξει εγώ για δουλειά, να πω ότι πάω και δεν βρίσκω... πώς πάνε οι γυναίκες; Είναι πολύ άσχημο. Δεν έχω ψάξει έτσι. Δεν ξέρω. Από γνωστούς και αυτό για το γιατρό δεν το περίμενα. Αλλά έγινε τόσο ωραία και είναι, είναι καλοί άνθρωποι και οι δύο. Ο γιατρός να το πάρεις... του λέω «άχρηστος να είσαι, γιατρέ, αλλά συμβαίνουνε». Και το βράδυ να τον πάρεις τηλέφωνο, ό,τι ώρα να 'ναι. Παίρνεις τηλέφωνο ή να πας εκεί ή φάρμακα να μου γράψει, εξέταση κάνουμε μια φορά τον χρόνο... τα πάντα, τα πάντα, τα πάντα αυτά. Δηλαδή τους αξίζει να πηγαίνω να δουλεύω χωρίς να με πληρώνουν που λέει ο λόγος. Είμαι πολύ ευχαριστημένη. Και όχι μόνο εγώ και άντρας μου και το παιδί μου. Αυτά είναι σε σχέση με τη δουλειά.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Τώρα σε άλλο θέμα... στα χαρτιά τι αλλαγές έχουν γίνει από όταν έχετε έρθει; Στα χαρτιά που έχετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε, τα χαρτιά που είχαμε τότε; Τίποτα, με τα χαρτιά που ήρθαμε στην αρχή δεν σου είπα; Εγώ τέσσερα χρόνια δεν μπορούσα να πάω. Μετά που βγάσαμε άδεια παραμονή. Έπρεπε να βγάζουμε κάθε χρόνο, έπρεπε να πηγαίνεις να ανανεώνεις... είχε προβλήματα μ' αυτά τα χαρτιά αλλά τώρα εντάξει. Τότε που μπήκαμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση κι εμείς, είμαστε κανονικά. Έχουμε βιβλιάρια στις τράπεζες, τα πάντα... δηλαδή πρώτα με το διαβατήριο πήγαινες, εγώ τώρα πηγαίνω με ταυτότητα στην τράπεζα, δεν χρειάζεται διαβατήριο. Μου έχει λήξει το διαβατήριο, ούτε πάω να το φτιάξω. Δεν χρειάζεται, δεν πάω πουθενά. Η κόρη μου το ανανεώνει, γιατί πηγαίνει. Μπορεί να πάει στην Τουρκία, μπορεί να πάει ξέρες... κάνει ταξίδια.

Συνεντεύκτρια: Ποια ήταν η τελευταία φορά που πήγατε στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Σεπτέμβρη πέρσι. Τώρα κοντεύει ένα χρόνο.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Κάθε πότε πάτε συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη: Συνήθως πηγαίνω δυο φορές τον χρόνο αλλά τώρα τελευταία που πήγα τον Σεπτέμβρη δεν έχω ξαναπάει. Τώρα ή το Αύγουστο, δεν ξέρω... πρώτα ο θεός, καλά να 'μαστε... αν όλα πάνε καλά θα πάω τον Σεπτέμβριο πάλι, καλά να είμαστε.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν άλλοι συγγενείς σας που ζουν στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω μία ξαδέλφη μου που είναι συγγενής μου πρώτου βαθμού.

Συνεντεύκτρια: Έχετε επαφές;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, η Ιβάνκα που τραγουδάμε μαζί. Αυτή δεν έρχεται, τώρα δεν ξέρω τι έγινε ρε παιδί μου. Πήγε στη Βουλγαρία, είχε, κάτι είχε δεν ξέρω. Τώρα δεν ξέρω γιατί δεν έρχεται.

Συνεντεύκτρια: Τα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα είναι κυρίως από τη Βουλγαρία ή από την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Πιο πολύ από την Ελλάδα εγώ κάνω παρέα.

Συνεντεύκτρια: Τα άτομα που μου είπατε πριν...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι. Πηγαίνουμε για καφέ, γι' αυτά πιο πολύ.

Συνεντεύκτρια: Τα άτομα από τη Βουλγαρία με τα οποία κάνετε παρέα που τα έχετε γνωρίσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Εδώ γνώρισα... εδώ που πηγαίνω να τραγουδάω... εγώ είμαι καινούρια, καινούρια ένα χρόνο. Μου το είπε η ξαδέρφη μου η Ιβάνκα. Μία μέρα με παίρνει τηλέφωνο μου λέει «πάμε να τραγουδήσουμε», «πού να τραγουδήσουμε;», της λέω, «τρελή είσαι;». Ναι μου λέει έτσι κι έτσι. «Μου είπε μια κυρία», μου λέει, «στο λεωφορείο που γυρνάγαμε απ' τη δουλειά» και μου λέει να πηγαίνουμε. Ε, λέω κι εγώ κάτσε να πάω και βλέπουμε. Και πράγματι μου άρεσε. Πήγα γνώρισα τις κοπέλες εκεί, εγώ πολύ δεν βγαίνω, δεν πάω ούτε Ομόνοια όπως βγαίνουνε, γιατί είμαι... όταν είσαι με την οικογένεια είναι... να Σαββατοκύριακο θέλω να είμαι εδώ, Κυριακή συνήθως μαγειρεύω, έρχεται ξαδέρφη μου μια άλλη που έχω εδώ, αυτή είναι παντρεμένη με Έλληνας και έχει μικρό παιδί και έρχονται εδώ, τρώμε, πίνουμε... Κυριακή μ' αρέσει να είμαι στο σπίτι.

Συνεντεύκτρια: Ναι κατάλαβα. Ενώ οι άλλες γυναίκες είναι διαφορετικά...

Συνεντευξιαζόμενη: Οι άλλες γυναίκες που είναι μέσα βγαίνουνε. Εγώ και μέσα που ήμουνα δεν έβγαίνα, δεν έκανα ρεπό, γιατί ήμουνα σαν να ήμουνα στο σπίτι μου. Είχα όλες τις ανέσεις, τα πάντα, τα πάντα. Ήμουνα καλύτερα από σαν να κοίταγα τη μάνα μου και τον πατέρα μου όταν ήμουνα στη γιαγιά... γι' αυτό δε... ο άντρας μου μπορεί, Κυριακή δεν δουλεύει, θα πάρει το μηχανάκι, γυρίζει... θα κουρευτεί, στην Ομόνοια γνωρίζει κόσμος. Πηγαίνει εκεί που έχουν οι Βούλγαροι που μαζεύονται... πάει μία ώρα, έρχεται και καθόμαστε. Δεν κάνουμε παρέα, δεν βγαίνουμε πολύ έτσι όπως οι άλλοι. Αυτοί... έχω πάνω εδώ μία από τη Βουλγαρία κι αυτή Κυριακή βγαίνει. «Όλη τη μέρα», της λέω...

Συνεντεύκτρια: Είναι εσωτερική αυτή;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι είναι μέσα. «Όλη τη μέρα», της λέω, «τι κάνεις;». Καμιά φορά τη λυπάμαι. Είναι και μεγάλη. «Πάνε από δω κι από κει», μου λέει, «κι εγώ δεν μπορώ να γυρίζω». «Να έρχεσαι στο σπίτι μου», της λέω. «Να έρχεσαι εδώ να καθόμαστε, να πίνουμε το..., να ξαπλώσεις». Δεν έχω πρόβλημα εγώ. Έρχεται,

έρχεται αλλά πού να πας; Άμα δεν έχεις συγγενείς, να πας κάπου σ' ένα σπίτι, όπως εδώ ας πούμε.... Να 'ρθεις, να καθίσεις, να φάει το μεσημέρι, να ξαπλώσει πού θα πάει; Όλη τη μέρα μπορείς να τη βγάλεις στην Ομόνοια; Δεν γίνεται. Εδώ μένουμε σαν να είναι στο σπίτι μας... σαν να είναι στη Βουλγαρία, επειδή είμαστε όλοι μαζί.

Συνεντεύκτρια: Για ποιους λόγους συμμετέχετε στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Μου αρέσει το τραγούδι. Εμένα μου αρέσει, γιατί κι εκεί που παντρεύτηκα και από κορίτσι, από μικρό κοριτσάκι πήγαινα. Πήγαινε ο πατέρας μου, οι θείες μου, είχανε γκρουπ στο χωριό και πήγαινα από μικρή και μου άρεσε. Μόλις μου είπε η ξαδέρφη μου ότι αυτό κι αυτό, θα πηγαίνουμε. Μου αρέσει, αλλάζεις κουβέντες εκεί, γνωρίζεις κόσμο... ωραία είναι, μου αρέσει.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν πράγματα που δεν σας αρέσουν;

Συνεντευξιαζόμενη: Δηλαδή συγκεκριμένα εκεί στη Rodina;

Συνεντεύκτρια: Ναι συγκεκριμένα.

Συνεντευξιαζόμενη: Ε, το έχω πει εγώ στην Άννα ότι δεν μ' αρέσει αυτό που δεν έχουμε ας πούμε... πώς να το πω; Λέμε ότι θα κάνουμε πέντε η ώρα πρόβες, η άλλη έρχεται πεντέμισι, η άλλη έξι. Αυτό, αυτό μόνο με ενοχλεί, όχι τίποτα άλλο. Γιατί τη στιγμή που έχεις πάρει κι έχεις πει ότι θα έρθω, πρέπει να είσαι πέντε η ώρα. Αν έχεις δουλειά κι αυτά δεν μπορείς να έρθεις... όταν δεν έρχεσαι καθόλου εμένα δεν με πειράζει. Αλλά να πάω εκεί τώρα να σε περιμένω και η άλλη να πάει στο μαγαζί να ψωνίζει και να πάει από δω από κει δεν... μόνο αυτό με νευριάζει καμιά φορά αλλά να σου πω την αλήθεια σιγά μην κάτσω... το συνήθισα, λέω κάθομαι εκεί και... να μην δίνω... δεν θέλω να μιλάω. Το είπα μια φορά στην Άννα ότι όλα καλά, τραγουδάμε εδώ αλλά δεν μ' αρέσει αυτό που δεν είμαστε οργανωμένοι ρε παιδί μου πώς το λένε; Ή θα αργήσεις, θ' αργήσεις πέντε - δέκα λεπτά, όχι παραπάνω. Τι είναι η άλλη να σε περιμένει, όποια και να είναι. Τίποτα άλλο. Κατά τ' άλλα, οι κοπέλες είναι ωραίες, μ' αρέσει δεν έχω με καμία έτσι να τσακωνόμαστε. Μ' αρέσουνε όλοι, κάνουμε πλάκα... ωραία είναι.

Συνεντεύκτρια: Συναντιέστε μ' αυτές και εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ όχι. Δεν ξέρω μπορεί... οι άλλες συναντιούνται πιο πολύ αλλά εγώ επειδή είμαι με τον άντρα μου εδώ... να είχανε πάει μια φορά ας πούμε η μία με τον μαέστρο για φαγητό το βράδυ και με παίρνει τηλέφωνο την άλλη μέρα και μου λέει «τι ωραία περάσαμε! Μακάρι να ήσουν!», «γιατί δεν με πήρες τηλέφωνο της λέω;». Εγώ καθόμουνα εδώ στον καναπέ. Μου λέει «θα ερχόσουν;», «τι πάει να πει θα ερχόμουν;». «Επειδή ο άντρας σου...», «Τι ο άντρας μου; Ο άντρας μου θα του πω να 'ρθει. Δεν έρχεται ο άντρας μου συνέχεια». Δεν έχω πρόβλημα εγώ. Ο άντρας μου είναι πολύ καλός, πολύ καλός άνθρωπος. Δεν έχω πρόβλημα, δεν έχω τέτοια κολλήματα «να μην πας» ή «γιατί άργησες;». Δεν υπάρχει τέτοια. Είμαστε μια χαρά. «Θα ερχόμουν;», της λέω. Αλλά δεν... λόγω αυτό, γυρνάω να έχω γυρίσει σήμερα, πήγα για ψώνια, γύρισα, έπρεπε να βάλω το φαγητό... ξέρεις μετά κουράζομαι, θέλω τα απογεύματα να είμαι ελεύθερη, να ξεκουραστώ.

Συνεντεύτρια: Ναι, κατάλαβα. Έχει τύχει να χρειαστείτε κάτι και να σας βοηθήσει κάποια από τις γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Να σου πω την αλήθεια δεν έχει τύχει, δεν έχει τύχει αλλά πιστεύω αν τύχει κάτι να με βοηθήσουνε. Πιστεύω. Είναι όλοι πρόθυμες. Δεν είναι καμιά... είναι καλές. Λίγοι είμαστε αλλά κάθε μία έχει το... πώς να σου πω; Εντάξει, πιστεύω. Δεν μου έχει τύχει, γιατί είμαι και καινούρια. Τώρα δεν ξέρω αυτή που είναι πιο.... Δέκα χρόνια είναι η Rodina. Δεν ξέρω πιστεύω να...

Συνεντεύτρια: Έχει τύχει κάτι που να χρειάστηκε κάποια άλλη και να τη βοηθήσατε εσείς; Με πληροφορίες, για δουλειές, οτιδήποτε...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι να... που έδωσα το ένα μεροκάματο. Η γυναίκα μου λέει ακόμα «δεν ξέρω πώς να σ' ευχαριστήσω», «τι να μ' ευχαριστήσεις;», της λέω. Ότι δηλαδή να μου ζητήσουνε, για δουλειά πολλοί μου έχουνε ζητήσει κι αυτά, πρώτα παίρνω τηλέφωνο ή θα πάμε την Κυριακή και θα πω. Τώρα περιμένω μία η Μ. να στείλει κάποια φίλη της να πάει για δύο μήνες σε μία φίλη μου εδώ στο Παλαιό Φάληρο που θέλει να πάει στη Βουλγαρία και θέλει να την αντικαταστήσει μία. Θα δούμε, μακάρι να βρει.

Συνεντεύτρια: Θα θέλατε η Rodina να ασχολείται και με άλλα ζητήματα;



Συνεντευξιαζόμενη: Αυτό δεν το έχω σκεφτεί να σου πω την αλήθεια. Και μόνο με τα τραγούδια καλά είναι, καλά είναι. Αρκεί αν είμαστε... να συνεχίσει. Δεν θέλω να... δηλαδή στεναχωριέμαι όταν λένε πόσο λίγοι μείναμε και δεν ξέρω τι. Εγώ θέλω να είμαι, θέλω. Δηλαδή και τρεις να είμαστε εγώ θα πηγαίνω. Αν πρώτα ο θεός, όλα πάνε καλά και είμαστε καλά και... εγώ θα πηγαίνω. Μου αρέσει, μου αρέσει.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου αναφέρετε μερικές εκδηλώσεις στις οποίες έχετε συμμετάσχει με τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Εκδηλώσεις; Σαν αυτά που πηγαίναμε που ερχόσυνα κι εσύ;

Συνεντεύκτρια: Ναι.

Συνεντευξιαζόμενη: Όπου έχουνε πάει δεν έχω... στο θέατρο Πέτρα που πήγαμε προχτές... έχουμε πάει... στο ξενοδοχείο ήσυνα εσύ; Στο Χίλτον;

Συνεντεύκτρια: Όχι, εκεί δεν ήμουν.

Συνεντευξιαζόμενη: Κι εκεί ήταν πολύ ωραία. Η πρώτη μου, η πρώτη εμφάνιση που πήγαμε ήτανε στο θέατρο Έργο. Σ' ένα θέατρο εκεί στη... δεν ήσυνα ακόμα εσύ. Εσύ φέτος ήρθες εσύ. Εκεί... αυτό έχει μείνει, θα μου μείνει αξέχαστο. Ήτανε πάρα πολύ ωραία. Για μένα σαν πρώτη φορά. Και όπου έχουνε πάει δεν λείπω. Δεν έχω λείψει.

Συνεντεύκτρια: Σ' αυτήν την εκδήλωση που λέτε στο θέατρο ποιος σας είχε καλέσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάλι ήτανε από τη... οι Βούλγαροι αλλά ποιος το έκανε; Δεν ξέρω, δεν θυμάμαι.

Συνεντεύκτρια: Γιορτάζατε κάτι δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι ήτανε γιορτή, ήτανε για 3 Μάρτη... γιατί κάναμε το άλλο... όχι αυτό πώς το λένε; Όχι με τις αλυσίδες που κάναμε για 3 Μαρτίου (εννοεί το θεατρικό). Κάναμε την άλλη... πώς τα λένε; Πώς τα λένε αυτά; Αυτό που κάναμε με τις αλυσίδες πώς;

Συνεντεύκτρια: Σκετς; Θεατρικό;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αυτό. Το άλλο το έχεις δει;

Συνεντεύκτρια: Νομίζω πως όχι.

Συνεντευξιαζόμενη: Με την κυρία Λόρα που κλέβουνε την κόρη της και αυτά. Αλλά δεν θυμάμαι για ποια γιορτή ήτανε. Δεν πρέπει να ήτανε για τρεις Μαρτίου. Για 3 Μαρτίου.... Τέλος πάντων, ήτανε... το είχαν οργανώσει ήταν πάρα πολύ ωραίο. Την πρώτη φορά... γι' αυτό μου έχει μείνει εμένα. Και μετά... όπου πηγαίνουνε, πήγαινα... και μετά και εκεί στο Φιξ που είχαμε πάει και πέρσι και φέτος. Δύο χρονιές στο θέατρο Πέτρα... ήτανε πέρσι να πάμε εδώ στου Ζωγράφου, πέρσι αναβλήθηκε... φέτος πάλι. Δεν αναβλήθηκε αλλά πάλι δεν πήγαμε, δηλαδή για δεύτερη φορά... δεν έχω πάει εκεί, δεν ξέρω πως είναι.

Συνεντεύκτρια: Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Και βέβαια είναι σημαντικό. Εμένα μ' αρέσει αυτό. Κοίτα αλλιώς θα ξεχάσουμε τελείως από πού... εγώ ας πούμε τώρα τα τραγούδια αυτά... πότε; Έχω τραγουδήσει εγώ στο χωριό που ήμουνα τότε... και κάτι τραγούδια που μαθαίνουμε εδώ, όλα αυτά με γυρίζουν πίσω χρόνια. Στη Βουλγαρία. Αισθάνομαι καλά, δεν ξέρω πώς να το πω. Μ' αρέσει ρε παιδί μου, πρέπει να υπάρχει αυτό αλλιώς ξεχνάς. Αλλιώς ξεχνάς από πού προέρχεσαι. Με την καθημερινότητα που είμαστε εδώ τώρα αυτή τη στιγμή που είναι και κρίση κι αυτά... ξεχνάω, μπορείς να ξεχάσεις ακόμα και τ' όνομά σου που λέει λόγος, ενώ μ' αυτά... μακάρι να είχε κι άλλες δραστηριότητες όπως το είπες να κάνουμε... να όπως στο χορό δεν μπορώ να πηγαίνω. Χορεύουνε κι εκεί αλλά δεν μπορώ... γιατί άμα πάω το απόγευμα στη Rodina να τραγουδάω, να πάω το πρωί πρέπει να βγω από το πρωί, να γυρίσω το βράδυ, δεν μπορώ, απλώς δεν μπορώ. Εγώ δεν μπορώ. Είναι ωραία εγώ δεν μπορώ. Επειδή ξέρεις ότι έχω πρόβλημα και με την πλάτη μου... όχι μόνο εγώ. Κούραση. Είχα κάνει φυσικοθεραπείες και μου είχε πει το παιδί πώς να κάτσω, πώς να... τέλος πάντων, αυτό δεν είναι στο θέμα μας.

Συνεντεύκτρια: Εκτός από τη Rodina, γνωρίζετε άλλες ομάδες ατόμων από τη Βουλγαρία; Ομάδες, συλλόγους...

Συνεντευξιαζόμενη: Δυστυχώς δεν γνωρίζω και δεν ξέρω αν υπάρχουνε κιόλας.

Συνεντεύκτρια: Δεν παρακολουθείτε δηλαδή εκδηλώσεις άλλων ομάδων από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, δεν έχω πάει σε.... δεν έχω πάει όχι. Δεν έχω ακούσει. Αν μου πούνε θα πάω αλλά δεν έχω ακούσει. Μόνο αυτές που έχω πάει με τη Rodina.

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχετε κάθε χρόνο στις επετείους για τις 3 Μαρτίου...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι.

Συνεντεύκτρια: Και πριν από τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Και πριν από τη Rodina δεν συμμετέχω να πάω κάπου αλλά στο να μαζευόμαστε... λέμε αύριο έχουμε την επέτειο 3 Μαρτίου ξέρεις... από τους Τούρκους που μας έχουσε... και μαζευόμαστε στο σπίτι ή στην ξαδέρφη μου. Δεν πάμε πολύ... οικογενειακά αλλά το τηρούμε αυτό.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να συναντάτε άλλα άτομα από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Σημαντικό εντάξει... ωραίο είναι. Ας πούμε έρχομαι από τη δουλειά, συναντάω μια κυρία εδώ που μένει μ' ένας Έλληνας Βουλγάρα και την έχω γνωρίσει εδώ και τρία - τέσσερα χρόνια. Μου κάνει, μου είναι ωραία να λέω μια κουβέντα όπως έρχομαι απ' τη δουλειά κουρασμένη... προχτές ήμουν τόσο κουρασμένη, τη συνάντησα εκεί, ερχότανε αυτή από τη θάλασσα και καθίσαμε ένα τέταρτο.... Που έλεγα να πάω σπίτι να βγάλω τα παπούτσια για να ξαπλώσω. Μόλις την είδα σαν να μου έφυγε και η κούραση. Δεν είπαμε ποιος ξέρει τι αλλά που ήσουν, στη θάλασσα, το απόγευμα δουλεύω κι αυτά... είναι ωραία, είναι ωραία εντάξει. Είναι καλά. Δεν ξέρω είναι... πώς να το εξηγήσω... εγώ όπως το καταλαβαίνω... να δεις και στο λεωφορείο ακόμα να δεις που μιλάνε στα βουλγάρικα, όχι όλες τις φορές δεν λέω... δεν πιάνω κουβέντα. Καμιά φορά μιλάω, καμιά φορά δεν... ανάλογα το άτομο. Όπως κάθεται μπροστά μου μπορεί να μην μ' αρέσει ρε παιδί μου... γιατί είναι και άνθρωποι που... ο άλλος σου λέει «γιατί να μου μιλάς στα βουλγάρικα;». Είναι και τέτοια διάφορα. Αλλά με γνωστούς κι αυτά που είμαστε εδώ, μ' αρέσει να κουβεντιάζουμε και να... και για συνάντηση. Ωραία είναι.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Να σου πω την αλήθεια δεν είμαι και τόσο φανατική... ε, ντάξει. Να πάω στην εκκλησία, ν' ανάψω ένα κεράκι, να πάμε τα Χριστούγεννα, να πάμε σε καμιά γιορτή. Δεν είμαι... καμιά φορά πηγαίνω όταν έχω... θέλω να ηρεμήσω πηγαίνω εκεί... εδώ πάνω έχουμε την Αγία Σοφία δεν ξέρω αν ξέρεις... είναι λίγο πιο πάνω απ' το μουσείο. Εκεί κάνουνε γάμους διάσημοι. Πάρα πολύς κόσμος έχει παντρευτεί εδώ. Τα απογεύματα που βγαίνω, ειδικά τώρα το καλοκαίρι μου φαίνεται άμα μπω μέσα κι ανάψω ένα κεράκι σαν να αισθάνομαι πιο ελαφρύς δεν ξέρω πώς να το εξηγήσω... ορθόδοξη είμαι αλλά δεν είμαι να πω και τόσο θρήσκα. Εντάξει. Πηγαίνω καμιά φορά, όπως πάω επάνω ας πούμε όπως πάω για καφέ στην Πλάκα είναι ανοιχτή η εκκλησία, ανάβω το κεράκι και κάθομαι λίγο. Θα καθίσω έτσι. Νομίζω ότι καθαρίζει το μυαλό, δεν είμαι σίγουρη αλλά έτσι το αισθάνομαι αυτή τη στιγμή. Αλλά όχι όλες τις φορές εντάξει. Καμιά φορά μιλάμε με την αφεντικίνα μου και της λέω. «Άι μωρή», μου λέει. «Εντάξει», της λέω. Αυτή δεν είναι καθόλου αλλά... πού σε βοήθησε ο θεός; Πρέπει να πιστεύουμε σε κάτι πιστεύω εγώ. Έχει μία δύναμη, τώρα τι είναι;

Συνεντεύκτρια: Στη βουλγάρικη εκκλησία πηγαίνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Πρώτα όμως όταν την ανοίξανε εγώ δούλευα στην καφετέρια και ήρθε ο παπάς, τον έχεις γνωρίσει;

Συνεντεύκτρια: Ναι τον έχω δει, τον ξέρω.

Συνεντευξιαζόμενη: Τον χοντρό. Κι εκεί που ήμουνα έφτιαχνα καφέ, έρχεται ο σερβιτόρος και μου λέει «κυρία Γκαμπριέλα, να σου πω κάτι; Αυτός που έρχεται από πίσω είναι Βούλγαρος». Τον βλέπω εγώ χοντρός, κόκκινος εδώ νόμιζα ότι πλάκα μου κάνει. «Βρε Σ. φύγε από δω» του λέω. «Μίλα του στα βουλγάρικα», μου κάνει. Εγώ λέω τώρα δεν ήξερα, δεν είχα ακούσει καν ότι υπάρχει εκκλησία εδώ. Λέω τώρα αν του μιλήσω στα βουλγάρικα και ντροπιαστώ; Του λέω «φύγε από δω, προχώρα τώρα με τους καφέδες». Έρχεται ο παπάς και μου μιλάει στα βουλγάρικα. Του είπε ο Σ. ότι κοπέλα, κυρία Γκαμπριέλα είναι από Βουλγαρία. Τότε το πίστεψα... μου είχε δώσει τη διεύθυνση, μια κάρτα, μου λέει θα 'ρθεις να κάνουμε εγκαίνια στην εκκλησία. Εγώ όμως τότε δεν μπορούσα, δούλευα τέσσερις η ώρα μέχρι δώδεκα, μέχρι δύο μέχρι που να κλείσουμε καθόμουνα. Ερχόμουνα εδώ, πότε να κοιμηθείς; Πότε να μαγειρέψεις για την άλλη μέρα, δεν μπορούσα να πάω... και

λυπάμαι πάρα πολύ. Τώρα πάντα όταν κάνουν αυτά και είμαι εδώ πηγαίνω. Αλλιώς δεν... θέλαμε να πάμε την Ανάσταση, είχε πει και ένα άλλο παιδί που δουλεύει με τον άντρα μου, είχαμε πει όλοι μαζί να πάμε. Είναι μακριά. Μου λέει ο άντρας μου «εκεί για να πάμε πρέπει να πάμε με αμάξι». Εμείς δεν έχουμε αμάξι εδώ. Δεν το χρειαζόμαστε το αμάξι. Ε, δεν γίνεται. Κι εγώ λέω για να πάμε εκεί πρέπει να ξεκινήσεις απ' τις πέντε η ώρα και να γυρίσεις μετά στις δύο η ώρα. Με τι να γυρίσεις όμως; Και δεν γίνεται.

Συνεντεύκτρια: Όσο ήσασταν στη Βουλγαρία ποια ήταν η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι πολύ... εκεί... δεν ξέρω πώς να το πω; Εκεί δεν είχαμε... είχαμε έναν καιρό προβλήματα, δεν μας αφήνανε να μπαίνουμε στην εκκλησία τότε που ήτανε Ζίφκοφ δεν ξέρω αν το ξέρεις... ήτανε ένα πράγμα, δεν με έχει κάνει τόσο... μετά ανοίξανε τις εκκλησίες, μπορούσαμε να μπαίνουμε αλλά όταν δεν είσαι... όταν δεν έχεις μάθει όπως εδώ πως πάνε τα παιδιά σχολείο και έχουνε μια ώρα ας πούμε θρησκεία. Σ' εμάς δεν είναι έτσι. Γι' αυτό είναι λίγο μπερδεμένα τα δικά μας. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Πώς σκέφτεστε τη ζωή σας τα επόμενα δέκα χρόνια; Ή τα επόμενα χρόνια γενικά;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα επόμενα χρόνια... καταρχήν για να γυρίσουμε στη Βουλγαρία δεν το βλέπω. Πρώτα πρώτα δεν θέλει η κόρη μου. Δεύτερον, έχουμε δουλέψει τόσο εδώ, πρέπει να καθίσουμε εδώ, να παλέψουμε εδώ μήπως πάρουμε και μία σύνταξη από δω. Γιατί εγώ πιο πολύ εδώ έχω δουλέψει. Κι ο άντρας μου κι αυτός. Το κορίτσι τώρα που να το πάω; Κι αυτή είναι από δεκαεννιά χρονών εδώ. Να της πω πάμε εκεί; Δεν έχει ούτε φίλους εκεί, τίποτα. Είναι δύσκολο πολύ. Εδώ είναι οι φίλοι της, εδώ η δουλειά της, εδώ είναι το σπίτι... είναι δύσκολο. Δύσκολο... δηλαδή καμία φορά δεν θέλω να σκέφτομαι. Το έχω αφήσει έτσι να κυλείται χωρίς να το σκέφτομαι, γιατί... δύσκολα τα πράγματα και μόνο παρακαλώ το θεό που λέγαμε για τη θρησκεία (γελάει) να βοηθήσει την Ελλάδα. Να τη βοηθήσει, να τους φωτίσει αυτοί που είναι εκεί πάνω να κάνουνε κάτι γιατί είναι... δεν ξέρω η Ελλάδα είναι ωραία και ο κόσμος είναι καλός εδώ. Είναι πολύ καλός. Εγώ τουλάχιστον δεν έχω συναντήσει κακοί άνθρωποι. Έχω δουλέψει σε χιλιάδες αφεντικά. Εκεί κάτω που δούλευα στα χωράφια κάθε μέρα σε... μέχρι που να βρεις κάθε μέρα σε

διαφορετικό άνθρωπο δουλεύεις. Δεν έχω δει κακοί άνθρωποι. Και δεν έπρεπε... η Ελλάδα δεν έπρεπε να είναι σ' αυτή την κατάσταση. Λυπάμαι πάρα πολύ. Θέλω να είναι καλά, γιατί κι εμείς εδώ ζούμε και πιστεύω θα ζήσουμε εδώ. Δεν το βλέπω για να φύγουμε για Βουλγαρία.

Συνεντεύκτρια: Εγώ αυτά ήθελα να σας ρωτήσω. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

#### **Η. Όγδοη Συνέντευξη – Άννα (58 ετών)**

Συνεντεύκτρια: Σε ποια περιοχή της Βουλγαρίας μεγαλώσατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοντά στη Φιλιπούπολη. Ογδόντα χιλιόμετρα κοντά στη Φιλιπούπολη. Να πω πόλη;

Συνεντεύκτρια: Είναι πόλη, χωριό, τι είναι;

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι πόλη. Είναι Δημήτρογκραντ, ένα πολύ νέο πόλη, δημιουργήθηκε επί κομμουνισμού... ήταν ένα μικρό χωριό και μεγάλωσε και έγινε μεγάλο πόλη με πολλά εργοστάσια γιατσιμέντο, για υφάσματα, χημικό εργοστάσιο, οπότε έχουμε... δεν είμαστε μόνο ντόπιοι, έχουμε και από όλη τη Βουλγαρία, τότε είχανε έρθει, ήταν αυτά τα εργοστάσια και μένανε και πήραν... πώς το λένε; Όχι υπηκοότητα, πώς το λένε; Γίνανε κάτοικοι της πόλης.

Συνεντεύκτρια: Οπότε εκεί ζήσατε όλα τα χρόνια που ήσασταν στη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Όλα τα χρόνια και δίπλα σ' ένα χωριό που ζούσανε μάνα μου και μπαμπάς μου. Εφτά χιλιόμετρα από κει. Κοντά.

Συνεντεύκτρια: Η οικογένειά σας από πόσα μέλη αποτελείται; Ενώ με τους γονείς σας.

Συνεντευξιαζόμενη: Είμαστε μόνο τρία άτομα, μάμα, μπαμπά κι εγώ. Μετά παντρεύτηκα με το άντρα μου και το γιο μου.

Συνεντεύκτρια: Ο πατέρας σας τι δουλειά έκανε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο μπαμπάς μου ήτανε μαραγκός μομπελής πώς το λένε; Καλουπής. Έφτιαχνε καλούπια για διάφορα εργαλεία. Από ξύλο.

Συνεντεύκτρια: Το μορφωτικό του επίπεδο;

Συνεντευξιαζόμενη: Είχε τελειώσει νομίζω λύκειο. Λύκειο, λύκειο όχι γυμνάσιο. Λύκειο είχε τελειώσει.

Συνεντεύκτρια: Και η μητέρα σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Η μητέρα μου γυμνάσιο. Δεν έχει δουλέψει καθόλου γιατί αρρώστησε. Όταν με γέννησε, μετά από λίγα χρόνια αρρώστησε. Εγώ ήμουν οχτώ χρονών όταν η μαμά μου έπαθε εγκεφαλικό. Και πέθανε από εγκεφαλικό. Και έζησε σαράντα χρόνια με εγκεφαλικό.

Συνεντεύκτρια: Μπορείτε να μου πείτε μερικά πράγματα για την εκπαίδευσή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω τελειώσει οικονομικό λύκειο, μετά σπούδασα στη Φιλιππούπολη μουσική. Έχω τελειώσει οργάνωση για... δηλαδή diriger και οργάνωση του... τις τέτοιες ομάδες παραδοσιακού τραγουδιού. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Σε ποια ηλικία παντρευτήκατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Στα δεκαεννιά (γελάει). Στα δεκαεννιά παντρεύτηκα. Στα είκοσι γέννησα το παιδί μου.

Συνεντεύκτρια: Ο άντρας σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο άντρας μου ήτανε οχτώ χρόνια μεγαλύτερός μου.

Συνεντεύκτρια: Είστε μαζί ακόμη;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, έχουμε χωρίσει εδώ και πολλά χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Από όταν ήρθατε εδώ ή πιο πριν;

Συνεντευξιαζόμενη: Όταν ήρθα εδώ, ήμουνα χωρισμένη.

Συνεντεύκτρια: Ο γιος σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο γιος μου τώρα είναι τριάντα οχτώ χρονών, τριάντα εφτά, δουλεύει υπεύθυνος στο ταχυδρομείο προϊστάμενος εκεί σ' ένα γραφείο... στην ίδια πόλη εκεί και πηγαίνει και σ' ένα χωριό... έχει σπουδάσει μουσική κι αυτός αλλά δεν έβρισκε κατάλληλη δουλειά, βρήκαμε εκεί και φυσικά συνεχίζει εδώ και χρόνια να δουλεύει εκεί στο ταχυδρομείο.

Συνεντεύκτρια: Έχει κάνει οικογένεια;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, μόνος του είναι.

Συνεντεύκτρια: Όσο ζούσατε στη Βουλγαρία εργαζόσασταν;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Μέχρι τελευταία μέρα. Ζήτησα άδεια απ' το εργοστάσιο ένα πληρωμένη, όχι πληρωμένη... είχαμε δικαιώματα και ένα μήνα απλήρωτη άδεια, δύο μήνες να 'ρθω εδώ. Και είχα κάνει συμφωνία με τον διευθυντή αν δεν γυρίσω μέσα σε δύο μήνες να υπογράψει παραίτηση.... Οπότε μετά από δύο μήνες δεν χρειάστηκε να υπογράψει παραίτησή μου, γιατί έκλεισε το εργοστάσιο το κλείσανε... και έτσι και οι άλλοι που έχουνε μείνει... δηλαδή εγώ ήμουν τυχερή, ξεκίνησα και ήρθα στην Ελλάδα με μοναδικό σκοπό να δουλέψω, από την πρώτη στιγμή. Τώρα θέλετε να σας πω σε τι οικογένεια...;

Συνεντεύκτρια: Σε λίγο αυτά. Το εργοστάσιο που δουλεύατε τι ακριβώς έφτιαχνε;

Συνεντευξιαζόμενη: Έφτιαχνε έπιπλα. Ήταν μοναδικό στην Ευρώπη. Έκανε υφάσματα για έπιπλα, για ποδοσφαιρικές ομάδες τα σπορ κοστούμια, έκανε κουρτίνες τέτοια πράγματα. Τα μηχανήματα ήταν γιαπωνέζικα. Ήταν πολύ νέο εργοστάσιο, πολύ προχωρημένο.... δηλαδή λέμε πριν σαράντα χρόνια εγώ στο γραφείο μου είχα air-condition και σαλόνι και σύνθετα και τέτοια το γραφείο μου.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Εσείς τι ακριβώς κάνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ ήμουν απ' το προσωπικό γραφείο.

Συνεντεύκτρια: Πόσο καιρό ήσασταν σ' αυτήν τη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Είκοσι χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Α, ήταν η πρώτη δουλειά που κάνατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Η πρώτη δουλειά κι η τελευταία.

Συνεντεύκτρια: Ήσασταν ευχαριστημένη από αυτήν τη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι αμέ. Πολύ. Απλά τελευταία χρόνια ήταν πολύ δύσκολα βέβαια, γιατί πριν να πέσει το κομμουνισμό εντάξει περάσαμε πολύ δύσκολα. Δύσκολα βρίσκαμε τρόφιμα, δύσκολα βρίσκαμε φαγητά για το παιδί... εγώ βασιζόμουν στο χωριό, γιατί Σαββατοκύριακο πήγαινα στις γονείς μου και δουλεύουμε εκεί. Μεταξύ ο μπαμπάς μου είχε πάρει και σύνταξη, τότε τέτοια



χρόνια και είχαμε όλα τα δικά μας... και τα τυριά και τα γάλα και γιαούρτι έπαιρνα από κει για να περάσουμε με τον γιο μου μια βδομάδα, μέχρι την άλλη εβδομάδα (γελάει). Γιατί το εργοστάσιο πριν να κλείσει δεν μας πλήρωνε μισθούς. Ας πούμε πλήρωνε μισθούς πολύ πίσω... ας πούμε τώρα τον Ιούλιο μπορεί να πάρουμε για τον Μάρτιο το μισθό. Όπως γίνεται τώρα στην Ελλάδα. Αυτό το 'χω ζήσει και το ζω τώρα δεύτερη φορά.

Συνεντεύκτρια: Πώς ήταν η ζωή σας στη Βουλγαρία γενικά πριν έρθετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοίταξε να δεις... πριν να παντρευτώ τα πράγματα... όχι. Όταν ήμουνα παντρεμένη εντάξει. Μετά που χώρισα ήτανε δύσκολα βέβαια. Έμεινα μόνη μου με το παιδί μου, έπρεπε εγώ να είμαι κεφάλι την οικογένεια, έπρεπε να τρέχω και να βοηθήσω... ξέρετε η μάνα μου παράλυτη, πρέπει εκεί. Ο μπαμπάς μου περίμενε να πάμε να δουλέψουμε στα χωράφια, γιατί είχαμε εκτός ένα στρέμμα που είχαμε μέσα στο σπίτι, είχαμε άλλο ένα στρέμμα με σταφύλι και άλλο δύο στρέμματα ελεύθερα που μπορούσαμε να βάλουμε ό, τι θέλουμε. Και όλα αυτά ήθελαν δουλειά. Κατάλαβες; Έπρεπε να δουλέψουμε, να βγάλουμε, να περάσουμε τον χειμώνα. Δηλαδή κάναμε κονσέρβες, πατάτες, βάζαμε πεπόνια και καρπούζια, βάζαμε πιπεριές, μελιτζάνες, ντομάτες και έφτιαχνα και κομπόστες και τέτοια σε βάζα, κρέατα, τυριά, όλα φτιάχναμε να ζήσουμε να έχουμε να περάσουμε το χειμώνα. Όλα δικά μας. Δεν χρειαζότανε να αγοράσω τίποτα, μόνο ένα ψωμί γιατί και να ήθελα δεν υπήρχαν, δεν προλάβαμε. Εμείς που δουλεύαμε, δεν προλαβαίναμε τα μαγαζιά. Γιατί ερχόντουσαν... πριν να πέσει ο κομμουνισμός λέω, πριν να πέσει έχουνε σταματήσει όλα αυτά. Και ο κόσμος περνούσε βέβαια πολύ δύσκολα. Για μας εργαζόμενοι, γιατί δουλεύαμε ως τις πέντε η ώρα, όταν πηγαίναμε στα μαγαζιά δεν βρίσκαμε τίποτα. Οι συνταξιούχοι προλάβανε και παίρνανε και το ψωμί και το γάλα και όλα. Ήτανε δύσκολα χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Ποια χρονιά ήρθατε εδώ;

Συνεντευξιαζόμενη: 1997.

Συνεντεύκτρια: Και ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους φύγατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετανάστευσα οικονομικά εγώ. Για οικονομικούς λόγους. Ήθελα καλύτερη ζωή να μπορώ να βοηθήσω το παιδί μου, να μπορώ να βοηθήσω

την οικογένειά μου και τον εαυτό μου. Ήρθα με σκοπό δουλειά. Δύσκολα έβγαζα βίζα, ε στο τέλος την έβγαλα και ήρθα με το τρένο μόνη μου (γελάει). Με το τρένο μόνη μου. Πήγα σ' ένα γραφείο, βρήκα αμέσως δουλειά, η πρώτη δουλειά που μου προσέφερε τη δέχτηκα χωρίς να σκεφτώ τίποτα και τη δεύτερη- τρίτη μέρα πήγα και δούλεψα.

Συνεντεύκτρια: Γιατί επιλέξατε την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Να σου πω από μικρή η Ελλάδα μου άρεσε πάρα πολύ. Και μουσική και ο κόσμος και οικογένειά μου έχει φύγει απ' την Αλεξανδρούπολη, ένα χωριό δίπλα στην Αλεξανδρούπολη πριν πολλά χρόνια... οπότε δεν ξέρω, σαν αίμα; Κάτι με δένει με την Ελλάδα. Κατάλαβες; Δεν ήθελα να σκεφτώ, γιατί είχα φίλες στην Ιταλία, στην Ισπανία, στη Νορβηγία... είχα, δεν ήθελα. Ήθελα να έρθω εδώ και περίμενα πέντε χρόνια να βγάλω βίζα, μόνο και μόνο να 'ρθω εδώ στην Ελλάδα;

Συνεντεύκτρια: Είχαν μεταναστεύσει στην Ελλάδα άλλοι φίλοι σας, συγγενείς...

Συνεντευξιαζόμενη: Πολλοί. Πολλοί είχανε. Και απ' το εργοστάσιό μας είχα και άλλες γνωστές κοπέλες, είχα και δυο - τρεις γνωστές μου απ' το χωριό που είχανε έρθει εδώ. Δεν είχαμε πολλή επικοινωνία μαζί, γιατί τότε σχεδόν δεν υπήρχαν τα κινητά, οπότε έπαιρνα γνώμη ξέρετε, έπαιρνα συμβουλές από την οικογένειά τους.

Συνεντεύκτρια: Τι τους έλεγαν ας πούμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι τι τους έλεγαν; Επειδή τους ρωτάγανε κιόλας εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Και τι σας είχανε πει; Τι είχατε μάθει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ότι είναι καλή η Ελλάδα, έχει μια καλή ζωή. Κόσμος δεν φοβάται από τίποτα, είναι ασφαλισμένος, σταθεροί μισθοί, σταθερή δουλειά... δεν είναι σαν τώρα βέβαια.

Συνεντεύκτρια: Πιστεύετε ότι σας επηρέασαν όσα σας είπαν;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι δεν μ' επηρέασαν. Ήθελα κι εγώ. Το χα αποφασίσει από πριν να έρθω να δουλέψω. Αυτό.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Μπορείτε να μου περιγράψετε το ταξίδι σας προς την Ελλάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Θα σας πω. Επειδή δεν ήξερα γλώσσα μου έχουσε πει «Άννα, πρέπει οπωσδήποτε να 'ρθεις Κυριακή εδώ.». Τότε δεν υπήρχαν αυτά τα γραφεία τώρα ταξιδιών που ταξιδεύουνε κάθε μέρα για τη Βουλγαρία. Είχε ένα, δύο λεωφορεία ταξιδεύανε αλλά δεν φτάνανε εδώ Κυριακή. Φτάνανε άλλη μέρα. Εγώ όμως για να με βοηθήσει κάποιος εδώ επειδή δεν ήξερα γλώσσα έπρεπε να φτάσω εδώ Κυριακή το πρωί. Όταν οι γνωστές μου κοπέλες μπορούσαν να με πάνε σ' ένα γραφείο για να ψάξω δουλειά, επειδή Κυριακή είχανε το ρεπό τους και έπρεπε να φτάσω κι εγώ Κυριακή εδώ. Ήρθα με το τρένο. Κατέβηκα στο σταθμό Λαρίσης και πρώτα «πού είναι Ομόνοια;» (γελάει). «Πού είναι Ομόνοια;». Αυτό το 'χω γράψει σ' ένα χαρτάκι και μου εξηγούσαν οι άνθρωποι «έτσι, από δω, από δω. Έφτασα στην Ομόνοια. Η κοπέλα που έπρεπε να με περιμένει, δεν μπορούσε να με περιμένει εκείνη την Κυριακή, γιατί αρρώστησε η γιαγιά και μπήκανε στο νοσοκομείο. Και τώρα έπαθα σοκ. Λέω τι θα γίνει; Πώς θα πάω; Και βρήκα μία κοπελίτσα που καθόταν μόνη της σε μια γωνία, πολύ ωραία, σεμνή κοπέλα, λίγο πιο μεγάλη από μένα. Πήγα και την παρακάλεσα, λέω έτσι κι έτσι, μήπως μπορείς να μου δείξεις ένα γραφείο για δουλειά. Στα βουλγάρικα. Αυτή ήτανε από τη Βουλγαρία. Απλά επειδή δεν ήτανε η άλλη εκεί και δεν ήξερα τι συμβαίνει, μετά πήρα τηλέφωνο, μετά της πήρα τηλέφωνο... πήρα κάρτα, πήρα τηλέφωνο και το βράδυ μου εξήγησε ότι... το βράδυ πήγαινε αυτή στο σπίτι, την ημέρα ήτανε στο νοσοκομείο με τη γιαγιά. Και μου είπε έτσι κι έτσι «συγγνώμη». Λέω «δεν πειράζει. Εγώ βρήκα μια άλλη κοπέλα, αυτή με πήγε σ' ένα γραφείο, με πήγε σ' ένα σπίτι όποιος νοικιάζανε κρεβάτια γιατί ξενοδοχείο δεν βρήκα, δεν έβρισκα με λίγα λεφτά...

Συνεντεύκτρια: Τι σπίτι ήτανε αυτό;

Συνεντευξιαζόμενη: Ήτανε ένα σπίτι, το νοίκιαζε ένας Γεωργιανός και έδινε... κάθε βράδυ το πληρώναμε τώρα πόσο ήτανε ούτε θυμάμαι. Σε δραχμή τότε. Πέντε χιλιάδες ήτανε; Κάτι τέτοιο. Με πήγε στο γραφείο. Μου λέει «θα σε πάω στο γραφείο από κει που βρήκα εγώ δουλειά και είναι σοβαρό γραφείο και μετά εγώ θα πάω στο σπίτι. Αύριο μόνη σου να...». Ήτανε κλειστό το γραφείο Κυριακή. Έπρεπε Δευτέρα να πάω, όταν ανοίξει. Κι έτσι και έγινε. Πήγα κοιμήθηκα και το πρωί σηκώθηκα με το ίδιο δρόμο που με πήγε, ήτανε το γραφείο στο Κάνιγγος και το

σπίτι ήτανε στην πλατεία Βάθης. Έμεινα μόνο ένα βράδυ και το δεύτερο πήγα στη δουλειά. Κάναμε αυτό το ραντεβού, μου προσφέρανε αυτή τη δουλειά στο Χαλάνδρι που είμαι πολύ ευχαριστημένη και ακόμα επικοινωνώ μαζί τους...

Συνεντεύκτρια: Τι κάνατε εκεί;

Συνεντευξιαζόμενη: Οικιακή βοηθός ήμουνα. Ήταν ένας κύριος ηλικιωμένος ο οποίος δούλευε στη βουλή... ήτανε ζενεράλ πολίτης, το όνομά του ήτανε Δ.Π. απ' τη Καλαμάτα και τους αγάπησα πάρα πολύ. Και η γυναίκα του η κυρία Ε. και η Τ., όποια ήτανε κι αυτή υπάλληλος στη βουλή κι εκεί. Αλλά μετά πέθανε ο άνθρωπος, μετά από ένα χρόνο και έπρεπε να φύγω. Αυτοί οι άνθρωποι μου βγάλανε τα χαρτιά. Τότε. Βρήκε ο νόμος για τις κάρτες... κατάλαβες; Και μου βγάλανε τα άδεια παραμονής, όλες τις εξετάσεις... το '98.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Και μετά πού πήγατε;

Συνεντευξιαζόμενη: Μετά πήγα... αυτοί με συστήσανε σε κάτι φίλοι και πήγα και πρόσεχα την μάνα τους και τον πατέρα τους. Ένα χρόνο κι εκεί και μετά δύο χρόνια βρήκα αυτή τη δουλειά που είμαι τώρα. Δεκαεφτά χρόνια. Σ' αυτή τη δουλειά που είμαι τώρα.

Συνεντεύκτρια: Ο γιος σας όλο αυτό το διάστημα που βρισκόταν;

Συνεντευξιαζόμενη: Ο γιος μου έχει έρθει στην Ελλάδα. Είχε έρθει 2000 και έφυγε 2004. Ήτανε μικρός και μόλις βγήκε απ' το στρατό το 'φερα εδώ αλλά επειδή ήτανε μικρός δεν μπορούσαμε να βρούμε δουλειά, πέρασε δύσκολα χρόνια. Δεν είχα και ποιος να με βοηθήσει αλλά δούλευε πριν τις Ολυμπιακές Αγώνες και σ' αυτά... και οικοδομή. Σε οικοδομή δεν μπορούσε να σταθεί. Πρώτα απ' όλα επειδή οι Αλβανοί του παίρνανε τη δουλειά, τον διώχνανε και βάζανε ένας άλλος Αλβανός και το παιδί αποφάσισε τελικά να φύγει, να πάει Βουλγαρία να σπουδάσει. Τότε σπούδασε. Τελείωσε φυσικοθεραπεία και μασέρ εκτός απ' τη μουσική αλλά δεν είχαμε δυνατότητα... δεν είμαστε Σόφια, Φιλιπούπολη για να μπορείς να προσδεύσεις σ' αυτή τη δουλειά. Κατάλαβες; Έπρεπε να προσέχει τη μάνα μου και μπαμπά μου, γιατί μεταξύ με την υγεία τους... και δεν έχω άλλα αδέρφια και παιδιά.

Συνεντεύκτρια: Μάλιστα. Όσον αφορά στη δουλειά σας τώρα. Μπορείτε να μου περιγράψετε μια συνηθισμένη μέρα στη δουλειά;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ τώρα... έχουμε αλλαγές στη δουλειά αλλά ότι ήτανε δηλαδή... ότι ήτανε... σηκωνόμουνα το πρωί, τακτοποιούσα το κορίτσι αυτό, γιατί είχε σκλήρυνση κατά πλάκας. Να την πλύνω, να την ταΐσω, να την αλλάξω, να της κάνω γυμναστική, μετά άρχισα να κάνω δουλειές στο σπίτι, ψώνια, μαγείρεμα, καθάρισμα, σιδέρωμα, τέτοια πράγματα. Στις τρεις η ώρα, δυόμιση τη σήκωνα, την τακτοποιούσα πάλι. Τη σήκωνα, την έπλυνα για να φάει, την αφήνω στον καναπέ, συνέχιζα ας πούμε αν έχει μείνει άλλη δουλειά, σίδερο και τέτοια και από κει και πέρα ασχολιόμουν με αυτήν. Μέχρι το βράδυ. Μέχρι να την πάω μέσα, εννιά ώρα με τον ίδιο τρόπο να πλύνω, να την ταΐσω, να την αλλάξω, να την αφήνω στο κρεβάτι και έφευγα. Αργά. Δούλευα πολλές ώρες.

Συνεντεύκτρια: Φεύγατε όμως, δεν μένατε μέσα;

Συνεντευξιαζόμενη: Έφευγα.

Συνεντεύκτρια: Είχατε ρεπό σε αυτήν τη δουλειά;

Συνεντεύκτρια: Δεν είχα. Κυριακές ήμουνα εκεί, έβγαινα για την πρόβα, ξαναγύρναγα πάλι. Όταν είχαμε συναυλίες που σου είπα έψαχνα κοπέλα να μείνει να την τακτοποιήσει για το βράδυ ας πούμε ή μεσημέρι... πρωί ποτέ έχουμε καμιά συναυλία. Ήτανε ή μεσημέρι ή τ' απόγευμα ή το βράδυ. Δηλαδή να πάει να την τακτοποιήσει, είχα μία η Π.. Ήξερε αυτές δουλειές και την είχαμε εμπιστοσύνη. Ερχότανε αυτή.

Συνεντεύκτρια: Αυτή είναι από τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι, ναι.

Συνεντεύκτρια: Και τώρα που «έφυγε» η κοπέλα που φροντίζατε, τι κάνετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα που «έφυγε» η κοπέλα έχουμε πολλές επισκέψεις, ξέρετε μετά τον θάνατο είχαμε γειτόνισσες, έπρεπε να τους... ίδια δουλειά εκτός από... ξέρεις εκτός απ' το άρρωστο που είχα. Μαγείρεμα, σερβίρισμα, καφέδες, ψώνια, σιδέρωμα, καθάρισμα... τώρα ξεκαθαρίζουμε αποθήκες, καθαρίζουμε διάφορα πράγματα.

Συνεντεύκτρια: Μένουν κι άλλοι στο σπίτι;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, όχι. Ερχόντουσαν επίσκεψη. Και χτες επίσκεψη, η μάνα της κοπέλας δεν είχε κανέναν να τους εξυπηρετεί, ήθελε βοήθειά μου. Ακόμα μένω εκεί δεν ξέρω μετά τα σαράντα τι θα γίνει. Αύριο που θα πάω... ό, τι θέλουνε. Μαγείρεμα, ψώνια και τέτοια. Δουλειές του σπιτιού. Γι' αυτό είμαι οικιακή βοηθός. Τώρα κουράζομαι περισσότερο, γιατί εξυπηρετώ περισσότερο κόσμο. Όλοι για συμπάρασταση ερχόντουσαν αλλά αυτοί οι άνθρωποι θέλουν εξυπηρέτηση.

Συνεντεύκτρια: Κατάλαβα. Είστε ικανοποιημένη από τη δουλειά σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι. Δεν μπορώ να πω, δεν έχω παράπονο.

Συνεντεύκτρια: Τι είναι αυτό που σας αρέσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε τι μου αρέσει; Μου αρέσει.... (το σκέφτεται). Μου αρέσει δεν μπορώ να πω... έχω βιώσει και ρατσισμό (γελάει).

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω βιώσει και πολλά άλλα πράγματα αλλά ήτανε μέσα στη δουλειά όλα αυτά. Δεν παρεξηγώ κανέναν. Γενικά είμαι ευχαριστημένη. Δουλεύω εδώ, κοντεύω είκοσι χρόνια... δεν έχω κανένα παράπονο.

Συνεντεύκτρια: Όταν λέτε ρατσισμό; Μπορείτε να μου πείτε περισσότερα;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε εντάξει συμβαίνουν και αυτά. Κάθε αφεντικό θα δείξει ρατσισμό, δεν εξαρτάται ότι είμαι ξένη και αυτό. Μπορεί και σε σένα, μπορεί και σε κάποιος Έλληνας να δείξει το αφεντικό κάποιο ρατσισμό. Αυτό συμβαίνουν παντού. Και στη Βουλγαρία συμβαίνει.

Συνεντεύκτρια: Δηλαδή τι σας έχει τύχει ας πούμε;

Συνεντευξιαζόμενη: Τώρα δεν θυμάμαι, δεν θυμάμαι. Εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Εντάξει. Πώς βρήκατε αυτή τη δουλειά στην οποία είστε τώρα;

Συνεντευξιαζόμενη: Η μία φίλη μου μου την πρότεινε. Η μία φίλη μου δούλευε στον ίδιο όροφο και είπε λέει ξέρεις, γιατί ήξερε ότι ψάχνω. Λέει «μια κυρία έχω που ψάχνει κι αυτή. Αν θέλεις έλα». Κάναμε το ραντεβού και αμέσως με πήρε η κυρία. Γιατί απ' την πρώτη μου δουλειά μου έχουν δώσει και συστάσεις και υπάλληλοι απ' τη βουλή, οπότε... δηλαδή δεν είχε ανάγκη να... δηλαδή κοίταξε τώρα. Πας και

ψάξεις μία δουλειά, δεν σε ξέρουνε οι άνθρωποι τι άνθρωπος είσαι. Η μία σύσταση βοηθάει η κατάσταση, κατάλαβες; Δεν ήθελε να τα διαβάσει οι συστάσεις η κυρία αυτή αλλά εντάξει στο τέλος τα διάβασε. Εγώ δεν θέλω να πω, εντάξει άνθρωποι είμαστε δεν μπορώ να πω ότι είμαι η τέλεια, κανένας δεν είναι τέλειος... τέλος πάντων την πείραξε η σύσταση πάντως. Με βοήθησε η σύσταση αυτή, οπότε μου έχουσε εμπιστοσύνη οι άνθρωποι αυτοί. Είκοσι χρόνια, δεκαοχτώ δεν είναι λίγα... γιατί εγώ να σου πω στη Βουλγαρία δεν είναι τόσο πολύ γνωστή αυτή η δουλειά, οικιακή βοηθός. Εδώ ας πούμε σαν οικιακή βοηθός βάζω Ι.Κ.Α., βάζω ένσημα. Στη Βουλγαρία δεν αναγνωρίζονται αυτά. Τώρα τα τελευταία χρόνια αρχίσανε κι αναγνωρίζονται, δηλαδή δεν μπορείς να δουλεύεις στη Βουλγαρία και να βάζεις ένσημα σαν οικιακή βοηθός, δεν το αναγνωρίζει το κράτος. Τώρα τελευταία χρόνια το αναγνωρίζει. Νομίζω από όταν μπήκε Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συνεντεύκτρια: Πώς σας επηρέασε η είσοδος της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση; Είχε κάποια αλλαγή στη ζωή σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ εδώ ήμουνα.

Συνεντεύκτρια: Ναι, ναι το ξέρω.

Συνεντευξιαζόμενη: Οπότε δεν μπορώ να πω... δεν ζω στη Βουλγαρία. Στη Βουλγαρία πηγαίνω ένα μήνα. Μέχρι να δω τι συμβαίνει, μέχρι να μάθω μερικά πράγματα πρέπει να φύγω... οπότε πως εκεί δεν μπορώ να πω. Πάντως ζούνε ακόμα πολύ δύσκολα. Πάρα πολύ δύσκολα.

Συνεντεύκτρια: Όταν μπήκε η Βουλγαρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εσείς βγάλατε την κάρτα...;

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι μέχρι τότε είχα άδεια παραμονή, πράσινη κάρτα και τέτοια. Έβγαζα. Κάθε χρόνο, κάθε δύο - τρία χρόνια έβγαζα χαρτιά εδώ. Τώρα έχω κάρτα για πάντα δηλαδή... άδεια παραμονή, άδεια εργασία, μία κάρτα έχω.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Πόσο συχνά επισκέπτεσθε τη Βουλγαρία;

Συνεντευξιαζόμενη: Μία φορά το χρόνο. Όταν ζούσανε η μάνα μου κι ο μπαμπά μου πήγαινα πιο συχνά από λίγες μέρες, γιατί θέλανε να με δούνε. Τώρα όμως πηγαίνω μια φορά, περίπου ένα μήνα.

Συνεντεύκτρια: Αν δεν κάνω λάθος, είχατε πάει τώρα κοντά...

Συνεντευξιαζόμενη: Είχα πάει για το Πάσχα ναι. Ξέρετε γιατί όλες τις δουλειές πρέπει να τελειώσω. Κι εκεί σπίτι κλειστό όλο χρόνο, να τρέξω να πληρώσω πώς το λένε; Ασφάλεια του σπιτιού, άλλαξα διαβατήριο γιατί είχε τελειώσει το διαβατήριο μου, έχει λήξει...

Συνεντεύκτρια: Μένετε στο σπίτι των γονιών σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Μένω στο σπίτι των γονιών μου, ναι.

Συνεντεύκτρια: Έχετε συγγενείς στην Αθήνα;

Συνεντευξιαζόμενη: Έχω μία θεία.

Συνεντεύκτρια: Έχετε επαφές μαζί της;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι μόνο στο τηλέφωνο, γιατί αυτή δουλεύει μέσα κι εγώ Κυριακή δεν είχα ρεπό δεν μπορούσα να συναντηθούμε. Δεν την έχω δει πολλά χρόνια, επειδή δεν βρήκαμε ευκαιρία να συναντηθούμε.

Συνεντεύκτρια: Υπάρχουν άλλα άτομα με τα οποία κάνετε παρέα;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι μόνο η χορωδία και μία φίλη, όποια και αυτή τότε μπορεί, τότε δεν μπορεί... τέλος πάντων.

Συνεντεύκτρια: Από τη Βουλγαρία είναι αυτή η φίλη σας;

Συνεντευξιαζόμενη: Απ' τη Βουλγαρία ναι. Έχω και Έλληνες φίλες. Έχω μια φίλη που την είχα δει πάρα πολλά χρόνια, μένει σε Κόκκινο Μύλο, Ελληνίδα και έχασα και το τηλέφωνό της... ούτε θυμάμαι διεύθυνση να πάω να τη βρω ας πούμε. Μία Χ. που πάρα πολύ... παλιά δουλεύαμε μαζί. Αυτή ερχότανε εκεί στη δεύτερη δουλειά μου που ήμουν για λίγες μέρες. Αυτή ερχότανε και γίναμε πολύ φίλες. Έχω κι άλλες φίλες Ελληνίδες απ' τη Ηλιούπολη. Τώρα θα κανονίσω τούτη εβδομάδα, την άλλη να συναντηθούμε να τους δω. Και τα κορίτσια απ' τη χορωδία. Δεν έχω χρόνο για άλλες.

Συνεντεύκτρια: Τις γυναίκες από τη χορωδία τις γνωρίσατε εκεί ή τις γνωρίζατε πιο πριν;

Συνεντευξιαζόμενη: Εδώ τις γνώρισα στη χορωδία, δεν τους γνώριζα από πριν.



Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με την υπόλοιπη βουλγαρική κοινότητα;

Συνεντευξιαζόμενη: Κάνουμε πολλές συναυλίες, έχουμε πολλά σχολεία, μας καλάνε εκεί. Με τα τραγούδια βέβαια. Και κάναμε... σήμερα είχαμε μια συνέλευση για το βιβλίο και πήραμε πολλά βιβλία δώρο... το τίτλο ήτανε, η εφημερίδα το οργάνωνε αυτό...

Συνεντεύκτρια: Ποια εφημερίδα το οργάνωνε;

Συνεντευξιαζόμενη: «Βουλγαρία σήμερα» νομίζω. Κάτσε, για κάτσε περίμενε (πάει να φέρει την εφημερίδα). Αυτά είναι τα βιβλία που μας χάρισαν... ναι «Βουλγαρία σήμερα» είναι η εφημερίδα, έχουμε κι άλλες εφημερίδες. Το τίτλο ήτανε «ν' αλλάξουμε βιβλία». Υπήρχαν και πολλές γυναίκες απ' τη Βουλγαρία που έχουνε γράψει. Ας πούμε αυτό εδώ (διαλέγει ένα από τα βιβλία)... αυτό εδώ, το έχει γράψει η... μία κοπέλα απ' τη Βουλγαρία η Σλαβέι (το όνομα δεν ακούγεται καθαρά) Κονσταντίνοβα... και έχει διάφορα ξέρεις... διάφορες ιστορίες απ' τη ζωή της στην Ελλάδα και όχι μόνο απ' αυτήν. Τώρα γράφει ένα ρομάνι. Ρομάνι ξέρεις τι είναι;

Συνεντεύκτρια: Μυθιστόρημα...

Συνεντευξιαζόμενη: Ναι και θα βγει και θα το αγοράσουμε, θα το διαβάσουμε κι αυτό... άλλοι γράφουνε στίχους... κάνουμε και τέτοιες βραδιές πολιτισμού ας πούμε.

Συνεντεύκτρια: Θέλετε να μου πείτε μερικές εκδηλώσεις που έχετε παρακολουθήσει;

Συνεντευξιαζόμενη: Ε, απ' τα σχολεία... σε όλες τις βουλγάρικες γιορτές, στη Βουλγαρία έχουμε γιορτές σχεδόν όπως κι εδώ. Η πιο εθνική γιορτή είναι αυτή Τουρκία... πώς το λένε; 3 Μαρτίου γιορτάζουμε ελευθέρωση απ' το οθωμανικό πώς το λένε; Σκλάβο. Πώς το λένε; Τότε κάνουμε μεγάλες εκδηλώσεις. Και στην εκκλησία μας, έχουμε εκκλησία χριστιανή ορθόδοξη βέβαια και κανένα σχολείο αν μας καλέσει.

Συνεντεύκτρια: Τα σχολεία συνήθως τι εκδηλώσεις κάνουν;

Συνεντευξιαζόμενη: Τέτοια. Κάνουμε ρεσιτάλ, πώς το λένε; Με σίχους. Κάνουμε τραγούδια, τραγουδάμε κι εμείς... κάνουμε παραστάσεις μικρές. Γύρω στην γιορτή δηλαδή. Το θέμα της γιορτής είναι το 3 Μαρτίου δηλαδή...

Συνεντεύκτρια: Στη Rodina πόσο καιρό είστε;

Συνεντευξιαζόμενη: Δέκα χρόνια. Εγώ το οργάνωσα με ακόμα δύο κοπέλες, όποιες λείπουν τώρα. Η πρώτη κοπέλα έχει φύγει λόγω υγείας, η δεύτερη λόγω δουλειάς και έμεινα μόνο εγώ. Οι άλλες μπαίνουν, βγαίνουν, ξέρεις. Κάποιος βγαίνει, κάποιος μπαίνει.

Συνεντεύκτρια: Ναι. Ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους δημιουργήσατε την ομάδα;

Συνεντευξιαζόμενη: Θέλαμε να κάνουμε μία... πώς το λένε; Μία τέτοια χορωδία, όποια να... δεν ξέρω πώς να το πω τώρα ελληνικά... για να γίνει πιο γνωστή το παραδοσιακό τραγούδι της Βουλγαρίας έξω από τα σύνορά μας ας πούμε, γιατί μέσα στη Βουλγαρία είναι γνωστό. Όλον τον κόσμο βέβαια ξέρετε... αυτά τα σύγχρονα τραγούδια είναι πολύ γνωστά. Τις χορωδίες με τρεις και τέσσερις φωνές βάσει παραδοσιακών τραγουδιών. Και μαζευτήκαμε και το κάναμε και μέχρι τώρα δεν το μετανιώσαμε. Φαίνεται και οι Έλληνες τους αρέσει το τραγούδι μας (γελάει). Εντάξει προσπαθούμε να κάνουμε κάτι πιο εύκολο, γιατί τα πιο δύσκολα σαν να μην τους καταλαβαίνει ο μεσαίος λαός, η μεσαία class... πώς το λένε; Τα πιο δύσκολα είναι για πιο μεγάλους... σπετσιαλίστας πώς το λένε;

Συνεντεύκτρια: Τι εννοείτε «πιο δύσκολα»;

Συνεντευξιαζόμενη: Τα τραγούδια σε τρεις και τέσσερις φωνές. Σε τρεις και τέσσερις φωνές, το α καπέλ βάσει του παραδοσιακού τραγουδιού δύσκολα καταλαβαίνεται από άνθρωποι σε πιο χαμηλό επίπεδο ας πούμε. Πρέπει να είναι άνθρωπος, όποιος καταλαβαίνει μουσική, ψηλή μουσική. Δεν ξέρω πώς να το εξηγήσω. Για να μπορεί αν το δεχτεί και στο φεστιβάλ που πήγαμε αν σας έκανε εντύπωση, όταν αρχίσαμε να τραγουδάμε τα α καπέλ, ο κόσμος άρχισε να μιλάει. Δεν άκουγε. Μετά όταν άρχισε η μουσική, τους άρεσε. Δηλαδή τα πιο εύκολα τα δέχονται πιο εύκολα.

Συνεντεύκτρια: Κατάλαβα ναι. Τι είναι αυτό που σας αρέσει πιο πολύ από τη συμμετοχή σας στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Τι είναι αυτό που μου αρέσει περισσότερο; Τι να σου πω, εμένα αυτή η δουλειά είναι η ζωή μου. Εγώ την έκανα απ' τη Βουλγαρία ακόμα, οπότε ευχαριστιέμαι. Ευχαριστιέμαι να το κάνω, δηλαδή περιμένω πώς και πώς να 'ρθει η Κυριακή, να κάνουμε πρόβα, να προοδεύσουμε το τραγούδι, να το μάθουμε έτσι όπως το θέλω εγώ και να το παραδώσουμε στο κοινό ας πούμε... και χαίρομαι όταν τους αρέσει.

Συνεντεύκτρια: Τα τραγούδια εσείς τα διαλέγετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ τα διαλέγω. Τα τραγούδια κοίταξε να δεις, τα τραγούδια τα διαλέγει πάντοτε ο μαέστρος σε κάποια ομάδα ας πούμε, γιατί μόνο ο μαέστρος ξέρει τι ικανότητα έχει η χορωδία... δηλαδή δεν μπορείς να βάλεις κάτι πάρα πολύ δύσκολο στην τραγουδίστριες, όποιες δεν μπορούν να το κάνουνε. Δηλαδή κάθε χορωδία έχει την ικανότητά τους πώς το λένε; Δηλαδή διαλέγεις το ρεπερτόριο βάσει τη ικανότητα του... ανάλογα με αυτό που μπορεί να κάνει ο άνθρωπος, γιατί δεν είμαστε προφεσιοναλίστες, είμαστε αματέορες όλοι. Πώς το λένε; Δηλαδή είχανε τραγουδήσει στα σχολεία, είχανε πάρει μέρος σε κάποιες άλλες χορωδίες στη Βουλγαρία αλλά δεν είναι προφεσιοναλίστες, δεν είναι η δουλειά τους τέτοια. Να μπορούνε ό,τι τους δώσεις να το δώσουνε όπως πρέπει. Οπότε πρέπει πολλή δουλειά, να το μάθεις, να το μάθεις το ίδιο πράγμα... να το μαθαίνεις, να το μαθαίνεις μέχρι να το... σαν στίχος να το μάθουνε δηλαδή, όπως μαθαίνουμε ο στίχος απ' έξω το ίδιο πράγμα.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τις υπόλοιπες γυναίκες;

Συνεντευξιαζόμενη: Σε ποιες υπόλοιπες;

Συνεντεύκτρια: Με τις άλλες γυναίκες στη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Καλές, νομίζω καλές.

Συνεντεύκτρια: Συναντιέστε και εκτός της πρόβας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όταν μπορούμε... όταν μπορούμε (γελάει). Είναι ο χρόνος που μας πιέζει, εξαρτιόμαστε από τις δουλειές μας, οπότε όταν μπορούμε εντάξει.

Συνεντεύκτρια: Έχει τύχει αν χρειαστεί κάποια από τις γυναίκες κάτι και οι υπόλοιπες να βοηθήσουν;

Συνεντευξιαζόμενη: Πάρα πολύ. Έχουμε δύο κοπέλες, όποιες είναι άρρωστοι και έχουμε μαζέψει μερικά χρήματα και τους βοηθήσαμε. Και οι δύο έχουνε καρκίνο. Και η μία το ξεπέρασε τελείως... η άλλη τώρα το ξεπερνάει και έχουμε μαζέψει χρήματα, όχι μόνο απ' τη Rodina, έχουμε μαζέψει και από αλλού και τα δώσαμε να βοηθήσουμε. Και βοηθάμε και με τρόφιμα και τέτοια.

Συνεντεύκτρια: Σ' εσάς έχει τύχει κάτι να χρειαστείτε και να σας βοήθησαν; Και σε κάτι πιο απλό...

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι, δόξα τω θεώ, μέχρι τώρα εντάξει. Από δω και πέρα (γελάει) μπορεί και να μου χρειαστεί αν μένω χωρίς δουλειά... τέλος πάντων. Μέχρι τώρα δεν μου έχει χρειαστεί, εγώ βοήθαγα και έδινα.

Συνεντεύκτρια: Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν ομάδες σαν τη Rodina;

Συνεντευξιαζόμενη: Πολύ σημαντικό. Πολύ σημαντικό είναι ο καθένας να εκφράζει αυτό που νιώθει, ο καθένας να κάνει αυτό που νιώθει αρκεί αν μη... ανακατεύεται, να μην επεμβαίνει στους άλλες ομάδες... να κάνει ό,τι νομίζει, να το δείχνει όπως νομίζει, να κάνει εκδηλώσεις όπου νομίζει... κατάλαβες; Δεν ζηλεύω αν κάποιος... δεν θέλουμε να είμαστε μοναδικοί. Χαίρομαι να έχει κι άλλες ομάδες, όποιες θέλουνε κι αυτοί να δώσουνε κάτι από τον εαυτό τους.

Συνεντεύκτρια: Είναι σημαντικό για εσάς να συμμετέχετε στις εκδηλώσεις για τις επετείους; Ας πούμε για τις Μάρτη, τις 24 Μαΐου...

Συνεντευξιαζόμενη: Είναι πάρα πολύ σημαντικό. Πρώτα απ' όλα είναι εθνική γιορτή, δεύτερο τα κορίτσια όταν κάνουνε πρόβα και δουλεύουνε όλο το χρόνο, κάπου πρέπει να εκδηλωθούμε. Δεν μπορούμε να το μαθαίνουμε μόνο στην πρόβα και να μην το πούμε κάπου. Και χαιρόμαστε πάρα πολύ που μας καλάνε και σε πολλές ελληνικές... πώς το λένε; Εκδηλώσεις; Και πώς το λένε αυτές; Πώς το λένε μωρέ; Τέλος πάντων. Σύλλογοι, το βρήκα.

Συνεντεύκτρια: Συμμετέχετε σε άλλες ομάδες εκτός της βουλγαρικής κοινότητας;

Συνεντευξιαζόμενη: Όχι. Πολύ θα ήθελα αλλά δεν έχω χρόνο. Ας πούμε πολύ θα ήθελα να συμμετέχω σε μια ελληνική χορωδία αλλά τις πρόβες γίνονται μέσα στην εβδομάδα, δεν γίνονται Κυριακές. Και γίνονται το απόγευμα, όπου το απόγευμα

εγώ ήμουνα απασχολημένη μέχρι τώρα και δεν θα μπορούσα. Τώρα από δω και πέρα αν μου τύχει θα πάω. Αν μου τύχει θα πάω.

Συνεντεύκτρια: Ποια είναι η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Εγώ είμαι χριστιανός ορθόδοξος και δεν αλλάζω... και πιστεύω στον θεό, είμαι βαφτισμένη κανονικότατα στην εκκλησία, ο γιος μου σε μοναστήρι της Παναγίτσας... ένα πολύ μεγάλο, ωραίο μοναστήρι... αυτά. Οι χριστιανικές γιορτές τους σέβομαι πάρα πολύ, όποτε μπορέσω πηγαίνω και στην ελληνική εκκλησία και στη βουλγάρικη εκκλησία εδώ που υπάρχει... αυτά.

Συνεντεύκτρια: Όσο ζούσατε στη Βουλγαρία ποια ήταν η σχέση σας με τη θρησκεία;

Συνεντευξιαζόμενη: Η ίδια, η ίδια. Επί κομμουνισμού να σου πω κάτι. Ακούγονται πάρα πολλά πράγματα. Ποτέ, μα ποτέ κανένας δεν μου έχει απαγορέψει να πάω εγώ στην εκκλησία. Θα σας πω. Αν είναι μεγάλο το πόλη τότε, μέχρι τα δεκαοχτώ κάπως... δεν μπορώ να πω ότι μας απαγορεύουν. Μπορείς να μπεις μέσα μαζί με τη γιαγιά σου, μαζί με τη μάνα σου... χέρι - χέρι. Θα σε... μπορείς να μπεις στην εκκλησία. Μόνη σου όμως θα σου κάνουνε παρατηρήσεις κάποια όργανα. Ας πούμε να πούνε «πού πας;» και λοιπά. Όταν τελειώσεις όμως και γίνεις ενήλικος, πώς το λένε; Στα δεκαοχτώ γίνονται σ' εμάς, όχι στα είκοσι όπως ήταν στην Ελλάδα παλιά. Στα δεκαοχτώ μπορείς να πας ελεύθερα, κανείς δεν πρόκειται να σου πει τίποτα. Ούτε μία εκκλησία δεν έχουσε χαλάσει... εγώ πάντως δεν μου έχει τύχει να πάω σε κανένα πόλη, γιατί πάντοτε σε τέτοιες εκκλησιακές γιορτές, θρησκευτικές ήμουνα στο χωριό... και ήμουνα μαζί με τη μάνα μου, με τον μπαμπά μου, με το γιαγιά μου και πηγαίναμε και δέκα χρονών να ήμουνα και οχτώ χρονών να ήμουνα και δεκαπέντε να ήμουνα, πήγαινα ελεύθερα στην εκκλησία. Στα χωριά δεν υπήρχαν τέτοιες... όχι απαγορεύσεις. Ας πούμε παρατηρήσεις, παρατηρήσεις. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Πώς σκέφτεστε τη ζωή σας τα επόμενα χρόνια;

Συνεντευξιαζόμενη: Ωχ, δεν ξέρω, δεν ξέρω κορίτσι μου. Μακάρι να πάμε καλά. Πάντως είμαι λίγο άπιστη σ' αυτό το πράγμα... τέλος πάντων, γιατί έχω απογοητεύσει από τις βουλγαρικές αρχές. Είκοσι πέντε χρόνια η Βουλγαρία δεν έχει πάρει μπρος καθόλου, ο λαός υποφέρει, οι μισθοί είναι πάρα πολύ χαμηλοί αν συγκρίνεις δηλαδή τα προϊόντα για τις ελληνικό μισθό ας πούμε είναι καλά τα

προϊόντα και οι τιμές στη Βουλγαρία. Για τους Βούλγαρους όμως είναι πάρα πολύ ακριβά. Και ελπίζω να διορθώσουν τα πράγματα, ελπίζω κι η Ελλάδα γρήγορα να βγει απ' αυτή η κρίση, γιατί αν χρειαστεί να περάσει αυτό που πέρασε η Βουλγαρία τη λυπάμαι πάρα πολύ. Εγώ νομίζω ότι οι Έλληνες δεν θ' αντέξουν αυτό που άντεξε οι Βούλγαροι τόσα χρόνια.

Συνεντεύκτρια: Γιατί το πιστεύετε αυτό;

Συνεντευξιαζόμενη: Γιατί είναι πιο.... Υπόμονοι πώς το λένε; Επιμένουνε σ' αυτά που θέλουνε... είναι πιο πατριώτες οι Έλληνες πώς το λένε;

Συνεντεύκτρια: Εσείς πώς το σκέφτεστε; Θα θέλατε να γυρίσετε;

Συνεντευξιαζόμενη: Κοίταξε εγώ δεν θέλω να γυρίσω, θέλω να μένω στην Ελλάδα... αν σου πω ότι είκοσι χρόνια δούλευα στη Βουλγαρία, δεκαοχτώ - δεκαεννιά εδώ. Η μισή μου... η μισή μου πείρα ήτανε εδώ, είναι στην Ελλάδα. Τώρα σε τέτοιες περιπτώσεις, σ' αυτή τη στιγμή τώρα που περνάμε δύσκολα και... αν χρειαστεί να γυρίσω στη Βουλγαρία θα μου είναι πιο δύσκολο για να ξεκινήσω πάλι απ' το μηδέν. Πρώτα απ' όλα η ηλικία μου δεν μου επιτρέπει να βρω οποιαδήποτε δουλειά, δεν ξέρω τι δουλειά μπορώ να βρω... κι αυτό που θα παίρνω θα μου φτάσει για να περάσω το μήνα; Πάντως πολλοί σκέφτονται, έχω πολλές γνωστές κοπέλες που έχουνε φύγει.. δηλαδή παίρνουνε τετρακόσια, τριακόσια ευρώ που παίρνουνε και στη Βουλγαρία είναι τετρακόσια, τριακόσια λέβα το μισθό. Δηλαδή. Οι μισθοί έτσι πάνε. Αν παίρνεις εδώ τριακόσια, τετρακόσια και παίρνεις το ψωμί ένα ευρώ, εκεί θα παίρνεις τριακόσια, τετρακόσια λέβα και θα ψωνίζεις το ψωμί ένα λέβα. Οπότε έρχεται ίσια - ίσια. Οπότε λένε «εγώ πάω ή θα παίρνω εδώ τριακόσια, τετρακόσια ευρώ και θα σκέφτομαι πώς θα βγάλω το μήνα; Τι θα πληρώσω με αυτά τα λεφτά; Το φως; Το νερό; Το Ι.Κ.Α.; Το φαί; Δεν θα μου φτάσουνε για τίποτα. Καλύτερα να γυρίσω και θα παίρνω κι εκεί τόσο». Οπότε φοβάμαι άμα συνεχίσει αυτή η κατάσταση, η Ελλάδα θα δυσκολευτεί απ' αυτές δουλειές. Δηλαδή θα υπάρχουνε άτομα που δεν θα μπορεί κανένας να τα κοιτάει. Καταλάβετε; Μακάρι να μην φτάσει, γιατί έτσι δεν σκέφτονται μόνο οι κοπέλες από τη Βουλγαρία, έτσι σκέφτονται και οι άλλες κοπέλες... και οι Αλβανίδες και οι Γεωργιανοί και οι Ρώσοι... όπως ξέρω έχουνε φύγει και πολλοί απ' αυτούς. Πηγαίνουνε Γερμανία, Νορβηγία, κάπου εκεί... Αγγλία... πηγαίνουνε εκεί και

δουλεύουνε εκεί. Σαν οικονομικοί μετανάστες, κατάλαβες; Όπως τους βολεύει, εκεί. Εγώ δεν θέλω να φύγω. Θέλω να μείνω εδώ, να μπορώ να πληρώνω τα έξοδά μου, να μπορώ να βοηθήσω το παιδί μου όσο μπορώ, γιατί παίρνει πολύ λίγα λεφτά... το μισθό του δεν φτάνει, να πληρώσω κάτι υποχρεώσεις εκεί... εκεί να τελειώσω να πάρω καμιά σύνταξη, όταν γυρίσω ας πούμε στη Βουλγαρία οπωσδήποτε θα γυρίσω, γιατί η σύνταξη που θα πάρω δεν θα μπορώ να ζήσω με αυτή η σύνταξη εδώ. Να πληρώνω ενοίκιο, να πληρώνω φαί, να πληρώνω περίθαλψη και τέτοια. Θα αναγκαστώ να φύγω, να πάω στο σπίτι μου. Όπως πολλές Έλληνες που δουλεύανε αλλού και γυρίσανε εδώ. Αυτά.

Συνεντεύκτρια: Ωραία. Εγώ αυτά ήθελα να σας ρωτήσω. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

Συνεντευξιαζόμενη: Να 'σαι καλά κορίτσι μου, ό,τι θέλεις! Ευχαριστώ εγώ!

### 3.Σημειώσεις Συμμετοχικής Παρατήρησης

**Κυριακή 17 Ιανουαρίου 2016**

Παρούσες: Άννα, Λόρα, Μίνα, Ράικα, Γκαμπριέλα, Ιβάνκα, Μιλένα, δύο οι οποίες δεν συμμετείχαν, μόνο παρατηρούσαν, Μάρτιν

Οι γυναίκες κάθονταν κυκλικά, γύρω – γύρω από ένα τραπέζι. Είναι χωρισμένες σε τρεις ομάδες ανάλογα με τη φωνή τους. Η Άννα διευθύνει και κάθεται χωριστά από τις υπόλοιπες. Έχει ένα μικρό όργανο σαν αρμόνιο. Τους λέει τα λόγια ενός τραγουδιού και οι υπόλοιπες τα γράφουν στα τετράδιά τους. Εγώ καθόμουν δίπλα στην Άννα. Με ρώτησε αν μου αρέσει το τραγούδι κι εγώ της απάντησα καταφατικά. Τη ρώτησα για τι μιλάει και μου εξήγησε ότι αναφέρεται σε μία κοπέλα, η οποία δεν πήγε στον χορό και όλοι οι άνδρες στεναχωρήθηκαν που δεν την είδαν, επειδή ήταν πολύ όμορφη. Έπειτα είπαν ένα τραγούδι που ελπίζουν ότι θα είναι έτοιμο για την εθνική επέτειο της 3<sup>ης</sup> Μαρτίου. Απ' ότι μου είπε η Λόρα και αργότερα η Άννα, τότε εορτάζεται η απελευθέρωση της Βουλγαρίας από τους Τούρκους. Συνήθως αυτήν την ημέρα συγκεντρώνονται στη βουλγαρική εκκλησία στους Αγίους Αναργύρους και γιορτάζουν. Εκεί πάνε και τα βουλγαρικά σχολεία και αυτές τραγουδάνε. Το συγκεκριμένο τραγούδι αναφέρεται σε κάποιον Σουλεϊμάν. Η Άννα θεωρεί ότι είναι δύσκολο να το έχουν ετοιμάσει μέχρι τις 3 Μάρτη.

Αυτή γενικά έχει αρχηγικό ρόλο εκεί. Είναι μαέστρος, αποφασίζει ποιο τραγούδι θα πουν, τη σειρά, ποιες θα τραγουδήσουν, δίνει το σύνθημα για την έναρξη. Η ατμόσφαιρα μεταξύ τους είναι πολύ καλή. Φαίνεται ότι το χαίρονται. Όταν κάνει κάποια λάθος στα λόγια, άρχιζαν να γελάνε όλες. Κάποιες με κοιτάνε και μου χαμογελάνε, ειδικά η Λόρα παρ' ότι γνωριστήκαμε σήμερα. Κάποια στιγμή κάλεσαν μέσω Skype γνωστά τους άτομα, τα οποία ζουν στη Βουλγαρία, για να τους πουν κάποια από τα τραγούδια τους. Την προηγούμενη Κυριακή είχαν εκδήλωση στο Χίλτον μαζί με χορωδίες από διάφορες χώρες. Η Λόρα μου είπε ότι τα πήγαν πολύ καλά. Μάλιστα τους έδωσαν και αναμνηστικό δίπλωμα, το οποίο κρέμασαν στο τοίχο. Μετά το τέλος της πρόβας είχαν φέρει φαγητό, κρασί και βασιλόπιτα. Φάγαμε, ήπιαμε και συζήτησαν μεταξύ τους αρκετή ώρα.



## Κυριακή 24 Ιανουαρίου 2016

Όταν ανέβηκα πάνω ήταν ήδη εκεί η Άννα, η Μιλένα, η Μίνα, η Ράντα και μία που δεν είχα ξανασυναντήσει. Συζητήσαμε λίγο με την Άννα, η οποία μου είπε ότι είναι άρρωστη. Η Γκαμπριέλα μου είπε ότι κάνει μπάνιο στη θάλασσα ακόμη και τώρα τον χειμώνα και αυτό στάθηκε αφορμή για να κουβεντιάσουμε. Ζει στην Αθήνα με τον σύζυγό της και την κόρη της. Ξεκίνησε η πρόβα και κατά διαστήματα έρχονταν διάφορες γυναίκες. Μαζεύτηκαν δέκα, εκ των οποίων: Λόρα, Τάνια, Ράικα...

Η Άννα είναι αναμφισβήτητα η αρχηγός εκεί μέσα, υποθέτω επειδή ξέρει μουσική και μπορεί να διευθύνει. Επιλέγει τραγούδια, τους δείχνει τη μελωδία με το όργανο που έχει, διορθώνει την προφορά τους στις λέξεις. Το κλίμα γενικά είναι πολύ καλό: οι γυναίκες είναι ευδιάθετες, γελούν, κάνουν πλάκες μεταξύ τους. Κάποιες συμμετέχουν περισσότερο, άλλες λιγότερο. Κεντρικό θέμα συζήτησης ήταν μια γιορτή που οργανώνουν κάθε χρόνο για τους εργένηδες. Στο πλαίσιο αυτής της γιορτής κάπου είναι καλεσμένες. Συζητήσαν αρκετή ώρα για το τι φαγητά θα φέρει η κάθε μία και για το τι ρούχα θα φορέσουν, απ' ότι κατάλαβα από τα συμφραζόμενα. Μου είπαν κι εμένα να πάω και με ανέφεραν με τις εργένισσες της ομάδας. Ανέφεραν όμως ότι δεν έχω στολή. Δεν γνωρίζουν ακόμη τον ακριβή χρόνο της εκδήλωσης: ή αυτήν την Κυριακή ή την επόμενη.

Γενικά δεν τραγούδησαν πολύ. Συζητήσαν για τη γιορτή. Η Άννα κατέχει κεντρικό ρόλο και στη συζήτηση. Όταν αρχίζει να μιλάει, όλες σταματούν. Κάποια στιγμή ήρθε ένα ζευγάρι, το οποίο δεν συμμετείχε στη χορωδία αλλά ο άνδρας συμμετείχε στο θεατρικό. Έπειτα, η Ράικα έβγαλε ζεστό τσίπουρο και τυρόπιτα και μας κέρασε όλες. Στη συνέχεια έκαναν πρόβα δύο φορές ένα μικρό θεατρικό δρώμενο με τραγούδι και χορό στο τέλος. Όπως μαζεύαμε τον χώρο για να φύγουμε, η Γκαμπριέλα μου είπε: «Πρέπει να μάθεις βουλγαρικά όμως, γιατί αλλιώς δεν θα συνεννοηθούμε». Η Λόρα γελώντας μου εξήγησε μετά από ερώτησή μου το θέμα του θεατρικού: στη Βουλγαρία παλιά πριν από τον γάμο συγκεντρώνονταν στο σπίτι της νύφης για να μαζέψουν την προίκα. Το κλίμα απέναντί μου είναι πολύ θετικό: φαίνεται ότι με συμπαθούν, μου χαμογελάνε, προσπαθούν να με εντάξουν αν και δεν καταλαβαίνω τα περισσότερα απ' όσα λένε, όταν χορεύουν με σηκώνουν να χορέψω μαζί τους και με σερβίρουν πρώτη.

### **Κυριακή 31 Ιανουαρίου 2016**

Πήγα εκεί κατά τις 17:05. Βρίσκονταν ήδη στον χώρο η Μιλένα και μία γυναίκα που ερχόταν για πρώτη φορά, η Ζλάτκα. Καθάριζαν τον χώρο. Μετά ήρθαν και η Μίνα με τη Ράντα. Μιλήσαμε αρκετά με τη Μίνα. Είχε πάει στο Μοναστηράκι, στα παλαιοβιβλιοπωλεία και είχε αγοράσει δύο βιβλία στα ελληνικά. Μου είπε ότι διαβάζει αλλά κάποια βιβλία τη δυσκολεύουν και τα αφήνει. Έχει έναν γιο 32 ετών και μία κόρη που ζουν στη Βουλγαρία. Ζει εσωτερική στο σπίτι του ηλικιωμένου που φροντίζει στην πλατεία Αμερικής. Τις Κυριακές έχει ρεπό και πηγαίνει τα πρωινά στα μαθήματα χορού και το απόγευμα στις πρόβες της Rodina.

Σήμερα στην πρόβα ήρθαν και η Ιβάνκα, η Τάνια, η Ράικα, η Λόρα, η Βικτόρια, η Άννα, η Έλκα, ο Μάρτιν και μία από τις γυναίκες που ήταν και την προπερασμένη φορά και η οποία δεν συμμετέχει. Η πρόβα κράτησε περίπου μία ώρα μόνο. Κύλησε κανονικά, όπως και τις άλλες φορές. Ετοιμάζονται για τη γιορτή στις 3 Μαρτίου. Συζητούσαν αρκετή ώρα, απ' ότι κατάλαβα, για κάποιο ιστορικό γεγονός που σχετίζεται με την ημέρα. Γενικά καταλαβαίνω κάποιες λέξεις από τις συζητήσεις τους.

Κατά τις επτά παρά τέταρτο φύγαμε από τον χώρο, όπου πραγματοποιούνται οι συναντήσεις, επειδή τις είχε προσκαλέσει το Κ.Κ.Ε. σε μία εκδήλωση για τους μετανάστες που γινόταν στο Πολιτιστικό Κέντρο Εργαζομένων ΟΤΕ στην πλατεία Βικτωρίας. Γνωρίζονται με τους διοργανωτές, επειδή κάνουν τα μαθήματα χορού σε κάποιον δικό τους χώρο. Όπως περπατάγαμε προς τη Βικτώρια, υπήρχαν μερικά διαστήματα σιωπής και άλλα που συζητούσαμε. Αυτές ήταν πιασμένες αγκαζέ και συζητούσαν στα βουλγαρικά. Εγώ μιλούσα κυρίως με την Άννα και τη Μίνα. Η Άννα σε κάποιο σημείο με έπιασε αγκαζέ και μου είπε ότι φέτος το συγκρότημά τους κλείνει δέκα χρόνια. Μόλις φτάσαμε εκεί, αυτές μίλησαν με μια γνωστή τους Ελληνίδα. Είδαμε μια θεατρική παράσταση με θέμα τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής. Οι γυναίκες ενθουσιάστηκαν.

### **Κυριακή 7 Φεβρουαρίου 2016**

Βρισκόμουν στον χώρο των συναντήσεων κατά τις 17:05. Ήταν εκεί ήδη μερικές και ετοιμάζαν τον χώρο και κάποια γλυκά και φαγητά. Παρούσες ήταν δέκα γυναίκες:

Άννα, Μιλένα, Ζλάτκα, Μίνα, Λόρα, Ράντα, Τάνια, Γκαμπριέλα, Ράικα, Βικτόρια. Μετά από κάποια ώρα ήρθε και το ζευγάρι που είχε έρθει και μία άλλη φορά. Στην αρχή συζητούσαν για τις 3 Μάρτη με κυρίαρχη πάλι την Άννα. Είχαν φέρει και διάφορα καπελάκια για το θεατρικό τους. Ένα το δοκίμασαν πάνω μου για να το φτιάξουν. Ξεκίνησαν την πρόβα γύρω τις 17:30. Τραγούδησαν μερικά τραγούδια και η Άννα με ρώτησε αν μου αρέσει ένα από αυτά.

Έπειτα έπαιξαν το θεατρικό για τις 3 Μαρτίου, στο οποίο συμμετέχει και το ζευγάρι. Η Λόρα, μετά από προτροπή της Άννας, μου εξήγησε το θέμα: Ένας άνδρας είναι ο πασάς και δύο από τις γυναίκες είναι το χαρέμι του. Οι υπόλοιπες είναι σκλάβες που έχουν αιχμαλωτιστεί από τη Βουλγαρία. Μία παριστάνει τον Τούρκο που τις προσέχει. Περπατούν προς τον πασά μέχρι που μπαίνει στη σκηνή μία και φωνάζει: «Η Βουλγαρία είναι ελεύθερη! Εμείς είμαστε ελεύθεροι!». Τότε οι σκλάβες ελευθερώνονται και ο πασάς τρέχει μακριά φοβισμένος. Κατά τη διάρκεια του θεατρικού δρώμενου, δύο γυναίκες βρίσκονται στην άκρη της σκηνής και τραγουδούν ένα παραδοσιακό «πολύ παλιό» τραγούδι, από το οποίο προέρχεται και η υπόθεση.

Στη συνέχεια, έστρωσαν το τραπέζι και φάγαμε για να γιορτάσουμε τα γενέθλια της Άννας και του άνδρα από το ζευγάρι. Αυτός μου είπε μία λέξη στα βουλγαρικά, το κόκκινο κρασί, την επανέλαβα και χάρηκε. Γενικά με προσέχουν πολύ. Όπως μου είπε η Τάνια δεν τους αρέσει που αυτές μιλάνε μεταξύ τους κι εγώ δεν μπορώ να συμμετέχω. Μετά έβαλαν στο cd - player ένα cd με βουλγαρικά τραγούδια, άνοιξαν τον χώρο και άρχισαν να χορεύουν. Φυσικά με σήκωσαν κι εμένα. Πρώτα χόρευε πάντα ο άνδρας, ο οποίος κάποια στιγμή μου είπε «Μπράβο Γεωργία!». Χορέψαμε περίπου σαράντα λεπτά. Στο τέλος μου ανέφεραν ότι θα ήταν ωραίο να ξέρω βουλγαρικά και είπαν για αστείο ότι θα μου βρουν Βούλγαρο άνδρα για να μου μάθει.

### **Κυριακή 21 Φεβρουαρίου 2016**

Στη σημερινή συνάντηση παραβρέθηκαν η Μιλένα, η Ιβάνκα, η Λόρα, η Ράντα, η Τάνια, η Έλκα, η Ράικα, η Γκαμπριέλα, η Βικτόρια, η Άννα, ο Μάρτιν και ο μαέστρος.

Όταν πήγα ήταν εκεί η Μιλένα, η οποία καθάριζε και ο Μάρτιν, η Άννα, η Ράντα και η Γκαμπριέλα που συζητούσαν. Σήμερα την πρόβα διηύθυνε ο μαέστρος, ο οποίος γύρισε από τη Βουλγαρία, δεν γνωρίζω για πόσο διάστημα. Η Άννα πήρε θέση μεταξύ των υπόλοιπων γυναικών, αν και ο μαέστρος τη ρωτούσε συνέχεια πράγματα και αυτή επενέβαινε. Είχαν φέρει μαζί τους αποκριάτικες στολές και αξεσουάρ για το θεατρικό της 3<sup>ης</sup> Μάρτη, το οποίο θα γίνει την επόμενη Κυριακή. Στην αρχή τραγούδησαν και μετά ήρθε το γνωστό ζευγάρι και δύο νέοι άνδρες – γύρω στα είκοσι με είκοσι – πέντε. Έκαναν πρόβα το θεατρικό, στο οποίο αυτή τη φορά συμμετείχαν και οι τέσσερις άνδρες στους ανδρικούς ρόλους. Έπειτα αυτοί έφυγαν και μαζί τους και κάποιες από τις γυναίκες. Έμεινε ο μαέστρος με τις υπόλοιπες και συνέχισαν την πρόβα μέχρι τις οχτώ περίπου. Η Άννα με ρώτησε αν θέλω να συμμετέχω κι εγώ στο θεατρικό.

#### **Κυριακή 28 Φεβρουαρίου 2016**

Συναντήθηκα κατά τη 13:30 με τις δύο γνωστές μου κοπέλες από τη Βουλγαρία στο Μεταξουργείο και πήγαμε στο θέατρο Αργώ, όπου θα γινόταν η εκδήλωση για τη γιορτή της 3<sup>ης</sup> Μαρτίου. Έξω από το θέατρο ήταν ήδη συγκεντρωμένα πολλά άτομα, άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Μερικά παιδιά ήταν ντυμένα με βουλγαρικές φορεσιές και κάποια άτομα κρατούσαν χάρτινα σημαιάκια της Βουλγαρίας. Ήταν ήδη εκεί η Μίνα και η Έλκα. Μας καλωσόρισαν και με φίλησαν σταυρωτά. Μιλήσαμε λίγο αλλά μετά έπρεπε να μπουν μέσα για να ετοιμαστούν για την εκδήλωση. Κατά τις 14:15 ήρθε η Άννα, ο Μάρτιν και ο μαέστρος και πήγα να τους χαιρετήσω. Η Άννα φόραγε μια χρυσή - λευκή φορεσιά και κράταγε μία ακόμη στα χέρια. Γνώρισαν τις γνωστές μου, οι οποίες τους μιλούσαν κατευθείαν στα βουλγάρικα. Μόνο με τον Μάρτιν μίλαγαν ελληνικά. Αυτός ενδιαφέρθηκε να μάθει από που τις γνωρίζω και μόλις του είπα, τις ρώτησε από ποιο μέρος της Βουλγαρίας είναι. Τέλος, γύρισε σε εμένα και είπε: «Είδες τι ωραία κορίτσια έχουμε στη Βουλγαρία;». Μετά μας πήγε να κάτσουμε και έφυγε για να ετοιμαστεί. Λίγο αφότου κάτσαμε η εκδήλωση ξεκίνησε. Φυσικά δεν μπορούσα να καταλάβω τα πάντα, αλλά οι γνωστές μου μου μετέφρασαν τα περισσότερα πράγματα.

Στην αρχή μίλησε ένας άνδρας λίγη ώρα και βράβευσε ένα κοριτσάκι για τη συμμετοχή του σε έναν διαγωνισμό ζωγραφικής και έναν Βούλγαρο παπά. Σε αυτόν έδωσε κάποια βιβλία και μετά για αρκετή ώρα αυτός έβγαλε λόγο. Μετά από αυτό έβαλαν τη μουσική του εθνικού τους ύμνου και τον τραγούδησαν όλοι μαζί όρθιοι. Οι γνωστές μου συγκινήθηκαν και δάκρυσαν. Πρέπει να ήταν γύρω στα τριακόσια άτομα. Έπειτα ξεκίνησε το κανονικό πρόγραμμα. Πρώτα τραγούδησε μία χορωδία ανδρών (πέντε νέοι και ο μαέστρος τους). Σε ένα από τα τραγούδια τους παρακίνησαν το κοινό να τραγουδήσει μαζί τους. Τότε όλος ο κόσμος άρχισε να τραγουδά. Ρώτησα τη γνωστή μου τι λέει αυτό το τραγούδι και μου είπε πως είναι ένα ρώσικο τραγούδι, πολύ γνωστό στη Βουλγαρία. Δεν καταλάβαινε τι λέει, επειδή η ίδια δε γνωρίζει ρώσικα.

Μετά από αυτούς, ανέβηκαν στη σκηνή οι μαθητές ενός βουλγάρικου σχολείου και απήγγειλαν ποιήματα με τη σειρά. Οι ηλικίες τους ήταν από πέντε έως δώδεκα περίπου. Απ' ότι μου είπε η μία γνωστή μου πήγαινε και αυτή σε βουλγαρικό σχολείο, το οποίο λειτουργεί τα Σαββατοκύριακα. Έπειτα, ανέβηκαν στη σκηνή δύο γυναίκες, γύρω στα σαράντα πέντε, οι οποίες διάβασαν δικά τους ποιήματα, στα οποία επαναλαμβανόταν συνέχεια η λέξη «Βουλγαρία». Στη συνέχεια ήταν η σειρά της Rodina. Οι γυναίκες βγήκαν στη σκηνή χαμογελαστές, πιασμένες αγκαζέ και ντυμένες με βουλγαρικές φορεσιές. Μπροστά μπροστά ήταν ο άνδρας του ζευγαριού που προαναφέρω, ντυμένος κι αυτός και κρατούσε τρεις σημαίες: τη βουλγαρική, τη ρωσική και της επανάστασης (για τη μία σημαία δεν είμαι σίγουρη ότι είναι ρώσικη. Έτσι μου είπε η γνωστή μου αλλά δεν μπορώ να τη βρω σε κάποια αναφορά για τις ρώσικες σημαίες). Δίπλα του ήταν ο Μάρτιν και στο τέλος του ημικυκλίου που σχημάτιζαν οι γυναίκες βρισκόταν ο μαέστρος. Οι γυναίκες, δηλαδή, ήταν τοποθετημένες στη μέση. Τραγούδησαν δύο από τα τραγούδια που έχω ακούσει πολλές φορές στις πρόβες και όλην την ώρα ο πρώτος άνδρας ανέμιζε τις σημαίες. Μετά, μία ομάδα με νέες και νέους γύρω στα είκοσι χόρεψε παραδοσιακούς χορούς. Τα μέλη και αυτής της ομάδας ήταν ντυμένα με στολές. Όλες οι ομάδες ανέβηκαν και δεύτερη φορά στη σκηνή για να τραγουδήσουν. Η Rodina ανέβηκε ξανά για παίξει το μικρό θεατρικό που ετοιμάζαν στις

προηγούμενες συναντήσεις. Σε αυτό συμμετείχαν και οι δύο νέοι άνδρες που ήταν στην τελευταία συνάντησή τους.

Ενδιαφέρον είναι πως όσο κρατούσε η εκδήλωση πίσω σε ένα πανό προβάλλονταν εικόνες από μέρη της Βουλγαρίας, αναπαραστάσεις της βουλγαρικής ιστορίας και κυρίως ο χάρτης της Μεγάλης Βουλγαρίας που περιλαμβάνει και ένα κομμάτι της Ελλάδας. Ο χάρτης αυτός προβαλλόταν στο μεγαλύτερο κομμάτι της εκδήλωσης. Αφότου εμφανίστηκαν όλες οι ομάδες και δεύτερη φορά ξεκίνησε ένα θεατρικό έργο, το οποίο απ' ότι πληροφορήθηκα δεν είχε καμία σχέση με την εθνική επέτειο. Σε αυτό συμμετείχαν τρεις ηθοποιοί: μία γυναίκα και δύο άνδρες. Η ιστορία είχε σχέση με την ιστορία διάφορων ατόμων εντός ενός ψυχιατρείου.

Στο τέλος της εκδήλωσης πήγα και χαιρέτησα τις γυναίκες της Rodina, οι οποίες φωτογραφίζονταν. Τις ευχήθηκα και του χρόνου να είναι καλά να γιορτάσουν και αυτές μου απάντησαν να είμαι κι εγώ μαζί τους. Με ρώτησαν γιατί δε συμμετείχα κι εγώ στο θεατρικό και είπαν πως του χρόνου θα συμμετέχω σήγουρα. Επίσης, με ρώτησαν γιατί δεν έρχονται μαζί μου στις συναντήσεις τους οι γνωστές μου. Η εκδήλωση τελείωσε γύρω στις 16:30.

### **Κυριακή 13 Μαρτίου 2016**

Στη συνάντηση παραβρέθηκαν η Άννα, η Μιλένα, η Ζλάτκα, η Μίνα, η Λόρα, η Βικτόρια, η Γκαμπριέλα, η Ράντα, η Τάνια, η Έλκα, ο Μάρτιν, η Πέτρα (η μητέρα του Μάρτιν), τρεις άλλες που παρακολουθούσαν και δεν συμμετείχαν: η μία φίλη της μητέρας του Μάρτιν- δεν μιλούσε καθόλου, η αδερφή και η ξαδέρφη της Μίνα.

Η ξαδέρφη της Μίνα είναι πολύ ανοιχτή και ευγενική γυναίκα. Είχε επιστρέψει για τέσσερα χρόνια στη Βουλγαρία, είναι μαγείρισσα και τώρα εργάζεται στην αλυσίδα εστιατορίων Hot hot burger. Ενδιαφέρθηκε για την εργασία που κάνω. Με κάλεσε την επόμενη Κυριακή κάπου στη Βικτώρια, όπου ένα δίκτυο μεταναστριών (Melissa Network) θα κάνει μία εκδήλωση. Μου έδωσε και το τηλέφωνό της για να πάμε μαζί. Τη ρώτησα για τη βουλγαρική κοινότητα και μου είπε ότι από όταν σκότωσαν τον πρόεδρό της δεν είναι οργανωμένη. Υπάρχουν μόνο τρία σχολεία. Επίσης, μου

είπε ότι συνεργάζεται με την Κούνεβα και θέλουν να φτιάξουν μια ομάδα που θα στηρίζει τις μετανάστριες από τη Βουλγαρία. Οι μετανάστες από τη Βουλγαρία έπαψαν, απ'ότι μου είπε να ανήκουν στο Φόρουμ Μεταναστών από όταν η Βουλγαρία μπήκε στην ΕΕ. Μπορώ να την αξιοποιήσω ως πηγή για τέτοιες πληροφορίες, γιατί φάνηκε ενημερωμένη. Επιπλέον, λόγω του επαγγέλματός της, μπορεί να μου δώσει πληροφορίες για τα φαγητά. Για παράδειγμα, μου είπε ότι αυτό το τσουρέκι με τυρί που έφερε η Μίνα σήμερα φτιάχνεται κυρίως στη Φιλιππούπολη.

Σήμερα στην πρόβα τραγούδησαν κάποια νέα τραγούδια και δεν είπαν κάποια που συνήθιζαν να λένε τις άλλες φορές, λογικά αυτά της 3<sup>ης</sup> Μαρτίου. Ήταν πολύ ευδιάθετες, έκαναν πλάκες, γελούσαν, φόραγαν αποκριάτικες μάσκες και περούκες. Η Νέλλη διηύθυνε- δυναμικά όπως πάντα. Στη μέση της πρόβας ήρθε και το συνηθισμένο ζευγάρι. Στην αρχή μπήκε ο άνδρας ντυμένος με στολή μάγαιρα- δεν φαινόταν ούτε το πρόσωπό του. Μόλις τον είδαν οι γυναίκες γέλασαν πολύ. Κατά τις επτά παρά τελείωσαν την πρόβα και έστρωσαν το τραπέζι για να φάνε. Όπως μου εξήγησαν η Αλμπένα και η Μαρία, οι Απόκριες για τους Βούλγαρους διαρκούν μόνο αυτές τις τρεις μέρες αλλά ισχύει και γι' αυτούς η Τυρινή Εβδομάδα. Γι' αυτό η σημερινή είναι η τελευταία μέρα που μπορούν να φάνε κανονικά πριν τη νηστεία του Πάσχα. Επίσης, η σημερινή είναι η Μέρα της Συγχώρεσης κατά την οποία ζητάνε συγγνώμη από τους ανθρώπους που έβλαψαν και από τον θεό. Μόλις έφτιαξαν το τραπέζι, κάτσαμε όλες γύρω του όρθιες και προσευχήθηκαν μεγαλόφωνα στον θεό, ζητώντας συγχώρεση. Κυρίαρχη σε αυτό ήταν η ξαδέρφη της Μίνα. Έλεγε κάποια πράγματα και οι υπόλοιπες τα επαναλάμβαναν. (Πρώτη φορά το στοιχείο της θρησκείας είναι τόσο έντονο). Στη συνέχεια φάγαμε και ήπιαμε τσίπουρο και κρασί.

Στο τραπέζι υπήρχε τυρόπιτα, σαλάτα με πληγούρι, ρύζι με καλαμαράκια, σαλάμια, καρυδόπιτα με λευκή σοκολάτα. Τα κρασιά και τα αναψυκτικά ήταν κάποια βουλγάρικης μάρκας. Αυτές έβγαζαν φωτογραφίες μαζί φορώντας τις μάσκες τους. Κάποια στιγμή, κυρίως η Λόρα, η Βικτόρια και η Ράντα πιάστηκαν αγκαλιά και άρχισαν να τραγουδούν. Στην αρχή είπαν ένα τραγούδι το οποίο, απ' ότι με πληροφόρησαν, είναι από την εποχή του Χίτλερ και το τραγουδούσαν τα κορίτσια στους αγαπημένους τους που πήγαιναν στον πόλεμο. Έπειτα, είπαν τραγούδια με

ζωηρό ρυθμό και γέλαγαν. Η ξαδέρφη της Μίνα τα χαρακτήρισε «χιουμοριστικά» και η Τάνια μου είπε: « Γεωργία, ευτυχώς που δεν καταλαβαίνεις τα λόγια». Στο τέλος, χορέψαμε για καμιά ώρα περίπου. Τα περισσότερα τραγούδια τα χορεύουν με συρτό στα τρία. Ρώτησα τη Μίνα, όπως χορεύαμε, πως λένε αυτόν τον χορό και μου είπε ότι τον λένε απλά χορό αλλά μπορεί να έχει και άλλα ονόματα ανάλογα με τον ρυθμό και το μέρος από το οποίο προέρχεται.

### **Παρασκευή 18 Μαρτίου 2016**

Στις 18:00 είχαμε ραντεβού με τις γυναίκες της Rodina έξω από το δημαρχείο της Αθήνας. Τις είχε καλέσει το πολυφωνικό συγκρότημα ΧΑΟΝΙΑ σε μία εκδήλωση για τα είκοσι χρόνια του, στην Πανεπιστημιακή Ομοσπονδία Ελλάδος που βρίσκεται πίσω από το δημαρχείο. Στο ραντεβού ήταν η Άννα που κατέφτασε ντυμένη με την παραδοσιακή φορεσιά, η Ράντα, η Γκαμπριέλα, η Ράικα, η Έλκα, ο Μάρτιν, το γνωστό ζευγάρι, η Πέτρα που απλά παρατηρεί, η Μίνα, η Λόρα και η Βικτόρια.

Επίσης, γνώρισα και άλλες τρεις γυναίκες: μία που εργάζεται στη μοναδική - απ' ότι μου είπαν - βουλγαρική εφημερίδα που έχει μείνει, μία άλλη που απ' ότι μου είπε ο Μάρτιν ασχολείται με πολλά πράγματα π.χ. χειροτεχνίες κλπ. αλλά η οποία δεν φάνηκε να με συμπάθησε ιδιαίτερα γιατί δεν μου μίλησε καθόλου. Η τρίτη είναι μία συμπαθητική γυναίκα γύρω στα πενήντα. Έχει σπουδάσει δασκάλα και έχει κάνει μεταπτυχιακό στη Βουλγαρία σχετικό με τα μαθηματικά και την τέχνη. Εδώ δουλεύει ως καθαρίστρια και τα Σαββατοκύριακα ως δασκάλα στο σχολείο (Bulgarian School St.St. Cyril & Methodius) που διοργανώνει ένα βουλγαρικός σύλλογος. Χάρηκε πάρα πολύ που γνωριστήκαμε και μου είπε ότι νιώθει σαν να μιλάει στην κόρη της, η οποία είναι τριάντα ετών, ζει στη Βουλγαρία και περιμένει παιδί. Από το σχολείο πληρώνεται μερικά χρήματα αλλά όχι πολλά. Οι μαθητές είναι περίπου εκατόν εξήντα από το νηπιαγωγείο ως το λύκειο και πληρώνουν ένα μικρό ποσό κάθε μήνα. Φάνηκε ότι ευχαριστιέται πολύ αυτήν της την ενασχόληση από τον τρόπο πουμίλαγε για το σχολείο και τους μαθητές της. Την κάνει να νιώθει ότι οι σπουδές της δεν πήγαν χαμένες. Με κάλεσε την επόμενη μέρα σε μία εκδήλωση που έκανε το σχολείο με κάποια ψυχολόγο. Σημείωσε το τηλέφωνό μου και το θέμα της εργασίας μου.



Όσον αφορά στην εκδήλωση, αυτή ήταν αφιερωμένη στο πολυφωνικό τραγούδι. Οι διοργανωτές τόνιζαν πάρα πολύ την ηπειρωτική τους καταγωγή, αναφέρονταν στην Ήπειρο ως πατρίδα και στους άλλους Ηπειρώτες ως συμπατριώτες. Επίσης, εκθείαζαν πάρα πολύ το έργο τους της συγκέντρωσης των παραδοσιακών πολυφωνικών τραγουδιών. Προσκεκλημένοι ήταν ένα αλβανικό συγκρότημα πολυφωνικού τραγουδιού, οι Lot Kurbeti, όλα τα μέλη του οποίου είναι άνδρες και οι γυναίκες της Rodina. Αυτές ανέβηκαν στη σκηνή ντυμένες με παραδοσιακές φορεσιές και χάρισαν στους διοργανωτές ένα φυτό. Στην αρχή του κύκλου ήταν ξανά ο Μάρτιν και ο άλλος άνδρας και στο τέλος η Άννα, η οποία έβγαλε και λόγο. Οι γυναίκες είπαν δύο τραγούδια και έπειτα βγήκε από ανάμεσά τους ένα κοριτσάκι ντυμένο και αυτό με φορεσιά και είπε ένα τραγούδι με τη συνοδεία της γκάντας του πατέρα του. Έπειτα οι γυναίκες είπαν ένα ακόμη τραγούδι, έκαναν έναν γύρο στον χορό όπως τραγουδούσαν, υποκλίθηκαν και έφυγαν.

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός πως όταν ο Αλέξανδρος από τη ΧΑΟΝΙΑ αναφερόταν στα δύο ξένα πολυφωνικά συγκροτήματα της βραδιάς, τους Lot Kurbeti και τις Rodina, τόνιζε δύο «οικογένειες» στις οποίες ανήκουν όλοι τους: την οικογένεια των λαών των Βαλκανίων και τη μεγάλη, «παγκόσμια» οικογένεια του πολυφωνικού τραγουδιού. Πήγα να συναντήσω τις γυναίκες αφού άλλαξαν και δήλωσαν πολύ ικανοποιημένες από το πως τα πήγαν. Έπρεπε να φύγω μετά από λίγο, γιατί είχε περάσει η ώρα αλλά κάποιες από αυτές θα κάθονταν για τον μπουφέ.

### **Σάββατο 19 Μαρτίου 2016**

Στις 18:30 μου είχε πει η γυναίκα που γνώρισα χτες να πάω για την εκδήλωση στον βουλγαρικό σύλλογο. Η διεύθυνσή του είναι Πλατεία Αιγύπτου 1B, στο σημείο που συναντιούνται η Πατησίων με τη Λεωφόρο Αλεξάνδρας. Ανέβηκα πάνω μαζί με το ζευγάρι. Τους είπα ότι μου άρεσε πολύ η χθεσινή εκδήλωση και ο άνδρας χάρηκε και μου χτύπησε φιλικά τον ώμο. Η γυναίκα φοράει πάντα έναν σταυρό σε ορατό σημείο. Είναι πάντα παρούσα αλλά ποτέ δε συμμετέχει και σχεδόν ποτέ δεν μιλάει - σε αντίθεση με τον άνδρα της. Όταν φτάσαμε μας υποδέχθηκε η Πέτρα και με έβαλε να κάτσω κοντά στον Μάρτιν, ο οποίος έκανε μετάφραση και στους δύο ακόμη

Έλληνες που βρίσκονταν εκεί. Ο χώρος ήταν ένα αρκετά μεγάλο δωμάτιο με πίνακα, έδρα, παιδικές κατασκευές στους τοίχους και στη μία γωνία με την ελληνική και τη βουλγαρική σημαία. Επίσης, υπήρχαν πίνακες ανακοινώσεων με αποκόμματα εφημερίδων και ανακοινώσεις στα βουλγαρικά.

Η ομιλήτρια ήταν μία γυναίκα πολύ περιποιημένη και καλοντυμένη, γύρω στα σαράντα πέντε που δήλωνε ψυχολόγος. Το κοινό, καμιά εικοσαριά άτομα από δεκαπέντε έως εξήντα πέντε με εβδομήντα ετών. Παρόν ήταν και ένα κοριτσάκι. Η ομιλήτρια μιλάγε για το πως μπορούν οι άνθρωποι να βελτιώσουν τη ζωή τους, για ενεργειακά κέντρα και διαλογισμό. Δεν έχω να πω κάτι ιδιαίτερο, γιατί τα πιο πολλά δεν τα καταλάβαινα επειδή ο Μάρτιν μπερδευόταν στη μετάφραση. Το κοινό πάντως, και ιδιαίτερα τα μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα, την άκουγαν με προσοχή και έκαναν ό,τι τους έλεγε. Από τις γυναίκες της Rodina παρούσες ήταν η Μίνα και η Βικτόρια.

### **Κυριακή 20 Μαρτίου 2016**

Στη σημερινή συνάντηση παραβρέθηκαν η Άννα, η Ράντα, η Μίνα, η Λόρα, η Βικτόρια, η Γκαμπριέλα, η Ράικα, η Μιλένα, η Ζλάτκα, η Πέτρα, ο Μάρτιν, μία από τις γυναίκες που ήταν και την προηγούμενη φορά αλλά δεν μιλάει καθόλου, μία καινούρια εβδομήντα τεσσάρων ετών, η Μαγδαλένα. Είναι μισή Ελληνίδα, μισή Βουλγάρα, πολύ φιλική, έτοιμη να απαντήσει στις ερωτήσεις μου για τις συζητήσεις των υπολοίπων. Στο τέλος με φίλησε για να με χαιρετήσει και με ρώτησε αν θα πάω και την επόμενη εβδομάδα.

Όταν έφτασα ήταν εκεί η Μιλένα, η Ζλάτκα, η Άννα και η Μαγδαλένα, οι οποίες καθάριζαν τον χώρο. Έχω την εντύπωση ότι ο χώρος καθαρίζεται μόνο από αυτές, αν κρίνω από το πόσο βρώμικος είναι κάθε φορά που πάμε. Το κλίμα της συνάντησης ήταν πολύ βαρύ σε σχέση με τις άλλες φορές. Η Άννα τους μιλούσε αυστηρά για πολλή ώρα και επαναλαμβάνονταν συνέχεια οι λέξεις «ditsiplina» (=πειθαρχία), συλλογικότητα/ συλλογικό/ κολλεκτίβα και τα φεστιβάλ στα οποία έχουν να συμμετάσχουν τους επόμενους μήνες (τον Ιούνιο στο Φεστιβάλ Πολυφωνικού Τραγουδιού στο Θέατρο Πέτρας και τον Ιούλιο στο Αντιρατσιστικό). Οι υπόλοιπες δεν διέκοψαν την Άννα όσο μιλούσε, παρά μόνο ελάχιστες φορές. Απ'

ότι κατάλαβα για κάτι κατηγόρησαν τη Ράντα, η οποία προσπάθησε με έντονο ύφος να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Η Μιλένα φάνηκε να της ανταπάντησε και ο Μάρτιν υπερασπίστηκε την Ράντα. Μετά από ώρα άρχισαν να τραγουδούν αλλά η Ράντα και ο Μάρτιν δεν συμμετείχαν. Η Άννα κάτι ρώτησε τον Μάρτιν σχετικά με αυτό και αφού της απάντησε μετά δεν επέμεινε. Η πρόβα κράτησε αρκετή ώρα αλλά λίγο αργότερα ο Μάρτιν, η Πέτρα και η άλλη γυναίκα έφυγαν. Μετά από λίγο έφυγε και η Ράντα. Κάτι της είπαν πριν φύγει, αυτή απάντησε και έφυγε μωτρωμένη. Στη μέση περίπου της πρόβας ήρθαν οι δύο νέοι άνδρες που έχω αναφέρει και άλλες φορές. Τους έδωσαν χαρτιά με τα λόγια των τραγουδιών και τραγούδησαν λίγο και αυτοί. Σταμάτησαν την πρόβα γύρω στις 19:00 και έφεραν στο τραπέζι φαγητά, γλυκά και ποτά που είχε ετοιμάσει η Ράικα για τα γενέθλιά της.

Φαγητά: αλμυρή τούρτα που, απ'όσο μου είπε η Μαγδαλένα, δεν είναι βουλγάρικη συνταγή, αλλαντικά από τη Βουλγαρία και ένα κέικ. Ήπιαμε ούζο και βουλγάρικο κρασί. Ευχηθήκαμε στη Ράικα. Τραγούδησαν και χόρεψαν λίγο αλλά γενικά δεν υπήρχε πολύ κέφι. Φύγαμε γύρω στις οχτώ παρά.

#### **Κυριακή 3 Απριλίου 2014**

Παραβρέθηκαν η Άννα, η Ιβάνκα, η Μαγδαλένα, η Μιλένα, η Μίνα, η Βικτόρια, η Λόρα, η Έλκα, η Τάνια, η Ράικα, ο Μάρτιν και μια άλλη νέα γυναίκα. Είναι δικηγόρος, μάλλον φίλη της Τάνια, πρώτη φορά ήρθε και δεν συμμετείχε.

Πήγα εκεί κατά τις 17:05 και η πρόβα είχε ήδη αρχίσει! Ήταν πολύ ωραία η πρόβα σήμερα. Εκτός από τα γνωστά πλέον τραγούδια, είπαν και άλλα δύο τα οποία δεν τα είχαν τραγουδήσει πολλές φορές. Μόλις τελείωσαν το τραγούδι η Τάνια με ρώτησε πως μου φάνηκε και της απάντησα ότι το βρήκα πολύ συγκινητικό. Τότε η Άννα μου είπε ότι το ετοιμάζουν για το αντιρατσιστικό φεστιβάλ. Τη ρώτησα για το θέμα του και μου είπε ότι παρομοιάζει τους αντάρτες που μάχονται για την ελευθερία με τον αετό που πετάει και κάποια στιγμή πληγώνεται. Αυτό το τραγούδι χρονολογείται από όταν υπήρχε κομμουνισμός στη Βουλγαρία, είναι πολύ διάσημο εκεί αλλά εδώ το τραγουδάνε πλέον μόνο σε εκδηλώσεις σαν το αντιρατσιστικό φεστιβάλ. Έχει σκεφτεί ότι εκεί θα διαβάσουν τους στίχους στα ελληνικά, ώστε να καταλαβαίνει ο

κόσμος το θέμα του τραγουδιού. Δεν έχω να αναφέρω κάτι άλλο αξιοσημείωτο για την πρόβα.

Η Άννα σε δύο εβδομάδες περίπου θα φύγει για τη Βουλγαρία και θα μείνει έναν μήνα. Μου ζήτησε να πω στις γνωστές μου από τη Βουλγαρία αν τις ενδιαφέρει να συμμετάσχουν στα μαθήματα χορού, γιατί χρειάζονται άτομα. Η Ιβάνκα έλειπε έναν μήνα στη Βουλγαρία. Είχε πάει να δει το εγγονάκι της που γεννήθηκε πρόσφατα. Σήμερα είχαν γενέθλια η Μαγδαλένα και η Μίνα. Η Μαγδαλένα είχε φέρει βουλγαρικά σοκολατάκια και η Μίνα μία πίτα, γλυκό, κρασί και αναψυκτικά. Φάγαμε, ήπιαμε και στο τέλος χορέψαμε δύο τραγούδια από το γνωστό cd που φέρνει πάντα η Άννα.

### **Κυριακή 17 Απριλίου 2016**

Παρούσες: Άννα, Μίνα, Λόρα, Βικτόρια, Μιλένα, Έλκα, Μαγδαλένα, Ιβάνκα.

Η πρόβα κράτησε από τις 17:00 έως τις 19:30. Την ώρα που πήγα ήταν εκεί όλες οι γυναίκες, εκτός από τη Βικτόρια. Ήταν πολύ χαρούμενες, μιλούσαν ζωηρά και γελούσαν. Μόλις έφτασα, η Άννα μου ζήτησε να τη βοηθήσω να γράψουμε στα ελληνικά τους στίχους των τραγουδιών που θα πουν τον Ιούνιο στο Φεστιβάλ Πολυφωνικού Τραγουδιού στο θέατρο Πέτρας. Έτσι, κανονίσαμε με τη Μιλένα να συναντηθούμε την επόμενη Κυριακή στις 16:00 για να κάνουμε αυτή τη δουλειά.

Η πρόβα κύλησε όμορφα και σήμερα. Είπαν τα τραγούδια που λένε κάθε φορά τον τελευταίο καιρό συν κάποια άλλα που τα συνόδευαν με μουσική από τα cd της Άννα. Ένα από αυτά το χόρεψαν κιόλας. Η Έλκα σήκωσε κι εμένα και στο τέλος με αγκάλιασε. Γενικά ήταν πολύ ευδιάθετες. Μόλις τελείωσε η πρόβα, φύγαμε κατευθείαν.

Τον Μάιο θα έρθει ο μαέστρος από τη Βουλγαρία- μάλλον για να είναι εδώ για τα φεστιβάλ του καλοκαιριού. Επίσης, κάποια στιγμή θα τις επισκεφτούν άτομα από τη ΧΑΟΝΙΑ για να ακούσουν τα τραγούδια που ετοιμάζουν για το φεστιβάλ στο θέατρο Πέτρας.

### **Κυριακή 24 Απριλίου 2016**

Παρούσες: Άννα, Μιλένα, Μίνα, Λόρα, Γκαμπριέλα, Ράικα, Βικτόρια, Μαγδαλένα, Ιβάνκα.

Συναντήθηκα με τη Μιλένα κατά τις 16:00. Είχαμε συνεννοηθεί από την προηγούμενη φορά, ώστε να τις βοηθήσω να γράψουμε τους στίχους των τραγουδιών στα ελληνικά. Η Μιλένα είχε ήδη γράψει μερικά τραγούδια αλλά ανορθόγραφα. Πριν αρχίσουμε μιλήσαμε λίγο και αυτή παραπονέθηκε ότι κουράζεται πολύ πράγμα που, κατά την ίδια, οφείλεται είτε στην ηλικία της, είτε στο ότι ασχολείται με πολλά πράγματα. Μαθαίνει αγγλικά και κάνει βουλγαρικούς παραδοσιακούς χορούς τους τελευταίους τρεις μήνες. Όταν τελειώσαμε τα τραγούδια που είχε μεταφράσει ήρθε και η Άννα (κατά τις 16:30). Τότε η Μιλένα σηκώθηκε και αυτή πήρε τη θέση της. Διάβαζε τους στίχους στα βουλγάρικα, σε όσα δεν ήξερε να μου τα μεταφράσει ακριβώς, τη βοηθούσα να βρει την κατάλληλη λέξη και μετά τα έγραφα. Προσφέρθηκα να τα πληκτρολογήσω στον υπολογιστή και να τα φέρω την επόμενη φορά, γιατί η Άννα ήθελε να τα δώσουμε έτσι χειρόγραφα. Μου τόνισε ότι είναι πολύ σημαντικό να τα φέρω την επόμενη φορά. Το ότι τις βοήθησα με τα τραγούδια ήταν μια καλή ευκαιρία να μάθω τα λόγια τους.

Σιγά - σιγά ήρθαν και οι άλλες γυναίκες. Κάποιες από αυτές είχαν φέρει λουλούδια και σοκολατάκια για τη Ράικα, η οποία γιόρταζε. Όπως μου εξήγησαν, σήμερα είναι η ημέρα κατά την οποία γιορτάζουν όσοι / όσες έχουν ονόματα εμπνευσμένα από λουλούδια (το πραγματικό της όνομα είναι όνομα λουλουδιού). Η πρόβα κύλησε κανονικά. Ήταν πολύ χαρούμενες και έκαναν πλάκα μεταξύ τους. Τώρα ετοιμάζονται κυρίως για το Φεστιβάλ Πολυφωνικού και για το Αντιρατσιστικό. Αφού τραγουδήσουν το κάθε τραγούδι αρκετές φορές καθιστές στις καρέκλες, όταν τους λέει η Άννα και όταν μάλλον έχουν μάθει πια να το λένε καλά, σηκώνονται, στέκονται σε ημικόκλιο αγκαλιασμένες και τραγουδάνε. Η πρόβα κράτησε μέχρι τις επτά παρά, σχεδόν χωρίς καμιά διακοπή. Η επόμενη πρόβα μάλλον θα είναι στις 15/5 αλλά θα με ενημερώσει για πιο σίγουρα η Μιλένα, μιας και η Άννα θα λείπει στη Βουλγαρία.

**Σάββατο 28 Μαΐου 2016**

Κατά τις 18:00 πήγα στο γνωστό κτήριο. Στην είσοδο της πολυκατοικίας βρισκόταν η Λόρα. Μιλήσαμε λίγο και κανονίσαμε να κάνουμε τη συνέντευξη την ερχόμενη Τετάρτη το πρωί. Με ρώτησε πράγματα για τη ζωή μου. Αυτή βρίσκεται εδώ με τον άντρα της. Η ίδια είναι εξήντα τριών ετών και ο άντρας της δέκα περίπου χρόνια μεγαλύτερος. Ζουν στη Δάφνη. Επίσης, έχει μία κόρη που ζει στην Κόρινθο. Αρχίσαμε να μιλάμε για το πώς περάσαμε το Πάσχα και μου είπε ότι ενώ στη Βουλγαρία δεν έχει ταξιδέψει καθόλου, στην Ελλάδα έχει πάει σε αρκετά μέρη, κυρίως νησιά. Για μερικά καλοκαίρια είχε εργαστεί στο Πόρτο - Χέλι, στη βίλλα ενός εφοπλιστή. Δήλωσε ότι ήταν πολύ ωραία όσο ήταν εκεί, παρ' ότι είχε πάει για δουλειά. Το Πάσχα είχε πάει στη Βουλγαρία. Εργάζεται ως καθαρίστρια σε τρία σπίτια. Ήταν πολύ κουρασμένη και μου περιέγραφε τις δουλειές που κάνει τέσσερις μέρες την εβδομάδα που εργάζεται: πέντε ώρες σίδερο, σκούπισμα, τέσσερα - πέντε πλυντήρια την ημέρα, άπλωμα κλπ. Σε ένα σπίτι και μαγείρεμα.

Μετά από λίγο ήρθε και η Μαγδαλένα, ανεβήκαμε πάνω στον έκτο όροφο, όπου γίνονται οι συναντήσεις και περιμέναμε έξω από το διαμέρισμα, γιατί οι δύο γυναίκες δεν έχουν τα κλειδιά. Τότε άρχισαν να διαμαρτύρονται για τις υπόλοιπες γυναίκες που άργησαν να έρθουν και να λένε ότι αυτό γίνεται συνέχεια τον τελευταίο καιρό και ότι η ομάδα έχει χαλάσει. Η Μαγδαλένα είπε ότι έτσι ήταν και πριν κάτι χρόνια που συμμετείχε ξανά στην ομάδα και γι' αυτό αποφάσισε να αποχωρήσει. Και πριν λίγο καιρό όταν ξεκίνησε ξανά να συμμετέχει έγινε το περιστατικό με τη Ράντα. Αυτή πρέπει να έχει φύγει από την ομάδα, γιατί έχω να τη δω από τότε. Στη συνέχεια, οι δύο γυναίκες είπαν ότι τρώγονται μεταξύ τους και υπάρχει και κάποιο πρόβλημα με τον μάεστρο. Τότε εγώ για να μάθω περισσότερα είπα «Α υπάρχει κάποιο πρόβλημα...» και η Μαγδαλένα μάλλον μετανιωμένη που μίλησε είπε «Ασ' το δεν πειράζει» και η Λόρα σαν να νευρίασε λίγο και λέει με πιο δυνατή φωνή «Όχι δεν πειράζει. Πειράζει και πολύ μάλιστα». Τότε η Μαγδαλένα της είπε κάτι στα βουλγαρικά κι εγώ κατάλαβα ότι δεν ήθελαν να το συζητήσουν μπροστά μου. Έτσι, τις έβγαλα από τη δύσκολη θέση λέγοντας ότι δε χρειάζεται να μου πουν περισσότερα. Τι να συμβαίνει άραγε μεταξύ των γυναικών; Επίσης, την ώρα που συζητούσαμε, η Μαγδαλένα σχολίασε πως οι γυναίκες δεν έκαναν καλά που ήρθαν εδώ και άφησαν τους άντρες τους πίσω στη Βουλγαρία, γιατί οι άντρες

νόμιζαν πως οι γυναίκες εδώ καλοπερνάνε για να καταφέρνουν να ζουν οι ίδιες και να τους στέλνουν και τόσα χρήματα. Η Λόρα συμφώνησε και είπε πως το έχει περάσει και η ίδια αυτό.

Έπειτα κατεβήκαμε πάλι κάτω και σε ένα παγκάκι καθόταν ο μαέστρος. Μιλήσανε λίγο μεταξύ τους, του έδωσα τις μεταφράσεις των τραγουδιών, μας έδωσε τα κλειδιά και ανεβήκαμε πάνω ξανά. Έπειτα ήρθαν και η Μιλένα με τη Ζλάτκα. Κάτσαμε γύρω - γύρω από τα τραπέζια και συζητούσαμε. Η Ζλάτκα ανοίχτηκε αρκετά και άρχισε να μιλάει για διάφορα πράγματα που έχει κάνει: μαθήματα ζωγραφικής στον δήμο, ελληνικών στα Πίσω Θρανία και στο ΕΚΠΑ, αστρολογία. Επειδή μιλήσαμε αρκετά, και στο τέλος που κατεβαίναμε στην πλατεία, σκέφτομαι να τη συμπεριλάβω κι αυτήν στις συνεντεύξεις, αν και δεν έρχεται σε όλες τις συναντήσεις της ομάδας.

Η πρόβα άργησε να ξεκινήσει γενικά. Μετά από λίγο ήρθαν και η Άννα και η Ράικα. Η Άννα ήταν πολύ κουρασμένη, γιατί είχε γυρίσει το ίδιο πρωί από τη Βουλγαρία, όπου είχε πάει για έναν μήνα περίπου. Φαίνεται να έχει αρκετή οικειότητα με τον μαέστρο. Στην πρόβα προστέθηκαν και δύο νέα τραγούδια, τα οποία έφερε ο μαέστρος. Αυτός διευθύνει με το μουσικό του όργανο και η Άννα παίρνει θέση εντός της τρίτης ομάδας. Πάντως η Άννα με τον μαέστρο είχαν αρκετές διαφωνίες κατά τη διάρκεια της πρόβας, απ' ότι κατάλαβα, για το πώς πρέπει να πουν τα τραγούδια. Έτσι, γίνονταν αρκετές διακοπές. Η πρόβα κράτησε μέχρι τις 21:00 αλλά η Ράικα και η Μίνα έφυγαν νωρίτερα. Απ' ότι μου είπε η Άννα, την επόμενη Κυριακή το πρωί θα τραγουδήσουν στην εκκλησία τους για την επέτειο της 24<sup>ης</sup> Μαΐου. Είναι γιορτή που την οργανώνουν τα σχολεία.

Πολύ ενδιαφέρουσα ημέρα από πολλές απόψεις, αν και όταν προσπαθώ να μάθω περισσότερα για τις μεταξύ τους σχέσεις φαίνεται ότι νιώθουν άβολα, δεν θέλουν ή δεν ξέρουν αν πρέπει να με εμπιστευτούν και να συζητήσουν το θέμα μπροστά μου. Παράδειγμα αποτελεί η αντίδραση της Μαγδαλένα και όσα είπαν σήμερα, τα οποία κιόλας έρχονται σε αντίθεση με αυτά που μου είπε η Μιλένα στη συνέντευξη για τις σχέσεις με τις υπόλοιπες γυναίκες.

## **Κυριακή 29 Μαΐου**

Παραβρέθηκαν η Μιλένα, η Μαγδαλένα, η Μίνα, η Ζλάτκα, η Έλκα, η Τάνια, η Ράικα, η Γκαμπριέλα, η Λόρα, η Άννα και ο μαέστρος. Η πρόβα σήμερα κράτησε πάρα πολύ: από τις 17:00 έως τις 21:15. Έχουν κάνει πιο εντατικές τις πρόβες λόγω των επερχόμενων εκδηλώσεων. Πιο συγκεκριμένα, αυτήν την εβδομάδα θα συναντηθούν Πέμπτη, Σάββατο και Κυριακή. Τις καθημερινές που δεν μπορούν να έχουν τον χώρο της Βαλτετσίου βρίσκονται στο σπίτι κάποιας άλλης γυναίκας που δεν συμμετέχει στην ομάδα. Δεν ξέρω ποια είναι. Γενικά ήταν πολύ κεφάτες, γελούσαν και έκαναν πλάκα μεταξύ τους. Ο μαέστρος συμμετείχε κανονικά σε όλα αυτά. Μάλιστα κάποιες, για παράδειγμα η Άννα, η Ράικα, η Τάνια, τον αποκαλούσαν με το χαϊδευτικό του ονόματός του. Είπαν πολλά τραγούδια, εκ των οποίων αρκετά νέα. Την Κυριακή το πρωί έχουν την εκδήλωση για τις 24 Μάη. Η Άννα μου είπε ότι θα πάω μαζί τους και με ενημέρωσε για τα λεωφορεία που πάνε εκεί. Τους βοήθησα στις μεταφράσεις δύο ακόμη τραγουδιών που θα πρέπει να δει η ΧΑΟΝΙΑ την επόμενη εβδομάδα.

## **Κυριακή 5 Ιουνίου 2016**

Όπως είχε κανονιστεί από την προηγούμενη ημέρα συναντήθηκα στις 9:30 το πρωί με τη Μιλένα και τη Ζλάτκα στο σπίτι της πρώτης. Αυτές οι δύο φαίνεται να έχουν πολύ στενές σχέσεις. Τους ζήτησα συγγνώμη για τη μικρή μου καθυστέρηση και αυτές μου είπαν ότι έτσι πρόλαβαν να κάνουν πρόβα δύο τραγούδια. Έπειτα, πήγαμε στην Αχαρνών από όπου πήραμε το λεωφορείο για τους Αγίους Αναργύρους. Στις επόμενες στάσεις μπήκαν και άλλες γυναίκες: η Άννα, η Μαγδαλένα, η Βικτόρια, η Μίνα, η αδερφή της Μίνα, η Πέτρα, η Ράικα, η φίλη της Πέτρα που έχει έρθει σε μερικές πρόβες και δεν μιλά ποτέ και μερικές άλλες γυναίκες που τις έβλεπα για πρώτη φορά. Μέχρι να φτάσουμε εγώ καθόμουν με τη Ζλάτκα και μου είπε ότι εδώ και είκοσι χρόνια ζούσε με έναν Έλληνα ζωγράφο, ο οποίος όμως πέθανε πριν από έξι μήνες. Αυτή δεν εργάζεται και τώρα ψάχνει να μάθει για διάφορες δραστηριότητες, μαθήματα και τα λοιπά που θα μπορούσε να κάνει. Της είπα για το Δίκτυο Μέλισσα και της φάνηκε πολύ ενδιαφέρον. Μου



ζήτησε να της πάω τα στοιχεία επικοινωνίας σε λίγες μέρες που θα συναντηθούμε για τη συνέντευξη.

Μετά από λίγη ώρα φτάσαμε στον προορισμό μας. Εκεί ήταν και η Έλκα με τον σύζυγό της, ο μαέστρος και το ζευγάρι που έχει πολύ καιρό να έρθει στις πρόβες. Στην αρχή πριν μπούμε στο εκκλησάκι, η Άννα μου είπε ότι είναι πολύ φτωχικό αλλά η Πέτρα απάντησε κοιτώντας με «όχι, μην την ακούς. Δεν είναι φτωχικό, είναι ότι πρέπει για την ψυχή.». Έτσι, μπήκαμε μέσα. Οι γυναίκες άναψαν κεριά και κάποιες από αυτές προσκύνησαν. Μετά, μπήκαν σε ένα διπλανό δωματιάκι για να αλλάξουν. Εγώ έμεινα μέσα στην εκκλησία μέχρι που τελείωσε η λειτουργία. Ο χώρος ήταν όντως φτωχικός σε σχέση με τις ελληνικές εκκλησίες με την έννοια ότι είχε μόνο μερικές εικόνες στους τοίχους. Παπάς ήταν ο πάτερ Αθανάσιος που τον είχα συναντήσει και στη γιορτή για τις 3 Μαρτίου. Ο ιερέας αυτός είναι ο ίδιος με αυτόν από τον οποίο παίρνουν συνέντευξη οι Καμπούρη & Χατζόπουλος (2013).

Μέσα στην εκκλησία οι παρευρισκόμενοι ήταν χωρισμένοι ανάλογα με το φύλο τους: δεξιά οι άνδρες και αριστερά οι γυναίκες και τα παιδιά ανεξαρτήτως φύλου. Οι άντρες βέβαια ήταν ελάχιστοι εντός της εκκλησίας. Εντύπωση μου έκανε ότι μερικές γυναίκες κατά τη διάρκεια της λειτουργίας έβγαζαν φωτογραφίες η μία την άλλη με τρόπο που να φαίνονται οι εικόνες και το ιερό της εκκλησίας. Τότε μία άλλη γυναίκα, η οποία φαίνεται να είχε οργανωτικό ρόλο εκεί μέσα τους έκανε παρατήρηση και σταμάτησαν. Μόλις τελείωσε η λειτουργία βγήκα έξω. Στο προαύλιο κάτω από τα δέντρα υπήρχαν πολλά άτομα: άντρες, γυναίκες, έφηβοι και μικρά παιδιά. Πολλοί από αυτούς, κυρίως γυναίκες και παιδιά, ήταν ντυμένοι με παραδοσιακές φορεσιές. Κάποιους τους γνωρίζω πλέον εξ όψεως. Κάποιες παρέες παιδιών μιλούσαν μεταξύ τους στα βουλγαρικά και κάποιες άλλες στα ελληνικά. Έψαξα για να βρω τις γυναίκες της Rodina και τις βρήκα κάτω από ένα δέντρο εκτός του προαυλίου να κάνουν πρόβα τα τραγούδια τους. Από την εκκλησία είχαν βγάλει για τον κόσμο καφέ, στάρι και κάτι γκοφρέτες. Εκτός από εμένα, βρίσκονταν εκεί και άλλα άτομα με ελληνική καταγωγή, οι σύζυγοι μερικών γυναικών και φίλοι που είχαν προσκληθεί στην εκδήλωση.

Μετά από λίγο ξεκίνησε η εκδήλωση στη μια άκρη του προαυλίου. Τον ρόλο του ομιλητή τον είχε ο ίδιος άντρας με την εκδήλωση της 3<sup>ης</sup> Μάρτη. Τα παιδιά από τα τρία βουλγάρικα σχολεία, άλλα ντυμένα με φορεσιές και άλλα όχι, είπαν ποιήματα για τον Κύριλλο και τον Μεθόδιο. Δυο αγόρια γονατιστά μπροστά από τα άλλα κρατούσαν την εικόνα των δύο αγίων. Έπειτα, δύο γυναίκες είπαν κάποια δικά τους ποιήματα και μετά μία ομάδα, αποτελούμενη από κοπέλες και μόνο δύο έφηβους χόρευαν. Όση ώρα γίνονταν αυτά εγώ καθόμουν με τις γυναίκες. Η Άννα μου είπε ότι το κτήριο της εκκλησίας παλιά ήταν εγκαταλελειμμένη καθολική εκκλησία και ο παπάς τους τη ζήτησε και του την παραχώρησαν. Μίλησε με μεγάλο θαυμασμό για τον παπά. Μου είπε ότι παρά το ότι είναι πολύ νέος έχει σπουδάσει πολύ. Εργάζεται στην εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής στην Ακαδημίας και τις Κυριακές λειτουργεί σε αυτήν την εκκλησία. Στην εκκλησία απ' ότι μου είπε πάνε κυρίως άτομα ελληνικής καταγωγής που ζουν στη γειτονιά, γιατί γι' αυτές που ζουν στο κέντρο είναι πολύ μακριά. Γι' αυτόν τον λόγο διαμαρτυρήθηκαν και άλλες γυναίκες, π.χ. η Μιλένα. Επίσης, η Άννα μου είπε ότι τα τρία βουλγάρικα σχολεία βρίσκονται το ένα στη Σόλωνος, το άλλο στο Πεδίο του Άρεως (εκεί που έχω πάει) και το τρίτο κάπου επίσης στο κέντρο αλλά δεν θυμάμαι ακριβώς. Κάποια στιγμή ο ομιλητής μοίρασε επαίνους σε άτομα και ομάδες για τη συνεισφορά τους στη βουλγαρική κουλτούρα απ' όσο μπορούσα να καταλάβω. Επίσης, κόσμος από τις γύρω πολυκατοικίες είχε βγει στα μπαλκόνια και κοιτούσε την εκδήλωση.

Μόλις τελείωσαν και οι χοροί βγήκε η Rodina. Πρώτος στο ημικύκλιο ήταν πάλι ο άντρας από το ζευγάρι, ντυμένος με στολή και κρατώντας δύο σημαιάκια της Βουλγαρίας. Το συγκεκριμένο άτομο έχει πολύ καιρό να έρθει στις πρόβες και δεν τραγουδάει στη χορωδία. Για ποιον λόγο εμφανίζεται πάντα πρώτος σαν αρχηγός της ομάδας; Για πρώτη φορά τραγούδησε και η γυναίκα του. Οι γυναίκες ήταν σε ημικύκλιο και ο μαέστρος τους έδινε τον ρυθμό για να ξεκινήσουν να τραγουδάνε. Η ομάδα παρουσιάστηκε ως ομάδα του μαέστρου και της Άννα - νομίζω για πρώτη φορά. Στο τελευταίο τραγούδι που συνοδεύονταν από μουσική από cd, άρχισαν σχεδόν όλοι να χορεύουν. Πρώτος πάλι αυτός ο άντρας κρατώντας ψηλά τα δύο σημαιάκια, δεύτερος ο παπάς και έπειτα όλοι οι άλλοι. Από ένα σημείο και μετά μπήκαν και οι γυναίκες της Rodina στον χορό, ο οποίος κράτησε κάποια ώρα.

Όση ώρα παρακολουθούσα την εκδήλωση ήρθε και μου μίλησε ένας Βούλγαρος γύρω στα 35. Στην αρχή μου μίλησε στα βουλγαρικά και του είπα ότι δεν καταλαβαίνω. Μετά παραξενεύτηκε που ήμουν εκεί και του είπα απλώς πως με έχουν προσκαλέσει κάποιες γνωστές μου. Με ρώτησε αν μου αρέσει εκεί και διάφορα άλλα πράγματα. Με ρώτησε και αν έχω πάει στα βουλγαρικά εστιατόρια ή στις καφετέριες του κέντρου και του απάντησα αρνητικά. Με «συμβούλεψε» να μην πάω γιατί «θα ξενερώσω. Όλο οι Γύφτοι που έχουν έρθει εδώ από τη Βουλγαρία πάνε εκεί.». Όσο χόρευε η μία ομάδα, τον ρώτησα πως και δεν συμμετέχουν πολλοί άντρες στη χορευτική ομάδα και είπε ότι δεν συνηθίζεται πολύ. Στη Βουλγαρία περισσότερο. Αλλά παρατήρησε ότι και όσα κάνουν είναι πολλά. Δεν το περίμενε πως θα γίνονταν τόσα πράγματα σε μια ξένη χώρα.

Μετά το τέλος του χορού, οι παρευρισκόμενοι διαλύθηκαν. Ένα βουλγάρικο εστιατόριο είχε φέρει κεμπάπ να τους κεράσει και η εκκλησία είχε βγάλει αναψυκτικά και κρασί. Κάτσαμε λίγη ώρα κάτω από ένα δέντρο. Οι γυναίκες έφαγαν και συζητούσαν. Κάποια στιγμή άρχισαν να τραγουδάνε πάλι τα τραγούδια τους και ο κόσμος τις κοιτούσε. Μόλις έφαγαν, ο μαέστρος τις πήρε παράμερα και τους μιλούσε για πολλή ώρα. Στην αρχή τους είπε μπράβο και μετά κάτι για τις πρόβες και τις εκδηλώσεις που έχουν ακόμη. Τέλος, πήραμε τον δρόμο του γυρισμού.

### **Σάββατο 11 Ιουνίου 2016**

Το απόγευμα με πήρε τηλέφωνο η Μιλένα για να με ρωτήσει αν θα πάω να τις συναντήσω στο κέντρο. Αυτές είχαν δώσει ραντεβού για να πάνε μαζί με το λεωφορείο στο θέατρο Πέτρας, όπου θα γινόταν η Μεγάλη Γιορτή του Πολυφωνικού Τραγουδιού. Κατά τις 21:00 μπήκα κι εγώ στο θέατρο και συνάντησα την Άννα, ντυμένη με παραδοσιακή φορεσιά. Προσπαθούσε να κουμπώσει τη ζώνη της και παραπονέθηκε ότι έχει παχύνει και της φεύγει συνέχεια. Ανέβηκα στις κερκίδες και μετά από λίγο οι γυναίκες της Rodina μου έκαναν σήμα από την απέναντι πλευρά να πάω μαζί τους. Ήταν εκεί εκτός από την Άννα, η Μίνα, η Βικτόρια, η Μιλένα, η Ζλάτκα, η Μαγδαλένα, το ζευγάρι, ο μαέστρος, η Γκαμπριέλα και η Ράικα. Όλοι – εκτός από τον μαέστρο – φορούσαν παραδοσιακές φορεσιές. Ο

άντρας από το ζευγάρι είχε μαζί του τα δύο σημαϊάκια της Βουλγαρίας. Ο μαέστρος μου ζήτησε να βιντεοσκοπήσω όσο θα τραγουδάνε.

Την εκδήλωση προλόγισε ένας άνδρας από τη ΧΑΟΝΙΑ και ως διοργανωτής προσκάλεσε τα άτομα που βρίσκονταν εκεί «να γιορτάσουν με τρόπο ηπειρώτικο». Στην εκδήλωση συμμετείχαν πολλά συγκροτήματα, κυρίως από την Ήπειρο, καθώς και το αλβανικό συγκρότημα Lot Kurbeti και άλλα συγκροτήματα από την Κάτω Ιταλία. Πριν βγει στη σκηνή η Rodina, μια κοπέλα από τη ΧΑΟΝΙΑ ερχόταν και συζητούσε με την Άννα για τα τραγούδια. Της είπε ότι θα πρέπει να τραγουδήσουν τρία τραγούδια μόνο, ώστε να προλάβουν να τραγουδήσουν όλοι.

Όταν ήρθε η ώρα να βγει στη σκηνή η Rodina, ο διοργανωτής είπε κάποια πράγματα. Τις παρουσίασε αρχικά ως ομάδα γυναικών και στο τέλος καλωσόρισε τον μαέστρο. Οι γυναίκες είπαν τα δύο πρώτα τραγούδια. Ανάμεσα σε αυτές καθόταν και ο άνδρας από το ζευγάρι. Όταν, όμως, τελείωσε το δεύτερο τραγούδι, αυτός τις άφησε και πήγε πρώτος στον κύκλο. Τότε ξεκίνησαν να χορεύουν και να τραγουδούν. Πριν από κάθε τραγούδι, μια κοπέλα έβγαινε και διάβαζε τους στίχους στα ελληνικά, όπως τους είχαμε μεταφράσει. Μόλις τελείωσαν τα τραγούδια, ο διοργανωτής είπε λίγα πράγματα για το συγκρότημα. Παρουσίασε τις γυναίκες ως μετανάστριες οικιακές εργαζόμενες, οι οποίες στο μοναδικό ρεπό της εβδομάδας τους συναντιούνται για να τραγουδήσουν. Επίσης, ανέφερε ότι ο μαέστρος είναι αυτός που τις μάζεψε για να το καταφέρουν αυτό και ότι οι ίδιες τον αποκαλούν μαέστρο. Του έδωσε ένα αναμνηστικό δίπλωμα για τη διάδοση της βουλγαρικής κουλτούρας. Μετά από αυτό κατέβηκαν από τη σκηνή και ήρθαν πάλι στις θέσεις μας. Δεν ήταν, όμως, ευχαριστημένες με την εμφάνισή τους. Η Άννα ξεκίνησε να τραγουδά πολύ υψηλά και μετά δεν μπόρεσαν να συνεχίσουν καλά. Μείναμε μαζί περίπου μισή ώρα ακόμη.

### **Κυριακή 12 Ιουνίου 2016**

Στη σημερινή συνάντηση παραβρέθηκαν η Μίνα, η Βικτόρια, η Άννα, η Μιλένα, η Ζλάτκα, η Γκαμπριέλα, η Ράικα, η Μαγδαλένα και ο μαέστρος. Όταν πήγαινα στο κτήριο κατά τις 18:00 με φώναξαν η Γκαμπριέλα και η Βικτόρια, οι οποίες κάθονταν στην απέναντι καφετέρια. Έκατσα μαζί τους για λίγη ώρα και συζητήσαμε. Από

κάποια στιγμή και έπειτα συζητούσαν μεταξύ τους στα βουλγαρικά. Σταδιακά ήρθαν και οι υπόλοιπες. Όταν ήρθε και ο μαέστρος ανεβήκαμε στον έκτο όροφο, όπου γίνονται οι συναντήσεις.

Στην αρχή ο μαέστρος τους έδειξε το βίντεο που είχα τραβήξει από την εκδήλωση στο θέατρο Πέτρας για να ακούσουν το λάθος τους. Η Άννα ειδικά φαινόταν απογοητευμένη. Έπειτα άρχισαν την πρόβα και ο μαέστρος επέμενε να τραγουδήσω κι εγώ στην αρχή που έκαναν ζέσταμα. Αρχικά, με έβαλε στην πρώτη ομάδα, δίπλα στη Μιλένα αλλά μόλις με άκουσε μου είπε να πάω στη δεύτερη, δίπλα στη Ράικα. Η πρόβα έγινε κανονικά, χωρίς απρόοπτα. Τώρα ετοιμάζονται για τα δύο αντιρατσιστικά φεστιβάλ που ακολουθούν. Το ένα είναι σε δύο εβδομάδες στο πάρκο Φιξ και το άλλο στις αρχές Ιουλίου. Η πρόβα κράτησε ως τις 20:30 περόπου και μετά εγώ και η Άννα μεταφράσαμε δύο ακόμη τραγούδια. Η Άννα τους είχε καλέσει στο σπίτι της στα Εξάρχεια για να φάνε.

### **Κυριακή 19 Ιουνίου 2016**

Σήμερα πήγα κατά τις 17:00 και έφτασα πρώτη. Μετά από λίγο ήρθε και η Άννα αλλά επειδή δεν είχε κλειδιά, κάτσαμε για λίγο σε ένα παγκάκι. Της έδωσα τα δύο μεταφρασμένα τραγούδια κι αυτή τα διάβασε δυνατά σαν να τα απαγγέλει. Έπειτα ήρθε η Μιλένα και ανεβήκαμε και οι τρεις στον όροφο, όπου διεξάγονται οι συναντήσεις. Στη συνέχεια, ήρθαν η Μαγδαλένα, η Έλκα, η Ράικα και η Βικτόρια. Σήμερα ήταν μόνο αυτές. Η Μίνα έχει πάει στο Αίγιο για το καλοκαίρι μαζί με τον ηλικιωμένο άνδρα που φροντίζει, η Τάνια είναι στη Βουλγαρία για το καλοκαίρι, η Γκαμπριέλα έχει πάει για το Σαββατοκύριακο σε κάποιο νησί για να δει την ανηψιά της, η οποία γέννησε. Επίσης, ο μαέστρος επέστρεψε στη Βουλγαρία. Το γεγονός πως έχουν μείνει λίγες αγχώνει πολύ την Άννα, επειδή έχουν αρκετές εκδηλώσεις στο άμεσο μέλλον. Σήμερα ήρθε και η γυναίκα από το ζευγάρι που αναφέρω συχνά. Όπως μου είχε πει, έχει αποφασίσει να συμμετέχει στην ομάδα κανονικά. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που ήρθε μόνη της, χωρίς τον σύζυγό της.

Η Μαγδαλένα είχε φέρει γλυκά, γκοφρέτες και ζαχαρωτά, για να μας κεράσει. Απ' ότι μου εξήγησαν, η προηγούμενη ημέρα είναι για τη Βουλγαρία το αντίστοιχο Ψυχοσάββατο, το οποίο αποκαλούν «Κερασένιο Σάββατο». Την ημέρα αυτή

προσφέρουν γλυκά στον κόσμο για να συγχωρηθούν οι ψυχές των πεθαμένων τους. Μόλις ήρθαν όσες γυναίκες ήταν να έρθουν, η Άννα τους είπε για τις επόμενες εκδηλώσεις. Το Σάββατο 25/6 τις έχει προσκαλέσει το Κ.Κ.Ε. σε ένα φεστιβάλ για ντόπιους και μετανάστες στο πάρκο Φιξ. Στις 2/7 θα συμμετάσχουν σε κάποια εκδήλωση στο γήπεδο Μελισσίων και στις 3/7 στο Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ.

Η πρόβα άρχισε κατά τις 17:45 και κράτησε μέχρι τις 21:00 αλλά το τελευταίο μισάωρο η Έλκα και η Ράικα έφυγαν. Αφού είπαν αρκετές φορές τα γνωστά τους τραγούδια, σηκώθηκαν όρθιες και τα τραγούδησαν μία φορά όπως στην εκδήλωση. Τότε η Άννα μου ζήτησε να τα χρονομετρήσω για να δούμε αν συμπληρώνεται το εικοσάλεπτο που τους έχουν ζητήσει από το Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ. Η Άννα τους είχε φέρει και τρία νέα τραγούδια, τα οποία είχαν σχέση με την επέτειο της 3<sup>ης</sup> Μάρτη και την τουρκοκρατία. Πιο συγκεκριμένα, όλα αναφέρονται στους κλέφτες, οι οποίοι ζουν μέσα στο δάσος. Το ένα από αυτά μιλάει για κάποιους, οι οποίοι έχοντας βαρεθεί να πολεμούν, αποφασίζουν να προδώσουν τον αρχηγό τους. Κανείς όμως δεν τολμάει να το κάνει. Τότε μία γυναίκα του ζήτησε να κατέβει στο χωριό για να βαφτίσει το παιδί της και έτσι κατάφεραν να τον πιάσουν.

Κάθε φορά που η Άννα θέλει να μου μιλήσει για κάποια από τις γιορτές τους, δεν θυμάται ότι μου το έχει πει ξανά κάποια άλλη φορά ή ότι έχω παρακολουθήσει τις αντίστοιχες εκδηλώσεις και αρχίζει πάλι να μου εξηγεί. Συνήθως αρχίζει με τη φράση «εμείς οι Βούλγαροι...» ή «εμείς στη Βουλγαρία γιορτάζουμε...», το οποίο στη συνέχεια το αντιπαραβάλλει με το «όπως εσείς στην Ελλάδα...». Η πρόβα τελείωσε κατά τις 21:00, επειδή οι γυναίκες διαμαρτυρήθηκαν ότι είχαν κουραστεί.

### **Σάββατο 25 Ιουνίου 2016**

Σήμερα η Rodina είχε προσκληθεί από το Κ.Κ.Ε. σε μια εκδήλωση «για Έλληνες και μετανάστες εργαζόμενους». Πήγα εκεί κατά τις 20:00 με την αδερφή μου και οι γυναίκες άλλαζαν σε ένα παραβάν πίσω από τη σκηνή. Ήταν εκεί: Άννα, Μιλένα, Ζλάτκα, Μαγδαλένα, Βικτόρια, Γκαμπριέλα, Έλκα και το ζευγάρι. Όλες ντυμένες με φορεσιές. Εμένα μου είχαν ζητήσει να βρίσκομαι στη σκηνή μαζί τους, ώστε πριν από κάθε τραγούδι να διαβάζω τους στίχους στα ελληνικά, όπως τους είχαμε μεταφράσει. Γενικά έχω προσέξει ότι έχω αποκτήσει κι εγώ ρόλους σταδιακά μέσα

στην ομάδα. Μου ζητάνε να κάνω πράγματα, όπως για παράδειγμα να μεταφράσω τα τραγούδια ή να βάζω τα τραγούδια στο cd – player.

Ζήτησαν από την αδερφή μου να τραβάει βίντεο τη συναυλία, ώστε να το στείλουν στον μαέστρο στη Βουλγαρία. Πριν ανέβουν στη σκηνή πήγαν σε μία γωνία του πάρκου και έκαναν πρόβα. Τραγούδησαν ένα εικοσάλεπτο. Όπως είπε η παρουσιάστρια: «η Rodina, πολιτιστικός σύλλογος από τη Βουλγαρία» τραγούδησε «εργατικά και παραδοσιακά τραγούδια». Όση ώρα τραγουδούσαν και χόρευαν, κάτω από τη σκηνή βρίσκονταν γνωστές τους γυναίκες με τα παιδιά τους, οι οποίες τραγουδούσαν ή και χόρευαν. Όταν κατεβήκαμε κάτω ο άνδρας και κάποιες από τις γυναίκες με ευχαρίστησαν που διάβασα τους στίχους. Γενικά έμειναν ευχαριστημένες με την επίδοσή τους.

### **Κυριακή 26 Ιουνίου 2016**

Σήμερα συναντήθηκα με τις γυναίκες στην είσοδο της πολυκατοικίας, όπου γίνονται οι συναντήσεις τους. Ήταν πολύ λίγες: η Μιλένα, η Άννα, η Μαγδαλένα, η Έλκα, η Γκαμπριέλα και η Βικτόρια. Στην αρχή κάτσαμε στο μπαλκόνι και η Μιλένα έδειξε στις υπόλοιπες τα βίντεο από τη χθεσινή εκδήλωση. Έκαναν σχόλια πάνω σε αυτά. Μετά η Μιλένα μου ζήτησε να της πω πως μπορεί να ανεβάσει τα βίντεο στο facebook. Γίναμε και φίλες για να της στείλω αυτά που τράβηξε η αδερφή μου στο κινητό της και στο δικό μου.

Έπειτα ξεκίνησαν την πρόβα και συζήτησαν αρκετά το γεγονός πως πλέον έχουν μείνει πολύ λίγες αν και τώρα είναι σημαντική περίοδος λόγω των εκδηλώσεων. Τραγούδησαν και νέα κομμάτια, τα οποία αρχικά έγραψαν στα τετράδιά τους. Η πρόβα τελείωσε κατά τις 20:00. Απ' ότι μου είπε η Μιλένα, η Άννα δουλεύει και τις Κυριακές από το πρωί και φεύγει μόνο λίγες ώρες για να έρθει στην πρόβα, οπότε μετά πρέπει να επιστρέψει για να συνεχίσει.

## Βιβλιογραφία

- Acker, J. (2006). *Inequality Regimes: Gender, Class and Race in Organizations*, Gender & Society, Vol. 20, No. 4: 441-464.
- Adkins, L. (2010). Κοινωνικό κεφάλαιο: Η ανατομία μιας επίμαχης έννοιας στο Λεοντσίνη, Μ. (επιμ.) (2010). Φύλο και κοινωνικό κεφάλαιο, Κριτική.
- Αθανασοπούλου, Α. (2005). «Τα λεφτά του Σάββα τα βάζουμε στην άκρη και περνάμε με τα δικά μου»: Εργασία, Χρήμα και Φύλο στο πλαίσιο της μεταναστευτικής εμπειρίας, Συνέδριο «Φύλο, Χρήμα και Ανταλλαγή», Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Αθανασοπούλου, Α. (2009). «Όλα είναι πάνω μου»: Το συνεχές έμμισθης και άμισθης οικιακής εργασίας στην περίπτωση αλβανίδων μεταναστριών στην Αθήνα στο Βαΐου, Ντ. & Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.) (2009). Το φύλο της μετανάστευσης, Μεταίχμιο.
- Αθανασοπούλου, Α. (2012). Αλβανίδες έμμισθες οικιακές εργαζόμενες: βελτίωση των όρων ζωής και επιθυμία ισότιμης συμμετοχής στην ελληνική πραγματικότητα στο Μπέλλας, Χ. Φ. (2012). Οικιακή εργασία και κοινωνική ένταξη μεταναστριών στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Ακçapar, S. K. (2009). *Turkish Associations in the United States: Towards Building a Transnational Identity*, Turkish Studies, 10: 2.
- Ακçapar, S. K. (2010). "Rethinking Migrants" Networks and Social Capital: A case study of Iranians in Turkey", International Migration, 48:2.
- Anthias, F. (2012). *Intersectional what? Social divisions, intersectionality and levels of analysis*, Ethnicities, Vol.3, No.1: 3-19.
- Βαΐου, Ντ. (2009). Από τις «γυναίκες» στο «φύλο»: Θεωρητικές προσεγγίσεις και χώροι της μετανάστευσης στο Βαΐου, Ντ. & Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.) (2009). Το φύλο της μετανάστευσης, Μεταίχμιο.



Βαΐου, Ντ. & Λαφαζάνη, Ο. & Λυκογιάννη, Ρ. (2013). *Πρακτικές συνύπαρξης στις γειτονιές της πόλης. Συναντήσεις στην Κυψέλη* στο Ζαββού, Α. & Καμπούρη, Ν. & Στρατηγάκη, Μ. (2013). *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα*, Νήσος.

Berger, M. & Galonska, C. & Koopmans, R. (2004). *Political Integration by a Detour? Ethnic Communities and Social Capital of Migrants in Berlin*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30: 3.

Bezanson, K. (2010). *Φύλο και τα όρια του κοινωνικού κεφαλαίου* στο Λεοντσίνη, Μ. (επιμ.) (2010). *Φύλο και κοινωνικό κεφάλαιο*, Κριτική.

Bonizzoni, P. (2012). *Here or There? Shifting Meanings and Practices in Mother- Child Relationships across Time and Space*, *International Migration*, Vol.53, No.6: 166-182.

Bonizzoni, P. (2015). *Uneven Paths: Latin American Women Facing Italian Family Reunification Policies*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol.41, No.12:2001-2020.

Bourdieu, P. (1980). *Le capital social*, *Actes de la recherche en sciences sociales*, Vol.31,2-3.

Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital* στο Richardson, J. (edit.) (1986). *Handbook of theory and research for the Sociology of Education*, Greenwood.

Bredstrom, A. (2006). *Intersectionality: A challenge for feminist HIV/ AIDS Research?*, *European Journal of Women's Studies*, Vol.13, No.3: 229-243.

Brown, H. (2004). *Θεματικές πειραματικής έρευνας για τις ομάδες από τη δεκαετία του 1930 έως τη δεκαετία του 1990* στο Wetherell, M. (επιμ.) (2004). *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα*, Μεταίχμιο.

Buitelaar, M. (2006). *I am the ultimate challenge- Accounts of Intersectionality in the Life- story of a well- known daughter of Moroccan Migrant Workers in the Netherlands*, *European Journal of Women's Studies*, Vol.13, No.3:259-276.

Butler, J. (2004). *Σώματα που έχουν σημασία- Σχετικά με τα όρια του «φύλου» σε επίπεδο λόγου* στο Μακρυγιάννη, Δ. (επιμ.) (2004). *Τα όρια του σώματος*, Νήσος.

Butler, J. (2006). *Παραστασιακές επιτελέσεις και συγκρότηση του φύλου: Δοκίμιο πάνω στη φαινομενολογία και τη φεμινιστική θεωρία* στο Αθανασίου, Α. (επιμ.) (2006). *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική*, Νήσος.

Butler, J. (2009). *Αναταραχή φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, Αλεξάνδρεια.

Caiazza, A. & Gault, B. (2006). *Acting from the Heart: Values, Social Capital, and Women's Involvement in Interfaith and Environmental Organizations* στο O' Neill, B. & Gidengil, E. (edit.) (2006). *Gender and Social Capital*, Routledge.

Carbado, D. W. (2013). *Colorblind Intersectionality*, Signs: Journal of Women in Culture and Society, Vol.38, No.4:811-845.

Caselli, M. (2010). "A road to integration?" *Immigrant Associations in Lombardy*. CRONEM 6<sup>th</sup> Annual Conference "Living Together. Civic, Political and Cultural Engagement among Migrants, Minorities and National Populations: Multidisciplinary Perspectives", University of Surrey, Guilford, UK, 29 – 30 June 2010.

Cattacin, S. (2014). *Transnational Mobility and Associative Life* in Freise, M. & Hallmann, T. (ed.) (2014). *Modernizing Democracy? Associations and Associating in the 21<sup>st</sup> Century*, Springer, S.

Cattacin, S. & Domenig, D. (2014). *Why do transnationally mobile people volunteer? Insights from a Swiss case study*, VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, Vol.25.

Cattacin, S. & Leontsini, M. (2014). *Mobilités territoriales, médiations associatives et mémoires urbaines*, Questions de communications, Vol.25.

Cavounidis, J. (2004). *Migration to Greece from the Balkans*, South Eastern Europe Journal of Economics, Vol.2:35-59.

Cheong, P. H. & Edwards, R. & Goulbourne, H. & Solomos, J. (2010). *Μετανάστευση, κοινωνική συνοχή και κοινωνικό κεφάλαιο: Μια κριτική επισκόπηση* στο Λεοντσίνη, Μ. (επιμ.) (2010). *Φύλο και κοινωνικό κεφάλαιο*, Κριτική.

Choo, H. Y. & Ferree, M. M. (2010). *Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusions, Interactions and Institutions in the Study of Inequalities*, *Sociological Theory*, Vol.28, No.2:129-149.

Christensen, A. D. & Jensen, S. Q. (2012). *Doing Intersectional Analysis: Methodological Implications for Qualitative Research*, *NORA- Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, Vol.20, No.2,109-125.

Christopoulou, N. & Leontsini, M. (υπό δημοσίευση). *Weaving Solidarity: Migrant Women's Organizations in Athens*.

Coleman, J.S. (1990). *Foundations of Social Theory*, The Belknap Press of Harvard University Press.

Coleman, J.S. (2012). *The creation and destruction of social capital: Implications for the Law*, *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, Vol.3, Issue 3.

Connell, R. W. (2005). *Το κοινωνικό φύλο*, Επίκεντρο.

Cordero- Guzman, H. R. (2005). *Community- based Organizations and Migration in New York City*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31: 5.

Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*, *University of Chicago Legal Forum*, Vol. 1989, Issue 1.

Curran, S. R. & Shafer, S. & Donato, K. M. & Garip, F. (2006). *Mapping Gender and Migration in Sociological Scholarship: Is it Segregation or Integration?*, *IMR*, 40: 1.

Δασκαλάκη, Η. (2012). *Ουκρανές μετανάστριες οικιακές εργαζόμενες στην Ελλάδα: τρία κομβικά σημεία των «διαδρομών» τους από την πρώτη άφιξή τους έως την «κρίση» στο Μπέλλας*, Χ. Φ. (2012). *Οικιακή εργασία και κοινωνική ένταξη μεταναστριών στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Ellemers, N. & Spears, R. & Doosje, B. (2002). *Self and Social Identity*, *Annual Reviews of Psychology*, No.53:161-186.

Elrick, T. (2009). *Transnational Networks of Eastern European Labour Migrants*, Freien Universitaet Berlin.

Ζαββού, Α. (2009). Αναζητώντας νέα πολιτικά υποκείμενα. Φύλο και μετανάστευση στο πλαίσιο του αντιρατσιστικού κινήματος στο Βαΐου, Ντ. & Στρατηγάκη, Μ. (2009). *Το φύλο της μετανάστευσης*, Μεταίχμιο.

Zhou, M. & Lee, R. (2011). *Immigrant Organizations in the United States: Transnationalism, Community Building, and Immigrant Incorporation*, University of California.

Ganapati, N. E. (2012). *Downsides of Social Capital for Women during Disaster Recovery: Toward a more critical approach*, Administration & Society, 45 (1), 72-96.

Gemi, E. (2015). *The Incomplete Trajectory of Albanian Migration in Greece*, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy.

Gidengil, E. & Goodyear- Grant, E. & Nevitte, N. & Blais, A. (2006). *Gender, Knowledge, and Social Capital* στο O' Neill, B. & Gidengil, E. (edit.) (2006). *Gender and Social Capital*, Routledge.

Gidengil, E. & O'Neill, B. (2006). *Removing Rose Colored Glasses: Examining Theories of Social Capital through Gendered Lens* στο O' Neill, B. & Gidengil, E. (edit.) (2006). *Gender and Social Capital*, Routledge.

Ginalli, M. & Giugni, M. (2011). *Institutional Opportunities, Discursive Opportunities and the Political Participation of Migrants in European Cities* in Morales, L. & Giugni, M. (Eds.) (2011). *Social Capital, Political Participation and Migration in Europe-Making Multicultural Democracy Work*, Palgrave Macmillan.

Glick Schiller, N. & Basch, L. & Szanton Blanc, C. (1995). *From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration*, Anthropological Quarterly, 68-1.

González Ferrer, A. (2011). *The Electoral Participation of Naturalized Immigrants in Ten European Cities* in Morales, L. & Giugni, M. (Eds.) (2011). *Social Capital, Political*

*Participation and Migration in Europe- Making Multicultural Democracy Work*, Palgrave Macmillan.

Granovetter, M. (1983). *The strength of weak ties: A network theory revisited*, Sociological Theory, Vol.1.

Hagan, J. M. (1998). *Social Networks, Gender and Immigrant Incorporation: Resources and Constraint*, American Sociological Review, 63: 1.

Ничева, М. (2016). «откриване на 15- та учебна година на Бну св.св. кирили методи- Атина», Βουλγαρία Σήμερα, τ. 741.

Ho, C. G. T. (1986). *Post- Industrialization and the Social Organization of Afro-Trinidadian Immigrant in Los Angeles*, Minorities in the Post- Industrial City, Vol.II, Institute for Social Science Research UCLA.

Hondagneu- Sotelo, P. (1997). *“I’m Here, but I’m There”: The Meanings of Latina Transnational Motherhood*, Gender and Society, Vol.11, No.5:548-571.

Hondagneu- Sotelo, P. (2000). *Feminism and Migration*, Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol.571, Feminist Views of the Social Sciences: 107-120.

Hooghe, M. (2005). *Ethnic Organizations and Social Movement Theory: The Political Opportunity Structure for Ethnic Mobilization in Flanders*, Journal of Ethnic and Migration Studies, 31-5.

Θανοπούλου, Μ. (2007). *Φύλο και Μετανάστευση. Τόμος III- Διαγενεακές σχέσεις και σχέσεις φύλου σε οικογένειες Αλβανών μεταναστών*, Gutenberg.

Illingworth, P. (2002). *The Duty to Promote Social Capital* στο Dawson, A. (edit.) (2002). *The Philosophy of Public Health*, Ashgate Publishing.

Jordan- Tachery, J. S. (2007). *Am I a Black Woman or a Woman who is Black? A few Thoughts on the Meaning of Intersectionality*, Politics & Gender, Vol.3, No.2:254-263.

Καββαδία, Α. & Στρατηγάκη, Μ. (2013). *Μεικτοί και δια- εθνικοί γάμοι: Ανάμεσα στις ιεραρχίες του φύλου και της εθνικής καταγωγής* στο Ζαββού, Α. & Καμπούρη,

Ν. & Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.) (2013). *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα, Νήσος*.

Καμπούρη, Ν. & Λαφαζάνη, Ο. (2009). *Το σπίτι στη Βουλγαρία, η συλλογή με παπούτσια στην Ελλάδα: Δια-εθνικές διαδρομές, μετανάστευση και φύλο στο Βαΐου, Ντ. & Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.) (2009). Το φύλο της μετανάστευσης, Μεταίχμιο*.

Καμπούρη, Ν. & Χατζόπουλος, Π. (2013). *Φύλο, μετανάστευση και υβριδικές θρησκευτικότητες στο Ζαββού, Α. & Καμπούρη, Ν. & Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.) (2013). Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα, Νήσος*.

Κασιμάτη, Κ. (2003). *Γυναικεία μετανάστευση από Αλβανία και Πολωνία-Απασχολήσεις και διαφορετικότητες στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) (2003). Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών, Gutenberg*.

Κασιμάτη, Κ. & Μουσούρου, Λ. Μ. (2007). *Φύλο και Μετανάστευση. Τόμος Ι: Θεωρητικές Αναφορές και Εμπειρική Διερεύνηση, Gutenberg*.

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2007). *Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα: Τα Ευρήματα της Πανελλήνιας Έρευνας του Κ.Ε.Θ.Ι.*

Κονιόρδος, Σ. Μ. (2006). *Κοινωνικό κεφάλαιο: μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, τ.16*.

Κόντου, Μ. (2006). *Γυναικεία μετανάστευση και εργασία στον ελληνικό χώρο. Μία βιογραφική προσέγγιση, Ημερίδα «Γυναικεία Απασχόληση στην Ελλάδα», Πανεπιστήμιο Πειραιώς*.

Koshular, I. (2010). *Once Again about the Generation Gap: Women of Ukrainian Descent in the U.S.A. and their Community Building Efforts, UCLA Center for the Study of Women*.

Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Πεδίο*.

Κωνσταντινίδου, Χ. (2001). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον αθηναϊκό Τύπο*, Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Λαζαρίδου, Γ. (1995). *Οικιακές βοηθοί από Φιλιππίνες και Αλβανία στο Βωβού*, Σ. (επιμ.) (1995). *Εθνικισμός, Ρατσισμός, Κοινωνικό Φύλο- Διήμερη Συνάντηση Γυναικών 11 και 12 Νοεμβρίου 1994*, Παρατηρητής.

Lamont, M. & Molnar, V. (2002). *The study of boundaries in the social sciences*, Annual Reviews of Sociology, 28.

Laqueur, T. (2003). *Κατασκευάζοντας το φύλο: Σώμα και κοινωνικό φύλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόιντ*, Πολύτροπον.

Larsen, H. (2007). *Political Integration of Immigrant Women- The Role of Voluntary Organizations in Social Capital Formation and Political Involvement*, Faculty of Social Sciences, Oslo University College.

Leontsini, M. (2010). *Migrant Women's Organizations in Athens and Multicultural Democracy: Gender, Social Capital and Social Cohesion/ Final report*, Department of Early Childhood Education, University of Athens.

Leontsini, M. & Lyberaki, A. (2015). *Telling the Sudanese story in Athens through a gender lens*, African Identities, 13-3.

Λιάπη, Μ. (2009). *Στρατηγικές κοινωνικής ένταξης των μεταναστριών: Περιορισμοί, επιλογές και προοπτικές* στο Βαΐου, Ντ. & Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.) (2009). *Το φύλο της μετανάστευσης*, Μεταίχμιο.

Lowndes, V. (2010). *Να τα καταφέρεις ή να επιτύχεις; Γυναίκες, κοινωνικό κεφάλαιο και πολιτική συμμετοχή* στο Λεοντσίνη, Μ. (επιμ.) (2010). *Φύλο και κοινωνικό κεφάλαιο*, Κριτική.

Λυκογιάννη, Ρ. (2009). *Οι καθημερινότητες των μεταναστριών και η (ανα)συγκρότηση των γειτονιών της Αθήνας* στο Βαΐου, Ντ. & Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.) (2009). *Το φύλο της μετανάστευσης*, Μεταίχμιο.

Ludvig, A. (2006). *Difference Between Women? Intersecting Voices in a Female Narrative*, Journal of Women's Studies, Vol.13, No.3:245-258.

Maeva, M. (2010). *Organizations and Institutions of Bulgarian Emigration in the United Kingdom* in Karamihova, M. (ed.) (2010). *European Dimensions of Culture and History on the Balkans.*, Paradigma.

Maeva, M. (2015). *Bulgarian Stories about Immigration and Settlement in Great Britain* in Hristov, P. (ed.) (2015). *Contextualizing Changes: Migrations, Shifting Borders and New Identities in Eastern Europe*, Paradigma.

Μάρκοβα, Ε. (2001). *Η παρουσία των Βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και στην ελληνική κοινωνία* στο Μαρβάκης, Α. & Παρσάνογλου, Δ. & Παύλου, Μ. (επιμ.) (2001). *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα.

Μάρκοβα, Ε. (2001). *Οι Βούλγαροι στην Ελλάδα* στο Μαρβάκης, Α. & Παρσάνογλου, Δ. & Παύλου, Μ. (επιμ.) (2001). *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά Γράμματα.

Markova, E. M. (2006). *The Performance of Bulgarian Undocumented and Legalised Immigrants in the Spanish Labour Market*, University of Sussex/ Sussex Centre for Migration Research.

Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Πεδίο.

Massey, D. S. (1988). *Economic Development and International Migration in Comparative Perspective*, Population and Development Review, 14-3.

Mintchev, V. & Boshnakov, V. & Kaltchev, I. & Goev, V. (2004). *Who is leaving? Potential emigration from Bulgaria in the beginning of the XXI century*, Institute of Economics/ Bulgarian Academy of Sciences.

Morales, L. (2011). *Conceptualizing and Measuring Migrants' Political Inclusion* in Morales, L. & Giugni, M. (Eds.) (2011). *Social Capital, Political Participation and Migration in Europe- Making Multicultural Democracy Work*, Palgrave Macmillan.



Morrow, V. (2006). *Conceptualizing Social Capital in Relation to Children and Young People: Is it different for girls?* στο O' Neill, B. & Gidengil, E. (edit.) (2006). *Gender and Social Capital*, Routledge.

Nikolova, M. (2010). *Οι Βούλγαροι στην Ελλάδα: Φάσεις και τάσεις στο Τριανταφυλλίδου, Α. & Μαρούκης, Θ. (επιμ.) (2010). Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21<sup>ου</sup> αιώνα*, Κριτική.

Norris, P. & Inglehart, R. (2010). *Ανιχνεύοντας την έμφυλη διάσταση στο κοινωνικό κεφάλαιο: Παίζοντας μπόουλινγκ σε γυναικείες λέσχες;* στο Λεοντσίνη, Μ. (επιμ.) (2010). *Φύλο και κοινωνικό κεφάλαιο*, Κριτική.

O' Neill, B. (2006). *Canadian Women's Religious Volunteerism: Compassion, Connections, and Comparisons* στο O' Neill, B. & Gidengil, E. (edit.) (2006). *Gender and Social Capital*, Routledge.

Orozco, M. & Welle, K. (2006). *Hometown Associations and Development: Ownership, Correspondence, Sustainability and Replicability* in Merz, B. J. (ed.) (2006). *New Patterns for Mexico: Observations on Remittances, Philanthropic Giving, and Equitable Development*, Harvard University Press.

Παπαταξιάρχης, Ε. & Τοπάλη, Π. & Αθανασοπούλου, Α. (2009). *Κόσμοι της οικιακής εργασίας: Φύλο, μετανάστευση και πολιτισμικοί μετασχηματισμοί στην Αθήνα του πρώιμου 21<sup>ου</sup> αιώνα*, Αλεξάνδρεια.

Pardo, M. (1990). *Mexican American Women Grassroots Community Activists: "Mothers of East Los Angeles"*, *Frontiers: A Journal of Women Studies*, Vol.11, No.1.

Portes, A. (1998). *SOCIAL CAPITAL: Its Origins and Applications in Modern Sociology*, *Annual Review of Sociology*, 24: 1-24.

Prins, B. (2006). *Narrative Accounts of Origins: A Blind Spot in the Intersectional Approach?*, *European Journal of Women's Studies*, Vol.13, No.3:277-290.

Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, Gutenberg.

Sapiro, V. (2010). *Φύλο, κοινωνικό κεφάλαιο και πολιτική* στο Λεοντσίνη, Μ. (επιμ.) (2010). *Φύλο και κοινωνικό κεφάλαιο*, Κριτική.

Schrover, M. & Vermeulen, F. (2005). *Immigrant Organizations*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31: 5.

Stanchev, K. (edit.) (2005). *Bulgarian Migration: Incentives and Constellations*, Open Society Institute Sofia.

Steiner, B. & Matthey, L. (2008). *Nous, moi- les autres. Les associations de migrants et la formation de l' identité*, Journée nationale de la Commission Fédérale pour les questions de migrations.

Stromblad, P. & Myrberg, G. & Bergtsson, B. (2011). *Optimal Opportunities for Ethnic Organization and Political Integration- Comparing Stockholm with other European Cities* in Morales, L. & Giugni, M. (Eds.) (2011). *Social Capital, Political Participation and Migration in Europe- Making Multicultural Democracy Work*, Palgrave Macmillan.

Tajfel, H. & Turner, J.C. (1979). *An integrative theory of intergroup conflict* in Austin, W. G. & Worchel, S. (ed.) (1979). *The Social Psychology of Intergroup Relations*, Brooks/Cole.

Tajfel, H. & Turner, J.C. (1986). *The social identity theory of intergroup behavior* in Worchel, S. & Austin, W.G. (ed.) (1986). *Psychology of intergroup relations*, Nelson.

Tillie, J. & Slijper, B. (2007). *Immigrant Political Integration and Ethnic Civic Communities in Amsterdam* in Benhabib, S. & Sapiro, I. (Eds.). *Identities, Allegiances and Affiliations*, Cambridge University Press.

Τοπάλη, Π. (2006). *Ασύμπτωτες σχέσεις: Φιλιππινέζες οικιακές βοηθοί και Ελληνίδες εργοδότες στην Αθήνα* στο Παπαταξιάρχης, Ε. (επιμ.) (2006). *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια.

Τοπάλη, Π. (2012). *Διαμεταναστευτικές πρακτικές, μορφώματα ένταξης: Φιλιππινέζες οικιακές εργαζόμενες στην Αθήνα* στο Μπέλλας, Χ. Φ. (2012). *Οικιακή εργασία και κοινωνική ένταξη μεταναστριών στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Τοπάλη, Π. (2014). *Κατασκευές της διαφοράς στη σύγχρονη Ελλάδα: Οι Φιλιππινέζες μετανάστριες και η εκκρεμότητα της ετερότητας* στο Παπαταξιάρχης, Ε. (επιμ.) (2014). *Πολιτικές της καθημερινότητας: Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια.

Τριανταφυλλίδου, Α. (2010). *Διαστάσεις και χαρακτηριστικά της μετανάστευσης προς την Ελλάδα* στο Τριανταφυλλίδου, Α. & Μαρούκης, Θ. (επιμ.) (2010). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21<sup>ου</sup> αιώνα*, Κριτική.

Yuval-Davis, N. (2006). *Intersectionality and Feminist Politics*, *European Journal of Women's Studies*, Vol.13, No.3:193-209.

Usheva, F. (2011). *Emigration from Bulgaria: 1989-Today*, Aarhus School of Business and Social Science.

Vaiou, D. (2006). *Integration of new female migrants in Greek labor market and society and policies affecting integration: State of the Art*, Working Paper No.10, Centre of Research on Women's Issues Athens.

Vergalli, S. (2007). *The Role of Community in Migration Dynamics*, University of Brescia, Department of Economics.

Verloo, M. (2006). *Multriple Inequalities, Intersectionality and the European Union*, *European Journal of Women's Studies*, Vol.13, No.3: 211-228.

Φουκώ, Μ. (1982). *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η δίψα της γνώσης*, Ράππα.

Χαλκιά, Α. (2011). *Έμφυλες βιαιότητες: εξουσία, λόγος, υποκειμενικότητες*, Αλεξάνδρεια.

Χαντζαρούλα, Π. (2014). *Προσλήψεις της ιδιότητας του πολίτη: Αλβανίδες οικιακές εργαζόμενες στην Ελλάδα* στο Παπαταξιάρχης, Ε. (επιμ.) (2014). *Πολιτικές της καθημερινότητας: Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια.

Ψύλλα, Μ. (2009). *Δημόσιος χώρος και φύλο*, Τυπωθήτω.

Wetherell, M. (2004). *Ομαδική σύγκρουση και η κοινωνική ψυχολογία του ρατσισμού* στο Wetherell, M. (επιμ.) (2004). *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα*, Μεταίχμιο.

## Ιστοσελίδες

Ελληνική Στατιστική Αρχή, *Απογραφή Πληθυσμού- Κατοικιών 2011*: [http://www.statistics.gr/el/statistics?p\\_p\\_id=documents\\_WAR\\_publicationsportlet\\_INSTANCE\\_qDQ8fBKKo4IN&p\\_p\\_lifecycle=2&p\\_p\\_state=normal&p\\_p\\_mode=view&p\\_p\\_cacheability=cacheLevelPage&p\\_p\\_col\\_id=column-2&p\\_p\\_col\\_count=4&p\\_p\\_col\\_pos=1&documents\\_WAR\\_publicationsportlet\\_INSTANCE\\_qDQ8fBKKo4IN\\_javax.faces.resource=document&documents\\_WAR\\_publicationsportlet\\_INSTANCE\\_qDQ8fBKKo4IN\\_in=downloadResources&documents\\_WAR\\_publicationsportlet\\_INSTANCE\\_qDQ8fBKKo4IN\\_documentID=151584&documents\\_WAR\\_publicationsportlet\\_INSTANCE\\_qDQ8fBKKo4IN\\_locale=el](http://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=151584&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el) όπως προσπελάστηκε στις 30/9/2016.

First Steps to De, It, Gr, *Συνδέσεις με αντίστοιχες οργανώσεις μεταναστών*: <http://www.firststeps-project.eu/web/content.asp?lng=gr&section=LINKS> όπως προσπελάστηκε στις 1/10/2016.

Μεταναστευτικός Τύπος- Foreign Newspapers, Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Αθήνας: <http://www.eka.org.gr/index.php/allodapoi-egazomenoi/119-allodapoi-links/179-allodapoi-links> όπως προσπελάστηκε στις 20/7/2016.

MME Μεταναστών, Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών: <http://www.migrant.gr/cgi-bin/pages/indexv2.pl?arlang=Greek&type=MME&argenkat=%CC%CC%C5+%CC%E5%F4%E1%ED%E1%F3%F4%FE%ED> όπως προσπελάστηκε στις 20/7/2016.

